

TC
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ELÇİN'İN POVESTLERİNDE DİL VE ÜSLÛP

MASTER TEZİ

Hazırlayan

Sinem ARISOY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

Ankara 2010

ONAY

Sinem Arısoy tarafından hazırlanan "Elçin'in Povestlerinde Dil ve Üslup" başlıklı bu çalışma...25..06..2010.....tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/~~oy~~
~~çokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk
Dili Bilim dalında master tezi olarak kabul edilmiştir.

[imza]

.....A. B. Ercilaslan

Prof. Dr. Ahmet B. Ercilaslan³⁰⁷
(Başkan)

[imza]

.....Fatma Özkan

Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

[imza]

.....Prof. Dr. Önal Kaygı

ÖNSÖZ

“Elçin’in Povestlerinde Dil ve Üslûp” adlı çalışmamızın amacı Elçin’in “Seçilmiş Eserleri” kitabında bulunan iki eserinden yola çıkarak tanınmış Azerî yazarımızın povestlerindeki dili ve üslûbu belirlemektir.

Povest, hacim itibariyle hikâyeden büyük, romandan küçük mensur eserdir. Fakat hikâyeden farklı olarak povestte bir hadise değil olayların asıl iştirakçisi olan şahsın (kahramanın) hayatının bütünlük arz eden bir dönemi ve bu dönemin birçok hadiseleri dikkatlere sunulur. Povestte hayat, hikâyeye nispeten daha geniş ve karmaşık bir şekilde aksettirilir. Azerbaycan edebiyatında povest türü XX. asrın başlarından itibaren gelişmiştir. (Hacıyeva, 1995: 176). Biz de yüksek lisans tezinin sınırlılıkları içerisinde yazarımızın adı geçen kitabında bulunan iki povestini çalışmamıza örnek metin olarak aldık.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Elçin’in dili ve üslûbunu belirleyen unsurlara altı ana başlık altında yer verilmiştir. İkinci bölümde her iki povestin Türkiye Türkçesine aktarılmış metinleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise iki povestin de transkripsiyonuna yer verilmiştir.

Elçin’in povestlerindeki dili ve üslûbu belirlerken fonolojik, morfolojik, leksikolojik özellikleri, yazarın bakış açısını ve anlatım tekniklerini dikkate aldık. Üslûbun bir edebî şahsiyeti farklı kılan unsurlar olduğunu düşündüğümüzde fonolojik, morfolojik, leksikolojik özelliklerin belirlenmesindeki ölçütümüzü, standart gramer kitaplarında ve sözlüklerde yer almayan ve farklılık gösteren unsurlar olarak belirledik. Bu açıdan çalışmamızı kaynakçada yer alan gramer kitapları ve sözlüklerle paralel olarak yürüttük. Çalışmamızda “Elçin’in Povestlerinde Leksikolojik Açıdan Dil ve Üslûp Özellikleri” başlığı yer almaktadır. Ancak bu başlık altında sadece günlük konuşma dilinin malzemelerini ele aldık. Aksi takdirde leksikoloji, çalışmanın tamamını kapsayan ve her aşamada kullanılan bir yöntem olurdu. Her iki povestte de yer alan kelimelerin, eklerin ve köklerin standart dilden farklı olanlarını tespit edebilmek için tek tek tarama yaptık. Ses değerlerinin

belirlenmesinde transkripsiyon önemli olduğundan çalışmamıza öncelikle “Toyuğun Diri Galması” ve “Dolça” isimli povestlerin transkripsiyonu ile başladık. Transkripsiyonu yapılan her bir cümleye sırasıyla numara verdik. Transkripsiyon esnasında fonolojik, morfolojik, leksikolojik çalışmaları ve tercümeyi paralel olarak yürüttük. Dil ve üslûp başlığının altıncı maddesinde Elçin’in povestlerindeki bakış açılarını ve anlatım tekniklerini değerlendirdik.

Çalışma esnasında her türlü desteğiyle yardımcı olan saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Fatma Özkan’a teşekkürlerimi sunarım.

Sinem Arısoy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
A- Elçin'in Povestlerinde Dil ve Üslûp Özellikleri	2
1. Elçin'in Povestlerinde Fonolojik ve Morfolojik Açıdan Dil ve Üslûp Özellikleri	2
1. 1. Eski Anadolu Türkçesinin Dil Özelliklerinin Azerbaycan Türkçesinin Ağızları Yoluyla Povestlere Yansıması	2
1. 1. 1. –vuz/-vüz II. Çokluk Şahıs ve İyelik Eki	2
1. 1. 2. –gine/ginen II. Teklik Şahıs Emir Eki	2
1. 2. Kıpçak Türkçesinin Dil Özelliğinin Azerbaycan Türkçesinin Ağızları Yoluyla Povestlere Yansıması	3
1. 1. 2. 1. –dAr Çokluk Eki	3
1. 3. Povestlerdeki Diğer Fonolojik ve Morfolojik Özellikler	4
1. 3. 1. -suz / -süz II. Çokluk Şahıs Eki	4
1. 3. 2. -nen Vasıta Hâli Eki	4
1. 3. 3. –dan > -nan Çıkma Hali Eki ve atan<aton Kelimesi	5
1. 3. 4. boynuz > moynuz Kelimesi	5
1. 3. 5. -y- Kaynaştırma Sesinin Kullanımı	6
1. 3. 6. Uzun Cümleler	6
1. 3. 7. Devrik Cümleler	11
1. 3. 8. Ünlemlerin Sık Kullanımı	12
1. 3. 9. Yansıma Kelimelerin Sık Kullanımı	12
2. Dede Korkut Hikâyelerindeki Anlatım Özelliklerinin Povestlere Yansıması	14
2. 1. İsim Sıralamaları	14
2. 2. Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı	15
2. 3. İkilemeler ve Kelime Tekrarları	19

2. 3. 1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşturulan İkilemeler.....	20
2. 3. 2. Eş ve Yakın Anlamalı Kelimelerle Oluşturulan İkilemeler	21
2. 3. 3. Kelime Tekrarları	22
3. Edebî Türlerin Povestlerde Yer Alması	24
4. Povestlerdeki Kültürel Unsurlar	29
5. Elçin'in Povestlerinde Leksikolojik Açidan Dil ve Üslûp Özellikleri	30
5. 1. Konuşma Diline Ait Özellikler.....	30
5. 2. Hitap Kelimeleri	32
6. Elçin'in Povestlerinde Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri	32
6. 1. Anlatıcının Bakış Açısı	32
6.1.1. Hâkim Bakış Açısı	33
6.1. 2. Müşahit-Anlatıcıya Ait Bakış Açısı	35
6. 2. Anlatım Teknikleri	36
6. 2. 1. Tasvirli Anlatım	36
6. 2. 2. Kişileştirmeler	42
6. 2. 3. Monologlar	44
6. 2. 4. Ara Açıklamalar	45
6. 2. 5.Yazarın Okuyucuyla Diyalogunu Yansıtan Cümleler	49
B-Povestlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı.....	52
1.Toyuğun Diri Ğalması	52
2.Dolça.....	91
C-Povestlerin Transkripsiyonu	174
1.Toyuğun Diri Ğalması.....	174
2.Dolça	222
SONUÇ.....	322
KAYNAKÇA.....	323
ÖZET	327
ABSTRACT.....	328

KISALTMALAR

Ar. : Arapça

bk : bakınız

D. : Dolça

Fars. : Farsça

Fr. : Fransızca

Lat. :Latince

Rus. : Rusça

TDG: Toyuğun Diri Galması

ty: tarihi yok

GİRİŞ

Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde sanatın ve edebiyatın önemli rol oynadığını göz önünde bulundurduğumuzda Azerî edebiyatının önemli şahsiyetlerinden olan Elçin Efendiyev'in de bu süreçte halkına düşünceleriyle ve kalemiyle destek olduğunu görüyoruz.

Elçin, 13 Mayıs 1943'te Bakü'de doğmuştur. İlyas Efendizâde'nin oğludur. Hikâye, senaryo, roman ve povest yazarıdır ve aynı zamanda münekkiddir. Öğrenim hayatını Bakü'de tamamlamıştır. Üniversiteyi bitirdikten sonra Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Dil ve Edebiyyat Enstitüsünde asistan olmuştur. "Azerbaycan Bedî Nesri Edebî Tenkitte (1945-1965)" adlı çalışmasıyla edebiyat doktoru unvanını almıştır. Onu dünya edebiyatına tanıtan İngilizceye, Fransızcaya, Rusçaya, Farsçaya, Almancaya, Macarcaya, Çekçeye, Slovakçaya ve Bulgarcaya tercüme edilen eserleridir ve en çok hikâyeciliğiyle tanınmıştır. Kendisi de Rusçadan tercümeler yapmıştır. Yazdığı senaryoların birçoğu filme çekilmiştir. Hikâyeleriyle birçok ödül almıştır. Yayınlanmış eserleri: Min Gecedən Biri, Açıq Pencere, Sos, Gümüşü, Narıncı, Bu Dünyada Gatarlar Geder, Bir Görüşün Tarihçesi, Povestler, Tenkid ve Edebiyatımızın Problemleri, Bülbülün Nağılı, Mahmut ve Meryem, Beş Degige ve Edebiyyet ve Ağ Deve (Makas,1991;544) Elçin'in bizim çalışmamıza kaynak olan eseri "Elçin-Seçilmiş Eserleri"dir. Elçin'in çalışmamıza konu olan povestleri ise "Toyuğun Diri Galması" ve "Dolça" dır.

Çalışmamız, iki metnin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesi'ne aktarımı, fonolojik, morfolojik, leksikolojik, bakış açısı ve anlatım teknikleri açısından dil ve üslûpla ilişkilendirilmesinden oluşmaktadır.

A- Elçin'in Povestlerinde Dil ve Üslûp Özellikleri

1. Elçin'in Povestlerinde Fonolojik ve Morfolojik Açından Dil ve Üslûp Özellikleri

1. 1. Eski Anadolu Türkçesinin Dil Özelliklerinin Azerbaycan Türkçesinin Ağzıları Yoluyla Povestlere Yansıması

1. 1. 1. –vuz/-vüz II. Çokluk Şahıs İyelik Eki

Aşağıdaki örneklerde (“olmağuvuz > olmanız”, “êvivûze > evinize”, “bir-birivüzü > bir-birinizi”, “ciyerüvüz > ciğeriniz”, “hamuvuzu > hamınızı”) “-iniz/-ınız” II. çokluk şahıs iyelik ekinin “-vuz/-vüz” şekli standart Azerbaycan Türkçesi gramerlerinde yer almayan bir özelliktir. Bu ek povestlerde yer alan Eski Anadolu Türkçesinin izleridir ve ağız özelliğidir.¹ Povestlerdeki “ciyerüvüz, êvivüz” kullanımlarına iyelik görevi ve anlamı yüklenmiştir.²

(7)vêrmeyine bax... Aha, aha, birce gôl-boyun **olmağuvuz** çatmırdı,

(46)yolla **êvivûze** gêtmiŕsen? He? Nôşü-ü-ün?..

(3317)Ağabacı üreyinde: «— Ağez, siz **bir-birivüzü** nôş

(3849)öz-özüne: «—Vay, **ciyerüvüz** yansın sizün! Yansun **ciyerüvüz!**

(4082)doğrayacıyam **hamuvuzu!**

1. 1. 2. –gine/ginen II. Teklik Şahıs Emir Eki

Aşağıda “Toyuğun Diri Ğalması” isimli povestte yer alan “-gine/-ginen” emir ekinin örnekleri mevcuttur.

(568)Mene bax, Zübêyde, bayağ bizi görmeyivü **dêmeginen**

(570)var, gêdirem, onsuz da, esgerliye, Niseyçün dêyirem, **dêmeginen**

(739)Ağagül!... Ğurtarmadın oranı, Ğadası? Çox sucuğ

(740)**êlemegine!** – Zübêyde ğuyunun motorunu söndürdü ve sinesini,

(743)yanındaki ağacları da **sulagine**, besdi day...

¹ Korkmaz, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1. Cilt, Ankara, TDK Yayınları-629/1, 2005, s.110, Eski Anadolu Türkçesindeki –van/-ven, -vuz/-vüz, Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları

² Korkmaz, Zeynep a.g.e. s. 110, Zeynep Korkmaz, beş ayrı kolda özetlediği şahıs eklerini doğrudan doğruya şahıs zamirleri ile iyelik eklerine dayandırmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinin gramer kitaplarında emir eki başlığı altında yer almayan bu ek “Dolça” isimli povestte de kullanılmamıştır. Eski Türkçe döneminde ikinci teklik şahıs emir ekinin “-gıl/-gil;-gın/-gin” şekli mevcuttur.³ Bu ekin Eski Anadolu Türkçesinde “-gına/-gine” olarak genişlemiş şekli de vardır. Povestte geçen bu ek Azerbaycan Türkçesinin ağız özelliğidir. “Bugünkü Bakû ağzında –gin-en < -gil-en iken, Mugan grubu ağzında –gınan, -ginen şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu iki ağız grubu dışında, öbür Azerbaycan ağızları da aynı şekli kullanmaktadırlar.”⁴

1. 2. Kıpçak Türkçesinin Dil Özelliğinin Azerbaycan Türkçesinin Ağızları Yoluyla Povestlere Yansıması

1. 2. 1. –der Çokluk Eki

Aşağıdaki satırlarda geçen “Özderidi” ve “itderi” kelimelerine morfolojik olarak baktığımızda;

(4003)«— Vallah, dedi, — adam hêsab elemirler bizi bunlar!

(4004)Bizi de it bilirler! Tramvay altda ğalasuz sizi! **Özderidi** it!

(4005)ĠayalıĠ **itderi** kimi hoĠĠadan çıxırlar

örneklerinde “-der-” eki ortak ek olarak yer almaktadır. Kelimeleri bağlam içinde “Vallah, dedi bunlar bizi insan yerine koymuyorlar. Bizi de köpek biliyorlar! Tramvay altında kalın siz! **Kendileridir** köpek. Kayalık **itleri** gibi soytarılık yapıyorlar” şeklinde değerlendirdiğimizde “-der” ekinin çokluk eki olduğunu görüyoruz.⁵ İncelenen kaynaklarda “-der” ekinin çokluk eki olması durumunun Kıpçak özelliği olduğunu tespit ettik. “l” sesinin ünsüz benzeşmesi yoluyla “d” sesine dönmesi sonucunda “-lAr” çokluk ekinin “-dAr” şeklini alması söz konusudur. Bugün bu ses özelliği Kazak ve Kırgız

³ Öner, Mustafa, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Ankara, TDK Yayınları- 703, 1998, s.186

⁴ Caferoğlu, Ahmet, Türk Dili Araştırmaları YılıĠı-Belleten- 1971, 2.baskı, “Türkçemizdeki –Ġıl ve –gil Emir Eki”, s.1-10,

⁵ Dilâçar A., Azerî Türkçesi, Basım yeri yok, tarihi yok, TDK Kütüphanesi Kayıt No:Fil.A/4056-4616 s.66, ÇoĠul eki olan –lar/-ler aĠızlarda “z,s,ş,t” seslerinden sonra –dar/-der’e çevrilir, kızlar>kızdar, itler >itder. Bu olay daha geniş kurallarla Kıpçak diyeleklerinde görölür.

Türkçesinde bulunmaktadır.⁶ Azerbaycan Türkçesi sözlüklerinde ve gramer kitaplarında böyle bir kullanım mevcut değildir, bu kullanım ağız özelliğidir.

1. 3. Povestlerdeki Diğer Fonolojik ve Morfolojik Özellikler

1. 3. 1. -suz / -süz II. Çokluk Şahıs Eki

Aşağıdaki örnekler Azerbaycan Türkçesinin gramer kitaplarında yer almayan fonolojik ve morfolojik özelliklerdir. II. çokluk şahıs ekinin kaynaşması sonucunda oluşmuşlardır.

(55)ya siz düz **adamsuz** ki, vağzal bağında, encir ağacının

(92)dédiyi sözler de yadından çıxdı. – **Baxarsuz!**

(576)**evleneceksüz**, oğullu-uşağı **olasuz**, **çağırarsuz** toyuvuza,

(577)gelib Allah xêyir vêrsin dêyerik, **çağırmasuz**,

(4004)Bizi de it bilirler! Tramvay altda **ğalasuz** sizi! Özderidi it!

“adamsuz<adamsınız,”baxarsuz > gençsiniz” “evleneceksüz >

evleneceksiniz” “olasuz > olasınız” “çağırarsuz<çağırırsınız” “çağırmasuz >

çağırmasanız” “ğalasuz > kalasınız”

Bu kullanımlarda fonolojik bakımdan yuvarlaklaşmadan sonra hece kaynaşması meydana gelmiştir. “-slɨlz” ekindeki “ɨ” sesinden dolayı yuvarlaklaşması ve sonraki aşamada da kaynaşması söz konusudur. Bu kullanım Azerbaycan Türkçesinin ağız özelliklerindendir.⁷

1. 3. 2. -nen Vasıta Hali Eki

Elçin’in povestlerinde yer alan aşağıdaki örnekler vasıta bildiren ile edatının eklenmiş biçimidir. “senen > senin(i)le, mennen > benim(i)le, kimnen > kimin(i)le”. Bu ek, bugün de Türkiye Türkçesinde günlük konuşma dilinde ve ağızlarda yaşayan bir ektir. Aynı şekilde povestte yer alan bu kullanımlar Azerbaycan Türkçesinin ağız özelliklerindendir.

(559)– İşim var **sennen**, – dedi ve bala ğapıdan heyete girdi.

⁶ Öner, Mustafa, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Ankara, TDK Yayınları- 703, 1998, s. 25, I>d (Kazak ve Kırgız’da düzenli olarak akıcı ünsüzün benzeşmesi)

Kazak: din-ler>dinder, sarbazdar “gönüllü askerler” ; Kırgız: adam-lar>adamlar

⁷ Dilâçar A., Azerî Türkçesi, Basım yeri yok, tarihi yok, TDK Kütüphanesi Kayıt No:Fil.A/4056-4616 s.66, Azerîcenin yerli ağızlarında birçok hece kaynaşmaları da göze çarpar, ayağım > ayam, verseniz > versöz, getseniz > getsöz,

- (571)hêç kime... Özü de... özü de éle-béle döyül **mennen**
 (580)ya seninçün men? Kim **kimnen** vağzal bağında, encir
 (633)A-a-a... hara gédirsən? Dayan bir, işim var **sennen**...
 (1507)Meslehet éleyirem de, **seniynen**, meslehetdi de,

1. 3. 3. –dan > -nan Çıkma Hâli Eki ve atan > aton Kelimesi

- (874)Ağagül fikirleşdi ki, **pah atonnan**, bu arvadın tanımadığı,
 (3352)toyuğlarıldı! Noldu e, o toyuğlar, **pah ataynan**! Ê,

Elçin'in povestinde (874) numaralı satırda geçen "aton" kelimesi Bakû ağzına ait bir kullanımdır.⁸ "pah atonnan, pah ataynan" ünlemlerini Azerbaycan Türkçesinden tam çevirdiğimizde "vay atandan" kullanımı ortaya çıkmaktadır. "atañ" kelimesinin sonundaki "ñ" sesinden dolayı yuvarlaklaşma meydana gelmiştir.⁹ "Atonnan" kelimesinde ise çıkma hâli ekinde "-dan > -nan" benzeşme yoluyla ses değişmesi meydana gelmiştir. "Bu, konuşma dilinde meydana gelen bir değişimdir."¹⁰ Bu kullanımın Türkiye Türkçesindeki karşılığı "Vay anasına!"dır.

1. 3. 4. boynuz > moynuz Kelimesi

Standart gramer kitaplarında "boynuz" kelimesinin "moynuz"¹¹ olması beklenirken (1009) numaralı satırda "(1009) yanında oturub «İsgenderin buynuzu var, **buynuzu!**...» " "boynuz" olarak geçmektedir. Ancak ilgili sözlüklere bakıldığında "buynuz"¹² aynen bu ses özelliğiyle "boynuz, duyarga" manasıyla mevcuttur.

⁸ Dilâçar A., Azerî Türkçesi, Basım yeri yok, tarihi yok, TDK Kütüphanesi Kayıt No:Fil.A/4056-4616 s.75, Baku ağzı ñ sesi kelime sonlarında düz n'ye çevrilir, atañ > aton(=baban) gibi.

⁹ Süreyya, Talıphanbeyli, Karabağ-İstanbul Şivelerinin Mukayesesi, Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi, Yıl 2, Sayı 13, s.24

¹⁰ Ercilasun, Ahmet Bican, Editör, Türk Lehçeleri Grameri, 1.Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, Azerbaycan Türkçesi, hazırlayanlar, Yavuz Kartallıoğlu, Hüseyin Yıldırım, s. 182

¹¹ İlker, Ayşe, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil, Ankara, TDK Yayınları- 679, 1997, s.15, Dilâçar A., Azerî Türkçesi, Basım yeri yok, tarihi yok, TDK Kütüphanesi Kayıt No:Fil.A/4056-4616 s.63

¹² Akdoğan, Yaşar, Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük, İstanbul, Beşir Yayınevi, 1999. s.115

1. 3. 5. -y- Kaynaştırma Sesinin Kullanımı

Yazarımızın her iki povestinde de geçen örnekler “-y-“ kaynaştırma sesinin kullanılması açısından paralellik göstermektedir.

(633)A-a-a... hara gédirsén? Dayan bir, işim var **sennen**...

(1507)Meslehet éleyirem de, **seniynen**, meslehetdi de,

(874)Ağagül fikirleşdi ki, **pah atonnan**, bu arvadın tanımadığı,

(3352)toyuğlarıdı! Noldu e, o toyuğlar, **pah ataynan!** É,

Aşağıdaki örneklerde “Çünkü” bağlacının ekleşmesi esnasında -y- kaynaştırma sesinin kullanımı mevcuttur ve bu kullanım ağız özelliğidir.

(1530)é!.. **Eriyçün** bezenib-düzenir de, **Ağababayçun** (Zübeydeni

(220)üçün, iyde, xar tut, erik, héyva, nar, encir **ağaclarıyçun**

(299)bütün pis adamlarçun, o cümleden de, tebi ki, **Zübeydeyçün**

(1206)**bacılarıyçün** çörek pulu gazarırdı, Zübeyde de

(570)var, gédirem, onsuz da, esgerliye, **Niseyçün** déyirem, demeginen

(2918)olanlar!»; «— Kalandırlar **özleriyçün**, mene ne?» —

1. 3. 6. Uzun Cümleler

Elçin’in povestlerinde dikkat çeken bir diğer üslup özelliği çoğunlukla “ki, ve, ele bil ki, ele ki” bağlaçlarının, virgüllerin, noktalı virgüllerin, iki nokta üstüste işaretinin ve zarf fiil eklerinin sık kullanımıyla oluşmuş olan uzun cümlelerdir.

(145)Zübeyde **éle bildi ki**, milisioner Sefer onu görmedi,

(146)**amma** milisioner Seferin de gözleri serrağ gözleri

(147)idi, lap uzağdan Zübeydeni tanıdı, elindeki hesir zenbili

(148)de gördü, arvadın téz yolunu **deyişib** başğa

(149)cığıra düşmesinin de sebebini başa düşdü **ve** axır

(150)vaxtlar, yeni bir xeyli müddet Zübeydeni faydalı emek

(151)yoluna çağıra-çağıra daha zinhara gelenden sonra,

(152)bu tufeyli arvad barede sabitleşmiş fikri bir de gelib

(153)béyninden kèçdi: «— Eşşi, gey cehennem olsun gètsin,

(154)gozbéli gebir düzelder».

(310)Elbette, Ağabacı bilmirdi **ki**, mesele tekce bunda
 (311)déyil, ikinci esas sebeb de var **ve** bu ikinci esas sebeb
 (312)ondan ibaret idi **ki**, düz iki il derdinden deli-divane
 (412)o hasar boyu küknar ağaclarını yazıg Ebdül ekmişdi
 (413)**ki**, küleyin gabağını kessin.

(719)Elbette, béle bir cavanlıg üç gépiye deymezi, çox
 (720)ağlamalı-gülmeli idi **ve** Zübéyde béle fikirleşirdi
 (721)**ki**, gétidi o vur-çatlasın, çal-oynasın günleri, gétidi
 (722)**ve** bir de héç gayıtmaz geri; yaxşı olar gayıtmaz, pis
 (723)olar gayıtmaz – bunu déye bilmezdi, çünkü her halda
 (724)yaxşısı çox idi o günlerin, doyunca kéf élediler bu
 (725)dünyada, bēşgünlük dünyada, İsgendere galmayan dünyada,
 (726)çaldılar, oynadılar, güldüler, camaat bir tike
 (727)ğara çörek tapmayanda, onlar Kislovodskdan vurub Soçiden
 (728)çıxdılar, onları sévenler var idi, onların derdinden
 (729)ölenler var idi, onlardan ötrü gécenin-gündüzün
 (730)hansı vaxtı désen, arvad-uşağlarını hemişelik
 (731)atmağa hazır olanlar vardı, bir can alan baxışdan
 (732)ötrü vezifeden govulmağa razı olanlar var idi, amma
 (733)Zübéydegil azadlıgı, serbestliyi sévirdiler ve doğrudan
 (734)**da**, azad ve serbest idiler, amma pisi de vardı o
 (735)günlerin **ve** bu pis éle bil siçan yuvası görmüş pişik
 (736)kimi illerden beri pusğuda durubmuş, yavaş-yavaş
 (737)baş galdırırdı, indi adama te'sir éleyirdi, indi adamın
 (738)ağlına gelirdi, be'zen adamın lap atasını da yandırırđı... Ne ise...

Aşağıdaki örnek cümlede daha çok “sonra” zaman zarfının kullanımıyla uzun bir cümle oluşturulmuştur.

(549)Zübéyde telesmeden evvelce şlangı guyunun yanına
 (550)getirdi, **sonra** motoru söndürdü, **sonra** çarhovuzun krantını

(551)açıb ellerini yaxaladı, üz-gözüne su vurub terini
 (552)aldı, **sonra** çarhovuzun yanındaki badam ağacından
 (553)asılmış temiz ağ desmalla gurulandı **ve** bütün bunlardan
 (554)**sonra**, nehayet, darvazaya yaxınlaşıb Ağagülün
 (555)ne istediğini ve niye geldiğini çox gözəl başa düşe-düşe:
 (1602)Burdan, Ağababağilin şüşebendindən baxanda
 (1603)deniz **ële bil** elinin içinde idi: Buzovnadən Zuğulbayacan
 (1604)uzanan ğayalığ görünürdü, ğayalıĝdan aşağıda
 (1605)bütün deniz görünürdü, üfûğ xettine kimi bir gömgöylük
 (1606)görünürdü, sahil boyu sapsarı ğumluğ görünürdü;
 (1607)denizin göylüyü hardasa bir az açığ idi, hardasa bir
 (1608)az tutğun idi ve bu göylükde bu saat bir ucsuz-bucağısızlığ
 (1609)var idi, dibi görünmeyen bir derinlik var idi,
 (1610)bir dünya su var idi **ve** bir de ki, bu göylükde bir mēhribanlığ,
 (1611)ılığlığ, mūlayimlik var idi; denizden ses
 (1612)gelmirdi, deniz uğuldamırdı **ve** bu sessizlikle lap
 (1613)xırdaca lepelerin sahile doğru sakitce de lepelenmesi
 (1614)arasında ğeribe bir uyğunluğ var idi, bu sūkut ile bu
 (1615)lepelenme bir-birini tamamlayırdı **ve** bu dem adama
 (1616)ële gelirdi **ki**, deniz ële hēmişe bu cūr olur, **ële bil**
 (1617)hēç vaxt hēç bir uğultu bu sessizliyi parçalamır, hēç
 (1618)bir bozluğ hēç bir vaxt bu göylüyü **boğub**, tamam soldurub
 (1619)yox ëlemir, bu sakit lepeler hēç bir vaxt dalğaya
 (1620)**dönüb** köpüklene-köpüklene ğayalara çırpılmır, **ële**
 (1621)**bil** xezri hēmişe bëlece mēh olub esir.

(1735)içirdi. Emirğulunun arvadı bedbext ğızı bedbext Xēyransa
 (1736)kenddeki çaxır dükanında, sonra Vartan Nērsēsoviçip
 (1737)müdür olduĝu büyük mağazada dava **salıb** ğırğın-ğıyamet
 (1738)ëlemişdi **ve** indi kendde hēç kim Emirğuluya
 (1739)çaxır vērmiirdi, odur **ki**, Emirğulu gözüne döndüyüm
 (1740)de her gün xoruz banıyla yuxudan **durub** birinci marşrut

(1741)avtobusuna minirdi, gah Maştağada, gah Buzovnada
 (1742)gah Merdekanda, Şüvelanda iki dolu stekan
 (1743)(heresi 250 ğ.) şirin çaxırını içirdi, bir de axşam
 (1744)eyni minval ile iki stekan şirin çaxırını içirdi **ve**
 (1745)bu dörd stekan şirin çaxır, bütün günü bes éleyirdi
 (1746)Emirğuluya, samovar üstündeki çaynik kimi hemişe
 (1747)demde olurdu, amma **éle ki**, artıĝ içdi, **ele ki**, öz cedvelini
 (1748)pozdu, ortada hardansa bir imkan tapıb araĝ
 (1749)içdi, onda zalım oĝlu gelib yıxılırdı küçedeki bu
 (1750)tut ağacının dibine.

(956)Birden, **éle bil ki**, ğuyunun dibinden **gelib** çıkan
 (957)deniz uğultusunun, arabir Zübéydenin ğulaĝının dibinden
 (958)öten ağcaĝanad vızıltısının, külafirenginin ğabaĝındaki
 (959)xartut yarpaĝlarının lap helim-helim, lap
 (960)gücle eşidilecek xışıltısının hemin yay ğecesindeki
 (961)yèkneseĝliyini yène toyuĝ ğaĝĝıltısı pozdu, ĝırmızı
 (962)çil toyuĝ, bir-iki defe ğaĝĝıldadı, **éle bil ki**, bu böyük
 (963)dünyada toyuĝların payına düşen insafsızlıĝın ğarasına
 (964)déyindi ve Zübéyde de ayaĝa **ĝalxıb** külafirengiden
 (965)düşdü, artırmadakı girde mizin üstündeki mis
 (966)ĝazanın ğapaĝını ĝaldırdı, ĝurumasın déye, her gün
 (967)xüsusi parçaya büküb saxladığı tendir çöreyinden iki
 (968)fal **ĝoparıb** götürdü ve hëyva ağacının yanına **gelib**
 (969)çöreyi dide-dide ĝırmızı çil toyuĝun ğabaĝına sepdı.

Bu uzun cümlede diĝerlerinden farklı olarak “ya...ya da” bağlacı vardır.

(2326)Ĝuşvuran Fazil, bağban Esedulla, uşaĝlar ĝaya-
 (2327)lıĝdan düşüb kende teref ĝetdi: ĝuşvuran Fazil ĝet-
 (2328)di **ki**, görsün hirsini kimin üstüne tökür, arvadının, **ya**
 (2329)ĝaynının, **ya da** başĝa bir adamın üstüne; bağban Ese-
 (2330)dulla ĝetdi **ki**, évden bël götürsün, külüng götürsün,

(2331)**gelib** itlerin çesedini basdırsın ki, günün altında
 (2332)ğayalığda ғalıb iylenmesinler; uşağlar ғetdi ki, bü-
 (2333)tün bu ehvalatı görmeyenlere danışsınlar.

(2995)Ne ғeder ki, Aғababa toy éleyib évlenmişdi, Aғabacı
 (2996)ile bir yastığa baş ғoyurdu, o vaxtdan Aғababa hemişe
 (2997)éve telesmişdi **ve** elelxüsus da — yaş ötmüşdü,
 (2998)ondan idi, ya ne olmuşdusa — axır vaxtlar Aғababa
 (2999)«Bakı—Buzovna» marşrut avtobusunu süre-süre günde
 (3000)altı defe o başa, altı defe de bu başa kendlerinin
 (3001)yanından ötüb kéçende az ғalırdı **ki**, içi adamla dolu
 (3002)avtobusu başlı-başına **buraxıb düşüb** ғetsin évlerine
 (3003)ve Aғabacı serin ғuyu suyundan bir dolu védre çekib
 (3004)éle heyetin ortasındaca töksün Aғababanın boyun-
 (3005)boğazına **ve** Aғababa da üz-gözünü emelli-başlı yuyub
 (3006)bütün bu avtobus haray-heşirini, bu avtobus basdırıǵını
 (3007)yadından çıxarsın, şüşebendde oturub armudu
 (3008)stekanla pürrenk çaydan içe-içe télévizora baxsın.

(3081)Ġonağlar heyete girdi ve bu Ġonağlar görünür har-
 (3082)dasa yéyib-içib tezeden durub bura gelmişdiler, çünkü
 (3083)bu Ġonağlarla bir yérde spirt ve ғuyruğ kababının iyi
 (3084)de Aғababagilin heyetine doldu; o, zarafat éledi, bu
 (3085)güldü, o biri darvazanın bala ғapısından heyetecen
 (3086)cıǵırın her iki terefinde ekilmiş ғerenfillerden
 (3087)derdi, bu birisi de ağacdán xartut derende hem ağ köy-
 (3088)neyi ǵıpǵırmızı ǵızardı, hem de tutun budaǵını ǵırdı
 (3089)ve bütün bu zırıltının müǵabilinde Aғabacı tekce ona
 (3090)şükür éleyirdi ki, yaxşı **ki**, Aғababa évde yoxdu; Ağa-
 (3091)babanın üreyi partlardı, dözmezdi buna, lap ǵan salar-
 (3092)dı Aғababa, bedbext olardılar.

(2326)Ğuşvuran Fazil, bağban Esedulla, uşağlar ğayalığdan
 (2327)düşüb kende teref gétđi: ğuşvuran Fazil gétđi
 (2328)ki, görsün hirsini kimin üstüne tókür, arvadının, ya
 (2329)ğaynının, ya da başğa bir adamın üstüne; bağban Ese-
 (2330)dulla gétđi ki, évden bél götürsün, külüng götürsün,
 (2331)gelib itlerin çesedini basdırsın ki, günün altında
 (2332)ğayalığda ğalıb iylenmesinler; uşağlar gétđi ki, bü-
 (2333)tün bu ehvalatı görmeyenlere danışsınlar.

1. 3. 7. Devrik Cümleler

İncelediğimiz povestlerde devrik cümlelerin sıkça kullanıldığını gördük. “ele bil ki” ve “ki” bağlaçlarının yoğun kullanılmasının devrik cümlelerin oluşumunda etkili olduğunu örneklerde tespit ettik.

(93)Poçtalyon Necefğulu dèyirdi, guya, alimler ğezétlerde
 (94)yazıblar ki, müharibeden sonra **otuz ildi Abşéronda.**

(107)Aşğabad bazarında ve amnistiya olmasaydı, bir il iki
 (108)ay on dörd gün yox, şehirlerarası alvèr üste düz altıca
 (109)il yatacağdı türmede. Hemin bir il iki ay on dörd günün
 (110)èle **günü olmadı ki, Zübèyde tövbe élemesin** ve
 (111)papağcı Elihüsèynin de atasının goruna söymesin **ki,**
 (112)bir de bèle iş tutmayacağ.

(334)papağda gezirdi, bu papağ Ağagülün böyük ğardaşı
 (335)Baladadaşın papağı idi ve il yarım bundan evvel
 (336)Baladadaş esgerliye gédende bu papağı Ağagüle **vèrđi**
 (337)**ki, gezdirsın başında,** hemişe ğeyretini **çeksın bu papağın;**

(442)da sümükleri çürüyüb gédib, Ebdülün de; iyirmi ilden
 (443)**artığ idi Ebdülün öldüyü.**

(511)yaxşı hekimdi bu Martirosyan. Bağban Esedullanın

(512)dörd ildən beri başına hava gelmiş oğlu Elekberi

(513)iki heftenin içində düz-emelli adam éleyib **ğoymuşdu**

(514)**camaatın gözünün gabağına;**

(2150)bu küçüye baxsın ve küçük de dünyanın bu istisinden,

(2151)dünyanın bu yağışsızlığından, küleksizliyindən

(2152)lezzet aldı, hamının xoşuna geldi ve o gündən de **oldu bu évin iti...**

(2149)Ağagül **ğaçdı** garovulçu Hesenulları **çağırsın ki**, gelib

(2150)bu küçüye baxsın ve küçük de dünyanın bu istisinden,

1. 3. 8. Ünlemlerin Sık Kullanımı

Elçin'in çalışmamıza konu olan her iki povestinde de ünlemler sıkça kullanılmıştır.

(2)«—Aha!.. **Ay berekallah! Ay maşallah! Odu hé-é-é!..**

(3)**Beh-beh-beh...** Aşig-me'suğ ehvalatıdı lap!.. Anası deyir

(4)ğızım mektebdedi, ay maladés! Bunun da başı batmış

(5)memesi deyir ki, oğlum uşağıdı hele... **Ay sen ölesen!**

(6)Ona bax, eceb uşağıdı! Ağez, **vay-vay-vay**, gızın öpüş

(7)vərmeyinə bax... Aha, aha, birce gəl-boyun olmağuvuz çatmırdı,

(8)**ay maladés! Beh-beh-beh!..»**

(28)— **Vaxsəy!** Zübeyde!

(249)— **Oxxay!..** — dedi.

(2290)— **Ale, at de!**

(2425)—**Ağez**, tēz olun! — dedi. — Naile, düyünü getir!

Bazı ünlemlerde vurgulama açısından ünlü seslerin uzatılması söz konusudur.

(38)gözlerüve?! **Nöşü-ü-ü-n?!**

1. 3. 9. Yansıma Kelimelerin Sık Kullanımı

Elçin'in povestlerinde sıklıkla yansıma kelimelere yer verdiği tespit edilmiştir.

(243)vədreni yère goyub yaş eliyle etli gollarını, sinesini

(244)**şappıldada-şappıldada** artırmaya galdı, her
 (255)gozalarının sesi de, éle bil, ocağda yanan odunun **şagğıltısıydı;**
 (256)kükmar gozaları herdenbir öz-özüne **şagğıldayıb**
 (257)çatlayırdı, sonra bir-bir **tuppultuyla** yere düşürdü.

(937)Ay denize payendaz salmışdı ve bu saat bu payendaz
 (938)lap **xırdaca-xırdaca** terpenirdi, bu payendazın üzünde

(1600)oxşayan sarı tesbéhi **şagğıldada-şagğıldada** şüşebendin
 (1699)saxlaya bilmeyib **hönkür-hönkür** ağladı, Emirğulunun

(2037)bürüyende, Dolça heyetdeki damının içinde bir künce
 (2038)ğısılib toyuğ sümüklerini **xırçıldada-xırçıldada**
 (2039)yéyende itin gara gözlerinde éle ışıklı, éle ilig bir

(2256)bu it **zingiltisinin**, bu **henirtinin** te'sirinden

(2267)ayağları üste oturub dilini çıkartdı ve günün altında
 (2268)**lehlemeye** başladı. Guşvuran Fazil çönüb Dolçaya

(2272)sal bir gâya parçasının arxasından görünen Alabaş
 (2273)**gıcirtmiş** dişlerini Sarıbaşın boğazından çekib
 (2277)ve yazıg Emirğulu hemin héyvani **çığirtı** ile **çığıra-**
 (2278)**çığıra** da kaçmağa başladı

(2284)Emirğulu hemin héyvani sesle **ğışğıra-ğışğıra**

(2291)Guşvuran Fazil gözlerini **zingildeye-zingildeye**
 (2292)yérinde govrulan Sarıbaşdan çekib tufengi döşüne

(2296)Alabaş gabağ ayağlarının dırnağı ile gâyanı
 (2297)**cırmağladı**, bir-iki defe o teref-bu terefe govruldu,

(3195)**cızıldayan** yağın tüstüsünü birbaş boynu zencirli Dolçanın
(3226)dilini çıxarıb **lehleye-lehleye** üstü kabab dolu mənğala baxdı.

(3227)Kabablar mənğalın üstə **cızhacızla** ğızarırdı.

(3228)Ofelya:

(3229) — Dolça! Dolça! — **ğışğırdı**.

(3340) —**Cib-cib-cib-cib...** — dəye-dəye toyuğların ғаbağına

(3341)atmağa ve toyuğların çörək ğırıqlarını denlemeyine

2. Dede Korkut Hikâyelerindeki Anlatım Özelliklerinin Povestlere Yansıması

2. 1. İsim Sıralamaları

Elçin'in povestlerinde nesne ve kişi ismi sıralamaları dikkat çekmektedir. Aşağıda "220" numaralı cümledeki örnekle "2065-2068" arasındaki cümlelerde yer alan sıralamalar her iki povestte de konuya göre birkaç defa aynı düzendeki sıralamayla geçmektedir. Bu tür örneklerdeki isim sıralamaları, Dede Korkut hikâyelerindeki anlatım özelliğinin povestlere yansımış şeklidir.

(2065)uşağın xofudu; Ağababa birden-bire uşaqlarını

(2066)fikirleşdi, Baladadaş, Ağagül, Nuhbala, Naile, Firu-

(2067)ze, Kemale, Amale, Dilşad, Böyükxanım bir-bir gelib

(2068)Ağababanın gözünün ғаbağından keçdi:

(220)üçün, iyde, xar tut, erik, həyva, nar, encir ağaclarıyçun

(265)indi Hövsan soğanı, Corat govunu, Zirenin ağ turpu,

(266)kökü, Buzovnanın kahısı, Nardarandakı Paçan bağlarının

(267)ğara şanı, Sarayın, Novxanının ağ şanı,

(268)Ğala terefdeki Hacıxuna bağlarının sarıgilesi,

(269)Bilgehin seher-sebahi kehreba kimi enciri?..

(408)üstünde solub tökülürdü), évin arxasında ekdiyi pomidor,
 (409)badımcın, biber leklerini, soğanı, vezerini, keveri,
 (410)şüyüdü sulamağa başladı.

(706)déyende ki, ye'ni özü aparırdı –Anuşgile,
 (707)Şirinxanım üçün, Nazxanım üçün, Dürdane üçün...

(1452)Böyüyü Dilare idi, sonra Edile idi, sonra da Helime idi.
 (1453)Zakir esger gédenden bir az sonra Helime xestelendi, öldü

(1788)oğlanları da bu cehetden özüne oxşamışdı, Baladadaşın
 (1789)da, Ağagülün de, Nuhbalanın da yığışıb gédib

(1944)Elbette, ne Tavarın, ne Sarıbaşın, ne de Dolçanın
 (1945)bu xeberden xeberi yox idi ve hemin temiz, sakit yay

(3681)Ofélyanın bir ucdan daşıdığı kotlétleri, tava- kababları,
 (3682)küfteleri, gızarmış etleri göyde gapıb yemeye başladı.

(4206)Gümüşden idi, hem de Gümüş Malikgil bunu tekce
 (4207)gonağın gabağına goymurdu, on iki uşağı, .özü, arvadı,
 (4208)anası, gayınanası, dul baldızı ve dul baldızının
 (4209)yédidi uşağı seher de, günorta da, axşam da yéyib-

(4216)içilmeyine içilirdi burda, amma ac ğarına yox, teze
 (4217)osétrina ve sévryuga kababının, emlik ğuzu kababının,
 (4218)toyuğ ve hind ğuşu kababının ve bunların hamısının
 (4219)lülekababının, ğutabın, düşberenin, gürzenin, xenke-
 (4220)lin, xülase-kelam dünyanın en lezzetli yémeklerinin

2. 2. Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı

Elçin'in povestlerinde atasözlerine, deyimlere, özlü sözlere, kafiyeli sözlere yer vermesi Dede Korkut Hikâyelerinin anlatım özellikleriyle örtüşür. İncelenen kaynaklarda atasözlerinin ve deyimlerin sadece Türkiye Türkçesine cümle olarak aktarılmış hâlleri bulunabilmiştir. Bunun dışında povestlerde geçen birkaç deyim ve atasözünün dışında diğer atasözlerinin ve deyimlerin tam karşılığını anlatan kaynağa rastlanılmamıştır. Ancak lehçenin yakın olmasından dolayı çoğu atasözünün ve deyim anlamı anlaşılmaktadır. Kaynaklarda geçen iki deyimle ilgili açıklama da aşağıda verilmiştir.

Elçin'in povestlerinde yer verdiği atasözü örnekleri şunlardır:

(3327)—Xeste teleser, armud vaxtında yêtişer, Nuhbala!

(3099)möhkem ol, igid! — dèdiler. — Ğorxma, **ğorxan göze çöp**

(3100)düşer! — dèdiler.

(2720)«—Armud sanlağsız, adam nöğsansız olmaz, ay Ağababa

(3478)Ne ise, here bir cür dözürdü, çünkü atalar dèyib ki,

(3479)pis günün ömrü az olar.

Elçin'in povestlerinde yer verdiği deyim örnekleri şunlardır:

(207)Özünü o ğazanın altında yandırdın ki, içindeki

(208)hêç kime lazım dèyil...

(2962)Ne ise, desgah idi, Ağababa dèmişken, **êşşek getir**,

(2963)mereke yükle.

(1512)ki, öz derdimi çekmirem ki, mene ne var, **hay-hayım**

(1513)gèdib, vay-vayım ğalıb, isteyirem uşaglarçun bir

(1538)bunların axı, allah ğoysa, **niyyet olmasın, ğismet olsun**,

(1567)ğalarığ aşağıda, **xencerimizin ğaşı düşmeyecek** ki,

(1857)ve hemin oğlan guya ki, ğarovulçu Hesenullanın

(1858)ële bil ki, **burnundan düşüb**

(2253)düşdü ve üle bu zaman bütün bu terefleri adamın **tükünü**

(2254)**biz-biz éleyen** it boğuşmasının sesi bürüdü. Hamı

(2718)yerlerine girende ve Ağababa deyende ki, bu kirayenişinlerin-

(2719)lerden **gözü su içmir**, Ağabacı Ağababanı sakiteledi:

(2939)refiğesinin evine gédirdi ve Ağabacı da bu gedişlerin

(2940)sebebini bildiyi üçün **canını dişine tutub** hêç bir söz demirdi

(1569)ne var axı burda ki, pis gelir sene é, **başuva dönüm senin?**¹³

(21)ve «maladês»ler de tezedden **baş ğaldırdı** ve bu

(50)Bu defe Zübeydenin doğrudan **matı-ğutu çekildi** ve

(457)eledi, «gör gédib kimi alıb» dedi, «o heyasız şehirde

(458)kêfde-damağda, **Araz aşığından, Kür topuğundan** ¹⁴, bu da,

(1277)ğızı bële bir egidedeydi. **Araz aşığından idi o ğızın**,

(1278)**Kür topuğundan**, özünü kēfi köklüyün, damağı çağlığın

¹³ Mehmet Fuat Köprülüzade, Dede Korkut Kitabına Ait Notlar, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Yıl:1, Sayı:2, s.84 Azerî Türklerinin lehçesinde hâlâ yaşayan bir tâbirdir.

“Başuva dönüm senin” kullanımı Türkiye Türkçesinde de günlük konuşma dilinde yer alan “Kurban olayım sana” kullanımının karşılığıdır.

¹⁴ Ahundov, Ehliman, Derleyip düzenleyen, Türk Çeviri yazısına aktaran Semih Tezcan, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları- 445, 1994 s.467 “Araz: Aras Irmağı, Türkiye’de doğup Azerbaycan’da Kür ile birleşerek Hazar’a dökülür”

(52)A - a - a!.. **Ade, ğara meni basınca, men ğaranı basım,**

(89)yéne de **mindî cin atına**, hemişeki Zübéyde oldu, özünü

(113)böyük iş, ye'ni, **ġaz vurub, ġazan doldurmağ meselesi**. O

(153)béyninden kèçdi: « – Eşşi, ġoy cehennem olsun ġétsin,

(154)**ġozbéli ġebir düzelder»**.

(378)biri gelib **kesdirecek başlarının üstünü**

(391)Nise, lap **özüne el de ġaldırar**, teki ġardaşı Atabalanın

(526)esebileşende, doğrudan da, **turp ekirdi onun başına...**

(548)ki, sözler çıxır bu arvadın ağzından, **hèç xoruz sesi eşitmemiş sözler...**

(679)bu biberi, xiyarı da **yérle-yéksan élemek** isteyirdi, amma

(721)ki, ġétđi o **vur-çatlasın, çal-oynasın** günleri, ġétđi

(789)Onda, o zamanlar Zübéyde ne idi, camaatın işine

(790)**ġarışdı ne idi? Plov yémirdi ki, ġönçe dodağları yağa batar...**

(973)– Ba-a-a... Ġudurasan ġurbağ!.. – dèdi. – Yaxşı

(974)déyibler ki, **mal yiyesine oxşamasa, haramdı...**

(1273)çöreksizliyinde güneş doğmurdu; **acılığ olsun, kèf**

(1274)**olsun**, déyibler, amma düz dèmeyibler,

(2737)Ağabacı kirayenişinleri ile açığ-aşkar düşmençili-

(2738)ye başlamışdı, amma me'lum sebebdən üreyinde düş-

(2739)mençilik éleyirdi ve béle bir minval ile sesini içine
 (2740)salıb düşmençilik aparmağ Ağabacının gününü lap
 (2741)ğara élemişdi (**atalar éle bu yérde déyibler ki, déyi-**
 (2742)**rem, çölümü yandırır, demirem, içimi; atalar yaxşı**
 (2743)**kişi olublar ve hemişe de yaxşı sözler déyibler).**

Her iki povestte de “kül başına” deyimini çeşitli şekillerde geçmektedir. “Eski dönemlerde yaşam ve aile için kutsal bir simge sayılan ocak söndükten sonra külün oluşması, olumsuz durumların külle ilgilendirilmesine yol açmıştır. “Başına kül” / “kül başına”, “başına kül elemek” ifadeleri bunun dilimizdeki izleridir. Çok çaresiz bir duruma düşüldüğünde halk arasında “başıma haranın küllerini töküm” (başıma nerenin küllerini dökeyim) ifadesi kullanılır.”¹⁵

(1243)hayıf éledim özümü, iki gëpikdi benim giymetim, kül olub
 (1244)menim başıma, ay Zakir, ay gadası, ay canım, sene
 (1417)aldadı başğasının yanına gédirse, onda **kül**
 (1418)**onun o arvadının başına!».**

(2715) **kül bunların başına!** Ağabacı bunu fikirleşdi, amma

(1550)mene te'sir éleyecek, **külbaş** day demir ki, nöşün te'sir
 (2555)sözü eşidib Xéyransa ile dava élemişdi ki, seni **külbaş**
 (2556)Emirgülünün derdi göymasın yatmağa, benim erimin

(3473)istedi, Ağabacı da üreyinde «— **Kül béle kişinin**
 (3474)**başına!»** — dedi ve heyadan gızara-gızara mis parçı

2. 3. İkilemeler ve Kelime Tekrarları

¹⁵ Hacızade, Naile, AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE “GÖZ” KELİMESİ İLE KURULMUŞ DEYİMLERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s13/hacizade.pdf>

Elçin'in povestlerinde en çok dikkat çeken üslûp özelliklerinden biri de ikilemelerdir. Bu ikileme örneklerinde "Aynı Kelimenin Tekrarı İle Oluşturulan" ikilemelerle "Eş ve Yakın Anlamalı Kelimelerle Oluşturulan İkilemler" in¹⁶ "çoğunlukta olduğunu gördük.

2. 3. 1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşturulan İkilemeler

(64)Nise içini **çeke-çeke**:

(17)Élêktrik ğatarının sesi **yavaş-yavaş** uzaĝlaşdıĝca

(18)nar ağaclarının dalında gizlenib **xısın-xısın** encir

(19)aĝacına teref **boylana-boylana** Ağagülle Nisenin

(42)Nise de, çönüb Zübêydeye **baxa-baxa** hele de özüne gele

(36)ilişe-ilişe ireli yêridi.

(63)Gözünün yaşı burnunun ucundan **gile-gile** süzülen

(84)portfêlini götürdü ve içini **çeke-çeke** de Zübêydenin

(86)addımlaya-addımlaya dünyanın en iyrenc bir mexluĝuna

(124)üreyinde de Ağagülün ĝarasına **dêyine-dêyine** ağaclıĝdan

(151)yoluna **çaĝıra-çaĝıra** daha zinhara gelenden sonra,

(162)idi ve **dilxor-dilxor** da ĝetdi öz xarabasına.

(171)pıçıldaya-pıçıldaya eşĝ-mehebbetden dem vururlar,

(174)Bêle-bêle işler

(185)o söz düz üç aydı, **têz-têz** yadına düşür ve milisionêr

(200)ve indi **yavaş-yavaş** kiçilen, sulanan ĝara gözlerinin

(227)sotluĝ bu heyetdeki sağlam ağaclar kendin **az-az** heyetlerinde

(257)çatlayırdı, sonra **bir-bir** tuppultuyla yêre düşürdü.

(264)hayıfsılana-hayıfsılana fikirleşdi ki, hanı

(274)var, vaxtıyla o ĝeder **o teref-bu teref** élemişdi yaşını

(322)dalinca **tüstülede-tüstülede** ve çox da ciddi suretde

(401)ĝeydi, özü de **têz-têz**, telesik ĝeydi ki, şifonêrin

(636)ve Ağagül de birden-bire üreyi **döyüne-döyüne, ürke-ürke**

(4107)**ĝarış-ĝarış** yuyub temizleyirdi ve mesele

¹⁶ Korkmaz, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları, 2007 s.123 -124

- (1560)üstünde nelbeki-nelbeki kesmeye başladı; kesilen
 (1684)dostlaşmışdı, **téz-téz** şirin çaxır içirdiler ve **içe- içe**
 (1685)de Emirgülü rehmətlik anasını yadına **sala-sala**
 (1751)ğala yère **gire-gire** Ağababaya dèyirdi:
 (1770)üçün et **döye-döye** başını ikinci mertebeden aşağı uzadı:
 (3869)müəllim yène **oğrun-oğrun**, o teref-bu terefe **baxa- baxa**
 (1790)arağ alıb gəyalıqlarda içmeyi, şəherden **yəşik-yəşik**
 (1791)pive alıb getirib küçədə nerd **oynaya-oynaya** noxudla
 (1852)**kend-kend** gezib oralarda yaşamışdı.
 (2463)ğardaşlarından **ğorxa-ğorxa**, **gizlince-gizlince** oxuyur.
 (2164)bu sözləri **dəye-dəye**, **yavaş-yavaş**, **yəllene-yəllene** ayağ

2. 3. 2. Eş ve Yakın Anamlı Kelimelerle Oluşturulan İkilemler

- (51)arvad **sidğ-ürekden** həyret éledi:
 (73)anın içinde süsteldi, bütün **hirs-i-hikkəsi**, **kini-küdüretti**
 (74)çıxıb gətirdi işinin dalınca ve arvad **açığ-aşkar**
 (77)böyüycən hamı Zübəydeye **éle-élece** Zübəyde dèyirdi ve
 (114)vaxtdan da **xırda-xuruş** idi Zübəydeninki, amma **xırda-xuruşun**
 (140)**öyüd-nesihət** verməməsi üçün yolunu dəyişdi, vağzalı
 (161)onları güclə aralayacaqdı!), amma **éle-élece** dilxor
 (171)pıçıldaya-pıçıldaya **éşğ-mehebbetden** dem vururlar,
 (172)sonra da **ğol-boyun** olub öpüşdülər və sonra da gızın
 (173)gözünə **cin-şeytan** göründü.
 (191)milisionər Seferi görüb **şey-şüyünü** yığışdırdı, bazar
 (214)ayağı deyən bu év, bu **heyet-baca** kəndin aşağı başında,
 (262)bütün **dadını-temini** itirmişdi. Ümumiyyətlə, éle bil ki
 (281)baredə yox, **éle-béle**, **sebebsiz-zadsız**, düzüneğulu öz yaşı baredə.
 (295)həç **izi-sorağı** da yox idi, amma indi adama éle
 (303)ve indici **salamsız-kelamsız** içəri giren oğlunun
 (294)üçün, Ağabadın o istisine düşəndə, **dünya-erzde** Ağagülün
 (305)üzü gülürdü, ne dèyirdin onu éleyirdi, **işə-güce**
 (312)ondan ibarət idi ki, düz iki il derdindən **deli-divane**

(377)bële bir meğamda Zübeyde kimi **dinsizin-imansızın**
 (485)alırmış ki, hardadı, bir aydan artıgdı **xeber-eter**
 (979)kimi, Zübeydenin her bir hareketini, her bir **söz-söhbetini**,
 (980)**yərişini-duruşunu, tanışını-bilişini, gëyimini-kəcimini**
 (4105)İki gün idi ki, Ağabacı bütün **heyet-bacanı silib-süpürürdü**,
 (4109)teref **çirkin-pasın** içinde idi, bële dëyildi, amma
 (4111)dolabın gözünü ve saire bütün **delme-dëşikleri**,
 (1523)hamamda Ağabacını görende **yanıb-yaxılırdı**
 (1535)idi ki, aile meselelerinde, **ëv-ëşik** işlerinde Ağabacı
 (1645)kiraye vërsinler; bu **sessiz-küysüz** yay gününde, işlemediyi
 (1646)bir günde, hëç kimin **sataşib-dolaşmadığı** bir
 (1705)**canı-dilden** hoşuna geldi ve hamı da bu fikre
 (1737)müdir olduğu büyük mağazada dava salıb **ğırğın-gıyamet**
 (1750)tut ağacının dibine. Herden Xëyransa **abır-heyadan** az
 (1787)özü **toyda-meçlisde, ilde-eyyamda** bir defe içerdı ve
 (2096)nëce ki, hemin külekli son yaz gëcesi **dünya-alem**
 (2877)Ofëlyä Ağababagilin gızlarına **ğaynayıb-ğarışmırdı**
 Zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan ikilemeler¹⁷
 (10)bir müddet Zübeydenin fikirlerini **alt-üst** ëledi,

2. 3. 3. Kelime Tekrarları

İncelenen povestlerde ikilemelerin dışında cümlelerde arka arkaya gelen kelime ve ek tekrarları mevcuttur.

(1806)da esğərliye gëdecekdı. Naile doğğuzuncu **sinfe këçmişdi**.
 (1807)Firuze yëddinci **sinfe këçmişdi**. Kemale altıncı
 (1808)**sinfe këçmişdi**. Amale dördüncü sinfe **këçmişdi**.
 (1809)Dişad üçüncü **sinfe këçmişdi**. Sonbëşik Böyükxanım
 (1810)idi ve Böyükxanım da ikinci **sinfe këçmişdi**.

(1819)**Abşëron Abşëron** deyildi bu dem, **Abşëron bir cennetmekan**
 (1820)idi, ële bir **cennetmekan ki, bu dem bu ğayalığdan**

¹⁷ Korkmaz, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları, 2007 s.123 -124

(1821) bu ğumluğdan o aydın, o açığ üfûğ xettine kimi

(1899)bu ğayalığda olurdu, yiyesiz ğancığlar bu ğayalığlarda

(1900)küçükleyirdi, küçüklerini burada emizdirirdi ve o

(1901)küçükler de buralarda böyüyürdü,

(1948)Dolça bir az ğayalığın aşağısında dayandı, denize

(1949)baxdı, göye baxdı, göz işledikce uzanan bu sarı,

(1950)narın ğumlu sahile baxdı ve éle bil ki, sahilin bu

(2011)Dolça kolbasanın dadını belke de hêç bilmirdi,

(2012)bilmirdi ki, dünyada bèle dadlı bir team var, çünkü

(2063)hüzn getirmişdi. Birden-bire Ağababanın üreyini bir

(2064)xof bürüdü ve Ağababa başa düşdü ki, bu xof doğğuz

(2065)uşağın xofudu; Ağababa birden-bire uşağlarını

(2723)Düz beş gün idi ki, bu konsêrt davam édirdi, düz

(2724)bêş gün idi ki, bu cır sesli oğlan Lëylini çağırırdı

(2759)Ve düz bêş gün idi ki, Nuhbala da éve géc gelirdi

(2189)Dolça bu adamlara baxdı, sonra sakit ve gömgöy

(2190)denize baxdı, tertemiz göye baxdı, sarı ğumluğa baxdı,

(2191)tezeden adamlara baxdı ve Dolça éle bil ki, bu sakitlik

(2192)müğabilindeki bu hay-küye teeccüb éledi, éle bil

(2193)adamları başa düşmedi, başa düşmedi ki, niye bu

(2194)adamlar bu denizde çimmek evezine, bu ğumda uzanmağ

(2195)evezine, bu günde ğızınmağ evezine o uzun şeyi ellerine

(2196)alıb bèlece hay-küyle düşübler ğayalığın canına.

(2951)Dolçanın ğabağına atırdı, amma Dolça bu dostluğu

(2952)gebul élemirdi ki, élemirdi.

(4392)denize baxdı, ğumluğa baxdı ve fikirleşdi ki, **min-min**
 (4393)o cür yağışlı-külekli ğünler olub bu denizin ğırağında
 (4394)**min-min** o cür küçükler görüb bu deniz, **min-min**
 (4395)Ağababalar görüb, **min-min derdin-serin** şahidi olub
 (4396)bu deniz ve adamların bütün **derdi-seri**, bütün çatışmayan
 (4397)işleri **bu denizin** böyüklüyünün, **bu denizin** goçalığının
 (4398)müğabilinde éle o balaca küçük kimi ğülmeli bir şeydi.

(2163)**Tapacıyığ onu! Tapacıyığ onu!** — dëyirdi,
 (2200) —**Tapacıyığ onu! Tapacıyığ onu!** — dëyirdi, amma
 (2213)— **Tapacıyığ onu! Tapacıyığ onu!**
 (2234)-**Tapacıyığ onu!** — dedi. — **Tapacıyığ onu!** — Son-
 (2767)buna ğöre de Nuhbala éve **ğéc gelirdi, ğéc gelirdi ki,**
 (2775)**Dörd nefer idi**, Ağababagilin heyet-bacasında
 (2776)fironluğ éleyen bu kirayenişinler **dörd nefer idi:**

3. Edebî Türlerin Povestlerde Yer Alması

Elçin, anlatımında şiir ve şarkı parçalarına, Nasreddin Hoca'nın fıkrasına, özlü sözlere ve mektup örneklerine yer vermiştir. Elçin saydığımız parçaları ya kahramanların düşünce akışlarının içinde vermiştir ya da konuyla ilgili, fonda çalan bir plaktan söz ederek çalan şarkının sözlerine yer vermiştir. Elçin'in bu kullanımlara yer vermesi, edebî eser ortaya koyarken yine diğer edebî türlerden yararlanması üslûbunun belirgin özelliğidir. Yazarın bu üslûbunu belirleyen de Azerbaycan kültürünün heyecanlı, coşkulu ve toplumsal değerlere önem veren yapısıdır.

(282)Ne ise, **aşığ dëyib ki**, ya bir başğası, her halda,
 (283)kimse dëyib ki, **ğün kéçdi, il kéçdi, cavan olmaram bir**
 (284)**de men**. Zübeyde bunu da fikirleşenden sonra, **Molla**
 (285)**Nesreddinin bir ehvalatı yadına düşdü:** dëyirler ki,
 (286)bir ğün molla ata minmek isteyirmiş, ayağını üzengiye

(287)basıb bir güc éleyib, iki güc éleyib, amma ata mine
 (288)bilmeyib, dèyib ki, éh, hardasan, éy cavanlıq, sonra baxıb
 (289)görüb ki, yan-yöresinde hêç kim yoxdu, dèyib: « – Hêç
 (290)cavanlıqda da bir zibil dèyildim!».

(3672)«Volga»sı yaşıl oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!
 (3673)Ağzı gızıl diş oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!
 (3674)Gel sen mene sataş-ş-şma,
 (3675)Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(2113)sonra kitabxanaçı Necefin yasda, toyda
 (2114)ezberden dèdiyi şê'rlerden iki misra:
 (2115)Goca cadugardı, aldadar seni,
 (2116)Cavanlıq donunda ğalan bu dünya.
 (2117)yadına düşdü ve Ağababa bir de baxıb gördü ki, yêke

(1765)Men entige çortdayam!
 (1766)Çortdayam, firontdayam!
 (1767)Atıram plyumotları,
 (1768)Vururam samalyotları.

(2824)«Volga»sı yaşıl oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!
 (2825)Ağzı gızıl diş oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!
 (2826)Gel sen mene sataş-ş-şma.
 (2827)Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(2699)Yêne evvelce oğlan cır, nazik sesini zilde kökleyib
 (2700)dad éledi:
 (2701)—Léyli! Léyli!
 (2702)Sonra ğız kişi sesine oxşayan yoğun sesiyle soruşdu:
 (2703)—Nedi, Mecnun?
 (2704)Sonra ikisi de bir yerde oxumağa başladı:

(2705) —Bes bir axı nəyleyek?

(2706)İbn-Selam elçi gelir,

(2707)Derdi kime söyleyek?

(2708)Oğlan tezedən sesini zilde kökledi:

(2709) — Çiçeyim, meleyim,

(2710)Ey gözəlim mənim, gəşənək Leylən,

(2711)Sənsiz heyətdə yaşamağ məne olar haram!

(2836)Çünki heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(2837)Bu dəfə də valdan «Ay can! Ay can!» səsləri gəldi.

(3676)Sonra çır səslı oğlan həmişəki kimi, səsinı zilde kökledi:

(3677)Dem, dem olmuşam, ay gözəl,

(3678)Gözləri xumar olmuşam, ay gözəl!..

(3988)Yəne evvelcə oğlan cır, nazik səsinı zilde kökləyib

(3989)dad ələdi:

(3990) — Ləyli! Ləyli!

(3991)Sonra gız kişı səsinə oxşayan yoğun səsiylə soruşdu:

(3992)— Nədir, Məcnun?

(3993)Sonra ikisi də bir yərdə oxumağa başladı:

(3994) — Bəs biz axı nəyleyek?

(3995)İbn Səlam əlçi gəlir,

(3996)Derdi kime söyleyek?

(3997)(Bir gün seher-seher Emine xanım bu mahnını oxudanda

(3998)Nuhbala özünü saxlaya bilməmişdi, Adilə demişdi ki,

(3999)alə, ay maygülü, gət anova də ki, İbn Sina

(4000)yox, İbn Səlam əlçi gəndərir.)

(2014)Dolça üçün xüsusi kolbasa alıb gətirmirdi (Ağababa

(2015)dəyirdi ki, guya **loğman dəyib ki**, gət bazardan can al,

(2016)ye'ni ki, et al; can olmasa, yarım can al, ye'ni ki, yu-

(2017)murta al; o da olmasa zehrimar al, ye'ni ğatığ al).

(2354)Béle-béle işler, néce déyerler, **kepenek meni dişler.**

Elçin, (1178)-(1193) satırları arasında bir mektup örneğine yer vermiştir.

(1178)«Zübéyde!

(1179)Bu mektubu sene ön cebheden yazıram. Atışma kesib

(1180)indi, bir azdan yéne başlayacağ. Düzünü déyim ki, yazmağ

(1181)istemirdim sene bu mektubu, amma yarım saat bundan

(1182)ğabağ gülle yağış kimi üstümüze yağanda, bildim ki,

(1183)gerek yazam sene bu mektubu. Adam bu gülle yağışının

(1184)altında olanda her şeyi yaddan çıxarır, bütün

(1185)pislikler yaddan çıxır, ancağ yaxşısı yadda ğalır.

(1186)Sen meni isteye de bilersen, istemeye de bilersen, ancağ

(1187)özünü iste. Men müellim déyilem, sen de şagird

(1188)déyilsen. Nesihet élemeyeceyem sene, ancağ o éve gédib-gelme.

(1189)İşe gir. Özünü hayıf éleme. Sen de bir kişinin

(1190)ğızısı. Hemin kişinin papağını yére soxma. Yéne

(1191)başladı atışma. Xudahafiz. Sağ ğalsam, yéne yazaram

(1192)sene. Sen de bir söz yaz.

(1193)Zakir. 12 yanvar 1942-ci il.»

Elçin (2367) - (2399) satırları arasında, ikinci povestte yine bir mektup örneğine yer vermiştir. Ağagül'ün ilk ve son satırlarındaki kafiyeli sözler mektup türünü örneklerken anlatıma da farklılık katmıştır.

(2367)Ağagül béle bir mektub yazmışdı:

(2368) «Gelemi çérnilde bir az saxladım,

(2369)Bu ğısa mektubu béle başladım.

(2370)Eziz kiçik ğardaşım Nuhbala, salamdan sonra bizi

(2371)xeber alsan eger, men sağ ve salamatam ve senin de sağ-

(2372)salamat olmanı arzu édirem.

(2373)Nuhbala, sen indi évimizde bir ğardaşsan ve sen
 (2374)gerek éle éleyesen ki, benim de, böyük ğardaşımız Ba-
 (2375)ladadaşın da papağını yère soxan olmasın, ğızların
 (2376)üstünde gözün olsun ve sen indi gerek éle éleyesen ki,
 (2377)onlar çox edebli ğızlar olsun, néce ki, bizim anamız
 (2378)Ağabacı çox edebli arvaddır. (Bu yèrde Ağabacı özünü
 (2379)saxlaya bilmeyib desmallla gözlerini sildi, «—Ayağ-
 (2380)laruvun altında ölüm senün, Ağagül» — dèdi.).
 (2381)Nuhbala, indi sen gerek atamız Ağababaya da çox
 (2382)kömek éleyesen, çünkü o boyda külfeti saxlamağ çox çe-
 (2383)tindi, özü de atamız Ağababa çox kişi adamdı (Bu yèr-
 (2384)de Ağababanın gözleri doldu ve uşağlar bunu görmesin
 (2385)dèye kişi tüz üzünü pencereye teref çevirdi ki, guya de-
 (2386)nize baxır, amma Ağabacı da, uşağlar da başa düşdü
 (2387)ki, kişi kövrelib ve tebi ki, həc kim bunu üze vurmadı.).
 (2388)Nuhbala, uzağda olanda çox şey fikirleşir adam.
 (2389)Ġaydıb gelende men de ğollarımı çirmeleyim gerek,
 (2390)pul ğazanım gerek, nöşün ki, ğızları biz gerek öz
 (2391)adımıza layığ köçürek.
 (2392)Nuhbala, ğalanını gelen mektubumda yazaram. Uzağı
 (2393)yaxın éleyib évdekilerin hamısını öpürem. Menden
 (2394)atamız Ağababaya, anamız Ağabacıya, Naileye, Firuze-
 (2395)ye, Kemaleye, Amaleye, Dilşada, Böyükxanıma salam dè.
 (2396)Nuhbala, Dolçadan da muğayat ol.
 (2397)İmza özüm,
 (2398)Ġurtardı sözüm.
 (2399)Ortañıl ğardaşın Ağagül»

Elçin Divan şairi Fuzuli'nin bir beyitine de yer vermiştir.

(2494)Hacıbaba Hüsəynov indi de Füzulinin sözlerine
 (2495)tesnif oxuyurdu ve bu tesnif bu dem Nuhbalanın
 (2496)üreyinden xeber vèrirdi, amma bu boyda kendde həc kimin
 (2497)bundan xeberi yox idi, həc kimin xeberi yox idi ki, bu

(2498)sözleri Hacıbaba Hüseynov Nuhbalaya deyir:

(2499)**Dil verme gemi-êşge ki, êşg afeti-candır,**

(2500)**Êşg afeti-can olduğu meşhuri cahandır.**

4. Povestlerdeki Kültürel Unsurlar

Elçin'in üslûbunda aşağıdaki örneklerden de görülebileceği gibi kültürel ve toplumsal ahlakî unsurlar dikkat çekmektedir. "Kültür, "bir milletin dil, din, duygu, düşünce ve yaşayış tarzındaki bütünlüktür." Bu unsurlar kültürel farklılaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Kültür kavramı, Türk Edebiyatının devirlere ayrılmasında önemli bir ölçüt olarak göz önüne alınmaktadır. Mehmet Kaplan, edebiyat ve kültür terimleri arasındaki ilişkiyi şu şekilde dile getirmektedir. "Ben şahsen, edebiyatı kültüre denk buluyorum. Edebiyat kültürün aynadaki aksine benzetilebilir. Bu demektir ki, kültür sahasında ne varsa, onların hepsinin akislerini edebiyatta bulmak mümkündür."¹⁸

Yazar aşağıdaki alıntıda Ağagül'ün iç monoloğu aracılığıyla yalan söylemenin iyi bir şey olmadığını aktarmıştır.

(1020)uzağbaşı, Ağagül anasına deyecekdi ki,

(1021)toyuğu Bakıdaki yoldaşlarından birigile pay aparıb;

(1022)mesele onda da deyildi ki, Ağagül yalan danışacağıdı

(1023)ve **yalan danışmağ yaxşı iş deyildi**, kişiye yaraşmazdı

(1024)bir yalan ki, Nise kimi bir gızın temiz adını

(1025)temiz de saxlamağ üçün idi, o yalanın éybi yox idi;

Yazarımız aşağıdaki satırlarda yer alan "Atalar böyle bir durumda demişler ki söylerim dışımı yakar, söylemem içimi. Atalar güzel insanlarmış her zaman güzel sözler demişler." cümlesiyle kültürel bir unsur olan atasözü yoluyla atalara övgüde bulunmuştur.

(2737)Ağabacı kirayenişinleri ile açığ-aşkar düşmençiliye

(2738)başlamışdı, amma me'lum sebebden üreyinde düşmençilik

(2739)éleyirdi ve béle bir minval ile sesini içine

¹⁸ Kaplan, Mehmet, Dil ve Kültür, Dergâh, Yayınları, 2003, s.11.

(2740)salıb düşmençilik aparmağ Ağabacının gününü lap
 (2741)ğara élemişdi (**atalar éle bu yêrde dèyibler ki, dèyi-**
 (2742)**rem, çölümü yandırır, dèmirem, içimi; atalar yaxşı**
 (2743)**kişi olublar ve hemişe de yaxşı sözler dèyibler).**

Dolça isimli povestte yer alan, doğan çocuğa büyüklerin isminin verilmesi kültürel bir özellik olarak tespit edilmiştir.

(1811)Doğguz uşağ idi ve Böyükxanım anadan olanda Ağababa
 (1812)bu axırını uşağa anasının adını goymuşdu,
 (1813)ye'ni ki, en eziz ad axırınıcındı,

5. Elçin'in Povestlerinde Leksikolojik Açıdan Dil ve Üslûp Özellikleri

5. 1. Konuşma Diline Ait özellikler

Povestlerden alıntıladığımız bu örnekler günlük konuşma diline aittir. Taranan kaynaklarda cümle hâlinde olanların tam karşılıkları yoktur. Ancak lehçenin yakınlığından dolayı anlaşılmaktadır. Kaynaklarda rastlanan kelimeler açıklamalarda verilmiştir. Konuların akışına göre örneklerde kaba tabirler de bulunmaktadır.

(103)onu o vaxt, indi **gorbagor olub köpek oğlu!**), amma
 (153)béyninden kèçdi: « – Eşşi, **ğoy cehennem olsun gètsin,**
 (176)yolunu uzağ saldı; **ğaragün oğlu ğaragün,** altı yêke ğızı
 (2773)hirsı tuturdu: «Eri — **oğraş,** niye işığı söndürmür,
 (1725)söyürdü: «**Köpekoğlu, xalis esfelessafilindir!**»
 (2112)Ağababa bütün bunları fikirleşdi, «**le'net şeytana!**»— dèdi
 (2230)da éle özü kimi çağğal idi. **Eclaf oğluna** éle bil
 (2726)(Ağabacı da üreyinde: «— **Boyuvu éle ğara yêre soxum**
 (2727)**senün!**» — dèyirdi), sonra da ikisi bir yêrde oxumağa başlayırdı.
 (2810)ğarovulçu Hesenulla da axırda: «—**Çort¹⁹ pobèri!**» — dèdi
 (2828)«**Mürdeşir üzüvü yusun senin!** «Geni» dèye-dèye **ğara**
 (2829)**yêre giresen éle!**» — Ağabacı üreyinde bu sözleri dèye dèye,

¹⁹ “Çort pobèri!” kullanımının tam karşılığı “Kahrolası şeytan!”dır. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde kelime “Çört” olarak geçmektedir.

(2898)— **Gudurasan, ğurbağa!**— dèyirdi.

(2924)başında olmasaydı, **zalımın ğızı** hêç şüşebendden

(4003)«— Vallah, dèdi, — adam hêsab élemirler bizi bunlar!

(4004)Bizi de it bilirler! **Tramvay altda ğalasuz sizi!** Özderidi it!

(4005)**Ġayalığ itderi kimi hoĝĝadan çıxırlar**

(4006)camaatın gözü ğabaĝında, köpekuşaĝı!», sonra Ağabacı

(3848)Ağabacı şüşebendin altında üreyi uçuna-uçuna

(3849)öz-özüne: «—Vay, **ciyerüvüz yansın sizün! Yansun ciye-**

(3850)rüvüz! **Köpek uşaĝı! Eclaf uşaĝı, eclaf! Ġehbeymiş**

(3851)ki, **bu ĝancıĝ!..»** — dèdi ve istedi ki, şüşebende ĝalxıb

(1784)bunu fikirleşdi ki, allah adama bèle bir er, bèle

(1785)bir oĝul vèrince, **bir ĝara daş vèrse yaxşıdı.**

(3830)amma Kelenter müellim yavaşcadan acıĝla «— **Redd**

(3831)ol! **Redd ol!**>> pıçıldadı ve telesik şüşebende ĝalxdı,

(888)bulaya-bulaya dèyinirdi: «Seherden axşamacan sovxozda

(889)işleyen men, istirahete ĝeden Zübèyde **ciyeri yanmış!**»),

(3175)şüşebende işare éledi. — E, sen öl girmisen! **Naĝdı**

(3176)**ĝaĝa,²⁰ dede canı!**

(5)memesi dèyir ki, oĝlum uşaĝdı hele... **Ay sen ölesen!**²¹

(91)**Ay sen ölesen!** – dèdi. – Baxarsan!.. – Sonra Nisenin

(1771)—**Ay sen ölesen!** — dèdi.

²⁰ “Naĝdı ĝaĝa” kullanımı icelenen kaynaklarda bulunamamıştır.

²¹ Ahundov, Ehliman, Derleyip düzenleyen, Türk Çeviri yazısına aktaran Semih Tezcan, Azərbaycan Halk Yazını Örnekleri, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları- 445, 1994 s.155 “En düzgün, doğruçu andlardan biri de “sen öl” sözüdür. Bu bütün yaranmışların şerafetlisi, ĝiymetlisi hêsab édilen insanın ĝedrini bilmekden, ona mehebbetten ireli gelir.”

(2259)«— **Ay sen ölesen!** — fikirleşdi, — Ayı vurana bax!».

(3175)şüşebende işare éledi. — E, **sen öl** girmisen! Nağdı

(3176)ğağa, dede canı!

5. 2. Hitap Kelimeleri

Elçin'in povestlerinde sık sık kullanılan hitap kelimelerinin örneklerdeki gibi olduğu tespit edilmiştir. “gadası, atam balası, dede canı” gibi kullanımlar konuşma diline ait kullanımlardır.

(44)Cin-şeytandan ki, bèle gırxursan, yaxşı, **balam**,

(45)**anam-bacım**, nöşün camaatın

(645)Ağagül, **ğadası**, yorulmuşam yaman, sen de benim

(578)nolar, yène allah xeyir vërsin, **atam balası**, mene ne?

(3410)bağına salıb maşına oturdurdu ve fexrle Abışa baxa-baxa:

(3411)**İgiddi é, igid!** — dëyirdi. — Maladës!

(3172)—Neden gırxursan, **ay zalım!** — dëdi. — Girmisen

(3173)é, instituta, girmisen, **dede canı!** — Sonra Kelenter

(3176)ğağa, **dede canı!**

6. Elçin'in Povestlerinde Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri

6. 1. Anlatıcının Bakış Açısı

Bakış açısı: Sanatkârın tabiatı, eşyayı; nesnelerin aralarındaki duruş farklarını, mesafeleri belirleyecek şekilde anlatmak, betimlemek, resmetmek için baktığı nokta. Sanatçının bakış açısı, esere kendine özgü bir ayrıcalık kazandırır.²²

²² Karataş, Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 3.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s.62

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan, zaman, mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların, kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.²³

6. 1. 1. Hâkim Bakış Açısı

Anlatıcı nakledilmek istenilen itibarî âlem ile ilgili her şeyi bilen ve gören bir mevkidedir. O, itibarî âlemde sınırsız bir güce sahiptir. Vaka ve şahıs kadrosu ile ilgili geçmişe ve geleceğe ait her şeyi en ince teferruatına kadar bilmekte, onlar arasından yaptığı bir seçimi dikkatlere sunmaktadır. O, anlattıklarını nasıl, nereden, kimden öğrendiğini söylemek ve belirtmek mecburiyetinde değildir. Üzerinde durduğumuz tarzda, anlatma işinin gerçekleştiği eserlerde hâkim bakış açısından ve bu bakış açısına bağlı anlatıcıdan söz edebiliriz²⁴.

(117- 118- 119- 120- 121- 122- 123- 124- 125- 126- 127- 128- 129 TDG)satdığı da cemi üç dene süpürge olmuşdu. Bu şoğerbe ğalmış süpürgeleri Abdulla kişi bēkarçılığdan düzeldirdi ve Zübeyde de kişinin ğılığına girib, süpürgeleri ucuz ğiymete ondan alırdı ve bazara aparıb satırdı. Dünen lap bēter olmuşdu, cemi iki süpürge satmışdı ve bu axşam da Zübeyde süpürgeler dolu hesir zenbili nar ağacının budağlarına ilişe-ilişe ve üreyinde de Ağagülün ğarasına dēyine-dēyine ağaclığdan çıkıb vağzal bağının cığırına düşdü; buna bax de, bir, hele «ding» ēleyib yumurtadan çıxmamış, encir ağacının altında ğızla öpüşür, amma adama da ēle baxır, ēle bil ki, gürze ilana baxır, nedi, balam, nolub, sancacağam seni, sancmışam seni, nedi axı?

²³ Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 6. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s.78

²⁴ Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 6. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s. 88-89.

(676- 677- 678- 679- 680- 681- 682 TDG) Ağagül évin dalındaki pomidor, badımcın leklerini şlanğla sulaya-sulaya hirsinden bütün lekleri tapdağ-tapdağ élemek isteyirdi, bu soğan-vezerini de, bu biberi, xiyarı da yerle-yéksan élemek isteyirdi, amma burasını da yaxşıca başa düşürdü ki, bu gözəl terevezin de, bu gözəl, tertemiz göy-göyertinin de hêç bir tağsırı yoxdu ki,

(926- 927- 928- 929- 930- 931- 932- 933- 934- 935- 936 TDG) Yavaş-yavaş, lap yavaş-yavaş denizden mêh esmeye başlamışdı ve külafirengide bu yêl daha artığ hiss olunurdu, burada ağcağanad da nisbeten az idi. Zübêyde üzümün doşablığını ayırdı, yémeliyini ayırdı, sirkeliyini leyenden arıtdayıb balonlara doldurdu, leyni gıyının suyunda yaxaladı ve sudan bir parç da götürüb içdi, sonra gelib külafirengiye galxdı, yêrden saldığ palazın üstünde oturdu. Yemek istemirdi, isti onun iştahını kesmişdi, éle günorta yédiyinin üstünde idi, télévizora da baxmağ istemirdi, hevesi yox idi, éle-bélece külafirengide oturub denize tamaşa étdi.

(1570- 1571- 1572- 1573- 1574 D)Bu söhbet iki gün idi başlamışdı ve bu hemin iki gün idi ki, Ağababanın iş növbəsi dèyildi, évde oturub istirahet édirdi ve bütün ömürlerinde birinci defe idi ki, ortaya éle söhbet düşmüşdü ki, bu söhbetin ucbatından Ağababa sidğ-ürekden istirahet éde bilmirdi,

(1717-1718- 1719- 1720- 1721- 1722- 1723- 1724- 1725 D)...Ağababanın şire yazığ geldi ve bu şiri çeken ressam da geldi durdu gözünün ğabağında ve Ağababanın o ressama da yazığ geldi, amma burası lap ağ oldu ki, birden-bire Emirğuluya da yazığ geldi, éle bil hemin Ağababa dèyildi ki, pencereden küçeye baxıb görürdü ki, Emirğulu yêne kéflenib tut ağacının dibine yıxılıb, gah insan sesine oxşayan, gah da insan sesine oxşamayan sesler çıxarır ve üreyinde Emirğulunu söyürdü: «Köpekoğlu, xalis esfelessafilindir!»

(2610- 2611- 2612- 2613- 2614- 2615 D)Dolça ise öz işini bilirdi, dovşanları évin dalındaki bostana yakın buraxmırdı ve dovşanlar da daha Dolçanı tanıyırdı; dovşanlar bilirdi ki, gëce, sakitlik çökende, adamlar yox olanda bu ağ it buralarda gezişmeye başlayacağı ve bu ağ it hirsli deyil, gërxulu deyil, her halda bu ağ it ile bir heyetde yaşamağı mümkündü.

6. 1. 2. Müşahit- Anlatıcıya Ait Bakış Açısı

Yazarımızın povestlerinde hâkim bakış açısı ağır basmaktadır. Ancak povestlerin aşağıda örneklenen bölümlerinde müşahit bakış açısının bazı özellikleri göze çarpmaktadır. Müşahit anlatıcıya ait bakış açısında anlatıcı “Vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izler; onların geçmişi, ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serer. Anlatıcı o müşahadelerini kendisine göre değerlendirdiği gibi bazı bilgi kaynaklarıyla da zenginleştirebilir.”²⁵ Bu bölümlerde Elçin kahramanları tarafsız bakış açısıyla izler, onların ruh dünyalarından haberi yokmuş gibi yazar.

Aşağıdaki satırda yazarımızın bu cümleyi kurması olan ya d olacak olayı garip karşılayarak yazması müşahit bakış açısına örnektir.

(278)Burası da gëribe idi ki, Zübeyde birinci defeydi

Elçin, aşağıdaki cümlelerde Ağabacı’nın düşüncesini hâkim bakış açısıyla verirken hemen akabinde müşahit bakış açısını içeren bir cümle kurmuştur ve dolayısıyla yazar Ağabacı’nın ruh dünyasından habersizmiş gibi cümlesini devam ettirmiştir. Hâkim bakış açısında yazar Ağabacı’nın kiracılara mı yoksa şarkı söyleyenlere mi söylendiğini bilir. Yazarımızın bu iki bakış açısının arka arkaya kullanması önemli bir üslûp özelliğidir.

(2715) kül bunların başına! Ağabacı bunu fikirleşdi, amma

(2716)me'lum olmadı ki, kimin gëarasınca deyindir: bu oxu-

(2717)yanların, yoxsa ki, kirayenişinlerin.

²⁵ Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 6. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s.105

Aşağıdaki satırlarda da aynı durum söz konusudur. Elçin, cümlelerin başında “Belki” kelimesini kullanarak müşahit bakış açısını; “Dolça’nın bütün bunlardan haberi yoktu.” cümlesiyle de hâkim bakış açısını kullanmıştır.

- (2655)Dolça **belke** o tek cüllütü yadına saldı, belke
 (2656)denizle bağlı yadına düşecek başğa şeyler var idi?
 (2657)her halda Dolça fikirleşirdi; baxışıyla, duruşuyla
 (2658)fikirleşirdi ve bëlece hasarın üstünde dayanıb
 (2659)denize teref baxdı, sonra başını deniz terefden
 (2660)çönderib kendin yatmış évlerine baxdı, yène de ğulağlarını
 (2661)şekleyib ğulağ asdı — sahibinin xorultusundan
 (2678)Ehmedin ruhu şad olsun. Kendde bu ağaca «Meşedi Muxtar
 (2679)tutu» da dèyirdiler, «Ehmed ağacı» da dèyirdiler, amma
 (2680)ekseren «èhsan tutu» dèyirdiler elbette, **Dolçanın**
 (2681)**bütün bunlardan xeberi yox idi**, amma yayın bu vaxtında,

6. 2. Anlatım Teknikleri

6. 2. 1. Tasvirli Anlatım

Tasvir: Betimleme. Herhangi bir şeyin (bir insan, bir nesne, bir yer vb.) nitelik, nicelik, görünüm gibi bütün özelliklerinin yani “karakteristik görünümlerinin” ayrıntılarıyla okuyanın gözü önünde ya da zihninde canlanacak şekilde anlatılması. Tasviri yazı ile resim yapmaktır diye tanımlayanlar da vardır. Tasvir daha çok hikâye ve romanda sıkça başvurulan anlatma yollarından biridir.²⁶

Eçin’in incelen povestlerinde sıfatlarla, benzetmelerle zenginleştirdiği betimlemeler, tanımlamalar, örneklemeler mevcuttur. Bu betimlemeler, tanımlamalar Elçin’in anlatım tarzından dolayı okuyucunun gözünde gayet net canlanabilen görüntüler, ortamlar ve özellikler olmuştur.

(25- 26- 27 TDG)bir az hêyretle, bir az da hesedle onlara baxan girde, etli sifeti, yaşına yaraşmayan bir parıltıyla parıldayan yêke ğara gözleri gördü:

²⁶ Karataş, Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 3.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s. 455

(71- 72- TDG)sözleşmek, sözle didişmek hevesinden Zübeydenin tar simi kimi tarım çekilmiş bedeni birden-bire, birce

(200-201- 202 TDG)ve indi yavaş-yavaş kiçilen, sulanan ğara gözlerinin kenarındaki ğırışlara, ırtdaşmış, buxağı sallanan sifetine

(178- 179- 180-TDG)boğazının damarları şişib partlaya, papağını da çıxaranda xalis kēçel bülbüle oxşayır, birce dene tük de yoxdu başında;

(212- 213- 214- 215- 216- TDG)Kendde, ancağ işi düşenin – alanın, satanın, axtaranın, Bakıya év deyişenin, bağ kiraye vérenin ayağı deyen bu év, bu heyet-baca kendin aşağı başında, ğumluğla ğayalığın arasında idi ve bu ğayalığdan denize yüz elli-iki yüz métr mesafe vardı

(223- 224- 225- 226- 227- 228- TDG)Zübeydenin ikiotağlı daş évi, metbexi, metbexin yanında hamamı ve hamamın da yanında içeri terefdən divarına yarıyacan çēx kafēli düzülmüş tualēti vardı. Heyetinde balaca çarhovuzu vardı ve cemi iyirmi sotluğ bu heyetdeki sağlam ağaclar kendin az-az heyetlerinde vardı ve ümumiyyetle,

(252- 253- 254- 255- TDG)Artırmada yaş sémēt dōşeme çox tēz ğurudu ve serinliyi de çox tēz kēçib ğētdi, éle bil, heyetde ocağ ğalamışdın ve hasar boyu ekilmiş küknar ağaclarının ğozalarının sesi de, éle bil, ocağda yanan odunun şağğıltısıydı;

(346- 347- 348- TDG)axşama saxladığı kasanı getirib ğırağları xırda ğırmızı gül naxışlı, ağ süfrelı mizin arxasında oturmuş Ağagülün ğabağına ğoydu,

(258- 259- 260- 261- TDG)Zübeyde miçetkenin altından elini uzadıb taxta ketilin üstündeki bir leyen üzümünden bir gile ğoparıb ağzına ğoydu, sonra ellerinin ikisini de başının altında çarpazladı. Üzüm gilesi isti idi ve éle bil ki,

(426- 427- 428- TDG)ğoymayıb (faytonçu Ėeysebdöl hara, iri ġara gözleri sürmeli, boyu serv, béli ince, durna yêrişli Zübêyde xatın hara!)

(1164- 1165- 1166- 1167- 1168- 1169- TDG)Bu bağlamadan, sapsarı saralmış köhne ġezête bükölü bağlamadan bir çürüntü iyi gelirdi ve bütün ġış ġarın altında ġalıb yaza çıxmış, tezedden yarpaġ açan, çiçekleyen ağacların dibindeki xezel, nedense, Zübêydenin yadına düşdü ve birden-bire onun ağzına da bir cür tem geldi, éle bil, çürük méyve yêyirdi.

(1824- 1825- 1826- 1827- 1828- 1829- 1830- 1831- 1832- 1833- 1834- D)Dolça denize baxa-baxa sahil boyu ġayalıġlara teref ġaçırdı ve bu it éle bil ki, denizin bu cür sakitliyinden, bu cür göylüyünden hezz alırdı, éle bil ki, günün istisinden, xezrinin lap yüngölce mêh olub esmesinden hezz alırdı. Bu ġumun sarısında, bu denizin göylüyünde, bu semanın maviliyinde ağappaġ Dolça ġabaġda ġaçırdı, Tavarla Sarıbaş da onun dalınca ġaçırdı. Dolça herden dayanırdı, yerinde fırlanıb ġeri çönürdü, dal ayaġları üste ġalıxıb Tavarla Sarıbaşı ġarşılayırdı, onları ġabaġa buraxırdı, sonra yêne ġaça-ġaça onları ötüb kêçirdi.

(1959- 1960- 1961- 1962- 1963- 1964- 1965- 1966- 1967- 1968- 1968- 1970- 1971- 1972- D)Ve éle bil ki, uçub bu tereflere gelmiş bu cüllüt de bu boş sahilde tek-tenha ġalıb bir ins-cins üçün darıxmışdı ve sahil boyu ġaçan Dolça gelib ona çataçatda cüllüt ġanad açıb denize teref uçurdu, bu göylükde, bu mavilikde yarımdaire vurub yêne sahile ġonurdu, nem ġumun üstünde hereketsiz dayanıb éle bil ki, Dolçanın ġaça-ġaça gelib çatmasını gözleyirdi ve éle ki, Dolça yaxınlaşırdı, tezedden havaya ġalıxıb yarımdaire vurub iyirmi-otuz addım ġabaġda sahile ġonurdu ve bu minval ile Dolça çimerliyin boş çetirlerini, bütün görkemleri ile adam, uşāġ hesretinde olan alıcısız-satıcısız, sessiz-küysüz, iysiz-etirsiz ġutab köşklerini ötüb kêçdi, yéllencekler terefde cüllütle siçan-pişik oyununu ġurtarıb dövre vurdu, bu defe de yuxarı terefle ġaça-ġaça ġayalıġa teref geldi.

(2279- 2280- 2281- 2282- 2283- D)Alabaşı tekce yékeliyinden, kesilmiş ğulağlarından, kesilmiş ğuyruğundan tanımağ olardı, yoxsa ki, Alabaş Alabaş deyildi daha, bu üç günde kəcəllemişdi, pıçalağlı gözleri irileşmiş, ğıpğırmızı ğızarmışdı, baxışlarından delilik yağırdı, ağzından köpük axırdı.

(2300- 2301- 2302- 2303- 2304- 2305- 2306- D)Ağzının kenarlarından, boğazından, böyründen ğan axan Sarıbaş sendeleye-sendeleye ayağa ğalxdı, ğayanın üste düşüb ğalmış Alabaşa baxdı, sonra elinde tüfenk tutmuş ğuşvuran Fazile baxdı ve itin dehşet, ğorxu ve ağrı dolu gözlerinde birden-bire bir sévinc ğığılcımı parladı ve Sarıbaş sendeleye-sendeleye, bedeninin ğanı arxasınca zolağ sala-sala yiyesine teref geldi.

(2477- 2478- 2479- 2480- 2481- 2482- 2483- 2484- 2485- 2486- 2487- 2488- 2489- 2490- 2491- 2492- 2493- D)Hemin ğece de ğünorta kimi tamam sakit idi. Göy aylı-ulduzlu idi ve ya da bu sakit ğecelerde hemişeki kimi, denize işim-işim işıldayan bir payendaz salmışdı ve xırda lepeler de o işığ zolağını éle héy sahile axıdırdı. Kend hele yatmamışdı, pencereler oyağ idi, darvazaların üstünden, küçelerdeki şalbanlardan asılmış éléktrik lampaları yanırdı. Küçeler bomboş idi, hetta cavanlar, yéniyétmeler de vağzal bağına, kinotéatrın, klubun ğabağına yığışıb futboldan danışmırdı, méyxana démirdi. Bürkünün elinden hamı özünü heyet-bacaya vərmişdi. Bütün bu tereflerin sakitliyini herden Bakıya ğeden ve Bakıdan gelen éléktrik ğatarlarının sesi pozurdu ve bir de ki, radio ile Hacıbaba Hüséynovun muğamat konsértini véiridiler, kendin ayrı-ayrı évlerinden Hacıbaba Hüséynovun sesi gelirdi ve bu dem adama da éle gelirdi ki, kendde bir néçe müğenni pesden xor oxuyur.

(2667- 2668- 2669- 2670- D)yox idi. Dolça başını ğaldırıb zennle «éhsan tutu»nun şaxeli ğol-budağına, ğaranlığda bir-birinden seçilmeyen, hamısı bir yerde bütöv bir şey kimi ğaralan yarpağlarına baxdı.

(2817- 2818- 2819- 2820- D)yanına gelirdi, amma Kelenter müellim arığ ve uzun idi, boğazının hülğumu çıxırdı ve uzunluğda, eyri-üyrülükde bu kişi deve boynuna oxşayırdı, hem de yaman ğayışbaldır kişi idi.

(3197- 3198- 3199- 3200- 3201- 3202- D)Dolça éle bil yadından çıxarmışdı ki, zencir dartmağla ğırılan dèyil, boynunu zencirden ğoparmağ isteyirdi, özünü o terefe, bu terefe atırdı, mırıldayırdı Dolçanın tükleri ğabarmışdı, ağzından su axırdı, gözleri hem pıçalağlamışdı, hem de az ğalırdı hedeğesinden çıxsın.

(3215- 3216- 3217- 3218- 3219- 3220- D)Dolça dal ayağları üste yère çöküb başını dik ğaldırdı, Kelenter müellimin düz gözlerinin içine baxdı ve Ağabacıya éle geldi ki, Dolça bu saat atılıb Kelenter müellimi ğamarlayacağ, amma incevara Dolça ayağa ğalxdı, iki defe berkden hürdü, mağalın başına dolandı, sonra ğaça-ğaç darvazanın bala ğapısından küçeye atıldı.

(3329- 3330- 3331- 3332- 3333- 3334- 3335- 3336- 3337- 3338- 3339- 3340- 3341- 3342- D)Emine xanım ne ğeder sebirli-ğerarlıydısa, ne ğeder hereketsizdise, Beşir müellim bir o ğeder sebirsiz ve bir o ğeder de bir yèrde ğerar tuta bilmeyen, cive kimi ora-bura diyirlenen bir adam idi ve günortalar évde olanda ve hêç bir ğonağları olmayanda, Beşir müellim zolağlı picama şalvarını eynine ğeyib têt-têt heyete düşürdü, denize ğedirdi, évde ise ğên-bol trusikle gezirdi. Bu kişinin şakeri hinin ğabağında dayanıb toyuğlara çörek vèrmek idi ve her defe évden teze, yêke tendir çöreyi ğötürüb gelib dururdu hinin ğabağında ve başlayırdı çörekden didib:—Cib-cib-cib-cib... — dèye-dèye toyuğların ğabağına atmağa ve toyuğların çörek ğırığlarını denlemeyine tamaşa élemeye.

(4381- 4382- 4383- 4384- 4385- 4386- D)Yène xezri esmeye başlamışdı, deniz göy-mavi idi, dalğalar üç-dörd gat köpüklene-köpüklene sahile gelirdi, bir de ki, lepedöyende düz bir xett boyu ağappağ dalğa köpüyü uzanırdı;

üfüğde deniz bir az mavileşirdi bir az göy göyerirdi ve denizde göy bir şeymiş kimi birleşirdi.

(223- 224- 225- 226- 227- 228- TDG)Zübéydenin ikiotağlı daş évi, metbexi, metbexin yanında hamamı ve hamamın da yanında içeri terefdən divarına yarıyacan çəx kaféli düzülmüş tualéti vardı. Heyetinde balaca çarhovuzu vardı ve cemi iyirmi sotluğ bu heyetdeki sağlam ağaclar kendin az-az heyetlerinde vardı ve ümumiyyətlə,

(937- 938- 939- 940- 941- TDG)Ay denize payendaz salmışdı və bu saat bu payendaz lap xırdaca-xırdaca terpenirdi, bu payendazın üzündə şövg vuran ay işığı lap xırdaca-xırdaca titreyirdi; deniz bəle sakit olanda axır vaxtlar Zübéydeye pis təsir edirdi,

(1088- 1089- 1090- 1091- 1092- TDG)Kend isə, doğrudan da, yatmışdı, tekce küçə şalbanlarındakı elektrik lampaları yanırdı və bir də denizdəki o تنها mayak yanıb-sönürdü. Hemin yay gəcesinin bürküsü, ələ bil, bu mayakın da işığını soldurmuşdu, yanıb-sönmesini, canlılığını ölgünləşdirmişdi

(1599- 1600- 1601- 1602- 1603- 1604- 1605- 1606- 1607- 1608- 1609- 1610- 1611- 1612- 1613- 1614- 1615- D)Ağababa bağban Esedullanın bağışladığı kehrebaya oxşayan sarı təsbəhi şağğıldada-şagğıldada şüşəbəndin açıq pəncərəsi gəbağında oturub denizə baxırdı. Burdan, Ağababağilin şüşəbəndindən baxanda deniz ələ bil elinin içində idi: Buzovnadən Zuğulbayacan uzanan gəyalıq görünürdü, gəyalıqdan aşağıda bütün deniz görünürdü, üfug xəttinə kimi bir gömgöylük görünürdü, sahil boyu sapsarı gümüş görünürdü; denizin göylüyü hardasa bir az açıq idi, hardasa bir az tutğun idi və bu göylükdə bu saat bir ucsuz-bucağısızlıq var idi, dibi görünməyən bir dərinlik var idi, bir dünya su var idi və bir də ki, bu göylükdə bir məhribanlıq, ılıqlıq, mülayimlik var idi; denizdən ses kəlmirdi, deniz uğuldamırdı və bu sessizliklə lap xırdaca lepələrin sahile doğru sakitcə də lepələnməsi arasında gərəcə bir uyğunluq var idi, bu sükut ilə bu lepələnmə bir-birini tamamlayırdı

(1819- 1820- 1821- 1822- 1823- D)Abşeron Abşeron deyildi bu dem, Abşeron bir cennetmekan idi, éle bir cennetmekan ki, bu dem bu ğayalığdan bu ğumluğdan o aydın, o açığ üfûğ xettine kimi bir aynası var idi ve bu ayna bu saat göz ğamaşdırırdı ğünün altında par-par parıldayırdı, gömgöy idi, sakit idi.

(2300- 2301- 2302- 2303- 2304- 2305- 2306- D) Ağzının kenarlarından, boğazından, böyründen ğan axan Sarıbaş sendeleyle-sendeleyle ayağa ğalxdı, ğayanın üste düşüb ğalmış Alabaşa baxdı, sonra elinde tüfenk tutmuş ğuşvuran Fazile baxdı ve itin dehşet, ğorxu ve ağrı dolu gözlerinde birden-bire bir sévinc ğığılcımı parladı ve Sarıbaş sendeleyle-sendeleyle, bedeninin ğanı arxasınca zolağ sala-sala yiyesine teref geldi.

Elçin, aşağıdaki anlatımlarında durumları edebî bir biçimde örnekleme yoluna gitmiştir.

(831- 832- 833- 834- 835- 836- TDG)méhriban bir mexluğa döndü; Ağagüle éle geldi ki, eslinde dünyada iki Zübeyde var, biri küpegiren ğarıdı, o birisi yazığın biridi; bu yazığlığ birden-bire görünür, sonra yox olub gèdir, éle bil ki, bir xeyli gözleyirsen, su durulur, dibindeki ğumu görürsen, sonra yène kimse daş atır, su bulanır, dibi görünmür.

(499- 500- 501- 502- TDG)idi, ğünler keçirdi, aylar, iller keçirdi ve bu ğünler, aylar, iller, éle bil, öz-özüne açırdı sandığı, tökürdü pambığı ve bu sandığın içine baxanda ancağ béle-béle zarafatlar adamın kömeyine gelirdi.

6. 2. 2. Kişileştirmeler

Elçin'in her iki povestinde de kişileştirmeler dikkat çekmektedir. Aşağıdaki cümlede "Mürgüleyen" kelimesi "Uyuklayan", "Diksindirdi" kelimesi de "Tiksindirdi" anlamındadır. Yazarımız arka arkaya saydığı meyvelerin yaz gecesinin sıcağından uyukladığını ve Nise'nin fısıltıyla söylediklerindeki korku ve ürkeklikten yine bu meyvelerin tiksindiğini söyleyerek kişileştirme yoluyla anlatımını farklı kılıp zenginleştirmiştir.

(29- 30- 31- 32- 33 TDG)Bu ikice söz pıçılısındaki ğorxu, ürkeklik, éle bil ki, birce anlığa hemin yay gècesinin bürküsünde **mürgüleyen** encir, nar, héyva, badam, zéytun ağaclarını, vağzalı daş hasarı boyu ğalxmış méyneleri, yélsizlikden bir yarpağı béle titremeyen tutları da **diksindirdi**

Aşağıdaki cümlelerde, sineklerin vızıldayarak her şeyin geçip gittiğinden ve hiçbir şeyin geri gelmeyeceğinden dem vurması anlatımı zenginleştiren kişileştirme örneğidir.

(1306- 1307- 1308- TDG)de ağcağanadlar adamı oturmağa ğoymurdu, éle bil ki, vızıldaya-vızıldaya her şeyin kéçib ğétdiyinden, héç neyin geri ğayıtmayacağından dem vurub uçuşurdu;

Yazarımız, aşağıdaki cümlesinde “dovşanlar bilirdi ki” kullanımıyla tavşanlara şahsiyet kazandırmıştır. Elçin’in cümleleri öyle seyretmiştir ki “her halda” kullanımıyla da okuyucunun tavşanların zihnine, düşüncelerine kadar ulaşmasını sağlamıştır. Elçin’in bu anlatımının farklı olduğunu düşünüyoruz.

(2611- 2612- 2613- 2614- 2615- D)dalındaki bostana yaxın buraxmırdı ve dovşanlar da daha Dolçanı tanıyırdı; **dovşanlar bilirdi ki**, gece, sakitlik çökende, adamlar yox olanda bu ağ it buralarda gezişmeye başlayacağı ve bu ağ it hirsli deyil, ğorxulu deyil, **her halda** bu ağ it ile bir heyetde yaşamağ mümkündü.

Aşağıdaki cümlede Elçin “Köpek besleyen avluların kadınlarına” kullanımıyla aslında bu kadınların eşlerinden, kocalarından bahsetmektedir. Elçin’in bu kullanımı üslûbuna ait bir özelliktir.

(1910)ğédirdi ve it saxlayan heyetlerin arvadlarına deyirdi,

(2533)Kendin pencereleri yavaş-yavaş yatmağa başladı. Elçin povestindeki bu cümlede iç-dış ilişkisi kurarak anlatımını farklı kılmıştır. Elçin’in bu cümlede asıl olarak kastettiği evin içinde yaşayan insanların uykuya dalmasıdır.

6. 2. 3. Monologlar

Monolog: Monolog tekniğinden “içkonuşma” veya “içdil” de denebilecek yöntemden yararlanılarak güzel hikâye ve roman örnekleri ortaya konmaktadır. Monolog, günümüzde roman ve hikâyede başvurulan bir anlatma tekniğidir.²⁷

Elçin’in povestlerinde kahramanların iç monologları oldukça dikkat çekmektedir.

(125- 126- 127- 128- 129- 130- 131- 132- 133- 134- 135- TDG)çıxıb vağzal bağının cığırına düşdü; buna bax de, bir, hele «ding» éleyib yumurtadan çıxmamış, encir ağacının altında gızla öpüşür, amma adama da éle baxır, éle bil ki, gürze ilana baxır, nedi, balam, nolub, sancacağam seni, sancmışam seni, nedi axı? Atan seherden axşamacan avtobus sürür buradan Bakıya, Bakıdan bura, yığıb getirir éve, anan yéyib harınnıyır, özün de uşağın başını tovlayıb getirirsen axşamın ğaranlığında encir ağacının altına, indi nolub, menem teğsirkar? Nöşün, le’netüllah, bu da bu terefdən çıxdı ğabağıma...

(180- 181 TDG)tük de yoxdu başında; eşşi, özü biler, sene ne, sen kimsen, leçer arvadı var, **ğoy** o da derdini çeksın kişisinin...

(1070- 1071- 1072- 1073- 1074- 1075- 1076- 1077- 1078- 1079- TDG)elindeki bıçağā, bıçağın ay ışığında ışıldayan iti tiyesine baxdı, gah o biri değıgesinden xeberi olmayan ğırmızı çil toyuğā baxdı ve fikirleşdi ki, ye’ni, doğrudan da, bu toyuğu özü kesecek? Başını ğibleye teref uzadıb ğanadlarını bir ayağının altına, ayağlarını da o biri ayağlarının altına alıb, dilini ağzından çıkarıb bıçağla başını üzecek? Arvad işidi beyem bu, a imansız? Arvad da toyuğ keser? Camaat yatıb, bütün kend şirin yuxudadı indi, bu ne gündü sen düşmüşen, bu ne ğara gündü béle?

(1084- 1085- 1086- 1087- TDG)pay getirib, bunun zehmetini çek, kes benimçün? Gerek gedeni bayağ ğoymayaydı ğetsin, kesdireydi bu toyuğu,

²⁷ Karataş, Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 3.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007 s.325-326

lap yoldurub ütdüreydi de ona. Yaman şéysen... Bunu Zübéyde özü özüne dèdi: «Yaman şéysen...»

(3317- 3318- D)Ağabacı üreyinde: «— Ağez, siz bir-birivüzü nōş gırırsuz? — dèdi. — Görün men ne çekirem é, men külbaş!»

6. 2. 4. Ara Açıklamalar

Elçin, povestlerinde anlattığı durumlarla ilgili parantezler içinde sıklıkla ara açıklamalar vermiştir. Bu ara açıklamalar hem hâkim bakış açısının hem de müşahit bakış açısının etkisidir.

(155)Elbette, Zübéydenin xeberi yox idi ki, milisionér

(156)Sefer bu saat onu, ancağ ğebirde düzelecek ğozbél hêsab

(157)éledi (xeberi olsaydı, yène bir şey behane éleyib milisionér

(158)Seferin arvadı Zübéydeyle – bu efel oğlu

(159)efelin de arvadının adı Zübéyde idi – kendin ümumi

(160)hamamında bir dava-şava ğoparacağdı ki, arvadlar

(161)onları güçle aralayacağdı!), amma éle-élece dîlxor

(203)geldi durdu gözlerinin ğabağında (ğeribeydi ki,

(203)milisionér Seferin bu baxışları altında Zübéyde de

(204)birden-bire öz cavanlığını yadına saldı, öz cavan

(205)sir-sifeti, cavan endamı geldi durdu gözlerinin ğabağında)

(405)alıb ağacların dibini, ğızılğül kollarını (bu gülleri

(406)éle xoşlayırdı ki, derib aparıb Bakı bazarında

(407)at ğiymetine satmırdı, güller éle-élece kolun

(408)üstünde solub tökülürdü), évin arxasında ekdiyi pomidor,

(417)müharibeden evvel bu kendde faytonçu idi, tek adam

(418)idi, hamamın yanında bir daxması vardı, orda yaşayırdı

(419)(sonralar, müharibeden sonra, Zübéyde bu daxmaya

(420)bir balaca el gezdirib onu dördgät artıg giymete
(421)satmışdı) ve Ebdül bülbül güle aşig olan kimi, Zübéydeye

(426)goymayıb (faytonçu Ğeysebdül hara, iri ğara gözleri
(427)sürmeli, boyu serv, béli ince, durna yerişli Zübéyde
(428)xatın hara!)

(515)özünü bu hekime göstermek istedi, axır vaxtlar,
(516)téz-téz esebileşirdi (éle bil, yavaş-yavaş başa düşmüşdü
(517)ki, axırı, bax, bélecedi, Abdulla kişinin bēkarçılığdan
(518)düzeltdiyi süpürgeleri bazarda satmağdı!)

(1299)hēsab édirdi, indi, onda yox. Nenesi yazıg o ğeder
(1300)ğocalmışdı ki, ölmeyine yaxın (nenesi ölende müharibenin
(1301)ikinci ili idi) Zübéydeni öz balıgçı oğlu hēsab édirdi,
(1340)Şirinxanım yaxşı arvad paltarı tikirdi (éle indi de,
(1341)xestexanada başhekim işleyirdi, amma öz paltarlarını
(1342)özü tikirdi, başğasına é'tibar élemirdi)

(1524)bir buna baxın é, nenem yaşındadı (amma bunu Zübéyde
(1525)lap ağ éleyirdi, çünkü özü eskiyi sekkiz-on yaş Ağabacıdan
(1526)böyük idi; her halda Ağabacı özü béle déyirdi ve
(1527)kendin ekser arvadının da Zübéydeden zehlesi ğétldiyi
(1528)üçün Ağabacının yaş baredeki fikrini tesdiğ édirdi),

(1530)é!.. Eriyçün bezenib-düzenir de, Ağababayçun (Zübéydeni
(1531)yandırıp-yaxan da éle burasıydı, çünkü, özünün ne eri
(1532)varıydı, ne de uşağı, tek canı idi ve bütün teğsirlər
(1533)de özünde idi, çünkü atalar yaxşı déyib ki, niyyetin
(1534)hara, gismetin de ora). Burası da tamam birinci defe

(1629)igileşen bu oğlanla bu ğızı görmeyinin ğabağını aldı
(1630)(bu tereflerin adamları béle iş tutmazdı, hemin

(1631)oğlanla hemin ğız şübhesiz idi, şəherden, Bakıdan
 (1632)gəlmişdi və bazar ertəsinin adamsız denizində özlerini
 (1633)suya vərmişdi), bir müddət Ağabacının teze günde

(1841)...Ağababa Dolçanı tapan gəce, (dörd il bundan ğabağ
 (1842)küçüyün Ağababanın dalına düşüb gəlidiyi
 (1843)o yağışlı-yağmurlu gəce) ğonşuları ğarovulçu Hesənulla
 (1844)gəlib ite baxdı və evvelce dēdi:

(1870)çıb ğarovulçu Hesənullanı çağırıldı. Ğarovulçu Hesənulla
 (1871)Azərbaycan dilini yadından çıxarmışdı, rus
 (1872)dilini də eməlli-başlı öyrənməmişdi və danışanda
 (1873)her iki dili bir-birinə ğatırdı (Poçtalyom Fetoş
 (1874)deyirdi ki, o uzağ yerlərdən gələn, indi yox, indi ğarovulçu
 (1875)Həsənullaya daha məktub gəlmirdi, əllinci illərdə
 (1876)gələn məktublarda Həsənullanı «Grigori
 (1877)Mixayloviç» çağırırmışlar: ğarovulçu Həsənullanın
 (1878)atasının adı Məhdi idi; amma heç kimin ağına gəlmirdi ki,
 (1879)poçtalyon Fetoşdan soruşsun ki, balam, sən
 (1880)niyə o məktubları açmısan və o məktublarda yazılanları oxumusan?),

(3279)Kelenter müəllimin kəfi açıq-aşkar kök idi.
 (3280)(Bir dəfə nəce oldusa, Kelenter müəllim Ağabacıgilin
 (3281)yanında Bəşir müəllimlə zərəfat ələdi, hərçənd
 (3282)Kelenter müəllim başğalarının yanında Bəşir
 (3283)müəllimlə söhbət ələmezdi və ümumiyyətlə Kelenter
 (3284)müəllim çoxdanışan adam dəyildi; Kelenter müəllim
 (3285)ğırmızı «Jiguli»yə işarə edib Bəşir müəllimə dēdi:
 (3286)«— Balacadı də, maşın, Bəşir müəllim, ğonağlar
 (3287)sığışmır içinə.» — Kelenter müəllim bəle dēdi və güldü;
 (3288)Kelenter müəllim güləndə nazik və uzun boğazının
 (3289)yoğun damarları şişirdi və ağızı o ğeder açılırdı

(3290)ki, englerindeki yuyulmamış gızıl dişleri de görünürdü;
 (3291)«— Əybi yox, inşallah bu yaxınlarda «Volğa»
 (3292)alarsan, gonağların da sığışar içine. Eləlbət, alarsan!
 (3293)Goy uşağın imtahanları gurtarsın...» — Beşir
 (3294)müəllim de bəle dedi və şağganağ çekib o da güldü,
 (3295)amma Ağabacı başa düşmedi ki, burda gülməli nə var
 (3296)ve ümumiyyətlə Beşir müəllim heç neyə gülən adam idi).

(3604)Bir azdan tavada gızaran etin etri heyeti bürüdü—
 (3605)Emine xanım tavada guzu gəbirğası gızardırdı; hem
 (3606)guzu gəbirğası gızardırdı, hem de gilas yəye-yəye şü-
 (3607)şebəndin penceresindən heyete baxırdı (Emine xanım,
 (3608)dəmək olardı ki, otağa heç girmirdi, gününü ələ şüşə-
 (3609)bənddə keçirirdi və mesele təkcə onda deyildi ki, şü-
 (3610)şəbənd otağa nisbətən serin olurdu — bu öz yerində,
 (3611)amma bir səbəb də var idi və o da bundan ibarət idi ki,
 (3612)herdən otağın divarındakı şirin xofu Emine xanımı
 (3613)basırdı, «— Gör bir nə çekiblər də, evin içində, ələ
 (3614)bil heyvanxanadı!»).

Elçin, povestində öncə normal hâlini verdiği Zakir'in məktubunu daha sonra parantez içlərində Zübeydə'nin cümlələr qarşısındakı hislərini, arada qarşılıqlı bir danışma varmışcasına aktararaq təkrar vermişdir.

(1214)«Zübəyde! («Ay can!...»)

(1215)Bu məktubu sənə ön cəbhədən yazıram. («Yazan
 (1216)barmaqlarına gurban olum sən!...») Atışma kəsib
 (1217)indi («O atışma gətirənin ciyəri yansın, nəce ki, yandı da,
 (1218)ğara yere gireydi o, nəce ki, girdi də...») bir azdan
 (1219)yənə başlayacaq. Düzünü deyim ki, yazmaq istəmirdim
 (1220)sənə bu məktubu, («Eceb əleyirdin, lap elinin
 (1221)içindən gəlirdi, yazmayaydın heç gerek... Niyə yazırdın
 (1222)mənim kimi leçere? Mən taydım sənə? Sən təmiz, gözəl,

- (1223)kişinin biriydin, men veledüznanın cövheri,
 (1224)özü de çirkab içinde, xirtdeye kimi... yazmayaydın gerek...»),
 (1225)amma yarım saat bundan ğabağ gülle yağış kimi
 (1226)üstümüze yağanda («O gülle gerek benim başıma
 (1227)yağaydı...») bildim ki, gerek yazam sene bu mektubu
 (1228) («Nahağ yère, lap nahağ yère...»). Adam bu gülle yağışının
 (1229)altında olanda («Can-can...») her şeyi yaddan
 (1230)çıxarır, bütün pislikler, yaddan çıxır («Çünkü özün
 (1231)temiz idin, yaxşı idin...») ancağ yaxşısı yadda ğalır.
 (1232)Sen meni isteye de bilersen, istemeye de bilersen
 (1233) (« Seni istemeyenin gözü çıxaydı, néce ki, ışıklı dünya
 (1234)ġaranlıġ zülmet olub onunçun...») ancağ özünü iste
 (1235)(«Neyimi isteyim özümün, neyimi?...»). Men müellim dèyilem
 (1236)(«Müellimden de artıġsan...»), sen de şagird dèyilsen
 (1237)(«Şagird profèssoruydu benim yanımda...») Nesihet
 (1238)èlemeyeceyem sene («Ne te'sir éleyecekdi mene nesihet?
 (1239)Adamın gerek ġanında olaydı, Zakir...») Ancağ o ève
 (1240)ġedib-gelme («O èvin ne teġsiri, teġsir özündedi adamın,
 (1241)èv nèylesin?») İşe gir («Ay işledim men, ha!...»)
 (1242)Özünü hayıf èleme. («Èledim, ay Zakir, ay ġadası, yaman
 (1243)hayıf èledim özümü, iki ġepikdi benim ġiymetim, kül olub
 (1244)menim başıma, ay Zakir, ay ġadası, ay canım, sene
 (1245)ġurban... zay èledim özümü. Zay oldum ġetdim, ay Zakir...»)
 (1246)Sen de bir kişinin ġızısı, hemin kişinin papaġını
 (1247)yère soxma («Soxdum yère o rehmetliyin papaġını,
 (1248)Zakir, lap ġuyunun dibine soxdum. Doğrayardı
 (1249)meni sağ olsaydı, öz eliyle doğrayardı...») Yène başladı
 (1250)atışma («Muġayat ol ay bala!...»).

6. 2. 5. Yazarın Okuyucuyla Diyalogunu Yansıtan Cümleleri

Elçin, aşağıdaki örnek cümlelerinde hâkim bakış açısını ve müşahit bakış açısını içermeyen bir anlatım tekniği kullanmıştır. Yazar, olaylar, durumlar ve şahıslar karşısında cümle aralarında, olay akışının içinde kendi yorumlarına yer vermiştir ya da üslûbunu okuyucusuyla sohbet hâlindeymiş gibi yansıtmıştır. Bu durum kahraman bakış açısının anlatım tekniğinin de dışında bir üslûptur.

(16)Bütün ehvalat da éle buradan başladı.

(76)Mesele burasında idi ki, kendde uşğıdan tutmuş

(105)apardığı Nuxa krépdêşini satdığı yêrde **(yaxşı**

(106)déyibler ki, artığ tamah baş yarar!) tutmuşdular onu

Aşağıdaki satırları Elçin, Zübeyde'nin düşüncesiymiş gibi aktarsa da bağlam içinde değerlendirildiğinde yazarın dışarıdan yorumu olduğu açıktır.

(291)Eşşi, molla da gêtsin işinin dalınca, o birisi

(292)de, sen allah, gıy uzanmışığ yêrimizde, gıy bir nefesimizi

(293)derek, amma... amma bir mesele vardı ki, Zübeyde, misal

(294)üçün, Aşğabadın o istisine düşende, dünya-erzde Ağagülün

Yazarın, “Vesselam” kelimesini povestlerde kullanması bu değişik üslûbun göstergelerindendir.

(672)hêyva ağacının nazik gövdesine bağıladı; gırmızı

(673)çil toyuğ bu defe berkdên gıgğanağ çekib çırpınmadı,

(674)bir-ikice defe gıgğıldadı, **vessalam,** éle bil ki, kimin

(305)üzü gülürdü, **ne déyirdin onu éleyirdi,** işe-güce

“He” ünlemi bu cümlede “Evet” anlamında kullanılmıştır. Yazar, bu cümlelerin öncesini ve sonrasını tarafsız aktarırken bu cümlede böyle bir ünlem kullanarak yorum yapıp anlatımını ve anlattığı durumu kuvvetlendirmiştir.

(482)He, öz yerini bilen adam idi rehmetlik Ebdül.

Elçin, aşağıdaki satırlarda Zübeyde'nin iç monoloğu vasıtasıyla “görmüyor musun” kullanımıyla aslında okuyucuyu muhatap almıştır.

(753)allah, ölüb Ebdül... O ölende Ağabacının bu oğlu hêç

(754)anadan olmamışdı yeğın, amma indi vağzal bağına

(755)ğız aparır özü de veledüznanın cövheridi, **görmürsen**

(756)anasından xelvet bu ğırmızı çıl toyuğu nêce götürüb getirib bura?

Aşağıdaki “bu kadından ne desen beklenirdi” cümlesi, (1565) numaralı satırdaki ara cümle tamamen yine yazarın yorumudur.

(638)onun dalınca addımladı; bu arvaddan **ne dèseydin, gözlemek**

(639)olardı ve kendin cavanları bir yêre yığışanda

(1564)Nolar, ay Ağababa, sensen, menem, Nuhbaladı, bir de

(1565)ğızlardı de (**guya ki, bunlar çox az adam idi**), düşerik

Bu üç örnek Elçin'in üslûbunun en belirgin özelliklerindendir. Yazarın “önceden yazdığımız sebebe göre” cümlesi, “bizim bildiğimiz sebepten dolayı” cümlesi ve “çünkü önceden dediğimiz gibi” cümlesi yine okuyucuyla diyalog halindeymiş gibi yazdığının göstergesidir.

(3905)evvellerde yazdığımız sebebe göre Ağabacının onunla

(3906)danişmamağına baxmayarağ soruşdu:

(2935)ğırağında olurdu, ğapğara ğaralmışdı ve yazığ **biz**

(2936)bildiyimiz sebebden geceler de êve kêc gelirdi, êvdekiler

(3375)Ağababa Beşir müellimin üzüne baxa bilmirdi,

(3376)çünkü evvellerde dèdiyimiz kimi, Beşir müellim ba-

(3377)şına ve bığına renk ğoyurdu, özünden de hemişe etir

(3378)iyi gelirdi ve Ağababanın bêle şeylerden xoşu gelmirdi;

B-POVESTLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

TAVUĞUN DİRİ KALMASI

I

“—Aha!.. Ay barikallah! Ay maşallah! Odur he-e-e!.. Beh-beh-beh... Bu tamamen birbirini sevenlerin havadisidir. Anası diyor kızım okuldadır, ay aferin! Bunun da kahrolası annesi diyor ki oğlum çocuktur hele... Ay başın için! Şuna bak, acaba çocuk mudur? A kız, vay vay vay, kızın öpücük verişine bak... Aha, aha, bir tek sarılmanız yetmezdi sanki ay aferin! Beh-beh-beh!..”

Köyden Bakü'ye giden elektrikli trenin sesi, bir süre ister istemez Zübeyde'nin düşüncelerini alt üst etti. Bu elektrikli trenin sesi altında Ağagül ömründe ilk defa bir kızı öptü ve bu elektrikli trenin sesi altında Nise de çantasını dallı budaklı incir ağacına dayayıp ömründe ilk defa bir oğlanla kucaklaştı, öpüştü.

Bütün mesele de işte buradan başladı. Elektrikli trenin sesi yavaş yavaş uzaklaştıkça nar ağaçlarının arkasına gizlenip incir ağacına doğru için için kıskanarak hem de şaşkınlık içerisinde Ağagül ile Nise'nin öpüşmesini izleyen Zübeyde'nin beyinde “Beh-beh”ler ve “Aferin”ler de birden ortaya çıkıverdi. Nise ömründe bir oğlanla ilk kez öpüşmesinden sonra gözlerini açtığı anda birden bire ay ışığında nar ağaçlarının arasından uzanıp merakla, bir az hayretle, bir az da kıskançlıkla onlara bakan yuvarlak, tombul suratı, yaşına yakışmayan bir parıltıyla parıldayan koca kara gözleri gördü:

— Eyvah! Zübeyde!

Bu iki söz fısıltısındaki korku, ürkeklik sanki bir anlığına bu yaz gecesinin boğucu sıcaklığında uyuklayan incir, nar, ayva, badem, zeytin ağaçlarını, otogarın taş duvarı boyunca kalkmış bağ kütüklerini, yelsizlikten bir yaprağı bile titremeyen dutları da tiksindirmişti. Zübeyde de bu iki sözü fısıldayan sesin korkusundan öfkeleni, nar ağaçlarının budaklarına ilişe ilişe ileri yürüdü.

—Nedir yavrum? Ne haber? Gözlerinize cin-şeytan mı göründü?!

Niçin?!

Zübeyde bu “Niçin”i çok manalı dedi. Bu mananın arkasında ne gizlendiğini bu yaz akşamının sıcağında eli-ayağı buz gibi soğumuş, yüreği çarpan Nise de dönüp Zübeyde’ye baka-baka hâlâ kendine gelemeyen Ağagül de bir güzel anladı.

—Cin-şeytandan ki böyle korkuyorsun, güzelim, yavrum, anam-bacım, niçin herkesin gittiği düz yoldan, ışıklı yoldan evinize gitmiyorsunuz? He? Niçin?..

Hırsından ve mahcupluğundan çocuk gibi dudakları titreyen Ağagül:

– Doğru düzgün insansan, senin burada ne işin var? Dedi

Bu defa Zübeyde hayretle donup kaldı

—A - a - a!.. Hadi, kara beni basınca, ben karayı basayım, he? Geçmez, ihtiyar çocuğu, geçmez! Ne olacak? Cemaat durur, biz dururuz! Bakarız, görürüz ben doğru düzgün insanım, ya siz doğru düzgün insan mısınız ki otoparkta, incir ağacının altında, gecenin ıssızlığında... Gecenin ıssızlığında

Önce bütün bu dediklerinin arkasından bir söz bulamadı, sonra,

—Gecenin ıssızlığında Leyla-Mecnunluk mu oynuyorsunuz! Dedi. Sonradan sanki bulup söylediği bu söz kendisinin de hoşuna gitmedi, tesirsiz oldu.

—Eh, yanlış yapıyor Mecnun, ata babasıyla, Leyla da ondan daha kötü otoparka gelmez! dedi

Gözünün yaşı burnunun ucundan damla damla süzülen Nise içini çeke çeke:

—Hiç kimseye deme... Dedi.

—Hiç kimseye deme, hata yaptık, Zübeyde, Zübeyde Hala...

Zübeyde önce sanki bu sözü anlamadı, işitmedi, sonra duyduğuna inanmadı ama Nise bir daha tekrar etti ki “Hata yaptık, Zübeyde Hala, hiç kimseye deme köyde rezil oluruz, Zübeyde Hala!” Atışmak, lafla didişmek hevesinden Zübeyde’nin tar ipi gibi gerilmiş bedeni birden bire gevşedi, bütün hırsı, hiddeti, kini, nefreti içinden çıkıp gitti. Davranışının arkasından kadının yüreği açık aşikâr tamamen yumuşadı.

Mesele şuydu ki köyde çocuğundan tut da büyüğüne kadar hepsi Zübeyde'ye öyle, öylece Zübeyde diyordu ve bu köyde ilk defa birisi Zübeyde'ye “Zübeyde Hala” diyordu.

—Yanındakini anlat... Kızım... Dedi Zübeyde. Başladı ki

—Düzgün adam böyle geldi, eğri adam böyle gitti, daha ne bileyim ne

Nise daha fazla bir şey demedi, eğilip incir ağacının dibinden çantasını aldı ve içini çeke çeke Zübeyde'nin yanından geçip gitti. Ağagül de kızın arkasından adımlayarak dünyanın en iğrenç mahlûğuna bakarmış gibi iğrenip nefretle yukarıdan aşağı Zübeyde'ye baktı ve bu bakışlardan dolayı Zübeyde yine bindi cin atına, her zamanki Zübeyde oldu, kendini tutamayıp Ağagül'ün arkasından:

– Ay başın için! Dedi.

– Gençsin!

Sonra Nise'nin dediği sözler de aklından çıktı.

—Gençsiniz!

II

Poçtalyon²⁸ Necefgulu diyordu ki güya, âlimler gazetelerde muharebeden sonra otuz yıldır Bakü Yarımadasında böyle sığınmadığını yazıyorlardı. Elbette, Zübeyde her söylenen söze inanmamak gerektiğini iyi bilirdi ama buralarda böyle sığınma gerçekten de hatırlamıyordu. Muharebeden önce de böyle sıcak olduğunu hatırlamıyordu. Bu, tamamen Aşkabat'ın o sığınma benziyordu. Aşkabat'ın o sığınma ki Zübeyde gemiye binip Hazar'ı geçip gidip o sığınma ortasına düşmüştü. Karagül kürkü almaya gitmişti ki getirip Bakü'de satsın. Papagçı²⁹ Elihüseyn heveslendirmişti onu o zaman, şimdi gebersin köpek oğlu!. Ama bilmiyordu ki bir kara taş da arkasında gider. Bakü'den götürdüğü Nuha Çin kumaşını sattığı yerde (Güzel demişler ki, fazla tamah baş yarar!) Aşkabad pazarında onu tutuklamışlardı ve mahkeme kararıyla verilen af olmasaydı bir yıl iki ay on dört gün değil, şehirler arası ticaretten tam altı yıl zindanda yatacağı. Bu bir yıl iki ay on dört günde Zübeyde'nin tövbe etmediği ve Papagçı Elihüseyn'in babasının

²⁸ Poçtalyon: Postacı

²⁹ Papagçı: Şapkacı

mezarına sövmediği günü olmadı ki bir daha böyle iş yapmayacaktı. Böyle iş dediği de büyük iş, yani kaz vurup kazan doldurmak meselesiydi. O zamanlar Zübeyde'ninki önemsizdi ama önemsiz, yaramaz işin de yüzü kara olsun, olsun. Bugün öğlen vakti pazardaydı, öğlenin o yakıcı sıcağından akşama kadar sattığı da topu topu üç tane süpürge olmuştu. Bu uğursuza, kalmış süpürgeleri Abdulla diye birisi işsizlikten dolayı tamir ederdi ve Zübeyde de onun kılığına girip süpürgeleri ucuza alır, pazara götürüp satardı. Dün tamamen beter olmuştu, toplam iki süpürge satmıştı ve bu akşam da Zübeyde süpürgelerle dolu hasır sepetiyle nar ağacının budaklarına sürüne sürüne ve yüreğinde de Ağagül'ün derdine deyine deyine ağaçlıktan çıkıp tren istasyonunun patikasına yöneldi. “Şuna bir bak hele «ding» edip yumurtadan çıkmamış, incir ağacının altında kızla öpüşüyor, ama adama da öyle bir bakıyor ki sanki engerek yılanına bakıyor, nedir yavrum, ne oldu da inciteceğim seni, seni üzmüş müyüm, nedir ama? Baban sabahtan akşama kadar otobüs sürüyor buradan Bakü'ye, Bakü'den de buraya, her şeyi getirir eve, annen yiyip böbürlenir, kendin de çocuğu kandırıp getiriyorsun akşamın karanlığında incir ağacının altına, şimdi ne oldu ben miyim kabahatli? Niçin, la'netullah, bu da bu taraftan çıktı önüme...

Zübeyde uzaktan ona doğru gelen adam karaltısında, Milisioner³⁰ Seferi o an tanıdı, “La'netullah”ı da onun için dedi ve içi süpürge dolu hasır sepeti görüp Milisioner Sefer'in yine musallat olmaması için, yeniden öğüt, nasihat vermemesi için yolunu değiştirdi. İstasyonun aşağı tarafından geçen kestirme yola döndü ki Mesmehanım'ın şimdi kapalı olan sebze dükkânının önünden dolanıp eve gitsin, yolu hayli uzadı ve bu da Zübeyde'yi iyice bıktırdı, sinirlendirdi.

Zübeyde Milisioner Sefer'in onu görmediğini sandı ama Milisioner Sefer'in de gözleri sarraf gözleriydi, çok uzaktan Zübeyde'yi tanıdı, elindeki hasır sepeti de gördü, kadının hemen yolunu değiştirip başka yola dönmesinin de sebebini anladı. Son zamanlarda birçok kere Zübeyde'yi faydalı işlere davet etmekten çok sıkılmıştı. Bu asalak kadın hakkında

³⁰ Milisioner: milis

sabitleşmiş fikri aklından geçti: “Boşver, koy cehennem olsun gitsin, kamburu kabir düzeltir.” Zübeyde’nin elbette haberi yoktu Milisioner Sefer’in bu vakit onun için ancak kabirde düzelecek kambur hesabı yaptığından. Haberi olsaydı, yine bir şey bahane edip Milisioner Sefer’in hanımı Zübeyde ile - bu tembel oğlu tembelin de hanımının adı Zübeyde idi – köyün umumi hamamında bir kavga koparacaktı ki kadınlar onları güçlkle ayıracaktı! Ama öyle öylece bıkkındı ve yorgun yorgun kendi fakirhanesine gitti. İstasyondan geçip pazardan eve yöneldi. Ara sokağın kenarındaki ağaçlıktan, ancak onun işitebileceği bir fısıltı işitti. Elbette, Zübeyde de Zübeyde olmazdı ki hemen bir göz kırpmında kendini ağaçlığa verip fısıldaşanların kim olduğunu dinlemesin. Bakıp gördü ki evet, ortam hazır, anaokulu öğretmeni Firuze’nin kızı Nise ile o nefret ettiği Ağabacı’nın oğlu Ağagül yüz yüze dayanıp fısıldaya fısıldaya aşktan muhabbetten dem vuruyorlar, sarılıp öpüşüyorlardı. Sonra kızın gözüne cin-şeytan göründü. Böyle böyle işler.

Bu taraftan da Milisioner Sefer’in meydandan çıkması Zübeyde’nin yolunu uzattı. Biçare oğlu biçare, akli başında altı kızı var, altısı da evde, bu kızların yükü altda az kalır. Boğazının damarları patlayacak kadar şiştiğinde, şapkasını da çıkardığında halis kel bülbüle benzer, bir tanecik tüy de yoktur başında. Boşver, kendi bilir, sana ne, sen kimsin, iffetsiz hanımı var, koy o da derdini çeksın kocasının...

Doğruydu, bu yazın sözüydü, Milisioner Sefer pazar başında ona yaklaşık bir söz dedi. İşte bu söz aklından hiç çıkmıyordu, beynine kazınıp kalmıştı o söz, tam üç aydır hep aklına geliyordu. Milisioner Sefer’in, en az otuz yıldır ona dediği sözler bu bir tek cümlemin yanında hiçbir şeydi.

Zübeyde Bakü’deki eski arkadaşından, tanıdığından safran, sarıkök, kimyon, zencefil, yumurta boyamak için rengârenk boyalar alıp getirip köyün pazarında satıyordu. Milisioner Sefer’i görüp eşyalarını, taze filizlerini düzenledi, pazarbaşına gitti. On-on beş dakikadan sonra öyle oradan Milisioner Sefer hemen meydandan çıktı, Zübeyde ile yüz yüze geldi. Zübeyde zannetti ki Milisioner Sefer yine bundan birkaç yıl önceki gibi onu milis idaresine götürecekti, ama Milisioner Sefer onu milis idaresine götürmedi. Kadının kıpkırmızı kınalı saçları, gençliğinde sinesini döven çok delikanlının

aklını başından almıştı. Şimdi yavaş yavaş küçülen, sulanan kara gözlerinin kenarındaki kırışıklıklara, sarkmış, sallanan gerdanına, suratına baktı, baktı, sanki Zübeyde'nin gençliği gözlerinin önüne geldi durdu. Garipti ki Milisioner Sefer'in bu bakışları altında Zübeyde'nin de birden bire kendi gençliği aklına geldi. Kendi genç yüzü, genç endamı geldi durdu gözlerinin önünde ve dedi:

– Kendini o kazanın altında yandırdın ki içindeki hiç kimseye
lazım değil

Milisioner Sefer bu sözleri söyledi ve çıkıp gitti. İşte o gün Zübeyde'nin hali tamamen perişan oldu. Neyse, çıktı geldi evine.

Köyde, ancak işi düşenin, alanın, satanın, keşifçinin, Bakü'de ev değiştirenin, bağ kiraya verenin ayağını bastığı bu ev, bu avlu, bu baca köyün aşağı tarafında, kumlukla kayalığın arasındaydı. Bu kayalıktan denize yüz elli, iki yüz metre mesafe vardı ve yaz kış denizin sesi Zübeyde'nin radyosuydu, konseriydi. Bakû'ye ya da başka bir yere gittiğinde elbette bu kumu da özlerdi, bu kayalığı da, avludaki bu asmaları, ığde, karadut, erik, ayva, nar, incir ağaçlarını da özlerdi ama her şeyden çok ilk olarak denizin sesini özlerdi. Zübeyde'nin iki odalı taş evi, mutfığı, mutfığın yanında hamamı ve hamamın da yanında içeri taraftan duvarına yarıya kadar Çek çinisi düzülmüş tuvaleti vardı. Avlusunda küçük havuzu vardı ve hepsi yirmi sotlug³¹ bu avludaki sağlam ağaçlar köyün ender avlularında vardı. Zübeyde'nin evindeki, avlu bacasındaki düzenine tertibine köyde onun Ağabacı gibi ilk sıradaki düşmanlarının bile sözü yoktu.

Zübeyde avluya girdiği gibi, elindeki hasır sepeti hırsıyla avlu kapısının yanındaki elma ağacının dibine attı ve güya bütün hata zavallı Abdulla'daymış gibi, onun gıyabında bir iki söz söyledi. Sonra hızlı adımlarla kuyuya yakınlaşıp bir kova su çekip çıkardı, serin sudan bir maşrapa götürüp bir nefeste başına dikti. Bu bir maşrapa serin kuyu suyundan sonra sanki birazcık sakinleşti. Kovanın kalan suyundan üç dört avuç döküp yüzüne

³¹ Sot: 1 sot 100m²

gözüne çarptı, bir iki maşrapa da su doldurup verandanın çimento döşemesine serpti ki bir az serinlik olsun.

Kuyunun yanı başında sivrisinek daha çoktu ve Zübeyde kovayı yere koyup yaş eliyle etli kollarını, sinisini şappıldata şappıldata verandaya yöneldi. Her tarafı açık verandanın bir kenarında kurduğu cibinliğin içine girip kilimin üstünden serdiği ince yaz döşeğine uzandı, başını yumuşak yastığa koyup kollarını açtı ve yürek dolusu bir nefes alıp:

– Oh ne güzel!.. Dedi.

Denizden yavaş, fevkalade bir uğultu geliyordu, rüzgâr diye bir şey yoktu ve denizde de küçücük bir dalga bile yoktu. Balkonda yaş çimento döşemesi çok çabuk kurudu ve serinliği de çok çabuk geçip gitti, avluda sanki ocak yakılmıştı. Çit boyu dikilmiş köknar ağaçlarının kozalaklarının sesi de sanki ocakta yanan odunun çıtırtılarıydı. Köknar kozalakları ara sıra kendi kendine çatırdayıp çatlıyordu, sonra bir bir takırtıyla yere düşüyordu.

Zübeyde cibinliğin altından elini uzatıp tahta iskemlenin üstündeki bir leğen üzümünden bir salkım koparıp ağzına attı, sonra ellerinin ikisini de başının altında çaprazlayarak birleştirdi. Üzüm salkımı sıcaktı ve sanki bütün tadını lezzetini yitirmişti. Meyveler sanki git gide tatsızlaşıyordu ve Zübeyde içinden hayıflana hayıflana düşünüyordu hani şimdi Hövsan³² soğanı, Corat³³ kavunu, Zire'nin ak turbu, havucu, Buzovna'nın marulu, Nardaran'daki Paçan bağlarının kara misket üzümü, Saray'ın, Novhanı'nın ak misket üzümü, Gala taraflarındaki Hacıhuna bağlarının sarısalkımları, Bilgeh'in seher sabahı kehribar gibi inciri?.. Zübeyde bunları düşündü, bu meyvelerin, sebzelerin tadını, lezzetini ağzında hissetti ve birden bire kendisi de kendisine çok yaşlı, kadim bir mahlûk gibi göründü.

Zübeyde kendisi de iyice bilmiyordu ki kaç yaşındaydı. Vaktiyle yaşını o kadar çok değiştirmişti ki o kadar çok dolaştırmıştı ki sonunda kendi de şaşırılmıştı. Herhalde elli altı ile elli sekiz arasındaydı, fazlası olmazdı, ama eksik de olmazdı. Burası da garipti ki Zübeyde ilk defa böyle ciddi surette yaş konusunda düşündü, yani yaşını bir şey için azaltmak yoktu, bir şey için

³² Hövsan: Bakü Yarımadasında bölge

³³ Corat: Bakü Yarımadasında kasaba

çoğaltmak da yoktu, öyle böyle, sebepsiz şaysız, doğru düzgün kendi yaşı söz konusuydu.

Neyse, âşık der ki ya da bir başkası, her halde birileri diyor ki, gün geçti, yıl geçti, genç olmuyorum bir ben. Zübeyde bunu da düşündükten sonra, Nasreddin Hoca'nın bir olayı aklına geldi. Derler ki, Hoca bir gün ata binmek istiyormuş, ayağını üzengiye basmış güçlülükle bir iki kere zorlamış, ama ata binemeyip demiş ki "Eh, ey gençlik neredesin?" sonra bakmış ki yanında yöresinde hiç kimse yok. " Gençlikte de hiç bundan aşağı kalır değildim!" demiş. Boşver, Hoca da gitsin işinin ardınca, öbürü de, sen Allah, boş ver uzanmışız yerimizde, boş ver bir nefesimizi toplayalım, ama... ama bir mesele vardı ki mesele Zübeyde, Aşgabat'ın o sıcağına düştüğünde yeryüzünde Ağagül'ün izi soranı da yoktu, ama şimdi adama öyle bakıyor ki sanki boa yılanına bakıyor.

III

Ağagül geniş şapkasını başından çıkarıp eski divanın üstüne çarptı ve yüreğinde yeryüzündeki bütün pis insanlar için, onlardan da tabii ki Zübeyde için hangi söz lazımsa, o sözü dedi.

Ağabacı kilimin üstünde oturup önündeki bir büyük sini sirkelik üzümü balonlara dolduruyordu ve selamsız kelamsız içeri giren oğlunun somurtmasına şaşırdı. Son günlerde sabah akşam Ağagül'ün yüzü gülüyordu, ne dersen onu yapıyordu, işe güce yarıyordu ve Ağabacı bu uysallığı oğlunun iki yıl askere gidecek olmasına yoruyordu. Kendi de uzağa gidecekti, Pripaltika'ya, bunun için de iki yıllık ayrılık öncesinde ipekten yumuşak olmuştu. Elbette, Ağabacı bilmiyordu ki mesele sadece bu değildi, ikinci esas sebep de vardı. Esas sebep şundan ibaretti ki tam iki yıl derdinden deli divane olduğu, peşine düştüğü, yazın boğucu sıcağında, kışın boranında, sonbaharın rüzgârında, yazın yağışında gizlice kapılarının önüne dayandığı Nise'nin taş yüreği yumuşamıştı ve Ağagül'ün en son mektubuna cevap göndermişti. Bu cevaptan sonra tam dokuz gündür gizlice görüşüyorlardı. Nise hayat ve insanlar konusunda, vefasızlık ve ahde vefa konusunda konuşuyordu, her birini üç dört defa izlediği Hint sinemalarını Ağagül'e anlatıyordu. Ağagül de sigara arkasına sigara tüttüre tüttüre ve çok

da ciddi bir suratla Nise'nin yanında yürüyordu, çok zaman da konuşmaya söz bulamıyordu.

—Ne oldu oğul, şapkayı niçin fırlatıyorsun? Bunu hayretle oğluna bakan Ağabacı sordu.

Ağagül de:

—Hiç, dedi ve yine de yüreğinde yeryüzündeki bütün pis insanlara ve onların içinde de Zübeyde'ye sövdü.

Ağabacı oğlunun haline hayret etti başka zaman olsa Ağagül geniş şapkasını, az kalsın, yatarken de başından çıkarmayacaktı. Yazın yakıcı sıcağında ince gömlekle, ince pantolonla bile bu geniş şapkasıyla geziyordu. Bu şapka Ağagül'ün büyük kardeşi Baladadaş'ın şapkasıydı ve bundan altı ay önce Baladadaş askere giderken bu şapkayı Ağagül'e verdi ki her zaman başına taksın, şapkanın haysiyetini korusun. Baladadaş şimdi Amur vilayetinde askerdi ve beş altı ay sonra gelecekti. Ağagül Baladadaş'ın şapkasını mertçe gezdirmişti başında, ama şimdi içeri girdiği gibi, şapkasını başından çıkarıp divanın üstüne fırlattı, pis adamların hilesi onu yandırıp yakmıştı, kendi de ayrı şekilde yandırıp yakmıştı.

Ağabacı yerinden kalkıp elini havluyla sildi ve Ağagül'ün öğlen suyunu içip, köftesiyle patatesini akşama sakladığı sahanı getirip kenarları küçük kırmızı gül nakışlı, beyaz sofralı masanın arkasında oturmuş Ağagül'ün önüne koydu. Soğan, tere, reyhan getirdi, bir tane patlıcan turşusu ve ekmek getirdi. Ağagül de ne anasının yüzüne baktı ne önündeki yeşilliğe, köfteye baktı, öyle kendiliğinden yemeye başladı.

Ağagül ortaokulu geçen yıl bitirmişti ve şimdi Bakü'deki şoförler kursunda okuyordu, iki hafta sonra kursu bitecekti, iki-üç hafta sonra da askere gidecekti. Kendi de nereye gideceğini biliyordu, Vayenkom³⁴ Mürselov demişti ki “Seni Pripaltika'ya göndereceğim, güzel yerlerdir, yolları eski, gidip orada canla başla vatana hizmet edersin.”

³⁴ Vayenkom: Rus. Komser

Nise gece okulunda onuncu sınıfta okuyordu, gündüzleri ise annesinin yanında, çocuk bahçesinde çalışıyordu, çocuklara şarkı söylemeyi öğretiyordu. Nise yedi yıllık musiki okulunu da bitirmişti, akordeon çalıyordu.

Tam dokuz gündür Ağagül geceleri okulun arkasında gizlice Nise'yi gözlüyordu ve ikisi kimsenin olmadığı yerlerden geçip istastondan eve geliyorlardı, yani Nise kendi evine gidiyordu, Ağagül de kendi evine gidiyordu. Ağagül askerliğe Nise ile nişanlandıktan sonra gitmek istiyordu, ama Nise “Yok, dönüp geldikten sonra” diyordu. Nise Ağagül'ü, hakikaten sevip sevmediğini anlamak için kendini bu iki yılda sınamak istiyordu.

Bu gece Ağagül ömründe ilk defa Nise'yi öptü. Nise de ömründe ilk defa bir oğlana onu öpmesi için izin verdi. Ağagül hiçbir zaman inanmazdı ki bir gün gelecek de bugünkü gibi Nise'yi hayal âleminde değil, gece uykuda değil, doğrudan doğruya öpecek ve elbette Ağagül hiçbir şekilde aklına getirmezdi ki böyle bir zamanda Zübeyde gibi dinsizin imansızın biri gelip kestirecek başlarının üstünü.

Nise otogardan gelirken ağlaya ağlaya kendini öldürürdü, “Rezil olacağım bütün köyde, Zübeyde rezil edecek beni.” Sonra da dedi ki “Ağagül, kurban olayım sana, Ağagül, Zübeyde'nin beni rezil etmesine izin verme, git ona yalvar yakar, Ağagül, kardeşimin yüzüne bakamıyorum hiç kimseye görünemiyorum.” Ağagül de dedi ki “Korkma, engel olurum.” Bunu demekle ne var ki demesi kolaydı, ama Zübeyde gibi huysuz bir kadının ağzını kapatmak kolay iş değildi. Gördüğünün üstüne yüz koyup sabah erkenden bütün köye yayacak, Nise'yi bütün âleme rezil edecek ve Nise de bunu yüreğine dert edecek. Allah bilir neleyecek Nise, ne desen Nise yapacak, kendine el de kaldırır, sadece kardeşi Atabala'nın yanında rüsva olmasın, sadece köyün kadınlarının arasında anasının başı düşmesin.

Zübeyde yalvarmaktan yakarmaktan anlayacak biri değildi, Ağagül'e de sabah erkenden bir söz uydurup yayacaktı âleme “Ağagül yanıma gelip ağlıyordu ki yanlış yaptım.”

Milisioner Sefer demişken Zübeyde'nin maddi çıkarı olması gerekir.

IV

Zübeyde cebinliğin altından çıkıp odaya girdi ve terden tamamen yaş olmuş kıyafetini çıkarıp yenisini giydi, çabuk çabuk giydi ki şifonyerin kapısındaki büyük oval aynaya gözü iliştikçe sallanmış göğüslerini ve iri karnını kendi de görmesin. Sonra avluya çıkıp kuyunun motorunu çalıştırdı, hortumu eline alıp ağaçların dibini, kızılıgülün dallarını -bu gülleri öyle seviyordu ki derip toplayıp Bakü pazarında at kıymetine satmıyordu, güller öyle öylece dalın üstünde solup dökülürdü - evin arkasına ektiği domates, patlıcan, biber tarhlarını, soğanı, tereyi, pırasayı, taze filizleri sulamaya başladı. Neredeyse, bu bağ bahçeyi Zübeyde kendi elleriyle yapmıştı. Sadece o çit boyu köknar ağaçlarını rüzgârın önünü kessin diye zavallı Ebdül, dikmişti.

Doğruydu, köyde diyorlardı ki Zübeyde sekiz defa evlenmiş ama aslında, Zübeyde bir defa, yani resmi surette bir defa evlenmişti, o da Ebdül ile. Ebdül muharebeden evvel bu köyde faytoncuydu, tek başınaydı, hamamın yanında bir kulübesi vardı, orada yaşıyordu. Muharebeden sonra, Zübeyde bu kulübeyi bir azcık onarıp onu dört kat fazla kıymete satmıştı. Ebdül bülbülün güle âşık olduğu gibi Zübeyde'ye âşık olmuştu. Onun bu âşık hali köy cemaatinin dilinin ezberiydi ve hepsi ona Geysebdül diyordu. En önemlisi ise Ebdül kendi bile bu lakaptan incinmiyordu, aksine hayli yararlı oluyordu. Zübeyde ona mahal vermeyip -Faytoncu Geysebdül nerde, iri kara gözleri sürmeli, boyu selvi, beli ince, turna yürüyüşlü Zübeyde hatun nerde!- onu öyle bıraktığı zamanlar, yani muharebeden önce ve muharebenin ilk zamanlarında o boyda insan, aşkın derdinden bazen çocuk gibi ağlıyordu. Muhabbetin gücü öyle bir yere gelip çatmıştı ki Ebdül yegâne atını satıp Zübeyde'ye hediyeler almak istiyordu, mevsimlik palto, gabardin eteklik, yün ceket ve bunun gibi şeyler, ama at çok yaşlıydı ve gelip bakanlar bu attan geri duruyorlardı. Müşteriler Geysebdül'ün yaşlı atına o kadar bakmıştı ki dişlerini o kadar yoklamışlardı ki zavallı at kim yaklaşırsa, o saat kendi dinmez söylemez dudaklarını kaldırıp dişlerini ortaya çıkarırdı. At da zavallıydı, Ebdül de öyle zavallıydı. Şimdi o atın da kemikleri çürüyüp gitmiştir, Ebdül'ün de. Yirmi yıldan fazla oldu Ebdül'ün öldüğü.

Zübeyde muharebenin son yılı Ebdül ile evlendi. Evlendi derken Ebdül'ü kendi evine getirdi, nikâhını kıydırdı vesselam. Ebdül de bir çeşit Zübeyde'nin ev eşyası, yuvanın demirbaşı gibi bir şeydi. Zübeyde çok vakit Bakü'de arkadaşlarının yanında kalırdı, bazen Tiflis'e, Kislovodsk'a, Soçi'ye gezmeye giderdi, bazen aylarca, eve, bu avluya ayak basmazdı ve Geysebdül buralara göz kulak olurdu. Geysebdül, Zübeyde'nin onunla niye evlendiğini çok iyi anladı. Geysebdül kendi yerini bilen adamdı ve buna göre de köy halkının onunla işi yoktu bir şey söyleyip ona dolaşmıyorlardı, sataşp öyle bırakmıyorlardı onu.

Elbette, köy halkı önce Geysebdül'ü kınadı “Gör gidip kimi aldı” dedi, “O hayâsız, şehirde keyifte lezzette, Aras aşığından Kür topuğundan, bu da, bu kahrolası da, burada, güya, erkeklik yapıyor, güya evin adamı oldu.” dediler. Gençlerin arasında “Hoşgeyret³⁵ oğlu, hoşgeyret!” deyip yüreğinde ona sövenler de oldu. Ama yavaş yavaş hepsi ona yine de acımaya başladı ve bir müddet sonra sanki Geysebdül'ün Zübeyde'ye hiçbir ilgisi yokmuş gibi onun yanında da hanımının arkasından konuştular. Kimin ağzına ne gelirse öyle Geysebdül'ün yanında Zübeyde'nin adiliğine konuştu ve Geysebdül de hiç dilini çıkarıp da bir kelime bir şey demedi. En garibi de Geysebdül'ün incinmemesiydi. Sanki söylenen küfürlerin hepsine razıydı ama gel gör ki ne fayda elinde değildi, bütün dünyayı Zübeyde'nin bir tırnağına da değışmezdi. Köyün kadınları bunu iyi bilirdi ve böyle bir aşka, böyle bir sadakate yüreğinde kıskançlık besleyenler de çoktu. Böyle bir aşk, sadakat köy kadınlarının yanında Geysebdül'ün saygınlığını dağın tepesine çıkarmıştı. Zübeyde köyde olmadığında, kadınlar ara sıra, güya tesadüfen Geysebdül'ün avlusuna gelirlerdi, hal hatır sorarlardı, ona yemek getiren, tandır çöreği yollayan da olurdu ve hatta iki üç kadının adı geçerdi ki güya bu kadınlar sonradan sonraya Geysebdül'e âşık olmuşlar.

Evet, rahmetlik Ebdül kendi yerini bilen adamdı. Bir defa ne içirse köyden Bakü'ye, Zübeyde'nin o zamanlar yakın arkadaşı olan Rozagile telefon açıp bir aydan fazladır haber yok, nerededir diye Zübeyde'yi sormuş.

³⁵ Hoşgeyret: “iyi niyetli olmayan” Bu anlamı metne aktardığımızda bağlama uygun düşmediği için dipnot vermeyi uygun gördük.

Roza da “A kto ego spraşivayet?”³⁶ diye sormuş. Geysebdül de “Abdul”, diye cevap vermiş. Roza yüksek sesle gülüp “Eşe ne izvestno, kto kogo Abdul!”³⁷ demiş.

Sonraları Roza’nın bu telefon sohbetini kahkaha atıp anlatmadığı meclis olmuyordu. Zübeyde’nin keyfi iyi olduğunda kendi de gülüyordu, sinirli olduğunda Roza’yı rezil ediyordu. “Kıskançlığından yanıp yakılıyorsun ki benim ağzı ete değmeyen kedi gibi eşim var, seni alan yok diye az kalsın öleceksin, ortada kalmışsın!” derdi. Roza kızarırdı, bozarırdı, “Şaka yapıyorum, ahçi!” derdi.

Elbette, Roza doğru diyordu, Roza şaka yapıyordu. Böyle şakalardan başka yürek açıcı bir şey yoktu. Günler geçiyordu, aylar, yıllar geçiyordu ve bu günler, aylar, yıllar sanki kendi kendine açıyordu sandığı, döküyordu pamuğu ve bu sandığın içine baktığında ancak böyle böyle şakalar adamın yardımına yetişiyordu.

Ebdül şaka yapmayı bilmezdi, rahmetlik çok tatsız tuzsuz birisiydi. Sadece bir defa bir tatlı söz demişti ki Zübeyde onu hiç aklından çıkarmıyordu ve aklına her geldiğinde kendi kendine gülerdi. Bir zaman, ellili yıllardan önce Bakû’den köye bir beyin doktoru gelmişti, hamamdan biraz aşağıda Çörekçi³⁸ Fetullagil’in evini kiralayıp bütün yaz burada dinlenmişti. Soyadı Martirosyan idi ve herkes bu Martirosyan’ın çok iyi bir doktor olduğunu söylüyordu. Bağban Esedulla’nın dört yıldan beri başına bir haller gelmiş oğlu Elekber’i iki haftanın içinde cemaatin önünde doğru dürüst bir adam haline getirmişti. Bir kereliğine Zübeyde de gidip kendini bu doktora göstermek istedi, son zamanlarda hemen asabileşiyordu. Sanki yavaş yavaş anlamıştı ki sonu böyleydi Abdulla’nın işsizlikten yaptığı süpürgeleri pazarda satmaktı!

Zübeyde evden çıkarken Ebdül’e “Bakû’den sinir doktoru gelmiş oraya, onun yanına gidiyorum.” dedi. Ebdül “Ne yapacaksın onu?” diye sordu. Zübeyde dedi ki, “Ne demek ne yapacaksın onu? Gidiyorum.” dedi “Sinirlerimi

³⁶ Rus. Kim istiyordu?

³⁷ Rus. Tanıdık gelmedi, kim, hangi Abdul!

³⁸ Çörekçi: Ekmekçi

düzeltsin.” Geysebdül ağzını açıp “Ba-a-a!..” dedi.”Zübeyde, sinirsiz senin ne tadın var!”

Zavallı Ebdül, Allah rahmet eylesin sana... Zübeyde ne zaman asabileşse, doğrudan turp ekerdi onun başına...

– Zübeyde!..

Zübeyde elindeki hortumun ağzını yere doğrultup bir kulak verdi, avlu kapısının arkasından ona bir daha seslendiler:

– Zübeyde!

—Kimdir? Diye sordu, Zübeyde.

– Kimdir oradaki?

– Benim!

–Sen kimsin? Allah’ın bacısı oğlusun? Estağfurullah... Adını söyle de!..

– Benim, Ağagül!

Aslında, Zübeyde bu sesin sahibini o an tanımıştı ve sabahtan beri bu sesin sahibini gözlüyordu çünkü elinde hortum ağaçları, gülleri, evin arkasındaki tarhları sulaya sulaya arada çok derinlerden nereden geldiği belli olmayan bir hıçkırık işitiyordu. Bu, Nise’nin deminki hıçkırığı idi ve bu hıçkırıkta Zübeyde’nin tüylerini ürperten bir endişe, korku vardı, hoş gitmeyen bir şey vardı.

—Ne var, ne oldu canım, gece vakti niçin aklına düştüm böyle? Demin alçaktan daha alçaktım, şimdi önemli biri mi oldum senin için?

Ağagül ne Zübeyde’nin bu sözlerine ne de bu sözlerdeki ihama cevap verdi, sesini çıkarmadı, susup bahçe kapısının arkasına dayandı ve bu kadının ağzından, horoz sesi hiç işitmemiş sözler çıkıyor diye düşündü.

Zübeyde sakince önce hortumu kuyunun yanına getirdi, sonra motoru kapattı, havuzun musluğunu açıp ellerini sıvazladı, kendi kendine su vurup terini aldı, sonra havuzun yanındaki badem ağacına asılmış temiz beyaz havluya kurulandı. Bütün bunlardan sonra, nihayet, bahçe kapısına yaklaşmış Ağagül’ün ne istediğini ve niye geldiğini çok güzel anlaya anlaya:

—Ne istiyorsun? Diye sordu. “Bu gece vaktinde ne lafın var bana? Diye sordu ve bahçe kapısının küçük kapısını açtı.

Ağagül:

– İŖim var seninle, dedi ve küçük kapıdan avluya girdi.

–Ne iŖin var yavrum, sen kimsin, ben kimim? Seninle benim ne iŖimiz olacak?

AĞagl bahçe kapısının üstünde yanan ve bu saatte her tarafında sinekler uuŖan iki yüz ellilik elektrik lambasının ıŖıĖında bu kadının gerdanına sallanan etli, tombul sıfatına, kınalı, kırmızı saçlarına, hl uğursuz silik kara gözlerine baktı. Burada buna daha çok dayanmamak için ve bu kadını daha çok görmemek için doğrudan mevzuya geçti:

–Bana bak Zübeyde demin bizi gördüğünü hiç kimseye söyleme benim için değil ha BaladadaŖ'ın canı için. Benim için ne var ki onsuz da giderim askerliğe, Nise iin diyorum. Hiç kimseye deme. Aslı da... aslı da öyle böyle değil. Benimle Nise'ninki, niçin, çünkü biz evleneceğiz. Ben gidip geldikten sonra, alacağım onu....

–He?... dedi Zübeyde. “Allah hayırlısını versin, alacaksan Firuze'nin kızını, iyi yaparsın, tebrik ederim, evleneceksiniz, oğullu çocuklu olun, dĞnnze ağırırırsanız gelip Allah hayır versin deriz, ağırmazsanız, ne olacak, yine Allah hayır versin, yeğenim, Bana ne? He? Bana niçin hesap veriyorsun, Milisioner Sefer miyim ki senin için ben? Kim kiminle otogarda, incir ağacının dibinde, gece yarısı neyliyor, bana ne? El lemin iŖine niçin burnumu sokayım? Laf yaymak benim iŖim değil, yeğenim, herkes bilir ki laf yaymakla benim aram yoktur... Zübeyde AĞagl'n gözlerinin içine baka baka bu sözleri dedi, gözünü hiç kırpmadı.

– Yr git yat, yeğenim, geç oldu, sabaha kadar duramazsın.

Tabii ki Zübeyde'nin dediği sözlerin hepsinin aksini dŖnmek lazımdı ve AĞagl de bunu baŖka türlü dŖnemezdi. Zübeyde seher vakti daha gz aılmadan köyün bütün kadınlarına ağzına geleni söyleyecekti.

OĞlanın telaŖlı bir Ŗekilde iki yüz ellilik lamba ıŖıĖında ona böyle yakından bakması Zübeyde'yi bu defa doğrudan doğruya zıvanadan çıkardı ve Zübeyde bahçe kapısının kk kapısına elini uzattı ki, AĞagl'n arkasından kapatsın:

– Yr, yr git yat, yeğenim...

Bu vakit boğucu sıcaklı Abşeron³⁹ gecesinde birden bire bir tavuk gıdıkladı ve bu tavuk gıdıklaması sinek vızıltısı gibi sanki çok çok uzaklardan gelen temkinli deniz uğultusu yeknesaklığında çok da duyulmadı. Zübeyde merakla Ağagül'ün arkasına uzanıp baktı ve oğlanın arkada tutup sakladığı torbayı gördü.

– Bu nedir, ha böyle?

Ağagül:

–Tavuktur dedi, “Senin için getirdim.” Torbayı Zübeyde'ye uzattı.

—Al.

Zübeyde:

—A-a-a... dedi ve dudağının kenarındaki altın dişleri iki yüz ellilik elektrik lambasının ışığında ışıldadı. Bu kadının bedava mala özel bir hevesi vardı ve bedava şey ne halde olursa olsun o saat mıknaş gibi onu kendine çekmişti. Zübeyde açıkça değişip başka bir insan oldu

– A-a-a... Ağagül, ne zahmet etmişsin.

Ağagül elinde tuttuğu torbadan canını tez kurtarmak için

– Al... Götür... Dedi.

– Utanarak verirsin de...

Zübeyde torbayı Ağagül'den aldı ve elini içeri salıp tavuğu çıkarttı. Kırmızı çil tavuk ışık yüzü gördüğü gibi yüksek sesle gıdıklayıp kanatlarını şappıldata-şappıldata çırpıp kadının elinden kurtulmak istedi ve Zübeyde de çil tavuğu hemen torbaya basdı:

–Bak ne kıyamet koparır, dedi ve

– Annenin haberi var mı? Diye sordu.

Ağagül bu soruya cevap vermedi ve Zübeyde de ikinci defa bu soruyu sormadı

Zübeyde:

– İçeri gel burada niçin duruyorsun? Dedi.

Ağagül:

³⁹ Abşeron: Bakü Yarımadası

—Yok, çok sağ ol, dedi ve anladı ki işler böyle daha çok düzelir. Ama iki yüz ellilik elektrik lambasının ışığında bu kadının tombul etli sıfatına, kara gözlerine baktığında, yüreğinde yine de bir sıkıntı baş gösterdi.

– Gidiyorum ben...

—A-a-a... nereye gidiyorsun? Dur bir, işim var seninle...

Zübeyde bir elinde kırmızı çil tavuk, öbür eliyle de Ağagül'ün kolundan tutup avluya doğru çekti. Ağagül de birden bire yüreği dövüne dövüne, ürke ürke Zübeyde'nin aklına ne girdiğini görecekti, ister istemez onun arkasından adımladı. Bu kadından ne desen beklenirdi. Köyün gençleri bir yere toplandıklarında genç oğlanlardan hoşlanan koca kadınlar hakkında o kadar çok şey konuşurlardı ki...

Ağagül korktu ki Zübeyde şimdi de elini onun kolundan aşağılara sürecekti ama gelip kuyunun yanına durdular, Zübeyde:

—Ağagül, kurban olayım, çok yorulmuşum, sen de benim kardeşim sayılırsın, götür bu hortumu evin arkasındaki tarhları sula birazcık, nolur, yeşillikler sıcak yüzünden yanıp gidiyor, yazıktır Ağagül, götür hortumu, kardeşim götür ben iyi sulayamadım... Ne de olsa benim de ahım gitmiş vahım kalmış... Dedi. Zübeyde önceleri kendi hakkında böyle sözler söylemezdi.

Ağagül bu sıcak yaz gecesi daha neler görecekti, ama böyle bir teklifi beklemiyordu. Bir kadına baktı, bir yılan gibi kıvrılıp yere düşmüş bilek kalınlığındaki kara hortuma baktı, sonra geniş şapkasının siperini gözünün üstünden yukarı itti, yüreğinde “Baladadaş, kardeşinizin öldüğü günlerdir!” deyip hortumu yerden kaldırdı, evin arkasına doğru yürüdü ve Zübeyde de o anda kuyunun motorunu çalıştırdı. Başka bir yer olsaydı Ağagül elbette tükürürdü bu avluya da bu hortuma da bu kadının kendine de ama şimdi Nise'nin adı vardı ortada. Nise'nin ağlamasından, kardeşinden korkmasından, köyün cemaatinden utanmasından dolayı Ağagül'ün yüreği kederlenmişti bu gece.

– İyi sula, Ağagül, kardeşim, tarhları da çiğneme!

Zübeyde, balkona çıkan tahta merdivenin altında, içine çividen tut da

koyun asmak için çengele kadar eline geçeni doldurduğu sepetlerden birinden bir ip çekip çıkardı, avlunun aşağı başındaki ayva ağacının yanına gelip kırmızı çil tavuğu torbadan aldı ve tavuğun bir ayağını iple körpe ayva ağacının nazik gövdesine bağladı. Kırmızı çil tavuk bu defa yüksek sesle gıdaklayıp çırpınmadı, bir iki defa gıdakladı, vesselam, sanki kimin eline düştüğünü biliyordu kendi acı talihi ile barışmıştı.

Ağagül evin arkasındaki domates, patlıcan tarhlarını hortumla sulaya sulaya hırsından bütün tarhları çiğnemek, ezmek istiyordu. Bu soğanı, tereyi, bu biberi, salatalıkları da yerle yeksan etmek istiyordu. Ancak şunu da güzelce anladı ki bu güzel sebzelerin de bu güzel tertemiz yeşilliğin de hiçbir suçu yoktu. Dünyada Zübeyde gibi bir suratsız, huysuz var ve Ağagül yürekten öfkelenmişti ki bir taraftan dünyada Nise gibi temiz, güzel, akıllı kızlar var. Nise'nin anası Firuze Hala gibi şefkatli anaokulu öğretmenleri var ki, çocuklara can deyip, can iştir, öbür taraftan de dünyada Zübeyde gibi küpegiren karılar⁴⁰ var ama bak bu ay da bu yıldızlar da bu deniz de tamamen bu yeşillikler de bu ağaçlar da onların farkına varmıyor. Hem onlar içindir hem de öbürleri içindir, iyilere de kötülere de aynıdır.

—Ağagül, kardeşim, akışı kuvvetlidir suyun, dereotunu, tereyi yumuşak sula!..

Zübeyde'nin bostanı küçüktü, yani bir ailelikti, dört beş kişiden ibaret bir ailenin sofrasına yeterdi. Zübeyde de bütün bir yıl boyunca kendi payını yerdi, kalanını da turşu yapıp kışın Bakû'nün kolhoz⁴¹ pazarına çıkarırdı, en çok dört günde satıp bitirirdi. Zübeyde çok güzel turşu yapıyordu. Hatta köyün kadınları da bunu tasdik ediyordu. Onun sirke patlıcanlarının, karışık turşularının, sirke sarımsaklarının, sirkeye koyulmuş salatalık, domates, biberlerinin hakikaten hiçbir eksiği olmazdı. Ara sıra aklına geldiğinde ve bu işe hevesi olduğunda eskiden muharebe yıllarında arkadaşlarına üç dört kavanoz pay gönderirdi, gönderirdi derken yani kendi götürürdü. Anuşgil'e, Şirinhanım için, Nazhanım için, Dürdane için...

⁴⁰ Küpegiren karılar: Çarşamba karısı, saç başı karmakarışık, üstü başı özensiz kadın.

⁴¹ Kolhoz: Eski dönemlerde Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi.

Bu arkadaşların hepsi şimdi yaşlanmıştı, kimi sadece oğluyla yaşıyordu, kimisi anasıyla kalırdı hâlâ. Anuş'un kocası vardı, apartman yöneticisiydi ve şimdi çok iyi yaşıyorlardı. İnsan baktığı zaman yüreği açılırdı. Roza Yerevan'a taşınıp gitmişti ve Zübeyde'nin ondan çoktan beri haberi yoktu...

Bu arkadaşların kimisi eski kocasıyla barışmıştı, kimisi hâlâ daha gençlik aşkıdaydı ve yalan doğru diyorlardı ki Şirinhanım yaşca Zübeyde'den de büyüktü, hâlâ daha Ağamov adlı kemeçe çalan bir sevgilisi vardı, vebali diyenlerin boynuna...

Elbette, böyle bir gençlik üç kuruşa değmezdi, çok ağlamalı gülmeliydi ve Zübeyde böyle düşünürdü ki, gitti o vur patlasın çal oynasın günleri, gitti ve bir daha hiç dönmez geri. İyi olur dönmez, kötü olur dönmez. Bunu diyemezdi, çünkü herhalde iyisi çoktu o günlerinin. Doyana kadar keyif aldılar bu dünyadan, beş günlük dünyada, İskender'e kalmayan dünyada, çaldılar, oynadılar, güldüler, cemaat bir lokma kara çörek bulamadığında, onlar Kislovodsk'tan vurup Soçi'den çıktılar, onları sevenler vardı, onların derdinden ölenler vardı, onlardan ötürü gecenin gündüzün hangi vakti desen, kadınıni çocuklarını ebediyyen atmaya hazır olanlar vardı. Bir can alan bakıştan ötürü vazifeden kovulmaya razı olanlar vardı ama Zübeydegil azadlığı, serbestliği seviyorlardı ve doğrudan hür ve serbesttiler. Kötüsü de vardı o günlerin. Bu kötülükler, sanki sıçan yuvası görmüş kedi gibi yıllardan beri pusuda duruyormuş da yavaş yavaş baş gösteriyordu. Şimdi insana tesir ediyordu. Şimdi insanın aklına geliyordu, bazen insanın bütün atasını da yakıyordu... Neyse...

– Ağagül! Orayı bitirmedin mi, kardeşim? Bataklık olmasın!

Zübeyde kuyunun motorunu kapattı. Sinesini, kollarını şappıldadıp sinekleri kova kova:

–Gel artık, orası tamamdır. Dedi

– Gel gel o küçük çitin yanındaki ağaçları da sula, daha yeter...

Hortum ağırdı, kardeşim, oraya götüremiyorum...

Ağagül hiç bir şey demedi, yani, sesli olarak hiç bir söz demedi, yüreğinde ne diyordu, kendi bilirdi. Hortumu çeke çeke çit boyu Geysebdül'ün

diktiği köknarların yanına gitti ve Zübeyde hemen motorun düğmesine basıp çalıştırdı. Ebdül iyi birisiydi, zavallı kifiriydi⁴² ama iyi adamdı, köyün çocuğundan tut da büyüğüne kadar kim ona deseydi ki “Ağzındaki dilin lazım bana” çıkarıp verirdi. Bak bu köknarlar nasıl büyüdü, bak kaç yıl oldu, Allah, ölmüş Ebdül... O öldüğünde Ağabacı’nın bu oğlu doğmamıştı galiba, ama şimdi otoparka kız götürüyor. Kendi de veledizinin⁴³ cevheridir, görmüyor musun anasından gizli bu kırmızı çil tavuğu nasıl buraya getirdi?

Elinde hortum yavaş yavaş çit boyu adımlayan Ağagül ise şimdi bu köknar ağaçlarının dibini suladıktan sonra ne yapması gerektiğinin kaygısını taşıyordu.

Hortumdan akan su iki yüz ellilik elektrik lambasının ışığında köknarın dibinde köpüklendikçe, Ağagül düşündü ki Nise bir daha onunla görüşmez. Bu suratsız, huysuz kadının yüzünden askerlik öncesi yüreği patlayacak gibi oluyordu. Bu vakit Zübeyde de bu yeşil pantolonlu, ince sarı gömlekli, kıvrık geniş şapkalı oğlana bakıp, düşünüyordu ki Firuze’nin kendi de o akıllı Firuze’nin güzel, sevimli kızı Nise de bu sırık gibi zayıf, yüzünde hâlâ doğru düzgün tüy çıkmamış, seyrek bıyıklı ahmakta ne gördü? Oğlanın yakışıklı olması, güçlü olması, insan olması ve de cebinin de dolu olması gerekir. İşte bu oğlanın kızı öyle öpmesi gerekir ki bunu da hiç kimse görmesin. Birden bire Zübeyde şunu da düşündü ki evvela para elin kırıydi, ikincisi de hiç kimse hiçbir şeyi görmez ama Zübeyde görürdü.

Köyün kadınları diyordu ki Zübeyde’nin bilmediği şeye kurt düşer. Şüphesiz böyleydi ki böyle diyorlardı... Ama niye böyleydi? Bak, bak, bak, bu da ilk defaydı ki Zübeyde köyün kadınlarının onun hakkında dediği sözleri topa tutmuyordu, tasdik ediyordu, kuzu gibi tamamen tasdik ediyordu ve yanıp yakılırdı ki niye böyleydi? Yaşlılıktandı hepsi, vallaha, billaha yaşlılıktandı. Gençliğinde hiç aldırış etmiyordu böyle söz sohbetlere. Diğerleri gibi miydi gençliğinde, köyün bu karga kavurga kadınları gibi miydi? Hani şimdi o güzellik, o mermer sine, o ince bel ki iğne deliğinden geçerd, o billur butlar ki, her biri bir yastığa benziyordu. O zamanlar Zübeyde neydi,

⁴² Kifiri: Fars. Kifri: Mücrim, suçlu, cezalı.

⁴³ Veledizina: Babası belli olmayan çocuk, piç

cemaatin işine karıştı ne oldu? Pilav yemezdi ki gonca dudakları yağa batar... Yavaş yavaş gitti o günler... Yavaş yavaş önemsiz pazar tüccarına döndü. Her biri bir tarafa dağıldı, sadece Şirinhanım akıllı çıktı, kırk yaşında enstitüye girdi, okuyup doktor oldu.

– Bitti mi?

—Ne diyorsun?

—Diyorum ki, bitti mi yoksa Allah korusun yine lazım mı?

Ağagül elinde hortum, sonuncu köknarın dibini sulayıp bitirmişti.

Zübeyde:

—Ay çok sağ ol, Ağagül, kardeşim! Dedi ve kuyunun motorunu kapattı.

Ağagül hortumu yığa yığa getirip kuyunun yanına yere attı ve eliyle yüzünün gözünün, alnının terini silip kendi başına çıkıp gitmeye cesaret edemedi ve sordu:

– Ben gideyim mi?

—He? Zübeyde o tarafa bu tarafa baktı, avlunun ortasındaki bağ kütüklerinden çardağın üstünden sallanmış ve ay ışığında hepsi aynı renkte kararan üzüm salkımlarını görüp

– Ancak bu salkımlar kaldı, Ağagül canım, soyka o kadar yüksek ki toplarken düşerim diye korkuyorum... Ve bu vakit dünyanın en garip işlerinden biri ortaya çıktı. Zübeyde, yüzünden gözünden damla damla ter süzülen bu genç oğlana birden bire acıdı.

— İyi, lazım değil. Dedi,

– Yavrum, git, git evinize, iyi yaptın geldin, şimdi yürü git...

En garibi ise bu oldu ki Ağagül yüksek çardaktan sallanan üzüm salkımlarına baktı, bir de önünde durup sarkmış kolunda, kırışmış sinesinde şappıltıyla sinek öldüren ve bütün bu avluda, bu ağaçların arasında, bu yıldızların altında tamamen tek, yalnız olan bu kadına baktı, o da birden bire acıdı. Ağagül kendi de bunu merak etti, merak etti ki Zübeyde gibi bir zalime, dinsizin imansızın birine niye acıyası geliyor?

– Ayıbı yok, merdiveni ver, senin için toplayım...

– A-a-a...

Bu defa da Zübeyde meraklandı ve nedense Ağagül'ün bu hevesi onun hoşuna gitmedi.

– Yürü git, yeğenim, korkma hiç kimseye hiçbir şey demem, iyi yaptın geldin ama lazım değil.

Bu yakıcı yaz gecesi durup ay ışığında bu uzun, zayıf oğlana bakan Zübeyde birden bire az kalsın, şefkatli bir mahlûka döndü. Ağagül'e öyle geldi ki aslında dünyada iki Zübeyde var, biri çarşamba karısı öbürü zavallının biriydi. Bu zavallılık birden bire görünür sonra yok olup giderdi. Epey baktıktan sonra su durulur, dibindeki kumu görürsün, sonra yine birisi taş atar, su bulanır, dibi görünmez.

Elbette, Zübeyde'nin bu an böyle bir felsefeden haberi yoktu ve oğlanın telaşlanıp kalmasını, korkaklığına yordu.

– Demem dedi. “Hiç kimseye demem. Yürü git. İyi yaptın, geldin.”

Ağagül evin yan duvarına dayanmış merdivenin arkasına gittiği için bu sonuncu sözleri doğru düzgün işitmedi, merdiveni getirip çardağa dayadı. Zübeyde de daha bir söz demeyip balkondaki büyük leğeni eline aldı ve gelip çardağın altında merdivenin yanında durdu.

Ağagül salkımları bir bir toplayıp Zübeyde'nin yukarı kaldırıp tuttuğu leğene dizerek

– Serçe didikliyor salkımları dedi.

– Ne olmuş?.. Dedi Zübeyde

– Serçe de Allahın hayvanıdır...

Ağagül bu kadından serçelere karşı böyle bir cömertlik ve hayırseverlik beklemiyordu. Çardaktan sallanan salkımlardan toz toprak düşmüş gözlerini eli ile ovuştura ovuştura yukarıdan aşağıya Zübeyde'ye baktı. Zübeyde leğeni kaldırıp başının üstünde tutmuştu ve bu vakit onun duruşu, görkemi Bakû'nün köhne bağlarındaki havuzların ortalarında duran, eskiyip de elden düşmüş, pasmandaya⁴⁴ dönmüş acayip heykellerin duruşuna, görkemine benziyordu. Ağagül düşündü ki, onların köyündeki bu Zübeyde'den bir taneydi.

– Ne zaman gidiyorsun askerliğe, Ağagül?

⁴⁴ Fars. Pasmande: Hurda, atık, çer çöp.

- Eylülde gideceğim.
- Baladadaş mektup yazıyor mu?
- He... Selamı, duası var...
- Selam gönderen sağ olsun... Allah canını sağ eylesin, sağ selamet bitirip gelsin. Uzakta zavallı. Sen Bakû'ye düşsen iyi olur, gidip gelirsin köye.
- Pripaltika'ya gideceğim.
- Yok a-a-a? Güzel yerdir oralar! Riga'ya düşsen de güzeldir. Oraları gezdiğinde Ağagül, beni yad eder misin... Abşeron gibi bir yerdi orası, deniz kenarında, baştan ayağa kaplıcalar...

Ağagül düşündü ki vay atasına⁴⁵, bu kadının tanımadığı, gezmediği yer yoktu dünyada. Bundan iki yıl önce kışın, Zübeyde o tarafların kışının tam ilk zamanlarında Yurmala'nın⁴⁶ Mayori denilen bir yerine pansiyona gitmişti. Şirinhanım reçeteyi onun için hazırlamıştı. Önceden aklına girmişti ki, sanatoryuma gitsin, ama neredeyse çalışmıyordu. Şirinhanım da muayene etti, bir şey çıkaramadı, sanatoriya düzeltmedi, Şirinhanım yanan reçetelerden birini elde edip Zübeyde'yi pansiyona gönderdi. Yurmala'nın Mayori denilen yerine ve köyün kadınları hayretler içinde kalmıştı ki gör nereye gidiyor Zübeyde, kıskançlıktan yanıp yakılanlar da vardı. Guyugazan⁴⁷ Hesengulu'nun hanımı kızıl boz Anahanım başını çevire çevire deyinirdi “Seherden akşama kadar devlet çitliğinde çalışan benim, istirahat giden Zübeyde ciğeri yanmış!” Ama o tarafların kışı gerçekten çok güzeldi. Pansiyon da çok temizdi, derli topluydu. En önemlisi de hiç kimse onu tanıımıyordu, bilmiyordu. Gençler için “Teyze Zübeyda” idi, yaşlılarla hemsohbet idi. Bir İzabella Haymovna vardı orda, çok şefkatli kadındı, yaşı yetmiş geçmişti, ama pudra boyasından kalmıyordu hiç. Pansiyondan sonra üç dört defa mektup yazdı Zübeyde'ye, ama Zübeyde cevap göndermedi, bir

⁴⁵ “(874)Ağagül fikirleşdi ki, pah atonnan, bu arvadın tanımadığı,” Povestte bu satırda geçen “pah atonnan” kullanımı Azerî Türkçesinden tam çevrildiğinde “Vay atasına” olarak çevrilmektedir. Bugün bizde de günlük konuşma diline ait olan, şaşkınlık, hayret durumlarında kullanılan “Vay anasına!” ünleminin Azerî Türkçesindeki karşılığıdır.

⁴⁶ Yurmala: Letonya'da şehir

⁴⁷ Guyugazan: Kuyukazan

defa şekerburayla⁴⁸ baklava pişirip yolladı onun için Odessa'ya. İzabella Haymovna şimdiki gibi her bayramda bir kartpostal gönderirdi.

Zübeyde Mayori'de pansiyonda kaldığında İzabella Haymovna'ya demişti ki “Buraya putyovkayı⁴⁹ benim için oğlum alıp yolluyor. Beni buraya biraz işten güçten, kız olan torunlarımın sesinden, gürültüsünden istirahat edeyim diye gönderdi...”

—İn, ay Ağagül, canım, in aşağı. Artık yorulduğum ben, gücüm yetmiyor, leğeni daha fazla tutamıyorum...

Zübeyde içi üzüm dolu leğeni yere koydu ve Ağagül de merdivenden inip eliyle bağ kütüklerinin tozuna toprağına bulaşmış yüzünün terini sildi, merdiveni götürüp yerine koydu, pilot şapkasını çıkarıp bir iki defa çırpıp, hemen başına koydu ve:

– Ben gittim, dedi.

Zübeyde leğeni götürüp balkonun çimento döşemesine koydu, sol elini beline bastı ve belini düzeltip

– Çok sağ ol, canım, git, iyi yaptın geldin, dedi.

Birdenbire avlunun aşağı başındaki körpe ayva ağacına bağlanmış kırmızı çil tavuğu da Ağagül'e vermeyi istedi ama çabucak da bu fikrinden vazgeçti. Bu fikir nasıl birden bire gelmişse aklına, öyle öylece de birden bire yok olup gitti.

– Düğününde hediyeni veririz, dedi. Allah izin verirse İlah âmin.

Ağagül Zübeyde'ye otoparkta Nise ile öpüşmelerini köyün cemaatine yaymamasını bir daha tembih etmek istedi, ama daha fazla bir şey demedi, bahçe kapısından çıkıp küçük kapıyı da arkasından örttü.

Yavaş yavaş denizden meltem esmeye başlamıştı ve terasta bu yel daha fazla hissediliyordu, burada sinek de nispeten azdı. Zübeyde üzümün pekmezliğini ayırdı, yemek için olanını ayırdı, sirkeliğini leğenden ayırıp sepetlere doldurdu, leğeni kuyunun suyuyla yıkadı ve sudan bir maşrapa içti. Sonra gelip terasa çıktı, yere serdiği kilimin üstünde oturdu. Yemek

⁴⁸ Şekerbura: Şekerli börek (cevizli, bademli, fındıklı)

⁴⁹ Rus. Tatil için izin belgesi.

istemiyordu, sıcak onun iştahını kesmişti, öğlen yediğiyle duruyordu. Televizyona da bakmak istemiyordu, hevesi yoktu, öyle öylece terasta oturup denizi izledi.

Ay denize yakamoz salmıştı ve bu saat bu yakamoz salına salına hareket ediyordu, yakamozun üstüne şavkı vuran ay ışığı öyle yavaş yavaş titriyordu. Deniz böyle sakin olduğunda son zamanlarda Zübeyde'ye kötü tesir ediyordu. Böyle bir sessizlik, sükûnet son zamanlarda bu kadını sıkıyordu, yüreğini daraltıyordu. Aslında gençliğinden böyleydi, velhasıl gençlikte bunun farkına varmıyordu, ama şimdi kendinden asılı değildi⁵⁰. Allah her şeyi bir başka yaratıp onu da böyle yaratmıştı. Denizin uğultusu geldiğinde, dalgalar kendini kayalara çarptığında, insana öyle geliyordu ki, yalnız değil sanki bütün bu çevre de yaşıyor, nefes alıyor seninle beraber.

Şimdi denizin üstü tertemizdi, ay ışığında bir tek köpük bile kararmıyordu ve bu temizlik, bu sakinlik, sükûnetli temizlik Zübeyde'nin yüreğinde bu dem hangi bir ince, ağlamaklı simise⁵¹ depreştiriyordu. Bunun ne olduğunu, hangi hatıra olduğunu Zübeyde hatırlayamıyordu. Bu, vur patlasın, çal oynasın hatıralarından değildi, neyse başka bir şeydi.

Birden, sanki kuyunun dibinden gelip çıkan deniz uğultusunun, arada bir Zübeyde'nin kulağının dibinden öten sinek vızıltısının, terasın önündeki karadut yapraklarının tamamen usul usul, neredeyse zorlukla işitilecek hışıltısının bu yaz gecesindeki yeknesaklığını yine tavuk gıdıklaması bozdu. Kırmızı çil tavuk, bir iki defa gıdıkladı. Sanki bu büyük dünyada tavukların payına düşen insafsızlığın talihsizliğine deyindi ve Zübeyde de ayağa kalkıp terastan indi. Balkondaki büyük masanın üstündeki bakır kazanın kapağını kaldırdı, kurumasın diye, her gün hususi parçaya bölüp sakladığı tandır ekmeğinden iki dilim kopardı, ayva ağacının yanına gelip ekmeği dide dide kırmızı çil tavuğun önüne serpti.

⁵⁰ Kendinden asılı değildi: Batı dillerindeki”Depent on herself”in Azericedeki karşılığıdır.

“Kendinden kaynaklanmıyordu” anlamındadır.

⁵¹ Simise: Taranan literatürde karşılığına rastlanmamıştır.

Kırmızı çil tavuk gagasını toprağa direyip bir müddet çok müdrik bir biganelikle önüne düşen ekmek kırıntılarına baktı, sonra yüzünü yana çevirdi ve Zübeyde de:

– Ba-a-a... Kudurasan Kurbağa!.. Dedi. “Güzel demişler ki, mal sahibine benzemezse, haramdır...”

Mesele buradaydı ki daha önce dediğim gibi Ağagül’ün anası Ağabacı, yani, bu kibirli kırmızı çil tavuğun bu geceye kadarki sahibi köyde Zübeyde’yi istemeyenlerden en birincisiydi. Nuh Nebi’den bu güne gibi, Zübeyde’nin her bir hareketini, her bir söz sohbetini, yürüyüşünü duruşunu, tanıdıklarını, giyimini geçimini amansız tenkit ateşine tutanlardan biriydi. Zübeyde de bu kadından nefret ediyordu, ama bir iş vardı ki, bu sinsi, tembel, insana yanaşmaz Ağabacı’nın, kara bokböceğine benzeyen Ağabacı’nın şimdi Ağagül boyunda bir oğlu vardı, küçüğüydü Ağagül hele, ondan büyük bir oğlu askerdeydi. Ağagül’den küçük bir oğlu da vardı. Nuhbala ve altı da kızı vardı, ne ise...

Zübeyde’nin de şimdi kızları evlenebilirdi ve Zübeyde’nin de böyle bir oğlu olabilirdi, o oğlan da gidip otoparkta güzel bir kızla öpüşebilirdi, askerlikten eve mektup gönderirdi, Zübeyde de dünür gidebilirdi, gelin getirebilirdi... Güzel güzel, sen o sırık gibi Ağagül’ün canı, başlama kendinden soytarılık etmeye, başlama fikir deryasına düşüp dert elinden üzülmeye, yürü git yat, Ağabacı şimdi dördüncü uykusunu alıyordur herhalde, hiç düşünmüyor ki dünyada Zübeyde adında bir mahlûk var... Öyle ki, doğruydu yaşlılıktandı bu fikrin zikrin hepsi, yaşlılıktandı.

V

Ağagül avlunun ortasındaki çardağın üstünde uzanıp sinek yüzünden soruğu⁵² başına çekmişti. Ve bu gece yarısı uykuya dalamıyordu. Soruğun altında gözlerini yumup düşünüyordu ki, boş yere kırmızı çil tavuğu götürüp Zübeyde’ye verdi. Zübeyde tavuğu yiyip üstüne de güzelce serin su içtikten sonra, gördüğünün üstüne yüz koyup köyün kadınlarına anlatacaktı. O gördüğü Zübeyde olamazdı gölgesi olabilirdi ki söz saklasın yüreğinde. Öyle

⁵² Soruk, Saruk: İran’ın aynı adlı yöresine özgü bir kilim türü.

şimdi kendi de belki yatmayıp kuyunun yanında oturup «İskenderin boynuzu var, boynuzu!...»⁵³ diyordur... Kendini tutamayan bu kadın, suratsızın, huysuzun biriydi.

Zübeyde'nin o bir anlık zavallı görkemi şimdi çıkıp gitmişti işinin arkasından ve bu saat Ağagül'ün gözlerinin önüne doğrudan bir suratsızın, huysuzun sureti geliyordu. Bu suratsız, huysuz, doğrudan da Zübeyde idi, ama saçları dik dikti, dudakları sallanıyordu, tırnakları kırmızı çil tavuğun tırnaklarına benziyordu.

Yazık o tavuğa. Mesele elbette sadece tavukta değildi, tavukları çoktu ve bir kırmızı çil tavuğun eksikliğiyle yoksul düşmeyeceklerdi. Ağagül'ün en son düşüncesi anasına, tavuğu Bakû'deki arkadaşlarından birine yemek olarak götürdüğünü söylemekti. Mesele onda da değildi, Ağagül yalan konuşacaktı ve yalan konuşmak iyi iş değildi, insana yakışmazdı. Bir yalan ki Nise gibi bir kızın temiz adını temiz saklamak içindi, o yalanın ayıbı yoktu. Mesele şuydu ki tavuk da gidecekti Nise de kötü anılacaktı köy içinde...

VI

Zübeyde uzun geceliğini giyip balkondaki cibinliğinin içine uzanmıştı ve düşünüyordu ki bütün bu güzel Abşeron'un bir tek kusuru varsa o da sinekti. Aslında sinek burada, bu köyde böyle fazlaydı. Biraz yukarıda, Bilgeh'te, o tarafta, Nardaran'da bir tane bile yoktu.

Şimdi neyleyim, duralım Bilgeh'e Nardaran'a mı göçelim?

Yok, atalar der ki, her güzelin bir ayıbı var. Peki, bir güzelin yüz ayıbı olduğunda nasıl olsun? Boşver, lanet olsun, zıkkım olsun, yat, vessalam...

Niye yatamıyordu canım? Neydi, eskiden hatırlayamadığı neydi? Bu, başka bir hatıra idi, ışıklıydı, ışığı tamamen zayıf da olsa, o uzak yıllardan

⁵³Beydili, Celal, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük-Orijinal Adı: Türk Mifoloji Sözlüyü, Çeviren Eren Ercan, 1.baskı, Ankara, Yurt Kitap Yayınları, Şubat 2005, s.268- 269 İskender Zülkarneyn(İki boynuzlu)Türk halk kültürü geleneğinde Dirilik Suyu, ölümsüzlük ve ebedî hayat arayışıyla ilgili karakterlerin adlarıyla ilişkilendirilen mitolojik bir motif. Oğuz Kağan ile ilişkilendirilir. Geleneksel efsanelerde, İskender de Oğuz gibi boynuzlu betimlenir. Povestteki "İskenderin boynuzu var boynuzu" kullanımı Anadolu'daki "Eşek Kulaklı Midas Efsanesi" ile ilgilidir. Bu efsane mitolojide de "Berber Hikâyesi" olarak yer alır, povestte geçen bu cümle bu hikâyenin Azerbaycan'daki uzantısını yansıtır.

süzülüp geliyordu, temizdi, o da sanki biraz Ağagül ile Nise'nin otoparkta öpüşmesine benziyordu, ne idi o? Bu hatıradan şampanya tıkcının patlaması yoktu, çiçek kokusu, pudra kokusu yoktu, lezzetli yemekler, aşig sağlıqları⁵⁴, vurgun bakışlar yoktu. Çok sade idi, dama-dama okul defterine benziyordu...

Cibinliğin içine bir sinek girmişti ve Zübeyde yine sineklerin adiliğine deyine deyine çıkıp balkonun ışığını yakmak istedi, ama cibinliğin içine girmiş sineğin vızıltısı avlunun aşağı başında şimdi herhalde uyuklayan kırmızı çil tavuğu aniden kadının aklına getirdi. Zübeyde birden bire düşündü ki Ağabacı sabah olduğunda kırmızı çil tavuğun kümeste olmadığını gördüğünde nasıl olacaktı ve sabah sabah da biri gelip bu kırmızı çil tavuğu onun avlusunda gördüğünde ne olacaktı?

O tavuğu hemen şimdi kesip yolup temizleyip güzelce ütüp eve koymak lazımdı. Ne olduysa ona, bu gece onsuz da yatamıyordu, sanki bütün dünyanın derdi seri bu gece Zübeyde'ye kalmıştı.

Zübeyde ayağa kalkıp cibinlikten çıktı, odaya girip dolaptan keskin bir bıçak aldı, öyle geceliğiyle avluya indi ve yavaş yavaş yüreğinde baş kaldıran bir heyecanla kırmızı çil tavuğa doğru gitti.

Kırmızı çil tavuk hışırtıyı işitip gözlerini açtı, bu gece vakti birden bire ak gömlekle peyda olan yeni sahibine baktı, küçücük yerinde kıpırdanıp hemen gözlerini yumdu.

Zübeyde yüreğinde daha da fazlalaşan rahatsızlıkla gâh elindeki bıçağa, bıçağın ay ışığında ışıldayan keskin ağzına baktı gâh bir dakika sonrasında haberi olmayan kırmızı çil tavuğa baktı ve düşündü ki doğrudan bu tavuğu kendi mi kesecekti? Başını kibleye doğru uzatıp kanatlarını bir ayağının altına, ayaklarını da öbür ayağının altına alıp dilini ağzından çıkarıp bıçakla başını kesecek? Kadın işi midir bu, a imansız? Kadın da tavuk mu keser? Cemaat yatmış bütün köy tatlı uykudadır şimdi, bu ne gündür ki sen içine düşmüşsün, bu ne kara gündür böyle?

Elbette, Zübeyde ömründe tavuk kesmemişti, erkek işiydi bu, önceden beri her zaman dededen babadan böyle olmuştu. Peki, şimdi ne yapsın,

⁵⁴ Sağlıg: İyi dilekle içilen içki /Aşig Sağlıqları: Aşka içilen içkiler

hangi insana, köpek oğluna gidip desin ki, Ağabacı'nın oğlu Ağagül bana pay getirmiş, güya pay getirmiş bunun zahmetini çek, kes benim için? Havale etmeseydi daha iyi, faydalı olurdu, gidip kestirseydi bu tavuğu, tamamen yoldurup üttürseydi de. "Yamansın..." Bunu Zübeyde kendi kendine dedi "Yamansın..."

Köy yatmıştı, sadece sokak direklerindeki elektrik lambaları yanıyordu ve bir de denizdeki o ıssız deniz feneri yanıp sönüyordu. Bu yaz gecesinin sıcaklığı sanki bu deniz fenerinin de ışığını soldurmuştu, yanıp sönmesini, canlılığını soluklaştırmıştı. Bu vakit sanki bu deniz feneri de ömrün tenhaliğinden, insanın yalnızlığından sohbet açıyordu. Zübeyde için beş parmağı gibi belli oldu ki bu kırmızı çil tavuğu kesemeyecek ve en önemlisiyse birden bire çok üzüldü Zübeyde. Bir tek geceliğiyle bu ayın, bu yıldızların altında, bu ağaçların arasında, bu denizin önünde elinde bıçak tutup kırmızı çil tavukla yüz yüze durmasına üzüldü

Tavuğun işi kolaydı, tavuğu bir kutuya bırakıp eve koyabilirdi. Yarın öbür gün de onu kestirmenin çaresini bulurdu. Bir tek ölüme çare yoktu. Mesele şuydu ki Zübeyde'nin gece yarısı elinde bıçak böylece durması sabahtan beri aklına getirmek istediği, ama aklına getiremediği o hatıranın halet-i ruhiyesi ile o hatıranın yüreğinden geçen hasreti ile hiçbir şekilde uyuşmuyordu. Burasını Zübeyde iyi bilirdi o an çok garip oldu, birden bire, bir anda bu hatıra Zübeyde'nin aklına geldi. Bu genç oğlanın sıfatı da önce puslu, belli belirsiz, sonra tamamen pustan çıkıp bütünüyle gözlerinin önünde geldi durdu. Bu hatıra yıllardan beri kireç bağlamıştı, yıllardan beri akla gelmemişti.

Zübeyde eğilib elinden yere düşmüş bıçağı aldı ve yavaş adımlarla eve gitti balkonun ışığını yaktı, masanın üstünde oturup ellerini dizlerinin üstüne koydu. Birden bire o geçmiş uzak yılların bütün karmaşası, kaygısızlığı, serbestliği arasındaki bir temizlik, bir paklık, bir şeffaflık gün yüzüne çıktı, bir cesurluk, bir yiğitlik, insanlık yüzeye çıktı. Şimdiye kadar neredeyse ört bas olup yıllarca hatırlanmayan bir tebessümün, aslında sert bir tebessümün ılıkılığı şimdi gelip Zübeyde'yi buldu.

Nerdeydi o mektuplar? Nerede saklamıştı onları? İki taneydi, iki tane, ikisini de Bakû'deki merkezi postadan almıştı, "Do vostrebovaniya"⁵⁵ idi, iki tane üç köşeli asker mektubu, Zakir'in mektupları... Ve Zübeyde'nin aklına geldi ki o iki mektuptan birini, çok tesirlisini muharebe vakti Dürdane ondan götürmüştü, yadigâr olarak sakladı kendinde. "Böyle mektubu da cevapsız koyarlar mı?" dedi.

—Değişmem böylesinin bir tırnağına yüz Kızıldış⁵⁶ Adil gibilerini.

Böyle demişti Dürdane. Dürdane o zamanlar yavaş yavaş akıllanmaya başlamıştı. Böyle demişti Dürdane ve o ikinci mektubu, o güzel sözler yazılmış tesirli mektubu kendi için yadigâr götürmüştü, görsen saklıyor şimdi. Ama ikinci mektup dursun.

Zübeyde ayağa kalkıp odaya girdi, ışığı yakıp en az elli altmış yaşında olan ama iyi dayanmış, anlaşılan, vaktiyle ceviz ağacından yapılmış evlere yaraşan yüksek, enli ve ağır dolabın -Bu dolabı muharebe vakti Kızıldış Adil hangi asker ailesinden aldıysa çok ucuza Zübeyde için hediye almıştı. Zübeyde de bu dolabı köydeki bu evine getirip koymuştu.- Alt gözünün anahtarını, ayağının altına iskemle koyup en yukarıdaki gözden buldu. Aşağı inip alt gözü açtı ve kutuyu çekip köhne şekiller, çeşitli köhne kartpostallar Kalp şekilli aynanın içinde bir kızla bir oğlan objektife bakıp gülüyordu. Kalbin her tarafına güller düzülmüştü, aynanın etrafındaki güller de kızın elbisesi ve dudakları da kırmızı boyayla boyanmıştı, aşağı tarafta bir bülbül gagasında çelenk tutmuştu ve çelenkte şu sözler yazılmıştı:

Lyuplyu vas i vı poverte
Kogda mne serdtse govorit.
Lyupit budu do samoy smerti
Poka ogon v grudi gorit.⁵⁷

⁵⁵ Rus. Postrestant, beklerulak; alıcı tarafından postahanedan alınmak üzere posta kutusunda bekletilen gönderi.

⁵⁶ Kızıldış: Altın diş

⁵⁷ Sizi seviyorum inanın/ zira kalbim bana söylüyor / ölümüne kadar seveceğimi / sinede ateş yandıkça.

Bu sözlerden sonra yine küçük bir kalp ve yayda sıkıca çekilmiş bir ok şekli çizilmişti.- Sinema artistlerinin, genç Reşid Behbudov'un çeşitli resimleri. Bükülmüş ve uzun yıllardan beri açılmayan ruloyu açtı.

Bu rulodan, sapsarı sararmış eski gazeteye sarılı rulodan bir çürük kokusu geliyordu ve bütün kış karın altında kalıp yaza çıkmış, yeni yaprak açan, çiçeklenen ağaçların dibindeki hazan yaprakları nedense Zübeyde'nin aklına düştü ve birden bire onun ağzına da bir çeşit tat geldi sanki çürük meyve yiyordu.

Bu çürük kokusu, bu tat kadını tamamen duygusallaştırdı ve genellikle çok az uygulanan Zübeyde'nin gözleri doldu. Üç köşeli asker mektubu buradaydı, bu rulonun içinde, Zakir'in mektubu. Zübeyde mektubu götürüp açtı ve yıllardan beri sararıp solmuş, aceleyle yazılmış o kısa mektubu okumaya başladı. Bir nefeste okudu. Sanki yılların acı idi, ekmek bulmuştu birden bire tepıştirdi gözüne.

“Zübeyde!

Bu mektubu sene ön cepheden yazıyorum. Şimdi çatışma kesildi, bir azdan yine başlayacak. Doğrusunu söyleyim ki sana bu mektubu yazmak istemiyordum, ama bundan yarım saat önce gülle, mermi yağmur gibi üstümüze yağdığında anladım ki sana bu mektubu yazmam gerekiyor. İnsan bu gülle, mermi yağışının altında olduğunda her şeyi aklından çıkarıyor, bütün pislikler aklından çıkıyor, sadece iyiler akılda kalıyor. Sen beni isteye de bilirsin, istemeye de bilirsin, ama kendini iste. Ben öğretmen değilim, sen de öğrenci değilsin. Sana nasihat etmeyeceğim, ancak o eve gidip gelme. İşe gir. Kendini harcama. Sen de bir adamın kızıydın. Bu kişinin şapkasını yere sokma. Yine başladı çatışma. Allah korusun. Sağ kalırsam, yine yazarım sana. Sen de bir söz yaz.

Zakir. 12 Ocak 1942 yılı”

Zakir bir daha yazmıştı, Zübeyde iki mektubu bir yerde almıştı, Zakir'e cevap yazmadı ve bir de merkezi postaya gitmedi ki baksın ona yeni mektup var mı yok mu? Belki çok mektup yazmıştı Zakir. Bu mektuplar Zübeyde'yi gözleyip gözleyip Zakir'in kendisini önemsiz hissetmesine sebep olmuştu.

Belki hiç çatmamıştı Zakire. Kırk üçte ölüm haberi gelmişti Zakir'in... Yok, diyosan, kırk dört idi... Ne ise...

Görüyor musun yine mektup yazmış Zakir? Niye yazdı ah, niye yazdı, ona göre ki, şu yaz günü aldatmıştı Zakir'i, geleceğim ziyaretine demişti gitmemişti. Ona göre, Zakir gece gündüz damıtma fabrikasında çalışıp bacıları için ekmek parası kazanıyordu. Zübeyde de Kızıldiş Adil gibilerinin haram parasıyla karnı da damağı da tok ki, mutluydu keyif çatıyordu. Ona göre, o uzak yaz akşamı Zakir Zübeyde ile Kızıldiş Adil'in önüne çıkıp ona saldırmak isteyen Kızıldiş'i bir yumrukla yere uzattığında, Zübeyde "Ay aman!..." deyip Kızıldiş'in üstüne atlamıştı. Kızıldiş'i yerden kaldırmıştı. Kızıldiş ile beraber gitmişti?

"Zübeyde! ("Ay can!...")

Bu mektubu sana ön cepheden yazıyorum. ("Yazan parmaklarına kurban olayım senin!..") Şimdi çatışma kesildi, ("O çatışmaya sebep olanın ciğeri yansın, nasıl ki yandı da kara toprağa girseydi o, nasıl ki girdi de...") bir azdan yine başlayacak. Doğrusunu söyleyim ki sana bu mektubu yazmak istemiyordum ("İyi ettin, elinden gelirdi, yazmasaydın hiç gerek yoktu... Niye yazardın benim gibi iffetsize? Ben sana denk miydim? Sen temizsin, güzelsin, insan gibi insanın biriydin, ben veledüznanın cevheri, gırtlığa kadar pis suyun içinde, yazmasaydın keşke..."), ama bundan yarım saat önce gülle, mermi yağmur gibi üstümüze yağdığına ("O güllenin benim başıma yağması gerekirdi...") anladım ki sana bu mektubu yazmam gerekiyor. ("Haksız yere, kesinlikle haksız yere..."). İnsan bu gülle, mermi yağışının altında olduğunda ("Can-can...") her şeyi aklından çıkarıyor, bütün pislikler akıldan çıkıyor ("Çünkü kendin temizdin, iyiydin...") sadece iyiler akılda kalıyor. Sen beni isteye de bilirsin, istemeye de bilirsin, ("Seni istemeyenin gözü çıksaydı, nasıl ki ışıklı dünya karanlık olur onun için...") ama kendini iste ("Neyimi isteyim kendimin, neyimi?.."). Ben öğretmen değilim ("Öğretmenden de fazlasın..."), sen de öğrenci değilsin. ("Öğrenci profesörüydü benim yanımda...") Sana nasihat etmeyeceğim ("Ne tesir edecekti bana nasihat? Adamın kanında olması gerekirdi, Zakir...") Ancak o eve gidip gelme ("O evin ne tesiri olacak, tesir adamın kendindendir ev neylesin?") İşe gir ("Ay işledim ben, ha!..")

Kendini harcama. (“Yaptım, ay Zakir, ay gadası, çok haksızlık ettim kendime iki kuruş benim kıymetim, kül olup benim başıma⁵⁸, ay Zakir, ay gadası, ay canım, sana kurban... Boşa harcadım kendimi. Zayi oldum gittim, ay Zakir...”)

Sen de bir adamın kızıydın, bu kişinin şapkasını yere sokma (“Soktum yere o rahmetlinin şapkasını, Zakir, tamamen kuyunun dibine soktum. Doğrardı beni sağ olsaydı, kendi eliyle doğrardı...”)

Yine başladı çatışma (“Mukayyet ol ay canım!..”)

Zübeyde mektubun gerisini daha fazla okuyamadı, sararıp solmuş harfler gözlerinin önüne yayıldı. Sanki bu sıcak yaz gecesinde bütün bu oda basma kâğıda düşmüş mürekkep damlası gibi etrafa yayıldı, karardı, havasızlaştı. Bütün bu odaya, bu odanın eşyalarına, duvarlarına, döşemesine, tavanına sanki koyu bir örtü yayıldı. Bu örtünün öbür yüzünde bir sisin arkasında on yedi yaşında genç bir kız, güzel bir kız köyün cemaatiyle beraber babasının cesedinin koyulduğu tabutun arkasından gidiyordu. Güneşli bir gündü ve güneşli dalgalar sahile kaçıyordu. Sanki denizde bir güneş sevinci vardı. On yedi yaşındaki kız, cenazesinin arkasınca gittiği babasının ölümüne yanmaktan daha çok, denizin sevincine seviniyordu. Sanki bu saat bütün köy cemaatinin derdi gamı bu on yedi yaşındaki kız için tamamen yabancı bir şeydi, çünkü o on yedi yaşındaki kız ne ölümü idrak ediyordu, ne de idrak etmek istiyordu. O on yedi yaşındaki kızın kendi de bu güneşin bir parçasıydı, bu denizin bir parçasıydı ve yıllar geçtikten sonra da o kız, bak öylece, güneşsiz sevinemiyordu, mutlu olamıyordu, yaşayamıyordu, güneş yoksulluğundan yükselmiyordu. Muharebe yıllarının verimsizliğinden güneş doğmuyordu. Açlık olsun, keyif olsun, derler, ama doğru dememişler, tamamen yalan demişler, açlıkla keyif bir araya sığan şey değil. Herhalde, Zübeyde, o güzel kız, muharebe yıllarının o hatun kızı böyle bir düşüncedeydi. Araz aşığından idi o kızın, Kür

⁵⁸ Kül olup benim başıma: Vay benim başıma gelen

topuğundan⁵⁹, kendini eğlendiren, mutlu eden odunda yandıran, yandırıp kül eleyen bu bahtı karanın...

Zübeyde rulo kâğıtları büküp dolabın alt gözüne koydu, kutuyu bağlayıp burnunu çeke çeke, geceliğinin yakası ile yüzünün gözünün yaşını sile sile ayağa kalktı, odadan çıkıp terasa yöneldi, yukarı çıkıp palazın üstünde oturdu ve denize baktı.

Zübeyde'nin aklına geldi ki bu denizin sahilinde oynamıştı. Anası onca günün içinde setelcemden⁶⁰ öldükten sonra, bütün bu taraflara, Abşeron'un bu kısmına meşhur balıkçı olan babasının torunu Zübeyde gözünü dikmişti. Kayığını Zübeyde silip süpürmüştü, babasının öldüğü o gece bütün köy cemaati onların evine girip çıkmıştı, ama hiç kimse de bunu bilmiyordu ki, Zübeyde sehere⁶¹ gibi denizin bu sahilinde sadece oturmuştu.

Aslında Zübeyde kesinlikle bu denizin yanında da yüzü karaydı, çünkü nenesiyle tek kaldığı geçmiş yıllarda, bu deniz Zübeyde'nin beynindeki bütün fitne fesatların, kinin nefretin, nefsin, tamahın şahidi olmuştu. Zübeyde şimdi o geçmiş yılların zapt olunmaz arzu hayallerini fitne fesadını hesap ettiğini düşündü. Bunlar şimdi onda yok. Nenesi zavallı o kadar yaşlanmıştı ki, ölmesine yakın -Nenesi öldüğünde muharebenin ikinci yılıydı.- Zübeyde'yi kendi balıkçı oğlu zannediyordu yani Zübeyde'yi, Zübeyde'nin babası biliyordu. Elbette, doksan yaşında olmasındandı bu ve şimdi kendi de doksan yaşındaydı ki Zübeyde bu vakitte bütün bunların hepsini düşünüyordu.

Rüzgâr tamamen durmuştu ve hatta terasta sinekler adamı oturtmuyordu, sanki vızıldaya vızıldaya her şeyin geçip gittiğinden, hiçbir şeyin geri dönmeyeceğinden dem vurup uçuşuyorlardı. Karadutun yaprakları sesini tamamen kesmişti. Denizin uğultusu sanki başka bir dünyadan geliyordu, sanki öbür dünyanın sesiydi ve sanki gece avına çıkmış o iki yarasa da sıcağın şaşkınlıkları için ağaçlara, evin duvarına dokunuyordu,

⁵⁹ Ahundov, Ehliman, Derleyip düzenleyen, Türk Çeviri yazısına aktaran Semih Tezcan, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları- 445, 1994 s.467 “Araz: Aras Irmağı, Türkiye’de doğup Azerbaycan’da Kür ile birleşerek Hazar’a dökülür”

⁶⁰ Setelcem: zat-ül cenb: satlıcan: akciğer zarının iltihabı

⁶¹ Sehere: Fars. Şakrakkuşu

terasın direklerine çarpıyordu. Ara sıra gelen cırcır böceği sesi de sabahın nefes kesen sıcağından haber veriyordu.

O ev ise, Şirinhanımın o eski evi, İçerişehr in iki kale kapısı ağzındaki iki katlı binanın ikinci katındaydı. O ev de ondan beş altı bina aralığındaki Zakirgilin evi de şimdi çoktan yıkılmıştı, yerine meydan yapılmıştı. Zübeyde'nin gençlik günlerinin çoğu, yani o günlerinin ki ağırsı Zübeyde'yi şimdi ağrıttırdı, Şirinhanım'ın o evinde geçmişti.

Şirinhanım Zübeydegilin – Bu kaygısız ve güzel, nazlı gamzeli kızların içinde hepsinden akıllısı, tedbirlisi, işe yarayanı ve sıcakkanlısıydı. Şirinhanım anası ile yaşıyordu. Anası Sabuncu Garında peraşki⁶² satardı ve sabahın erkeninden geceye kadar evde olmuyordu, olduğunda da arkadaşlarının eline ayağına dolaşmıyordu. “İyi yapıyorsunuz keyfediyorsunuz, elinizden de geliyor, beş günlük dünyadır.” diyordu. Kızı ona bir şey verdiğinde ya bir bluz ya bir eşarp ya da başka bir şey aldığında, Zübeydegil ona bir hediye verdiğinde kadının uçmaya kanadı olmuyordu. Kendini de kızını da gönülden mutlu bilirdi, “İyi yapıyorsunuz, çalışmıyorsunuz, boş ver ne kadar boş konuşurlarsa konuşsunlar, kıskançlıktandır hepsi, seher vaktinden geceye kadar ayakta gar önünde peraşki satıyorum, neyim var, bir hasırım, bir de Memmed Nesirem⁶³ “İyi yapıyorsunuz, elinizden geliyor” diyordu.

Şirinhanım kadın elbisesini güzel dikerdi. Şimdi de hastahane de başhekim olarak çalışıyordu, ama kendi elbiselerini kendi dikiyordu, başkasına itibar etmiyordu. O zaman Bakü'nün birçok meşhur hanımı İçerişehr in bu iki kale kapısı ağzındaki iki katlı sarı binaya gelip gidiyordu, Şirinhanım'a elbise diktirirlerdi. Zübeydegil saatlerce bu evde oturup bir birleriyle dertleşirdi, şakalaşırdı, birbirleriyle küserlerdi, barışırlardı ve Zübeydegil'in en güzel meclisleri, peşpeşe olan doğum günleriydi. Her birinin doğum günü için bir yılda dört beş günü bu evde geçiyordu. Çok şaraplar

⁶² Peraşki: Rus. Poğaça tarzı bir tür hamur işi

⁶³ Nigar Nağıyeva, Çağdaş Azerbaycan Yazarlarından Anar'ın Romancılığı Üzerine Bir İnceleme, yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, 2006, s.19 “Memmed Nesir, Anar'ın “Ak Liman” isimli romanının kahramanlarından biridir.”

içilmişti, çok kadehler kırılmıştı o evde. Bir defa ışık söndüğünde Kızıldiş Adil yüz ruble⁶⁴ yakıp masanın üstüne ışık vermişti ve o vakit bir ağızdan bin ağıza herkes “Zübeyde şanslı, yani Zübeyde şanslı ki, böyle bir oynaşı var.” Demişti.

Böyleydi Zakir... Bak, böyleydi Zakir, işler...

Şirinhanımgil'e elbise diktirmeye gelip giden hanımlar kendilerini tartıyorlardı, Zübeydegil'e yukarıdan aşağı bakıyorlardı. Bilirlerdi ki Zübeydegil hangi yuvanın kuşlarıdır, ama aslında yüreklerinde haset çekerlerdi Zübeydegile, haset ederlerdi güzelliklerine, keyif çatmalarına, utanmazlıklarına ve Zübeydegil de öyle bilirdi ki her zaman da böyle olacak, daha demiyorlardı ki, etden olan duvara itibar yoktur...

Yavaş yavaş her şey dağıldı gitti, adamlar ayrıldı bir birinden, Kızıldiş Adil'i tutukladılar gitti, Beşparmak Esedağa'yı Çopur Necefgulu bıçakla öldürdü, kendi de tutuklandı gitti. Keriş akıllı çıktı, bırakıp gitti her şeyi, gitar çalıp okumayı da bıraktı ama bunda haksızlık etti... gidip kendi gücüyle enstitüye girip okudu. Şimdi diyorlar ki, hangi fabrikanınsa yöneticisiymiş. Dibirovu vazifeden çıkarttılar, neredeyse kayboldu ve o günler yavaş yavaş uzak uzak yılların hatırasına çevrildi ve şimdi bu sıcak yaz gecesi, bu terasta o uzak uzak yılların hatırasına bir tar refakat ediyordu. O tarı Zakir çalışıyordu ve Zakir'in güçlü parmakları altında tarın telleri o hatıraların boşluğundan, manasızlığından, yararsızlığından sohbet açıyordu.

Zakir bu tarı ara sıra çalışıyordu, kendi de akşamları çalışıyordu. Zübeyde ara sıra Şirinhanımgil'e gittiğinde, Şirinhanımgil'den döndüğünde bu tarın sesini işitirdi. Ve şunu da iyi bilirdi ki bu tarı çalan oğlan onu istiyor. Zakir kendi durumunu Zübeyde'ye demeden önce bunu biliyordu. Zakir Kızıldiş Adil ile onun önünü kestiği o vakitten hayli önce bilirdi bunu, Zakir'in bakışlarından, Zakir'in evlerinin önüne çıkıp sokakta onu gözlemesinden bilirdi bunu.

⁶⁴ Ruble: Rus. Birleşik Devletler Topluluğu'nda geçerli olan para birimi.

Bir defa Şirinhanım bir toplantıdan sonra, masanın üstünde fazla kalmış bir fujer⁶⁵ şampanyasını bir nefeste başına dikip demişti ki Zakir için bütün dünyadaki kişilerden nefret edip hayattan rencide olup Zakir Şirinhanım'ın muhabbetine cevap vermediği için ve Şirinhanım'ın yüzüne bakmadığı için böyle olmuş. "Ölürüm o tar çalan oğlanın derdinden!" demişti Şirinhanım, sonra da yüzünü Zübeyde'ye dönüp "Görmüyor musun?" demişti Şirinhanım "Görmüyor musun, seni istiyor o, kör müsün sen, görmüyorsun, niye kendine bir gün ağlamıyorsun? O kocalarını bekleyenlerin, o kardeşlerini, babalarını, nişanlılarını bekleyenlerin bedduası bizi tutmayacak sanıyorsun? Bu saat bir lokma kara ekmek bulup yiyemeyenlerin ahı bizi tutmayacak mı? Bu meclislerin, bu kadeh kaldırmaların, bu yağlı sıfatlarla yüz yüze oturmalarımızın pişmanlığını çekmeyeceğimizi mi sanıyorsun?"

Elbette, Zübeyde merak etmişti ki, nasıl böyle sözler konuşuyordu Şirinhanım, çünkü bu sözler Şirinhanım'a yakışmıyordu ve hiç kimsenin aklına da gelmezdi ki, Şirinhanım'ın dilinden böyle sözler işitilecek. Ama sen deme, Şirinhanım da böyle Şirinhanım imiş. Dürdane demişti " Öylelerine yani Zakir gibilerine biz lazım değiliz artık. Bizle gezecekler, keyif çatacaklar, sonra gidip ev kızı bulup alacaklar. Öylelerinin anaları, bacıları nefret ediyor bizden!.." Roza demişti "Nefretleri kendilerinden gitsin, bizden niye? Ne yapmışız onlara? Kime ne yapmışız e, ahçı, biz? Kimin kocasını elinden almışız? Erkek kendi kadını aldatıp başkasının yanına gidiyorsa, onda kül onun o kadının başına!"

Ve birden-bire Zübeyde'nin aklına geldi ki, geçen kış Bakü'nün kolhoz pazarında ondan sirke patlıcan alan o kürk mantolu hanım kimdi öyle... İlk gündü pazara sirke patlıcan çıkarmıştı Zübeyde, o kürk mantolu hanım gelip ondan hayli sirke patlıcan aldı ve bu hanım Zübeyde'ye çok tanıdık geldi, ama düşündü ki, kimdi bu böyle, bulamadı, eski arkadaşlarından değildi, o tanıdıklarından bildiklerinden değildi, ama hiçbir şekilde bulamadı kim olduğunu. Kürk mantolu hanım sirke patlıcanın parasını verip giderayak sordu:

⁶⁵ Fujer: Aşk merdiveni, eğreliotu

- Beni tanımadın mı?
- Yok... Dedi Zübeyde.
- Ama ben seni tanıdım deyip çıkıp gitti o kürk mantolu hanım.

Şimdi tanıdı onu Zübeyde, bu sıcak yaz gecesinde, bu terasta oturup denize baktığında tanıdı onu, Zakir'in bacısıydı o kürk mantolu hanım, ortanca bacısıydı adının Edile olması gerekiyordu... Kiminin evveli, kiminin sonu...

Üç bacısı vardı Zakir'in, bir anası, bir de kendi. Bacılarının üçünü de okuttu Zakir ve bu üç bacının üçü de Zübeyde ile kanlı bıçaklıydı. Aralarında bir kelime sohbet de olmamıştı. Ara sıra sokaktan geçerken o kızların bakışlarından, kinli nefretli, öfkeli ve bir parça da hasetli bakışlarından okuyordu bunu Zübeyde. Dürdane diyordu "Seni kardeşlerinden kıskanıyorlar, istemiyorlar ki onlardan başka bir kızı da istesin kardeşleri." Ya gerçekten Dürdane doğru diyordu ya da o bacılar Zübeyde'yi Zakire layık bulmuyordu. Hasetle Zübeyde'nin suratına, giyimine kuşamına bakıyorlardı ama onu kardeşlerine layık bulmuyorlardı. Bu, Zübeyde'nin aklına şimdi geliyordu. O vakitler böyle şeyler aklına gelmezdi, o vakitler bu kızlara hiç selam da vermezdi ki hançerinin gaşı düşer...

Büyüyü Dilare idi, sonra Edile idi, sonra da Helime idi. Zakir askere gittikten bir süre sonra Helime hastalandı, öldü. Sonra ne olduğunu, Zübeyde bilmiyordu, çünkü günlerden bir gün Şirinhanım evini üç odalı bir konağa değişti, şimdi yaşadığı konağa, mutfaksız eşyasız o iki odasının üstüne az para verip bir asker ailesi ile gösterişli üç odalı menzile değişti.

Ve Edile pazarda onu tanımıştı. Biraz sonra geçecekti, tan yeri tamamen sökülecekti, yaşlı bir kadın geceliğini çıkarıp elbisesini üzerine giyecekti, güya uykudan uyanmış gibi kuyunun suyunda elini yüzünü yıkayacaktı. Avluyu, evi düzeltecekti. Sonra Abdulla'nın işsizlikten yaptığı süpürgeleri koltuğuna alıp Milisioner Sefer görmesin diye oraya buraya baka baka köyün pazarına gidecekti. Bu süpürgeleri yazın köyün etrafındaki bağlara göçüp dinlenen şehir adamlarına satmaya çalışacaktı, sonra yine eve dönecekti, avluyu, evi düzeltecekti. Günden güne daha fazla yorula yorula ağaçları, gülleri, yeşillikleri sulayacaktı, güç bela ile bağ kütüğü çardağına

tırmanıp üzüm toplayacaktı. Üzümlerin pekmezliğini, sirkeliğini, yemeliğini ayıracaktı sonra biraz terasta oturacaktı, biraz denize bakacaktı, biraz dünyanın işlerini düşünecekti. Sonra gidip balkondaki cibinliğin altına girecekti, gözlerini yumacaktı ki yatsın...

VII

Ağagül önce sanki bu tavuk sesini uykuda işitti. Çünkü bütün gece karma karışık rüyalar görmüştü ve kırmızı çil tavuk da Nise'nin gözlerinden süzülen yaşlar gibi uykudan uykuya geçmişti. Ama Ağagül gözünü açtığı anda ve terastan başını kaldırıp avluya baktığında gördü ki kırmızı çil tavuk, doğrudan da, avluda, çitin dibine düşmüş kalmış, yüksek sesle gıdaklıyor. Sonra kırmızı çil tavuk çırpınıp ayağa kalktı ve hırsla gıdaklaya-gıdaklaya "Bu ne gece macerasıydı böyle ben düşmüşüm" diye o tarafa bu tarafa yürümeye başladı.

Sonra çitin öbür tarafından torbayı da kırmızı çil tavuğun arkasından avluya attılar.

Ağabacı gıdıklamaya aceleyle uykudan uyandı. Önce avluya tilki geldi sandı. Bütün gün Bakû ile köy arasında işleyen otobüsü süre süre çok yorulup gece top atılsa da uykudan uyanmak bilmeyen kocası Ağababa'yı uykudan uyandırmayı istedi, ama balkondaki yerinden avluya uzanıp gördü ki, kümes sakindi, sadece kırmızı çil tavuk çitin dibinde gıdaklaya gıdaklaya o baştan bu başa yürüyordu. Kadın bunu merak etti. Kırmızı çil tavuğu unutup kümese salmadığını zannetti. Sonra yine horultusu âlemi saran Ağababa'nın yanında yerine uzandı ve hemen uykuya daldı.

Tan yerinin şafakları ise kızarıyordu.

Şubat, 1977.

Dubultı.

DOLÇA

Bir Köpeğin Akıbeti Hakkında (Povest)

—Seninle bir konuyu konuşuyoruz, bu konuyu seninle görüşmemde hiçbir sakınca yok. Kurban olayım, zaten hemen, şimdi gidip evi yoldan geçen birine vermiyorum ki. Sadece konuşuyoruz. Soğukluk, küskünlük olur derler, ben kötü bir şey söylemiyorum, senin çocuklarını düşünüyorum başkasının değil, kendim için demiyorum benim için hiç fark etmez. “Ahım gitmiş vahım kalmış”. Ben de istiyorum ki çocuklar için bir gün ağlayayım... Bir gün ağlayalım biz bunlara.

Ağabacı ömründe ilk defa kendisiyle ilgili eşine böyle sözler söylüyordu. Yaşlılıktan konuşuyordu. Ağabacı sanki eski Ağabacı değildi, sabah erkenden kalkar kalkmaz odasına geçer çocuklar içeri girmesin diye kapıyı kitler on on beş dakika süslenirdi. Kınasının zamanı bir gün bile geçmiyordu ki köyün en ünlü lafçısı Zübeyde her defa, hayırda, şerde, hamamda Ağabacı’yı gördüğünde yanıp yakılıyordu.

— Kızlar bakar mısınız buna ninem yaşında kendisi.

Ama bunu Zübeyde abartıyordu çünkü kendisi Ağabacı’dan en az 8–10 yaş büyüktü, Ağabacı böyle diyordu ve köyün bütün kadınları da Zübeyde’den hoşlanmadıkları için Ağabacı’nın yaş konusundaki fikrini tasdik ediyordu.

—Anneannem yaşında ama süslenmesine bir bakın! Kocasını için süsleniyor, Ağababa için.

Zübeyde’yi yakıp kavuran da buydu çünkü kendisinin ne kocası ne de çocuğu vardı, tek başınaydı ve de bütün suç da kendisindeydi, çünkü bir atasözü var “Niyetin nereye, kısmetin de oraya.”

Bu sefer ilk defa aile konularında, ev işlerinde, Ağabacı ile Ağababa’nın sözü denkleşmiyordu.

—Çocuklar da büyüdüler Ağababa, maşallah, inşallah niyet olmasın, kısmet olsun bunların evlenmesi var kurbanın olayım, bunlar için tedbir almak gerekmez mi, hiç olmazsa her birine yüzük alalım da kapısına gittiğimiz insanların yanında mahcup olmayalım Ağababa! Evet, tamam, bunlar erkekler artık büyümüşler ne yapacaklarına kendileri karar verebilirler peki kızlar ne yapacak? Onlar da artık büyüdüler maşallah! Geçenlerde mürdeşir yüzünü yummuş⁶⁶, ahlaksız Zübeyde hamamda bir laf söylemiş, güya Ağagül ile adını da dememiş de bir kızı, otopark bahçesinde sana ayıp olmasın ama öpüşürken görmüş. Bu sözü herkese yayıp beni etkileyeceğini düşünüyor. Zavallı daha demiyor ki niçin beni etkileyecek. Benim için daha da iyi çünkü oğlum artık büyümüş. Ağababa, Ağagül diyor ki Ağagül iki yıl sonra Amursk şehrinden gelecek, inşallah, Allah izin verirse Baladadaş'ın gelmesine ne kaldı? Bir iki ay içinde gelir çocuk da. Nerden biliyorsun belki burada bir sevgilisi var, hiç haberimiz yok. Buna bir çare bulmamız gerek, yoksa yok mu acaba? Peki, kızlar, Ağababa, bu kızları inşallah evlendireceğiz...

Ağabacı tabak, bıçak alıp şimdi açtığı hamuru yufkayı tabak tabak kesmeye başladı, kesilen hamurların hepsi aynı boyda, fincan tabağı yuvarlaklığındaydı ve birazdan fincan tabağı yuvarlağı bu hamurlar ortadan bükülüp aynı boyda poğaça olacaktı.

—Ne olacak Ağababa sen, ben Nuhbala'dır bir de kızlar

Bunlar sanki azmış gibi.

—Hepimiz ineriz aşağı zaten eylüle de 40 gün kaldı ne var ki kalırız aşağıda hançerimizin gaşı düşmeyecek ki, ne olacak evleri verimiz terbiyeli bir aileye, tamam de. Ne var peki bunda, sana kötü mü geliyor? Kurbanın olayım.

^{66 66} Mürdeşir: Fars. Mürde-şûy: Ölü yıkıyıcı, Mürdeşir yüzünü yummuş: Ölü yıkıyıcı yüzünü yıkamış.

Bu konuşma iki gün önce başlamıştı ve bu iki gün de Ağababanın iş sırası değildi. Evde oturup dinleniyordu ve ömründe ilk kez böyle bir konuşma çıkmıştı ortaya. Bu konuşma yüzünden Ağababa rahat bir tatil yapamıyordu.

Ağababa “Bakû-Buzovna” güzergâhında otobüs şoförüydü. Üç gün çalışıyor iki gün evde oluyordu ve evde olduğu zaman da bahçeyle meşgul oluyordu. Kışın bağ kütüklerini budar, yazın da asmaları sulardı ve bunun gibi işlerle meşgul olurdu. Son 12 yıldır böyleydi. “Bakû-Buzovna” güzergâhında çalıştığından dolayı böyleydi. Ağababa kızıl gibi tam 32 yıldır şoförlük yapıyordu. 18 yaşından yani 1946’dan bu tarafa devam ediyordu. Şimdi de Allah’a şükür 78. yıldır. “Polutorka” araba markası ile başlamıştı. Şimdi “İkarus” marka otobüsü sürüyordu ve şunu daha iyi biliyordu ki onun için “İkarus” sonuncu arabaydı. Emekli maaşını alıp gelip evde oturacaktı. Yorulmuştu Ağababa.

— Biz de herkes gibi yazları evi kiraya verseydik, şimdi durumumuz daha iyi olurdu. Ayıp şey değil ki Ağababa, kendi evimizdir. Kendimiz yaptık. Helal paramızla yapmıştık. Veririz bir ay iki ay yazın kiraya terbiyeli bir aileye, muteber adamlara onlar için de iyi olur ki gelip hava alırlar burada. Yıkanırılar denizde. Bizim için de iyi olur, elimize biraz fazla para geçer, masrafımıza yardım eder. Niçin peki sen buna razı olmuyorsun? Kurbanın olayım Ağababa? Vallahi sevap iştir!

Ağababa Bağban Esedulla’nın hediye ettiği kehribara benzeyen sarı tespihi şakırd data şagırd data cumbanın açık penceresinin önünde oturup denize bakıyordu. Buradan, Ağababagilin evinden bakıldığında sanki deniz avucunun içinde gibiydi Buzovna’dan baktığında Zuğulba’ya uzanan kayalık görünüyordu, kayalıktan bütün deniz ufuk hattına kadar masmavi görünüyordu. Sahil boyunca sapsarı kumluk görünüyordu. Denizin maviliği biraz açıktı, biraz donuk gibiydi. Bu mavilikte bu vakitte uçsuz bucaksız bir manzara vardı, dibi görünmeyen bir derinlik vardı. Bir dünya su vardı bir de bu mavilikte şefkat, sıcaklık ve sakinlik vardı. Denizden ses gelmiyordu. Deniz uğuldamıyordu. Ve bu sessizlikle küçücük dalgaların sahile doğru

usulca vurması arasında şaşırtıcı bir uyum vardı. Bu sakinlikle bu küçük dalgalanmalar birbirini tamamlıyordu. Ve bu vakitte insana öyle geliyordu ki deniz sanki her zaman bu sessizlikteydi. Hiçbir zaman hiçbir uğultu bu sessizliği bölmüyordu. Havanın sisli olması hiçbir vakit bu maviliği bozup tamamen soldurup yok etmiyordu. Bu sakin küçük dalgalar hiçbir zaman büyük dalgalara dönüp köpüklene köpüklene kayalara çarpıyordu. Öyle ki yıldız yeli her zaman böyle meltem olup esiyordu.

Sabahın erken saatlerinden beri bir kişi denizin maviliğinde, bu denizin sessizliğinde yıkanıyordu. Bu kişi yıkanıp denize doyup sahile çıktıktan sonra belli oldu ki bu kişi tek değil iki kişiydi, biri erkek biri kızdı...

Ağababa ayağa kalkıp geniş omuzlarıyla cumbanın açık penceresinin önünü kapattı. Öyle ki Ağabacı'nın da sabahın erken saatlerinden beri denizde bir adamken şimdi iki kişi olan bu oğlanla bu kıızı görmemesinin önlemini aldı. Bu tarafların adamları böyle bir iş yapmazdı bu oğlanla bu kız şüphesiz ki şehirden, Bakü'den gelmişti. Pazartesinin kimsesiz denizinde kendilerini suya atmışlardı. Bir süre Ağabacı'nın sabahın erken saatinde açtıklarına baktı sonra birden bire sinirli sinirli:

— Netice! Dedi. Ben daha ölmedim. Ne kadar sağ kalırsam bu evde yabancı bir adamın bir kara kuruşu bile harcanmayacak! Hepiniz bunu böyle bilin küpe yapın takın kulağınıza.

Ağababa bu sözleri söyledi ve başparmağıyla, genç yaşından beri ağarmış bıyığını sinirle kaşdı, sonra diğer odaya geçti ve masanın arkasına oturup duvardaki resme baktı.

Ağababa'nın böyle konuşması öfkedendi. Öfkeli olmasının sebebi sadece kendisi değildi. Ağabacı'nın aklına düşmüştü bir kere bu yaz evi kiraya vermeleri. Bu sessiz sedasız yaz gününde, çalışmadığı bir günde, hiç kimsenin sataşmadığı bir günde niçin böyle sinirliydi? Kendisi de hiç bilmiyordu ama birden bire derdini anlatmak için birini istedi. Baladadaş için üzüldü, Ağagül için üzüldü. Sonra kızlar tek tek gözünün önünden

geçiriyordu. Anlaşıldı ki Ağababa'nın yüreğinde nedense bir endişe var, bu endişe, sıkıntı tamamen yüreğinin derinliklerinden geliyor. Bu üzüntüden, kederden başını kaldırıp Ağababa aslana baktı ve nasıl olduysa Ağababa resimdeki aslana acıdı. Bu aslan olmasına aslandı ama kahramanın elindeki hançere öyle bir bakıyordu ki sanki aslan bakmıyor, tavşan bakıyordu...

Bu resmi büyük odanın duvarına bundan üç yıl önce Bakü'den gelen bir ressam çizmişti. Ressamı Bakü'den köyün kulübüne çağırmışlardı ki kırmızı bezlerin üzerine şiarlar yazsın ve özgürlüğü belirten güvercin resmi çizsin. Bu güvercin resmini kulübün girişine asacaklardı. Çünkü Bakü'den çok saygıdeğer bir adam gelecekti, toplantı yapacaklardı. Ressam işini bitirdikten sonra köyde bir hayli kaldı ve köyün evlerinin odalarının duvarlarına para karşılığı resimler çizmeye başladı. Köye bir moda geldi ki kimi duvarına güvercin resim çizdirdi kimi de orman, gül-çiçek gibi resimler çizdirdi. Bağban⁶⁷ Esedulla odasının bütün duvarı boyunca gemi resmi çizdirdi. Üstüne de yazdırdı ki "ADMİRAL NAHİMOV" çünkü savaş zamanı bu gemide savaşmıştı. Dülger⁶⁸ Müzeffer odasının duvarı boyunca omuzlarına şal almış, yarısı balık yarısı da sarı saçları suda dalgalanan güzel bir kız resmi çizdirdi ve bunun üzerine Dülger Müzeffer'in eşi Zehra tam 40 gün kocasıyla küstü, konuşmadı. Guşvuran⁶⁹ Fazil duvarına bir avcı resmi çizdirmişti ki avcı kaplanı alnından vurup yere sermişti ve Guşvuran Fazil diyordu ki bu avcının yüzü kendi yüzüdür. Ressam ona bakıp ilhama gelmiş bu resmi de öyle çizmiş. Herkes de Emirgulu'dan sonra başlamıştı. Emirgulu önce ressamla dost olmuştu, tatlı şarap içmişlerdi. İçe içe Emirgulu rahmetlik anasını aklına getirmişti ve o kadar ağlamıştı ki ressam sonunda Heyransa'nın evde olmadığı bir gün eve gelip Emirgulu'nun büyük odasının duvarına yüzünü görmediği, hiç resmi kalmamış kadının yani Emirgulu'nun anasının resmini çizmişti. Bunun üzerine bütün köyde moda olmuştu. Bundan sonra ressam gelip Ağababagil'in de büyük odalarının duvarına boydan boya

⁶⁷ Bağban: Bahçıvan

⁶⁸ Dülger: Marangoz

⁶⁹ Guşvuran: Kuşvuran

bir aslan ve bu aslanı öldüren bir yiğit adam resmi çizdi. Ağabacı bu resme elleri koynunda bakakaldı ve sordu

—Bu nedir böyle?

—Gürcüler'in çok büyük bir şairi var, adı Şotadı, onun yazdıklarını çizdim sizin için. Akşam ressam, Emirgulu ile tatlı şarab içti ve yine gelip çizdiği bu resme baktı. Kendini tutamadan hıçkıra hıçkıra ağladı ve Emirgulu'nun da gözleri doldu ve hıçkıra hıçkıra ağlayan ressama bakıp Ağababa'ya dedi ki:

—Dünyada bunun gibi büyük ressam yoktur. Ama Bakü'de bu ressamın ilerlemesini kimse istemiyor. Çünkü adamı, destek vereni, yok eşi de onu bırakıp gitmiş başkasına.

Bu resim köyde herkes tarafından canı gönülden beğenildi. Herkes de aynı fikirdeydi ki bu resim ressamın en güzel eseridir. Hatta Zübeyde de buna sesini çıkarmadı ve Ağabacı hamamda bu resmi övdüğünde sesini çıkarmadı. Doğruydu kahramanın ellerinde acayiplik vardı. Kitabhanacı Necef diyordu ki

—Ressamlıkta en zor iş elleri çizmektir.

Kahramanın ayaklarından biri diğerinden sanki biraz uzun olmuştu. Başındaki de saç mıydı yoksa şapka mıydı pek belli olmuyordu. Herhalde önceden Ağababa'nın da çok hoşuna gitmişti bu resim ama şimdi nasıl olduysa birdenbire bu aslana acıdı, aklından geçti ki bu aslan da Emirgulu gibi bir şeydir. ...

... Ağababa aslana acıdı, aslanı çizen ressam da gözünün önüne geldi ve Ağababa o ressama da acıdı ama şurası çok dokunaklı oldu ki birdenbire Emirgulu'na da acıdı. Sanki Ağababa o Ağababa değildi. Pencereden sokağa baktığında Emirgulu'nun yine keyiflenip dut ağacının dibine yığılıp bazen insan sesine benzeyen, bazen de insan sesine

benzemeyen sesler çıkardığını gördü ve kalbinden Emirgulu'na küfür ediyordu. "Köpekoğlu, halis alçak oğlu alçaktır!"

Ağababa'nın aklına bugün acaba neden böyle düşünceler geliyordu? Dünyaya acıyordu, canı sıkılıyor ve ne yapacağını bilmiyordu. Bu sıcak yaz gününde odanın boğucu sıcaklığından mıydı? Yoksa nedendi?

Sanki Emirgulu Ağababa'nın böyle yumuşamasını bekliyormuş. Sokaktan yine onun sesi geliyordu ve Ağababa aslan tavşandan gözünü çekip ayağa kalktı, sokak penceresine yaklaştı ve perdeyi kaldırdı.

Emirgulu adeten günde dört bardak tatlı şarap içiyordu. Emirgulu'nun karısı mutsuz kızı mutsuz Heyransa köydeki şarap dükkânında, sonra Vartan Nersesoviç'in müdür olduğu büyük mağazada kızılca kıyamet kavga etmişti. Şimdi köyde hiç kimse Emirgulu'na şarap vermiyordu. Ama gözünü sevdiğim Emirgulu her gün horoz sesiyle uykudan uyanıp ilk otobüse binip bir gün Maştağa'da, bir gün Buzovna'da bir gün de Merdekan'da, Şüvelan'da iki dolu bardak (her biri 250 gram) tatlı şarap içerdi. Bir de akşam aynı ölçü ile yine iki bardak tatlı şarap içerdi ve Emirgulu'na bu dört bardak tatlı şarap bütün gün yetiyordu. Semaver üstündeki çaydanlık gibi her zaman deminde olurdu. Ama öyle fazla içerdi ki kendi ölçüsünü bozardı. Ortada nerede bir fırsat bulsa çok içerdi. O vakit zalim oğul gelip bu dut ağacının dibine düşerdi. Heyransa utancından yerin dibine gire gire Ağababa'ya diyordu.

—Ağababa kardeş bunu arabaya bindirme

Ama bu Abşeron yollarında otobüs ne çoktur, yüz çeşit araba var. Emirgulu ile bu tür mücadeleler bir sonuç vermiyordu. Bunun durumu Kitabhanacı Necef'in dediği gibi şehre telefon açmalıydı, gelip arabayla bunu götürsünler ve hastalığına bir çare bulsunlar, ama Heyransa aşikâr ki bunu kabul etmezdi. Böyle tekliflere razı olmuyordu. Çünkü Heyransa da bu köyde bir insanın evladıydı, kızıydı köyde saygınlığı vardı. Herkesin gözü önünde kocasını şehirdeki tımarhaneye atamazdı.

Şimdi de Emirgulu, sokak tarafından evlerinin önündeki dutun dibine oturup ağacın gövdesine sırtını dayamıştı ve kendi için okuyordu:

Men entige çortdayam!
Çortdayam, firontdayam!
Atıram plyumotları,
Vururam samalyotları.⁷⁰

Heyransa evinin sokağa bakan balkonunda köfte-güveç yapmak için eti döve döve başını ikinci kattan uzattı:

— Ay sen ölesin! Dedi.

Emirgulu her biri bir tarafa kayan gözlerini bir anlık bir yere odaklayıp

— Benim canım için içiyorum! Dedi. Gerekirse top da atarım. Ben öleyim öyle mi? ...

... Bazen seher vakti içtiği iki bardağın etkisi akşamüstleri geçip gidiyordu. Akşamki iki bardağı ise hala içmemişti ve başka da hiçbir şeyi diline vurmamıştı. Yani o saatlerde Emirgulu nispeten ayıktı. “Bu ne anlamsız şarkıdır niye okuyorsun böyle?” diye sorulduğunda diyordu ki:

—Canım niye anlamsız oluyor? Heyransa ile yaşamak öyle savaşta olmaktır.

... Ağababa bu sefer kalbinde Emirgulu’na sövmedi. Sadece şöyle düşündü Allah kişiye böyle eş böyle oğul vereceğine kara bir taş verseydi daha iyi olurdu.

Ağababa bu yönden rahatsız değildi çünkü kendisi bayramda, toplantılarda ayda yılda bir defa içerdi. Oğulları da bu yönden kendisine benzemişti. Baladadaş’ın da Ağagül’ün de Nuhbala’nın da gidip rakı alıp kayalıkta içmesi, şehirden koli koli bira alıp köye getirip sokakta takla atarak oynayarak leblebiyle bira içmeleri, ellerine geçen parayı Gümüş Malik’in kebab dükkânında harcamaları yoktu.

⁷⁰ Ben değerli cehennemdeyim!/ Cehennemdeyim, savaştaayım./ Atıyorum silahı/ Vuruyorum uçakları

Ağababa ile Ağabacı'nın üç oğlu vardı, altı da kızları vardı, üç oğlu peş peşe olmuştu, sonra da altı kızı olmuştu. Büyük oğlu Baladadaş askerlikteydi. Aslında askerlik zamanı bitmişti. Bir kursta öğrenciydi. Bir müddet sonra dönecekti. Bir müddet evde kalacağım diye yazıyordu. Askeri okula sınava girecekti. İkinci oğlu Ağagül de o Ağagül ki Zübeyde yine hamamda dedikodu yapmış ki otopark bahçesinde bir kızla öpüşüyormuş. İki ay olmuştu askere gideli o da Baladaş gibi Amur vilayetindeydi. Üçüncü oğlu Nuhbala artık onuncu sınıfta okuyordu. Önümüzdeki ay okulu bitirecek o da askere gidecekti. Naile dokuzuncu sınıfa geçmişti. Firuze yedinci sınıfa, Kemale altıncı sınıfa, Amele dördüncü sınıfa, Dilşad üçüncü sınıfa geçmişti. Sonuncu Böyükhanım'dı ve Böyükhanım da ikinci sınıfa geçmişti.

Dokuz çocuktular ve Böyükhanım doğduğunda Ağababa son çocuğuna anasının ismini koymuştu. Yani en aziz isim sonuncununkiymi ama şimdi belli olmuştu ki bu sonuncu değildi. Şimdilik dokuz çocuktuk. Bir hafta önce akşam yatarken Ağabacı utancından kızarmıştı ve şöyle demişti:

— Ağababa ciğerim sanırım çocuk bekliyorum...

II

Abşeron Abşeron değildi bu vakit sanki Abşeron bir cennet mekândı, öyle bir cennet mekân. Gök mavi, deniz maviydi. Issızdı sessizlik vardı Abşeron'da.

Dolça denize bakarak sahil boyu kayalıklara doğru koşuyordu ve bu köpek sanki denizin sessizliğinden ve maviliğinden zevk alıyordu. Günün sıcaklığından, yıldız yelinin meltem olup hafifçe esmesinden zevk alıyordu. Bu kumların sarısında, bu denizin maviliğinde, bu semanın maviliğinde bembeyaz Dolça en önde koşuyordu. Tavar ile Sarıbaş da onun arkasından koşuyordu. Dolça bazen duruyordu sonra fırlayıp geri dönüyordu, arka ayakları üstüne kalkıp Tavar'la Sarıbaşı' karşılıyordu, onları önde bırakıp sonra yine koşarak onları geçiyordu.

Dolça'nın simsiyah gözleri bu güzel tertemiz günde, pırıl pırıl parlıyordu ve bu gözlerde büyük bir neşe bir sevinç vardı. Sanki Dolça dünyanın böyle bir sessizliğine böyle bir maviliğine seviniyordu.

Dolça dört yaşındaydı ve köyde hiç kimse bilmiyordu ki Dolça'nın cinsi neydi.

Ağababa Dolça'yı bulduğu gece, bundan dört yıl önce yavruydu, Ağababa'nın arkasından geldiği o yağmurlu gece, komşuları Garovulçu⁷¹ Hesenulla gelip köpeğe baktı ve önce

— Bu mansi-hantı köpeğidir. Dedi

Sonra dedi ki

—Yok bu komi-mansi köpeğidir.

Sonra da dedi ki

—Hayır, hayır bu komi-hantı köpeğidir.

Hesenulla savaştan önce nasıl olduysa Hantı-Mansi'ye gitmişti ve İrtiş'in, Obun sahillerini köy köy gezip oralarda yaşamıştı. Köyde o uzak köylerin hepsinde Hesenulla'nın karısı olduğunu söylüyorlardı. Baladadaş mektupla öyle bir haber göndermişti. Hantı-Mansi'den Amur vilayetine askerliğe gelmiş bir oğlanla tanışmıştı ve o oğlan sanki Garovulçu Hesenulla'nın hık demiş burnundan düşmüştü. Köyde, o taraflarda Garovulçu Hesenulla'a benzeyen oğlanın kızın çok olduğu söyleniyordu. Savaştan sonra köye sağ kalanlar döndü. Hesenulla ellili yıllardan önce döndü. Başında silindir şapka boğazında kravat, pantolonunun paçası dar çizgili kıyafetle döndü, bekçilik yapmaya başladı. Bakü'den dul bir kadın alıp getirdi ve bu güne kadar öyle silindir başında, pantolonu yırtılmış kostümün ceketi de üstündeydi.

⁷¹ Garovulçu: Bekçi

Garovulçu Hesenulla bu köyde köpek cinslerini bilme işinde meşhurdur. O gün yağmurlu bir geceydi Ağagül koşup Garovulçu Hesenulla'yı çağırdı. Garovulçu Hesenulla Azerbaycan dilini unutmuştu, konuşamıyordu. Rusçayı da dört dörtlük öğrenmemişti. Konuştuğu zaman, iki dili birbirine katıyordu. Poçtalyom Fetoş, diyordu ki o uzak yerlerden gelen şimdi yok, şimdi Garovulçu Hesenulla'ya daha mektup gelmiyordu. Ellili yıllarda gelen mektuplarda Hesenulla'ya "Grigori Mihayiloviç" diye hitap ediliyordu. Babasının adı Mehdi idi, hiç kimsenin aklına gelmiyordu ki Poçtalyom Fetoş'a "Yavrum sen neden o mektupları açmıyorsun, yazılanları niye okumuyorsun? Diye sormak.

Garovulçu Hesenulla yavru köpeği gördüğü gibi:

— Süt! Dedi. Süt lazımdır!

Çocuklar yastı bakır kovanadaki sütü dolçaya⁷² alıp yavru köpeğin önüne koydular ve Garovulçu Hesenulla bu dolçadan çok hoşlandı:

— Evet, kesinlikle dolça! Dedi.

Ağababa:

— Peki, bu yavru köpek nasıl? Diye sordu.

— Evet yavru köpek?

Garovulçu Hesenulla:

— Evet, Evet, dolça! Dedi ve o akşamdan sonra çocuklar yavru köpeğin adını Dolça koydular...

... Dolça koşarak kayalıkların yanına geldi ve durup büyük kaya parçalarına baktı ve Dolça'nın gözlerinde bu dem öyle bir neşe vardı ki, gözleri öyle bir parlıyordu ki, sanki taşlarla şakalaşıyordu. Ve bu sessiz taş parçalarını saklamak istiyordu ki siz neredesiniz buralar neresi.

⁷² Dolça: Bakraç

Bütün bu tarafların sahihsiz dişi köpekler her zaman bu kayalıkta olurdu, sahihsiz köpekler bu kayalıklarda yavrulardı, yavrularını burada emzirirlerdi ve o yavrular da burada büyürlerdi. Kimisi kendisine yiyecek bulur kimisi de aç, evsiz barksız kalırdı ve bu kayalıklardan giderlerdi. Çünkü köyün köpekleri birbirini iyi tanırdı, arada bir birbirleriyle boğuşsalar da yanlarına başka köpek koymuyorlardı. Diğ köpeklerin hepsini arazilerinden kovarlardı.

Köy halkı ancak erkek köpek besliyordu. Bazısının bahçe köpeğı vardı, bazısının da çoban köpeğı vardı, kimisinin de tula köpeğı vardı.

Zübeyde köpekten hoşlanmıyordu. Bahçesinde köpek besleyen kadınlara diyordu ki

—Ağez Eğer hayvan beslemek istiyorsanız gidin koyun besleyin, inek besleyin, köpek nedir?

Lazım olduğunda dişi köpek bulunuyordu. Ya kendiliğinden geceleyin bu kayalıklarda bulunurdu ya da bazen köyün bazı köpek sahipleri Guşvuran Fazil gibileri Bakü'den cins dişi köpek besleyenlerle anlaşarak sonradan kendilerine de bir iki yavru köpek alırlardı. Bakü'de cins köpek besleyenler simsar olurdu, çok kazanırdı. Kendileri köy-köy dolaşıp cins erkek köpek ararlardı, sonra da cins yavru köpekleri satıp para kazanırlardı. Köyde bu tür halis cins erkek köpek üç taneydi. Biri Bağban Esedulla'nın Alabaş'ı idi. Çoban köpeğıydi ve Bağban Esedulla daha yavruyken onun kulaklarını kesmişti ki iyi işitsin, kuyruğunu dibinden kesmişti ki, soğuk olduğunda tüylü kuyruğuna kıvranıp tembel tembel yatmasın. Biri Guşvuran Fazil'in tulası idi. Sarıbaş şimdi Dolça ile koşup kayalığa gelen bu Sarıbaş. Fazil alır, onu ava götürdü ve ömründe bir adam için iyi bir söz söylemeyen Fazil gönülden itiraf ediyordu ki Sarıbaş olmazsa, onun gibi bir avcının da avcılığı yarımıldı. Biri de Vartan Nersesoviç'in ovçarkası Reks idi. Geriye kalan köpeklerin cinsi pek belli değildi.

Üç gündür Bağban Esedulla'nın Alabaşı kaybolmuştu. Köyde genelde geceleri köpekleri zincirden açarlardı ve köpekler yaz ayları köylerde bütün

gece bahçeleri, köyün sokaklarını dolaşırdı. Deniz kenarına gelirlerdi, bu kayalıkları didik didik ederlerdi. Sabah da hangisinin sahibi varsa, bahçede kulübesi varsa dönerdi kendi bahçesine, kendi kulübesine. Üç gündü olmuştu Bağban Esedulla'ın köpeği, o kulaksız, kuyruksuz, büyük ve güzel Alabaş'ı bahçelerine dönmemişti. Dün öğlen de bütün köye Bağban Esedulla'ın köpeği kuduz olmuş diye bir haber yayılmıştı. Tabii ki ne Tavar'ın, ne de Sarıbaş'ın ne de Dolça'nın bu durumdan haberi vardı. O tertemiz yaz günü Tavar ile Sarıbaş taşların dibini, kayaların arasını koklaya koklaya kendilerini kayalığa verdiler. Dolça kayalığın biraz aşağısında durdu, denize baktı, semaya baktı, göz gördükçe uzayan bu ince kumlu sahile baktı ve sanki sahilin bu temiz kumundan bu bol güneşinden, denizin bu sessizliğinden bu değişik maviliğinden ayrılmak istemedi, yine geri dönüp sahil boyu koşmaya başladı.

O sessiz yaz günü denizin sahiline bir cüllüt⁷³ uçup gelmişti. Cüllüt Abşeron'un bu tarafında ayda, haftada bir defa tek tük görünürdü. Buralarda ona Şor⁷⁴ cüllüttü diyorlardı, çünkü genellikle aşağıda, Mehemmedli köyünün yanındaki Duzlu Gölün sahilinde olurdu. Sanki uçup bu taraflara gelmişti bu cüllüt de bu boş sahil de tek başınaydı, bir ins-cinse hasret kalmıştı. Sahil boyu koşan Dolça gelip ona yaklaştığında cüllüt kanatlanıp denize doğru uçuyordu. Bu mavilikte yarım daire kadar uçup yine sahile konuyordu. Nemli kumun üstünde hareketsiz duruyordu. Sanki Dolça'nın koşa koşa gelip ona çatmasını bekliyordu. Dolça yakınlaştığında hemen havalanıp yarım daire kadar uçup yirmi otuz adım uzaklıkta sahile konuyordu. Bu şekilde plajın boş şemsiyelerinin bütün görkemiyle insan, çocuk hasretinde olan alıcısız satıcısız, sessiz sedasız, kokusuz rayihatsız talaş kebabı dükkânlarını geçip gitti. Dolça salıncaklar tarafında cüllütle kedi-fare oyununu bir daha oynayıp koşarak yukarı tarafa kayalıklara geldi.

⁷³ Cüllüt: Çulluk, bekas, 32 cm uzunluğunda, tüyleri kahverengi ve kül rengi, eti için avlanan göçebe bir kuş

⁷⁴ Şor: Çorak arazi, tuzla

Doğrudur, burası Bakü'den uzaktı ve Bakü'nün halkı genellikle Şih plajına giderdi; ama cumartesi ve pazar günleri hava iyi olunca yani bugünkü gibi güneşli olunca kalabalıktan kımıldayacak yer olmuyordu. Gelenlerin çoğu özel arabalarla gelirdi, özel arabası olmayanlar da otobüsle gelirlerdi. O vakit köy halkı da köpekleri salardı. Köpekler de kendi işlerini iyi bilirmiş gibi plaja koşup gelirlerdi. Sucuk parçalarını, talaş kebabı artıklarını, tavuk kemiklerini, dondurma artıklarını yiyorlardı. Ağızları tada gelirdi. Akşama kadar plajda dolaşırlardı. Akşam da denize girip yıkananlar güneş altında horoz ibiği gibi kıpkırmızı yanıp arabaya binip gittikten sonra da köpekler sahili epey dolaşırdı. Kumun üstüne atılmış gazete bağlamalarını, boş şişelerin konserve kutularının arasını eşelerlerdi. Sonra köyün çocukları sahili dolaşmaya başlardı, boş şişeleri yığıp toplayıp Vartan Hersoviç'in dükkânına satarlardı. Kâğıtları da toplayıp teslim edip karşılığında kupon alırlardı ve bu kuponlarla gidip Bakü'den kitap alırlardı. Sonra da o kitapları satıp güvercin bakan kendine güvercin alırdı bakardı. Balık besleyen kendine balık alırdı. Hint, Arap filmi olunca da, sinemaya gitmek isteyen sinemaya giderdi.

Cumartesi ve pazar günleri köyün köpekleri sabah erkenden bütün gün plajda olurdu, bütün köpekler yalnız Dolça'dan başka. Dolça'nın cumartesi ve pazar günleri bu plajdaki sucuk artıklarından, talaş kebabı artıklarından, tavuk kemiğinden dondurma artıklarından haberi olmuyordu. Çünkü Dolça'nın yemeği açısından Ağababa böyle şeylere çok kötü bakıyordu. Ağababa'nın düşüncesine göre insan, insan gibi yaşamalıydı ve insanın evindekiler de bu kişiye layık olmalıydı. Ağababa'nın bu düşüncesi öyle sağlam bir düşünceydi ki, Dolça'nın da hayatına, talihine tesir etmişti. Aslında genellikle Ağababa'nın evinde on bir ağız yoktu, on iki ağız vardı. Büyükler, çocuklar, bir de Dolça.

Dolça sucuğun tadını belki hiç bilmiyordu, bilmiyordu ki dünyada böyle tatlı bir yiyecek var, çünkü Ağabagil sucuk yemiyordu ve tabîî ki hiç kimse de gidip Dolça'ya hususi olarak sucuk alıp gelmiyordu. Ağababa diyordu ki guya

lokman, git pazardan can al, yani et al, can olmazsa, yarım can al yani yumurta al o da olmazsa yiyecek al, yani yoğurt al.

Adet olarak Dolça'ya günde üç defa yemek verirlerdi. Sabah, öğle, akşam, Dolça'nın yemeğini Ağabacı kendisi hazırlıyordu. Arpa ununu hamur gibi yoğurup yiyecek yapardı. Ara sıra arpa unu, su ve tuzdan ibaret mama yapardı. Bir de sofradan yemek kalırsa kalan yemeği Dolça'ya verirlerdi. Et kemiği arada bir olurdu. Et pişirdiğinde, Ağabacı genellikle etin kemiksizini yani kıyma alırdı. Çünkü kemiksiz etin bereketi çok olurdu, bazen dolma bazen köfte-güveç pişirirdi ya da çocuklara pirizola pişirirdi. Ama genellikle hamur yemeği, mantı, poğaç, gözleme pişirirdi. Doğrudur hamur işinin eziyeti çok olurdu. Ama hamur yemekleri daha doyurucuydu ve bu da normaldi ki kemiksiz etten Dolça'ya bir şey düşmüyordu. Bazen Ağababa sabah erkenden kalkıp işe gitmeden önce yumurtlamayan tavuk ya da horoz çıkarıp keserdi. O gün Dolça'nın keyfi iyi olurdu çünkü tabii ki bütün kemikler Dolça'ya kısmet olurdu. Bu özellikle kış günlerinde her tarafı kar bürüdüğünde olurdu. Dolça bahçedeki yuvasının içinde bir köşeye sinip tavuk kemiklerini hırçıldıta hırçıldıta takır takır yerken köpeğin kara gözlerinde öyle ışıklı öyle ışıklı bir ifade olurdu ki. Böyle zamanlarda Ağababa eline kürek alıp kulübenin etrafını kardan temizlediğinde Dolça ağzındaki kemik parçasını bırakıp kulübesinden çıkardı kardan seçilemeyen ak başını Ağababa'nın ayaklarına, bacaklarına öyle sürterdi ki hayvanın bu minnettarlığı Ağababa gibi ömrünü Abşeron yollarında geçirmiş, kara borana düşmüş, tecrübeler edinmiş insanı ister istemez duygulandırır...

...Yaz sonuydu ve o son yaz gecelerinden biriydi, bundan tam dört yıl önce birdenbire gök gürlerdi, şimşek çaktı ve sonbahar yağmuru yağmaya başladı ki çok şaşırtıcıydı, bir rüzgâr esti ki böyle rüzgâr ancak Abşeron'da eserdi. O sonuncu yaz gecesinde Ağababa da Ağabacı da korktu ki bahçedeki bağ kütükleri, incir, nar, dut ağaçları elden gidecekti, ama yağmur birden bire başladığı gibi birden bire de durdu, rüzgâr ise hala esiyordu.

O sonuncu yaz günü Ağababa pencerenin kenarında oturup çay içe içe karanlık bahçeyi seyrediyordu. Ağaçların yeni yapraklanmış budakları yağmurdan ıslanmış karanlıkta parlıyordu ve yaz öncesi birdenbire âlemi bürümüş bu sonbahar bir gam, hüznün getirmişti. Birdenbire Ağababa'nın yüreğini bir korku sardı ve Ağababa anladı bu korku dokuz çocuğun korkusuydu. Ağababa birdenbire çocuklarını düşündü, Baladaş, Ağagül, Nuhbala, Naile, Firuze, Kemale, Amale, Dilşad, Büyükhannım bir bir gelip Ağababa'nın gözünün önünden geçti. Bunlar ne zaman büyüyecek, kim olacaklar, kızlar kime kısmet olacak, yaşamları, geçimleri nasıl olacak? Oğlanların sonu gelip nereye çıkacak? Birdenbire Ağababa bunu da düşündü ki gün geçecek, yıl geçecek bu dünyaya öyle bir zaman çatacak ki o vakit yeryüzünde ne Ağababa ne Ağabacı ve bu çocukların da hiçbiri olmayacak. Bir gün gelecek ki şimdi ağzını açıp ekmek isteyen, söyleyen gülen, ses çıkaran bu çocuklar kara toprağa kısmet olacak, yani büyüyecekler yaşlanacaklar ve ölecekler. Bu gafil düşünce bir anda Ağababa'nın vücudunu soğuk ter içinde bıraktı ve gözleri karardı, kalbi çarptı ve Ağababa elindeki armudu⁷⁵ bardaktaki çayını yarım bırakıp dizileri titreye titreye dışarı çıktı. Kendisi de hiç anlamadı ki o rüzgârlı son yaz gecesi deniz kenarına nasıl indi, şimdi kayalığın yanına nasıl gelip çıktı.

Ağababa'nın aklından birdenbire geçenler yeni bir şey değildi, bir gün dünyaya gelen, bir gün dünyadan göçmeliydi, burası belliydi. Bunları aklından geçirdiğinde dokuz çocuğun dokuzunu da bir bir gözünün önüne getirdiğinde hatırladığında bir gün birbirinden ayrı dokuz da gün olacak ve o dokuz gün bu dokuz çocuğu bir bir götürecek kara toprağa. Az kalsın adamın başına hava gelecekti⁷⁶ Her şey kıymetini yitiriyor, değersizleşiyor, bu deniz de, bu kayalık da bu kumda, sanırsın ki bu son yaz gecesi dünya âlem Ağababa'nın gözünde beş kuruş etmezdi.

Sonra Ağababa denizin kenarından yürüye yürüye insanlar konusunda, dünya konusunda çok düşündü, düşündü ki bu dünya bu kadar

⁷⁵ Armudu: Armudî: Armut şeklinde

⁷⁶ Başına hava gelmek: Delirmek, aklını oynatmak

fanidir. Neden İstasyon Müdürü Kamalov o kadar saygısızdır. Adam utanmıyor, bacağını kaşımak istediğinde elini uzatıyor, sanki o an cebinden para çıkarıp ona rüşvet vereceksin zannediyor. Madem bu dünya böyle fanidir, sonu kara topraktır niye insanlar birbiriyle dalaşıyor, birbirine sövüyor, uysal değiller? Biri birinden şikâyetçi oluyor, imzasız mektup yazıyor. Kışın Bölge İcraiye Komitesinden iki kişi gelip Ağababa'nın bahçesini kontrol etmişti. Çünkü Bölge İcraiye Komitesine imzasız mektup gitmiş ki guya Ağababa bahçesinde sera yapmış kızılıgül dikip yetiştirip Moskova'da otogar önlerinde götürüp satıyormuş. Ağababa bütün bunları düşündü. "Lanet olsun şeytana!" dedi. Sonra Kitabhanacı Necef'in toyda bayramda söylediği şiirlerden iki mısra aklına geldi:

Yaşlı şeytandır, aldatır seni.

Gençlik kılığında kalan bu dünya.

Ağababa bir de bakıp gördü ki büyük ayaklarının yanında ak bir köpek yavrusu gidiyor.

Ağababanın hiç haberi olmamıştı bu yavru köpek yanına nasıl geldiğinden. Adam durdu, yavru köpek de durdu. Tüyleri tamamen ıslanmış ayakları kumlu rüzgârdan üşüm üşüm üşüyen bu küçük deniz kenarının köylü sahilinde bu kimsesizliğinde tek başınaydı, yapayalnızdı. Ağababa da çocuk gibi düşündü ki "Ay Allah'ın yazık hayvanı, senin ne günahın var ki dünyaya geliyorsun ve geldiğin gibi de yalnız kalıyorsun, yağmura, rüzgâra tutuluyorsun." Yavru köpek de sanki bu rüzgârlı, karanlık gecede bu deniz büyüklüğünün bu yer gök büyüklüğünün karşısında kendinden başka tek mahlûğun yüreğindeki bu merhameti hissetti. Bu sefer de Ağababa'nın ayaklarına dolaşmaya başladı. Bir süre böyle gezdiler sonra Ağababa eve dönmek istedi. Büyüklü küçüklü dokuz çocuğunun yanına dönmek istedi. Ama yavru köpek ondan ayrılmadı. Tabî Ağababa o zaman bilmiyordu ki bu yavru köpek kendisini bir ömür boyu Ağababagile bağlayacak, bu yavru köpek onların bahçesinde büyüyecek, onların akıllı köpeği olacak, adı da Dolça olacak.

Ağababa köye yöneldiğinde yavru köpeği uzaklaştırmak istedi, ama mümkün olmadı, yavru köpek bir karış bile uzak durmuyordu, adam nereye giderse yavru köpek onun şalvarının paçalarına dolaşa dolaşa yanından gidiyordu.

Bu yavru köpek çok tatlıydı, sevecendi. En garibi de bu yavru köpeğin Ağababa'nın kafasındaki kötü düşünceleri tamamen dağıtmasıydı. Yavru olmasıyla, inadıyla Ağababa'nın keyfini yerine getirdi.

Ağababa cumbaya girdiğinde yavru köpek de onunla birlikte içeri girdi. Kızlar yavru köpeği görünce sevinçten bağırdılar. Kimineline ne geçtiyse getirip yavru köpeğin önüne koydu. Ağagül koşarak Garovulçu Hesenu'lla'yı çağırmaya gitti ki gelip bu yavru köpeğe baksın. Yavru köpek de dünyanın sıcaklığından, dünyanın bu yağmursuzluğundan, rüzgârsızlığından keyif aldı. Herkesin hoşuna gitmişti ve o günden sonra da o evin köpeği oldu.

... Kayalığın arsasından önce Emirgulu'nun sesi geldi:

— Bulacağız onu! Bulacağız onu!

Sonra Emirgulu'nun kendi göründü. Sanki bu sessiz günde sessiz sessiz, göze görünmez bir rüzgâr esiyordu. Bu rüzgâr ancak Emirgulu'yu etkiliyordu. Emirgulu çamaşır ipine asılmış çamaşır gibi sallanıyordu. Sonra elinde tüfek tutmuş Guşvuran Fazil, sonra da Bağban Esedulla göründü. Sonra bağıra bağıra onların arkasından gelen bir grup çocuk göründü.

Emirgulu elini yukarı kaldırıp

— Bulacağız onu! Bulacağız onu! Diyordu. İçi de bu sözleri diye diye, yavaş yavaş, sallana sallana ayaklarının altına bakıyordu, sanki Alabaş değil de Heyransa'nın nişan yüzüğü kaybolmuştu. Emirgulu da bu yüzüğü kumda arıyordu. Heyransa ara sıra Emirgulu'ya "Senin nişan yüzüğünü parmağıma taktığım gün başıma kara bir taş düşseydi, nasıl ki, nasıl ki şu an düşmüş." diyordu.

Guşvuran Fazil ve bütün bu adamların hepsi o sessiz yaz günü Alabaşı arıyorlardı.

Köyde haber yayılmıştı ki Alabaş kayalık tarafındadır ve bugün sabah erkenden az kalsın Milisner Sefer'i kapacakmış. Milisner Sefer'in de belindeki çantasında silah değil, her zamanki gibi öğlen yemeği için ekmek arası varmış, bu yüzden de köpeği vuramamış. Gizli gizli biraz ticaretle uğraşan ve köyde Milisner Sefer'den hiç hoşlanmayan Zübeyde bu haberi işittiğinde "Ay ne olacaktı!" dedi, "Esedulla'nın kudurmuş köpeği Milisner Sefer'in yumuşak yerinden" Zübeyde bu yeri adıyla dedi, "Bir parça koparması gerekirdi." Dedi.

Bağban Esedulla kendi tüfeğini götürmedi:

— Alabaşı vurmaya elim gelmez çok acırım! Dedi ve öyle arama yapan Guşvuran Fazilgile gitti ve şimdi herkes birlikte kayalığa gitti ve şimdi hepsi de kayalığa ilerleyip Alabaş'ı aramaya başladı.

Dolça dikkatle bu adamlara baktı. Dolça bu adamların hepsini tanıyordu ve Guşvuran Fazil'in elinde tuttuğu bu uzun şeyin ne olduğunu da biliyordu.

Dolça bu adamlara baktı, sonra sessiz masmavi denize baktı, tertemiz gökyüzüne baktı, sarı kumluğa baktı yeniden adamlara baktı. Dolça sanki bu sessizlik karşısında çıkarılan seslere hayret etti ve adamları anlayamadı, anlayamadı ki neden bu adamlar bu denizde çimmek yerine bu kumlukta uzanmak yerine bu güneşte yanmak yerine o uzun şeyi ellerine alıp böyle ses çıkararak kayalığın yolunu tutmuşlar.

Sonra Dolça ne düşündüyse koşa koşa kayalığa doğru gitti, bu adamların peşine düştü.

Emirgulu elini yukarı kaldırıp öyle habire

—Bulacağız onu! Bulacağız onu! Diyordu, ama şimdilik Alabaş'tan bir eser alamet yoktu.

Çıplak kayalar güneşin sıcağı altında öyle kızışmıştı ki Dolça bir yerde duramıyordu, tez tez ayağının birini götürüp öbürünü koyuyordu. Bundan birkaç gün önce böyle sıcakta birden hava tutulmuştu. Havanın birdenbire değişmesine kaldı, Abşeron'a kaldı! Yağmur yağmıştı ve kayalıkların çukurlarında hâlen su kalmıştı ve Dolça da böyle suları gördüğü gibi, oraya atılıyordu, ayaklarını ıslatıyordu, bir müddet su birikintisinde duruyordu. Adamlar kayalığın aralarını araya araya gürültü patırtıyla uzaklaştıklarında yeniden koşar onlara ulaşırdı.

— Bulacağız onu! Bulacağız onu!

Guşvuran Fazil tüfeğini alıp göğre bir el ateş etti ve deniz kenarındaki o sıcak yaz gününün her tarafı bürümüş sessizliği ilk kez böyle bozuldu. Bu gafil mermi sesinden o tek cüllüt de sekip havalandı.

Dolça ayağının birini götürüp öbürünü koya koya kara gözlerini kısıp göğre baktı ve şaşırı ki gökten hiçbir şey düşmedi, demekki gökte hiçbir şey yoktu. Madem gökte hiçbir şey yoktuysa o zaman bu uzun şeyi niye bu temiz, bu sakın göğre nişan alıp patlattılar?

Guşvuran Fazil dedi ki:

— Bu tüfekte ayı vurmuştum ben, bir köpek vurmak nedir ki?

Bu saat beynini savuracağım göğre!

Bağban Esedulla Guşvuran Fazil'in peşinden gide gide ve zavallı Alabaş'ın akıbetini bildiği için yüreği çarpa çarpa kendi kendine dedi "Vay senin atana lanet! Babası da kendisi gibi çakaldı. Aşağılığın oğluna sanki o köpeği vurmasına göre madalya vereceklerdi! Bıçakla adam başını koyun başı gibi keser, of bile demez!"

Emirgulu elini yukarı kaldırdı:

—Bulacağız onu!” dedi. “Bulacağız onu!” Sonra sallana sallana gide gide iki eliyle şalvarının belinden tutup yukarı çekti, çünkü her zamanki gibi yine de şalvarı belinden düşüyordu.

Bu vakit ilerdeki kayanın arkasından bir köpek atılıp onlara taraf kaçtı ve Guşvuran Fazil’in tüfeğini sinesine sıkmasıyla Bağban Esedulla’nın el atıp tüfeğin ağzını yana itmesi bir oldu. Atılan mermi bu defa tam kıyıda denizi delik delik yaptı.

Bağban Esedulla:

— Görmüyor musun başka köpektir? Diye bağırdı.

Kaça kaç a kendini kayalığın üstündeki bu adamlara göstermek isteyen Tavar mermiden ürktü. Bu defa da sanki mermi ona değmişti, titreye titreye bu adamların kenarından yukarı tarafa kaçmaya başladı. Tavar dehşet içindeydi, korku içindeydi.

Dolça Tavar’ın kaçmasına baktı, merminin denizi deştiği yere baktı. Sonra çabuk çabuk ayağının birini götürüp öbürünü koya koya yine bu adamların peşine düştü. Bu vakit bütün bu tarafları insanın tüylerini diken diken yapan it boğuşmasının sesi bürüdü. Hepsi yerinde donup kaldı. Her tarafı bürüyen bu köpek bağırıışlarının, seslerinin etkisinden Guşvuran Fazil’in elleri titremeye başladı. Bağban Esedulla da Guşvuran Fazil’in titreyen ellerine bakıp “Ay sen ölesen!” Diye düşündü “Ayı vurana bak!”

Emirgulu öne birkaç adım attı, kendi de artık kımıldamıyordu. Sanki mucize olmuştu, bu boğuşma sesi Emirgulu’yu ayıltmıştı ve günün bu saatinde, öğleyin Emirgulu ayıktı:

Guşvuran Fazil ile Bağban Esedulla da bir iki adım ileri gitti. Çocuklar seslerini kesip yerlerinden kıpırdamadılar. Dolça çocuklarla büyüklerin arasında arka ayaklarının üstüne oturup dilini çıkardı ve güneşin altında

lehlemeye⁷⁷ başladı. Guşvuran Fazil çömelip Dolça'ya baktı ve şaşırdı ki Ağababa'nın köpeği köpeklerin boğuştuğu tarafa hiç hırlamıyordu.

Emirgulu bir iki adım daha öne yürüdü ve bu vakit bir kaya parçasının arkasından görünen Alabaş, dişlerini gıcırdatarak Sarıbaş'ın boğazından çekip Emirgulu'ya doğru atıldı. Emirgulu'dan hayvani bir ses çıktı ve korkudan bir anda gözleri büyüdü az kalsın gözleri yuvasından çıkıyordu. Saçları kabardı ve zavallı Emirgulu o hayvani sesle bağıra bağıra kaçmaya başladı.

Alabaş'ı bir tek büyüklüğünden, kesilmiş kulaklarından kesilmiş kuyruğundan tanımak mümkündü. Yoksa Alabaş Alabaş değildi, bu üç günde uyuzlaşmıştı, çapaklı gözleri irileşmiş, kıpkırmızı kızarmıştı, bakışlarından delilik yağıyordu, ağzından köpük akıyordu.

Emirgulu o hayvani sesle bağıra bağıra kaçıyordu. Çocuklar birazdan köye şöyle bir haber yaydılar ki Bağban Esedulla'nın kudurmuş iti Emirgulu'nu kovaladığında Emirgulu korkudan kaçça kaçça Heyransa'yı yardıma çağırıyormuş. Alabaş da az kalsın ona yetişeceği sırada Bağban Esedulla Guşvuran Fazil'in kulağına bağırdı:

— Hadi at artık!

Guşvuran Fazil gözlerini, titreye titreye yerinde kıvranan Sarıbaş'tan çekip tüfeği döşüne sıktı. Güllenin patlamasıyla Alabaş'ın göğze atılıp yere düşmesi bir oldu ve Bağban Esedulla bu sefer ister istemez aklıdan geçirdi ki “Güzel atıyor köpekoğlu”

Alabaş ön ayaklarının tırnaklarıyla kayayı cırmaladı, bir iki defa o tarafa bu tarafa kıvrandı. Sonra ön ve arka ayaklarını gücü yettikçe uzatıp son nefesini verdi. Ağzının kenarından, boğazından, böğründen kan akan Sarıbaş sendeleye sendeleye ayağa kalktı. Kayalığın üstüne düşüp kalmış Alabaş'a baktı, sonra elinde tüfek tutmuş Guşvuran Fazil'e baktı ve köpeğin

⁷⁷ Lehleme: Köpeklerin çok yorulduklarında dillerini dışarı çıkararak nefes almaları

dehşet, korku ve acı ağrı dolu gözlerinde birdenbire bir sevinç kıvılcımı parladı ve Sarıbaş sendeleye sendeleye, bedeninin kanı arkasınca sahibine doğru geldi.

Herkes gözünü Alabaş'tan çekip Sarıbaş'a doğru bakıyordu. Bu dem bu taraflar tamamen sessizlik içindeydi.

Guşvuran Fazil:

— Senden artık köpek olmaz! Dedi. Köy cemaatinin kaidesini bozup çocukların yanında çok edepsiz bir küfür etti ve tüfeği döşüne çekip Sarıbaş'ı tam alnının ortasından vurdu. O yaz gününün sessizliğini Guşvuran Fazil'in dördüncü mermisi böylece bozdu ve sabahtan beri arka ayaklarının üstünde nasıl oturmuşsa öylece oturan Dolça bu dördüncü mermiden sonra ağzını uzatıp Guşvuran Fazil'e iki kere havladı.

Guşvuran Fazil Dolça'nın yanından geçerken hırsından tekme atıp bu köpeği vurup sarsmak istedi, ama bu köpeğin Ağababa'nın köpeği olduğunu hatırladı ve şunu da düşündü ki, Ağababa'ya böyle bir şakanın sonu onu için iyi olmaz. Dolça'ya vurmadı sadece tükürdü. Dolça'ya doğru bu dafa gür bir sesle değil dudağının içinde çok edepsiz bir küfür etti.

Guşvuran Fazil, Bağban Esedulla, çocuklar kayalıktan inip köye doğru gitti. Guşvuran Fazil gitti ki görsün hırsını kimin üstüne dökcek, karısının, kaynının ya da başka bir adamın üstüne. Bağban Esedulla gitti ki evden bel götürsün, kazma götürsün ki köpeklerin cesetlerini gömsün ki güneşin altında kayalıkta kalıp kokmasınlar. Çocuklar gitti ki bütün bu olanları görmeyenlere anlatsınlar.

Hepsi gitti. Sadece Dolça önceden beri durduğu yerde kalmıştı.

Deniz önceki gibi masmavi ve sessizdi. Gök bulutsuz, güneşliydi, sahil yine bomboştı. Deniz sıcaktan alaşıp yanıyordu. Sahil boyunca kumdan buhar yükseliyordu. Bu dem bu sakinlik, rahatlık içinde önce patlayan o dört mermi sanki çok çok uzaklarda kalmıştı. Sanki çok çok uzakların sohbetiydi.

Sanki bu sakinlikte, bu mülayimlikte ne mermi patlayabilirdi ne de it boğuşabilirdi.

Dolça yine göğre yine denize baktı, yine sahile baktı ve yine o tek cüllütü sahilde gördü ama Dolça artık kuşa doğru koşmadı.

O ki bir de Emirgulu kaldı. Emirgulu'nun pantolonu baya ıslanmıştı ve Emirgulu kendini kayalığın aşağısına verdi ki, pantolonunu çıkarıp kurutsun, gidip başının çaresine baksın.

Emirgulu son zamanlar böyle ayılmamıştı böyle ayık olmamıştı ve tabii ki böyle ayıklığa dayanmak müsibeti-kebirdi, çok zor işti.

Böyle böyle işler, nasıl derler, kelebek beni dişler.

III

O sessiz, yaz gününün akşamıydı ve Ağababagil toplanıp oturmuştu balkonda. Ağababagilin hepsinin balkonda toplanmasının üç sebebi olabilirdi: Ya Ağabacı çok tatlı bir şey pişirmişti ve hepsi de toplanmıştı ki bu tatlı şeyi yesinle. Ya birazdan televizyonda Zeynep Hanlarova'nın Konseri başlayacaktı, ya da Baladadaş'tan, Ağagül'den mektup gelmişti ve hepsi bir yerde toplanıp bu mektubu okuyup dinliyordu.

Bu seferki sebep mektuptu ve bu mektubu Ağagül, Nuhbala'ya yazmıştı ve şimdi Nuhbala da bu mektubu yüksek sesle okuyordu, hepsi de canı gönülden o mektubu dinliyordu.

Ağagül şöyle bir mektup yazmıştı:

“Kalemi mürekkepte biraz sakladım,

Bu kısa mektuba böyle başladım.

Aziz küçük kardeşim Nuhbala, selamdan sonra bizden haber almak istersen eğer ben sağ salimim ve senin de sağ salim olmanı arzu ediyorum.

Nuhbala, sen şimdi evimizde bir kardeşsin ve sen gerek öyle yapasın ki, benim de büyük ağabeyimiz Baladadaş'ın da şapkasını yere sokan olmasın. Gözün kızların üstünde olsun. Sen şimdi öyle yap ki onlar çok edepli kızlar olsunlar. Nasıl ki, anamız Ağabacı edepli kadındır. (Burada Ağabacı kendini tutamadı mendille gözlerini sildi "Ayaklarının altında öleyim senin Ağagül." dedi).

Nuhbala, şimdi senin babamız Ağababa'ya da çok yardım etmen lazım, çünkü o boydaki aileye bakmak çok çetin iş. Kendisi babamız Ağababa da çok kişilikli adamdır.(Burada Ağababa'nın gözleri doldu ve çocuklar bunu görmesin diye adam çabucak yüzünü pencereye taraf çevirdi ki güya sanki denize bakıyor, ama Ağabacı da, çocuklar da anladı ki adam çok duygulandı ve tabî ki hiç kimse bunu belli etmedi).

Nuhbala uzakta olduğunda insan çok şey düşünüyor. Geri döndüğümde benim de kollarımı sıvayıp para kazanmam gerekir. Tabii ki kız kardeşlerimizi adımıza yaraşır şekilde evlendirmemiz gerekir.

Nuhbala, kalanını diğer mektubumda yazarım. Uzağı yakın yapıp evdekilerin hepsini öpüyorum. Benden babamız Ağababa'ya anamız Ağabacı'ya, Naile'ye, Firuze'ye, Kamale'ye, Amale'ye, Dilşad'a, Büyükhانım'a hepsine selamımı söyle. Nuhbala, Dolça'ya da mukayyet ol.

İmza özüm

Bitti sözüm.

Ortanca kardeşin Ağagül"

Ağagül asker elbisesiyle çektiği bir fotoğrafı da koymuştu zarfın içine. O fotoğrafın arkasını Nuhbala'ya yazmıştı. Ağagül tarağın ağzı boyunda kırmızı kurşun kalemle üç titrek hat çizmişti ve bu üç kırmızı titrek hattın üstüne yazmıştı:

Aziz küçük kardeşim Nuhbala!

Baktığında hatırlama,

Hatırladığında bak!

O balkonda, o sessiz, temiz yaz gününün akşamı Ağagül'ün asker elbisesinde çektiği fotoğraf kaçınıcı defa bir birbacılarının, kardeşinin anasının, babasının elinde gezdi ve Ağababa o akşam yine sıkıldı, yerinden kalkıp balkondan ine ine öğleden bu yana ilk kez karısıyla şefkatlikonuştı.

— Yarın yemek pişir!

Bu demek oluyordu ki yarın sabah erkenden Ağababa işe gitmeden önce tavuklardan ikisini kümeden çıkarıp kesecekti. Akşamüstü hepsi balkonda toplanıp yemek yiyecekti. Ağabacı Ağababa'nın payını ayrıca bir tencerenin içine alıp ayıracaktı. Gece Ağababa işten döndükten sonra Ağabacı tencereyi ısıtıp, Ağababanın payını verip yanında oturacaktı ve köydeki yeni haberleri bir bir konuşa konuşa Ağababa'nın yemek yemesini seyredecekti.

Ağabacı:

— Ağez ! Çabuk olun! dedi. Naile, pirinci getir! Firuze, o bardağı getir oradan! Dilşad, leğeni ver !

Ağabacı yemek pişirdiğinde on- oniki bardak pirinç pilavını pişirdi, çünkü aile çok büyüktü. Yemeğin çeşidi azdı. Çocuklar pilavı ekmekle yemiyordu ve buna göre pirinç çok olduğu için akşamdan ayıklamaya başlıyordu.

Naile pirinci getirdi, Firuze bardak getirdi, Dilşad leğeni getirdi. Kemale, Amale, Büyükhanım da sofranın arkasına geçti. Ağabacı torbadan on iki bardak pirinç çıkarıp leğene döktü ve leğeni sofranın ortasına koydu. Kızlar da Ağabacı da her bir taraftan leğenden bir avuç pirinç alıp döktü önüne, muşambanın üstüne. Ağababa'nın kışın "Bakû – Lenkeran" otobüsünün sürücüsü Mkrtiç'tan pahalıya aldığı pirinç Lenkeran pirinci bunun üzerine ayıklanmaya başladı.

Nuhbala Ağagül'ün mektubunu zarfın içine koydu ve zarfı götürüp odadaki elbise dolabına koydu. Evin kıymetli şeyleri, Ağabacı'nın nişan yüzüğü, bir de zümrüt kaşlı yüzüğü, Ağababa'nın parti kimliği, Baladadaş'ın mektupları, elektrik parasının makbuzları, bu sayılanlardan başka şeyler de olan gözüne koydu. Sonra Ağagül'ün asker elbiseli fotoğrafını odanın yukarı tarafına asılı yuvarlak aynanın yukarısına büyük kardeşi Baladadaş'ın asker elbiseli fotoğrafının yanına taktı. Sonra evden çıkıp bahçenin ortasındaki çardağa çıktı, şalvarını, gömleğini çıkarıp yerine girdi. Şalvarının cebinden bir "Avrora"⁷⁸ marka sigarası çıkarıp avcunun içinde gizlice yaktı ki Ağababa görmesin. Gizlice bir iki derin nefes çekip başını yastığa koydu. Göğe baktı, yıldızlara baktı. Nuhbala birdenbire kendisini de asker kıyafeti içinde gördü. Gördü ki evlerine mektup yollamış ve hepsi de balkona toplanıp onun mektubunu okuyor. Anası Ağabacı mendille gözlerini silip onun için "Ayaklarının altında öleyim senin Nuhbala!" diyor. Babası Ağababa onun için duygulanır ve yarınki yemek de onun mektubuna göre pişer. Bu vakit Nuhbala'nın asker mektubunu Nergiz de kardeşlerinden korka korka gizli gizli okuyor. Nergiz de soyunup yerine girip Nuhbala'nın mektubunu ay ışığında okuyor. Nuhbala aynı sınıfta okudukları Nergiz'i yorgan döşekte gördü ve bu defa sigarasından bir derin nefes alıp bütün sinesine çekti.

Köyün aşağısına bir sanatorya yapmışlardı ve bu yıldan itibaren sanatoryada işe başlamıştı. Bu yıldan itibaren köyde sinek azalmıştı, çünkü aşağı tarafta kayalıkta köyün arasındaki kamışlığa helikopterle ilaç serpmişlerdi ve bu ilaçtan sonra nasıl olduysa, Nuhbala o buhranlı yaz gecesi cibinliksiz, korumasız uzanmıştı ve yıldızlara baka baka Nergiz konusunda ve genellikle bu dünyanın aşkı, muhabbeti konularında düşünüyordu.

O gece de öğlene kadar sessizdi. Köy aylı yıldızlıydı ve bu sessiz gecede her zamanki gibi, denize ıslıl-ıslıl düşen bir yakomoz salmıştı ve küçük dalgalar da o ışık huzmesini öyle sahile vururdu. Köy daha yatmamıştı, pencereler açıldı, dış kapıların üstünde, sokaklarda asılmış elektrik lambaları

⁷⁸ Avrora: Rus<Lat. Şafak kızılığı

yanıyordu. Sokaklar bomboştu, hatta gençler, yeni yetmeler de otopark bahçesine, sinema-tiyatronun önüne toplanıp futboldan konuşmuyordu, meyhana demiyordu, şarkı söylemiyordu. Sıcakın yüzünden herkes kendini bahçeye, dışarı atmıştı. Bu tarafların sessizliğini arada bir Bakû'ye giden ve Bakû'den gelen elektrik trenlerinin sesi bozuyordu. Ve bir de radyo ile Hacibaba Hüseyinov'un Muğamat⁷⁹ Konseri veriyorlardı. Köyün ayrı ayrı evlerinden Hacibaba Hüseyinov'un sesi geliyordu ve bu da insana öyle gelirdi ki bir kaç şarkıcı yavaşça koro halinde okuyor

Hacibaba Hüseyinov şimdi de Fuzuli'nin sözlerinden bir düzenleme okuyordu ve bu düzenleme Nuhbala'nın yüreğinden haber veriyordu, ama bu köyde hiç kimsenin bundan haberi yoktu, hiç kimsenin haberi yoktu ki bu sözleri Hacibaba Hüseyinov Nuhbala'ya söylüyordu.

Dil verme gemi aşk ki, aşk afeti candır.

Aşk afeti can olduğu meşhuru cihandır.

Elbette bütün köy cemaati gibi bu işten Ağababa'nın da haberi yoktu. Ağababa bu dem bahçede karar kılması, girişin küçük kapısını açıp sokağa çıktı ki belki köyün insanlarından dışarıda sokakta olanı varsa biraz dertleşsinler ki kafası dağılsın. Ama o gece sanki Ağababa'nın üstüne kedi hapşurmuştu. Adamcağız sokağa çıktığında burnuna alkol kokusu geldi. Sonra Emigulu köşeyi dönüp sallana sallana önüne çıktı. Ağababa'yı görüp durdu, durduğu yerde biraz sallandı. Sonra

—Yerin malum bu saatte deve kebabı yemişim peki nasıl dayanıcam, ayağa kalkmışım ben öleyim!

— Doğru yapmışsın, Afiyet olsun! Dedi

Ve Ağababa bu sözleri deyip tekrar bahçeye girdi.

⁷⁹ Muğamat: Ar. Makamlı müzikten oluşan fasıl

Anlaşıldı ki, Emirgulu kendisiyle çelişiyordu. Bu köyde ve genellikle bu taraflarda sonuncu deveyi kendisi gezdirip müşteri toplayıp en erken bundan yirmi yirmi beş yıl önce keşmişlerdi ve Emirgulu deve kebabını ancak yatıp uykusunda yiyebilirdi. Burası tamam doğruydu, ama şurası belli değildi ki, Ağababa'ya ne olmuştu, Ağagül'nün mektubundaki, o güzel sözlerden sonra sevinip mutlu olmaktansa, sanki birden bire bu büyük ailenin derdi adamı basmıştı. Oğlanlar er kişiydiler onlar önemli değildi ama kızlar yine bir bir gelip Ağababa'nın gözlerinin önünden geçti. Naile de Firuze de Kamale de Amale de Dilşad da Böyükhanım da doğrudan gözlerinin içine baktı ve bu kadar kız azmış gibi biri de dünyaya tekme ata ata "Geliyorum" dedi. Ama nerden bilir ki kız olacak bu da. Kız ya da oğlan, Ağababa için fark etmiyordu, evlat evlattı, sorun burada değildi. Peki neredeydi?

Köy pencereleri yavaş yavaş kapanıyordu. Radyonun, televizyonun sesi kesildi. Yarasalar ava çıktı. Hafiften rüzgâr esmeye başladı ve bu hafif rüzgâr incir, bağ kütüğü yapraklarını denize taraf eğiyordu. Bu gece Ağababa Ağabacı'nın yanına yerine girmeden önce basma iç donunun bağlarını açma

— İyi dedi, nasıl bilersen öyle yap ama münasip insanlar olsun.

Ağababa bu sözleri dedi ve içinden düşündü ki nerededir uygun

İnsanlar?

Sonra yerine girdi. Ağabacı'nın bacağı bacağına değdi ve bu defa düşündü ki bu ne uygun adam uygun olmayan adam sohbetiydi bu? Neydi? Ne haberdi?

Ağabacı'nın yüzü güldü ve kadıncağız rahat bit nefes alıp "Sanki kendi şahsı, nefsi için kiraya veriyor." dedi

— Sana kurban olayım, Ay Ağababa çok sağ ol!

Biraz sonra Ağababa'nın horultusu bütün bahçeye yayıldı. Ağababa'nın horuldama köyde meşhurdur ve bu köyde hiç kimse horuldama konusunda Ağababa'ya çatamazdı. Bir defa komşuları Heyransa köyün kadınlarına şikâyet etmişti ki "Geceleri Ağababa'nın horultusunun sesinden yatamıyoruz" demişti. Ağabacı da bu sözü duyup Heyransa'yla kavga yapmıştı ki "Seni zavallı Emirgulu'nun derdi koymasın yatmağa, benim erimin horultusuyla işin ne?" Ama bu öncenin konuşmasıydı. Şimdi Heyransa da Ağabacı da komşulukta birbirlerinden hayli razıydılar. Çocuklar da Ağabacı'nın kendisi de horultusuna öyle alışmıştı ki Ağababa bazı geceler evde olmadığında, çevre yerlere otobüs sürdüğünde yani Ağababa'nın horultusu gelmediğinde uyuyamazlardı. Ağababa'nın horultusu gelmediğinde sanki bütün bu ev, bu bahçe başsız, bakımsız, sahipsizdi.

Yaz zamanı Ağababa ile Ağabacı evin baş tarafındaki küçük ek odada yatıyordu ve yatma zamanı geldiği zaman çocuklar bahçenin bu tarafına ayak basmazdı. Kızların yeri balkonun üstüne kilim serilerek yapıldı. Erkekler yaz sonuna kadar bahçedeki çardağa geçerdi ve orada şimdi yalnız Nuhbala kalmıştı ve Nuhbala da dünyanın aşk, muhabbet konularında düşünüp düşünüp bu dem tatlı tatlı yatmaktaydı. Kızların hepsi yan yana uzanmış, üstlerine de battaniye örtüp uykuya gitmişti. Ağabacı gelecek kiracılarını düşünüyordu ve bu düşüncelerle kadıncağıza uyku bastırdı.

Dolça dut ağacının yanında durup kulaklarını dikti ve dikkatle bahçenin aşağı tarafındaki çitin dibine baktı sonra yerinden sıçrayıp cit tarafına koştu. Ama tavşan Dolça'dan önce davranıp hemen yuvasına girdi. Son zamanlarda bir taraftan bostan yapanlar, yeşillik, ham meyve tüccarları, gül tüccarları kendi özel bölgelerine üzümlüğe, zeytinliğe ve genellikle bütün bu tarafların toprağına o kadar çeşitli ilaçlar serpmişti, gübre vermişti ve zehirli maddeler dökmüşlerdi ki tavşanlar tarlalardan evlerin bahçelerine göçmüştü. Sanki tavşanlar bu bahçenin sahibinin yani Ağababa'nın, helal zahmeti çeken adamcağız olduğunu, zehirli mddelerle işi olmadığını anlamıştı. Çünkü Ağababa ne torba torba yeşillik toplayıp pazarda satardı ne de kış aylarında

Moskova-Leningrad parklarının önünde durup kızılgül satardı. Ağababa, ecdat düzeniyle helalinden bahçesini, toprağını işlerdi. Sebzeleri de inciri, üzümü de narı, dutu, eriği, ayvası, bademi de kendi evinin geçimini ancak görürdü. O ki kızılgülle mi kaldı? Kışın helva ile yemek için pekmez olduğunda, sabah sabah çay ve ekmekle yemek için incir reçeli olduğunda, kısacası Ağabacı'nın bu bahçenin meyvesinden yaptığı çeşitli yiyecekler olduğunda kızılgülsüz de geçinmek mümkündü. Neyse tavşanlar Ağababagil'i tanımişti. Bahçenin aşağı tarafı başatan başa tavşan yuvasıydı. Elbette tavşanların aklının almadığı bir taraf da vardı. Ağabacı tavşan etinden öğreniyordu. Diyordu ki "Tavşanın ayakları kedi ayağına benziyor ve tavşan eti yemektense patates pişirip yemek daha iyidir." Diğer taraftan da Ağababa'ya öyle gelirdi ki bu tavşanları öldürüp yuvasını dağıtmak bu karadutu ya da o ayva ağacını dibinden doğramak gibi bir şeydi.

Dolça ise kendi işini bilirdi, tavşanları evin arkasındaki bostana yaklaştırmıyordu. Tavşanlar da Dolça'yı tanıyordu, tavşanlar biliyordu ki gece sessizlik çöktüğünde, insanlar yok olduğunda bu beyaz köpek buralarda dolaşmaya başlayacak ve bu beyaz köpek sinirli korkulacak bir şey değildi. Herhalde bu beyaz köpekle bir arada bu bahçede yaşamak mümkündü. Milisioner Sefer diyordu ki "Köpeğin sahibinin huyu nasılsa köpeğin de huyu öyle olur." Milisioner Sefer diyordu ki bak mesela, Guşvuran Fazil'in tulası⁸⁰ (Bu gün öğleyin Bağban Esedulla'nın kudurmuş köpeğinin kaptığı ve Guşvuran Fazil'in vurup öldürdüğü Sarıbaş.) huy olarak da görünüşte de sanki sahibinin burnundan düşmüş. (Köyün çocukları diyorduki "Guşvuran Fazil avladığı kuşların başını kesip Sarıbaşa verirmiş. Tula bunu adet etmiş ki avı bulduğu gibi sahibini beklemezmiş, avı bulduğunda başını koparıp hemen yermiş. Guşvuran Fazil de hiçbir şey olmamış gibi, o kuşları götürüp Bakü pazarlarında halka satarmış ve güya bundan dolayı hastalananlar da olurmuş Bakü'de." Bir de derler ki Guşvuran Fazil'in köpeği murdar et yiyormuş, çünkü Sarıbaş sabahtan akşama kadar ishal olmuş vaziyette geziyordu. Milisioner

⁸⁰ Tula: puanter: av köpeği cinsi

Sefer diyordu ki “Bak, mesela Ağbaba’nın bu beyaz köpeği doğrudan da bütün huyunu kendi sahibinden almış, gözü çok tok köpek.”

Bostanda yere yiyecek düştü. Dolça kulaklarını dikip bostan tarafına baktı. Bağban Esedulla Özbekistan’dan çabuk yetişen yemiş çekirdeği getirip ekmişti. Bahçesinde üzümler, hala olgunlaşmamış, bu iri sarı yemişler yetişip yemelik olurdu. Bağban Esedulla hususi hürmet göstergesi olarak bu çabuk yetişen yemiş çekirdeğinden Ağababa’ya da tohum vermişti. Bu yıl Ağababa’nın bostanında Özbekistan’dan gelmiş bu yemişler sapsarı sararıp büyümüşlerdi. Bu yemişler geceleyin nispeten serinlik olduğunda pat pat patlayıp kendi kendine açılırdı. Dolça önceleri anlamıyordu ki bu pat pat sesleri nedir böyle. Ama sonra anladı ki bu sesler yemişlerdendi.

Dolça kuyunun başındaki direğe asılmış elektrik lambasının ışığında süratle uçup gelen yarasaya baktı, sonra odun doğranan kütüğün üstüne kalktı, oradan da kümesin damına çıktı, kümesin de damından da taş duvarın üzerine çıktı ve denize doğru baktı. Dolça ay ışığında ışıldayan kara gözlerini bir müddet denizeden çekmedi.

Dolça belki o tek cüllütü aklına getirdi, belki denizle ilgili aklına gelecek başka şeyler de vardı. Herhalde Dolça düşünüyordu, bakışıyla, duruşuyla düşünüyordu ve böylece duvarın üstünde durup denize doğru baktı. Sonra başını deniz tarafından çekip köyün yatmış evlerine baktı. Yine kulaklarını dikip sahibinin horultusundan başka arada bir yere düşen köknar kozalaklarının tappıltısını, bir de duvarın o tarafında sokakta “İhsan dutu” denilen yüz yaşını geçmiş karadut ağacının hışıltısını duydu, hafif rüzgâr dutun yapraklarını hışırdatırdı. Başka bir ses yoktu. Dolça başını kaldırıp İhsan dutunun dallı budağına karanlıkta birbirinden seçilmeyen hepsi bir arada bütün bir şey gibi kararan yapraklarına baktı. Köye bu dut ağacını neredeyse yüz yıl evvel Meşedi Muhtar adında bir kişi dikmiş. Güya bu Meşedi Muhtar, Milisoner Sefer’in hanımının öz babasıydı, diyorlardı. Meşedi Muhtar’ın Ehmed adında dokuz yaşında oğlu denizde boğulup ölünce Meşedi Muhtar da bu karadutu sokağa dikmiş sokakta bakıp büyütmüş ki yoldan

geçen yüreği yanan kişi ağzına bir dut koysun ve Ehmed'in ruhu şad olsun. Köyde bu ağaca Meşedi Muhtar Ağacı da diyorlardı, Ehmed Ağacı da diyorlardı. Ama ekseri Ehsan Tutu diyorlardı. Elbette, Dolça'nın bütün bunlardan haberi yoktu. Ama yazın bu vaktinde yani temmuzun öncesinde gündüzleri bu ağacın büyük gölgesi, dalları budakları köyün çocuklarıyla dolu olurdu. Belki şimdi Dolça da bunu aklına getirmişti. Gündüzün o sesinden gürültüsünden sonra gecenin bu sessizliğine dutun bu hışıltısına kulak astı ve sonra gönülsüz gönülsüz başını çevirip kayalığa doğru baktı. Sanki önceden beri o tarafa bu tarafa bakmalar, kulak asmalar bir hazırlıkmış asıl olan kayalıklarmış.

Dolça gözlerini o tarafa bu tarafa dolandırıyor. Sanki tesadüfen kayalığa taraf bakıyordu, sonra da çabucak gözünü oradan çekti. Sanki bu kayalıklarla ilgili Dolça'nın suçluluk duyduğu bir işi vardı. Nedense sanki suçlu gibiydi. Dolça iki kere yavaşça kayalığa doğru havladı. Ön ayaklarını büküp çenesini duvarın üstüne koydu ve yavaştan da titredi. Sanki Dolça o yaz gecesi Alabaş'a, Sarıbaş'a "Elveda" dedi.

Sonra Dolça duvardan inip bostana doğru kaçtı.

IV

Yine önce oğlan ince, nazik sesini tiz notada yükseltti:

— Leyli! Leyli!

Sonra kız erkek sesine benzeyen tok sesiyle sordu:

— Noldu, Mecnun?

Sonra ikisi de bir arada söylemeye başladı:

— Peki, ne yaptık?

İbni-Selam elçi geliyor, derdi kime söyleyek

Oğlan çabucak sesini tiz notada yükseltti,

— ieğim, meleğim,

Ey gzelim benim, gzel Leylam,

Sensiz hayatta yaşamak bana haram olur!

Ağabacı bu kez kendini tutamayıp yüreğinde düşündü ki, akıllı olup başkalarının derdini çekmektense, akılsız ol, koy herkes senin derdini çeksin, kahrolasıcalar. Ağabacı bunu düşündü ama malum olmadı ki kimin hakkında söylüyor. Bu şarkı okuyanların mı yoksa kiracıların mı? Dün gece yerlerine girdiklerinde Ağababa diyordu ki bu kiracılardan gzm su içmiyor çok kuşkulanıyorum. Ağabacı Ağababa'yı yatıştırdı:

“ Armut sapsız, adam eksiksiz olmaz, ay Ağababa” dedi ama Ağababa dört gündür gündüzleri evde olmuyordu ve bu işlerden bir o kadar da haberi yoktu.

Tam beş gündür bu konser devam ediyordu. Tam beş gündür bu tiz sesli oğlan Leylasını çağırırdı ve tok sesli kız da “Nedir Mecnun?” diyordu. Ağabacı da yüreğinde “Boyunu yle kara yere sokayım senin.” diyordu. Sonra da bir yerde ikisi beraber okumaya başlıyordu. Tam beş gündür öğlen vakti bu konser başladığı gibi yani Emine Hanım plağı gramafonun üstüne koyup sesini sonuna kadar atıktan sonra, kendi de cumbanın penceresinin önünde durup kiraz yemeye başlıyordu.

Allahım insan bu kadar kiraz yer mi? Derler ki kiraz insanın karnını ağrıtır, peki bunun karnına niye bir şey yapmıyor? Bu büyüklükteki karna kiraz ne yapsın. Ağabacı çok uğraşıyordu ki kalbinde kiracılara karşı kin-nefret olmasın ama hiçbir şekilde mümkün değildi. Ağabacı kiracılara açık, aşıkr düşmanlığa başlamıştı. Fakat malum sebepten dolayı yüreğinde düşmanlık yapıyordu ve bu durumda sesini iine gömüp düşmanlık yapmak Ağabacı'nın gününü tamamen karartmıştı. Atalar böyle durumlarda demişler

ki söylerim dışımı yakar, söylemem içimi. Atalar güzel insanlarmış ve her zaman güzel sözler demişler.

Tam beş gün olmuştu ki Ağabacı ile Ağababa evlerini kiraya vermişlerdi. Kendileri birinci kattaki küçük karanlık mutfığa ve mutfığın yanındaki küçük odaya ki kışın bu odaya odun yığarlardı, göçmüşlerdi. Ağababa balkonun altını brezentle⁸¹ örtmüştü. Kızlar burada yatıyordu. Ağabacı balkonun altına kilim döşemişti ve kızların yerini de kilimin üstüne yapmıştı. Dün gece o kadar sıcak oldu ki Ağababa ile Ağabacı sıcağa dayanamadı ve mutfaktan çıkıp ömürlerinde ilk defa ikisi de evde olduğu halde birbirlerinden ayrı yattılar. Kendileri de çocuklarla bir yerde yattılar. Ağabacı Ağababa'nın yerini balkonun altında bir uca kendininkini de öbür uca yaptı, arada da kızlar yatmıştı.

Tam beş gün olmuştu ki Nuhbala da eve geç geliyordu. Kiracılar yatıp ışığı söndürdükten sonra geliyordu. Çünkü Nergiz Nuhbala'ya demişti ki “Yemin et ki bütün ömründe benden başka hiç kimseyi sevmeyeceksin.” Nuhbaba da büyük kardeşi Baladadaş'ın canına yemin etmişti ki “Kara toprağın altına gidene kadar, ömründe Nergiz'den başka hiç kimseyi sevmeyecek ve başka kadınlara gözünün ucuyla bile bakmayacak.” Bunun için de Nuhbala eve geç gelirdi. Geç gelirdi ki çardağa çıkarken ikinci kattın penceresinden Emine Hanım'ın soyunmasını, sütle dolu inek memelerine benzeyen döşlerini, geniş sırtını görmesin. Bu kadının kocasının yanında odada çıplak gezmesini görmesin. Nuhbala Emine Hanımdan çok, Beşir Müellime sinir oluyordu. “Kocasını pezevenk, niye ışığı söndürmüyor, perdeyi çekmiyor hiç olmazsa?

Dört kişiydi, Ağababagil'in bahçesinde evinde firavunluk yapan bu kiracılar dört kişiydi. Beşir Müellim elli yaşındaydı, belki elliden de fazlaydı, orta boylu, kara yağız, kıvrıkcık saçlı birisiydi ama sonra anlaşıldı ki saçını da, ince bıyığını da boyuyordu. Ağababa dikkatlice baktığında bunu anladı ve ondan sonra Beşir Müellim'in yüzüne bakamaz oldu. Bir de Beşir Müellim'den

⁸¹ Brezent: Yelken bezi

çok pis bir koku geliyordu. Emine Hanımın da yaşı kırk değildi. Yumurta gibi bembeyazdı, saçları kahverengi, gözleri elaydı, fink fink fingirderdi. Oğulları Adil idi, Adik diyorlardı ve bu Adik okulu bu yıl bitirmişti. Kızları Ofelya idi. Ofa diyorlardı, altıncı sınıfa geçmişti ve bütün bu aileyi birleştiren bir şey göz önündeydi ki o da bunların hepsinin şişmanlığıydı. Baba da şişmandı, ana da şişmandı, çocukları da şişmandı, hepsi şişmandı. Emirgulu'nun eşi Heyransa komşularının bu kiracılarını ilk kez gördüğünde az kalsın gülmekten bayılacaktı. Çünkü bu şişman adamları gördüğü gibi bütün köyde meşhur olan, adamların da kendi aralarında söyleyip güldüğü, kadınların da kendi aralarında konuşup güldüğü bir konu aklına geldi. Garovulçu Hesenulla İrtişin, Obun sahillerinden dönüp geldikten sonra, bir müddet tek yaşadı köyde, sonra evlenmek aklına düştü ve köyün ak sakallılarından Gessap Ağakişi sorduğunda ki Garovulçu Hesenulla kimi almak istiyor. Garovulçu Hesenulla demişti ki “Kim olursa olsun benim için kimi alırsanız alın, ama şişman olsun!” Gessap Ağakişi köydeki yaşlıları ile kulübün bahçesindeki çaycıda oturup çay içe içe “Bak,” demişti, “Bu biçare öyle birini arıyor ki şişman olsun. Bu kadın istemiyor eve, kullanmak için mal istiyor” ve bu haber köye yayıldıktan sonra anlaşıldı ki Garovulçu Hesenulla'ya varacak bir kadın olmazdı. Garovulçu Hesenulla sonunda “Kahrolası şeytan!” dedi ve gidip Bakü'den dul bir kadın alıp getirdi, o da şişman bir kadındı. Evet, Ağababa'nın kiracılarının dördü de şişmandı, ama aslında onlar dört değil beş kişiydi, çünkü bunların bir dostu vardı. Adı da Kelenter Müellim idi ve bu Kelenter Müellim de Allah'ın her günü Ağababagil'in evindeydi. Yani kiracıların yanına geliyordu. Kelenter Müellim zayıf ve uzundu, boğazının kemiği çıkardı, uzunlukta ve eğri büğrülükte bu adam deve boynuna benziyordu hem de çok adaleli bir adamdı.

Tok sesli kız şimdi de o diğer şarkısına başladı ve bu şarkının olduğu plağın ortası çatlak olduğu için orada tutukluk yapa yapa takıla takıla bütün bahçeye ses yayıldı.

«Volga»sı yaşıl oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

Ağzı gızıl diş oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

Gel sen mene sataş-ş-şma.

Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!.⁸²

“Mürdeşir yüzünü yıkasın senin” “Geni diye diye toprağa giresin öyle” Ağabacı içinden bu sözleri söyleye söyleye tok sesli kızın gıyabında çaydanlığı öyle sinirle semaverin demliğine bastı ki çaydanlığın üst tarafı yana eğildi, kaynar su çaydanlıktan dökülüp Ağabacı’nın başparmağını yaktı.

Kendi kendine “Bana bu da azdır” dedi Ağabacı. “Güya ki bunlardan mevsimin sonunda 200 manat alıp bahtiyar olacağım.”

Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

Bu defa da plaktan “Ay can! Ay can!” sesleri geldi. Bu el yapımı plaklar hangi eğlence meclisindeyse kaydetmişlerdi ve bu tür plakları Bakü’deki Nergiz Kafesi’nin yanında çok pahalıya satıyorlardı. Çünkü bu tür plakların özel dinleyicileri vardı. Bu tür dinleyicilerin de her zaman cepleri dolu olurdu. Emine hanım da bu plakları, Nergiz Kafesi’nin önünden aldırıp getirtmişti. Emine Hanım Nergiz Kafesi’nin önünde satılan bu tür plakların genellikle bir tanesini bile kaçırmazdı, hepsini aldırıp sabahtan akşama kadar zevkle, hevesle dinlerdi.

Sonra aynı tiz sesli oğlan yine bağıra bağıra cevap verdi. Sanki Gani bu kahrolasıymış gibi, buymuş gibi:

Dem dem olmuşam, ay güzel,

Gözleri humar olmuşam, ay güzel!..⁸³

Allah lanet etsin Dellal Zübeyde’ye. Zübeyde başlarına bela etti bu kiracıları Ağabacıgil’e “iyi insanlardır.” dedi “Çok kültürlü insanlardır!” eğer yalansa bir kara taş düşsün Dellal Zübeyde’nin başına. Onlara ev bulduğu için Allah bilir ne kadar almıştı bunlardan. Değsin kendi başına ama bunları getirip Ağabacıgil’e bela etmesi sanki azmış gibi 5 manat da Ağabacı’dan aldı

⁸² Arabası yeşil oğlan Gani Gani!/ Ağzı altın diş oğlan Gani, Gani!/ Gel sen bana sataşma/ Çünkü hayâsızım ben Gani, Gani!

⁸³ Dem dem olmuşum ay güzel/ Gözleri mahmur olmuşum ay güzel

ki “Kiracı bulmuşum senin için!” dedi. Çok iyi yaptı Dellal Zübeyde! Elinden geldiğince Dellal Zübeyde gibi anasının memesini kesenin sözüne bakan sonunda böyle olur. Sonra Ağabacı düşündü ki gerek evin adamı bir erkek olsun, adam ne dediyse o olsun. Nasıl ki Ağababa diyordu “Kiracılar bize lazım değil.” Öyle de olmalıydı.

Dolça ilk gün yuvasının yanında durup bu yeni gelen insanlara baktı bu yeni insanların hareketini, konuşmasını, davranışını düşündü. Milisyoner Sefer doğru diyordu ki “Köpeğin huyu sahibinin huyuna benzer.” Dolça’nın da ilk günden bu yeni gelen adamlardan gözü su içmedi, hoşlanmadı. Bu yeni adamları görür görmez yüzünü çevirdi, arkasını döndü. Tabii ki bu yeni adamlar Dolça’nın onları beğenip beğenmeyeceğinin derdini çekmiyorlardı. Bunlar genellikle dert çeken adamlar kabilinden değillerdi. Bir tek Ofelya Dolça’yla anlaşmak istiyordu, ama bu da mümkün olmuyordu. Ofelya Ağababagil’in kızları ile kaynaşıp karışmıyordu. Bahçede yalınayak, başı açık gezen, istedikleri zaman yemek yiyen, istemedikleri vakit yemeyen, kaynamamış su içen, tek başına gidip denizde çimen bu kızlara Ofelya hayretle bakıyordu. Sanki bu kızlar başka dünyanın insanlarıydı. Ofelya bu kızlarla konuşmaktansa Dolça ile konuşmak arzusunda idi. Dolça ile dost olamak istiyordu ve bütün sevgisiyle dostluğuyla Dolça’ya yönelmişti. Ofelya bütün öğlen kiraz, kiraz üstüne, çikolatalar, çikolata üstüne pirzola, pirzola üstüne tavuk, balık, erik ve saire çeşitli yiyecekler yiye yiye Dolça’nın yuvasının yanındaki ağacın gölgesinde duruyor ya da Ağababa’nın yaptığı tahta taburelerden birini getirip üstüne oturup boynu zincirli Dolça’ya bakıyordu.

Dolça tertemiz giyinmiş saçları taranmış kırmızı bant takılmış bu şişman kıza yüz vermiyordu. Kız ona yaklaşmak istediğinde Dolça havlıyordu ve Ofelya da korkup o vakit geri çekiliyordu. Balkondan bunu gören Emine Hanım “Kudurasın, kurbağa!” diyordu.

Emine Hanımın böyle demesinin sebebi oydu ki Ofelya evde bir şey koymuyordu hepsini getirip Dolça’nın önüne atıyordu. Kebap, tavuk budu,

köfte, dolma içi atıyordu. Dolça bunların hiçbirini yemiyordu ve bunları bahçeye gelen kediler acele acele yiyip kaçıyordu.

Ofelya o kadar alınıyordu ki neredeyse oturup ağlayacaktı. Ofelya o kadar uğraşıp çalışıyordu, o kadar cana yakın konuşuyordu o kadar yüceltiyordu ama bütün bunlardan bir iş çıkmıyordu. Dolça ne Ofelya'nın yüzüne bakıyor ne de onun verdiği yemeklere dilini sürüyordu.

Emine Hanım güzel yemek pişiriyordu ve bu yemeklerin, güzel olması lezzetli olması kokusundan anlaşılıyordu. Kiracıların buraya taşındığı günden beri birçok yemeğin kokusu bütün bahçeyi evi sarıyordu. Sabah sabah kelle paça, et, tava kebab, öğlen ve akşam dolma, yoğurtlu aş, pilav, menemen, kızartma, sulu et kavurması, fırında makarna ve en çok da pirzola kokusu. Emirgulu'nun karısı Heyransa diyordu ki "Evinde olanlar çok zengin insanlardır!" Ağabacı da "Bana ne kendileri için zenginler." diyordu. Ağabacı içinden de diyordu ki "Alnımıza böyle yazılmış, bu yaz bizim de şansımız böyleymiş." Daha taşınalı bir haftayı biraz geçmişti ama bu süre boyunca Emine Hanım bir kez olsun bahçeden eşiğe çıkmamıştı, tuvalet bahçenin öbür ucunda olmasaydı, zalimin kızı hiç balkondan aşağıya inmeyecekti. Beşir Muellim her gün Bakü'den taksiyle geliyordu ve sabahları taksi ile şehre gidiyordu. Ağabacı diyorduki "Bu adam ki taksiye bu kadar para veriyor kendisine bir araba alsın." Heyransa da diyordu ki "A kız anlaşılan olmuyor herhalde maaşı azdır yoksa niçin almıyor?" Beşir Muellim her zaman şehirden geldiğinde iki eli de dolu sepetle geliyordu ve Emine Hanım bu sepetin içindekilerden bir uçtan lezzetli yemekler pişiriyordu.

Dersler bitmişti ve Nuhbala bütün gün deniz kenarında oluyordu. Kapkara olmuştu ve zavallı bizim bildiğimiz sebepten dolayı geceleri eve geç geliyordu, evdekiler onun yüzünü demek ki görmüyorlardı. Kızların hepsi bu yemek kokularının derdinden başını alıp bir kız arkadaşlarının evine gidiyordu. Ağabacı da bu gidişlerin sebebini bildiği için canını dişine tutup sabredip hiçbir şey demiyordu. Bütün bunlara da sabretmek gerekiyordu, ama bir şeye sabretmek çok zor bir işti. Bu türlü türlü yemeklerin bu tür

kokusu karşısında, Ağabacı her defasında tavaya patates doğrayıp onu kızarttığında patlıcan doğrayıp kızarttığında, sanki çocuklarından utanıyordu. Çünkü şimdiye kadar Ağababagil’de böyle bir şey olmamıştı ve bu en beteri idi.

Ofelya, “Dolça! Dolça!” diyordu ve canı gönülden uğraşıyordu ki bu bembeyaz köpekle dost olsun. Emine Hanımın taze dana etinden pişirdiği pirzolayı Dolça’nın önüne atıyordu ama Dolça bu dostluğu kabul etmiyordu.

Bir defa Ağabacı’nın tüyleri ürperdi. Kadına öyle geldi ki Dolça gözünü Ofelya’nın attığı pirzoladan çekti yüzünü çevirdi ve ağladı. Akşam Ağabacı Ağababa’ya yarın üç tavuk kesmesini söyledi. Ertesi gün bu üç tavuğu pişirip yedikten sonra Ağababacı kemiklerinin hepsini bir tabağa yığdı ve hemen tabağı götürüp Dolça’nın önüne koydu. Dolça o gün bu kemiklerin hepsini hıçıldata hırçıldata beş dakikada yiyip bitirdi.

Neyse tantanaydı, Ağababa demişken eşek getir kavgayı yükle.

V

Beşir Müellimgil bu yaz hiçbir yere gitmedi ev kiralamışlardı ki oğulları Adil bu sene enstitüye giriyordu ve Kelenter Müellim de bunun için her gün buraya gelip gidiyordu. Çünkü Kelenter Müellim enstitüde ders veriyordu. Herhalde Kelenter Müellim enstitüyle alakalı bir adamdı.

Kelenter Müellim’in kırmızı bir “Jiguli” arabası vardı ve her defa bu araba Ağababagil’in kapısının önüne gelip duruyordu. Demek ki Kelenter Müellim şehirden bir haber getiriyordu. Çünkü arabadan iner inmez balkona çıkıyordu. Beşir Müellim evde olmadığına Emine Hanım ile sessiz sessiz fısıldaşıyordu. Bazen Adil’i arabaya oturtup Bakü’ye götürürdü. Ya sınava hazırlandığı için götürürdü ya da birileriyle tanıştırmaya götürüyordu. Ağabacı bunu tam bilmiyordu ama bu doğrudu ki çocuğu enstitüde okuması için Kelenter Müellim hazırlıyordu. Ağababagil’in kızları, Adil’i kendi aralarında Abış diye çağırıyorlardı. Çünkü bir akşam Nuhbala Adil’e “Amerika Birleşmiş

Ştatları'nın başkenti neresidir?" diye sormuştu. Adil de "ABŞ" diye cevap vermişti. Beşir Müellim'in nerede çalıştığı doğru dürüst belli değildi, canı istediği zaman işe gidiyordu ama bir gün Nuhbala eve şöyle bir haber verdi ki çocuklar diyordu ki güya "Beşir Müellim Bakü'de pazaryeri müdürüdür." Ne Ağababa ne Ağabacı bu konuda bir şey sormuştu. Çünkü Beşir Müellim'in nerede çalışıp çalışmadığı onları ilgilendirmiyordu. Çünkü Ağabacı da içinden günleri sayıyordu, ne zaman ağustosun sonu gelecekti ve bu kiracılar çıkıp gideceklerdi. Ağababa da kendi içinde günleri sayıyordu ki bu durum ne zaman bitecek? Ağababa düşün yapıp Ağabacı'yla evlendiğinden beri bir yastığa baş koyuyordu. O günden beri de Ağababa evine gelmek için can atıyordu. Yaşı geçmişti ondan mıydı ya da ne olmuşsa son zamanlarda Ağababa " Bakü – Buzovna" dolmuşunu süre süre günde altı defa o başa, altı defa bu başa köylerinin yanından gelip geçerken az kalsın insanlarla dolu minibüsü bırakıp eve gitmek isterdi. Ağabacı serin kuyunun suyunda bir kova çekip öyle bahçenin ortasında Ağababa'nın boynundan boğazından su döksün ve Ağababa da yüzünü gözünü iyice yıkayıp bütün bu otobüs gürültüsünü patirtisini bu otobüs sıkıntısını aklından atsın. Balkonda oturup armudî bardakta ve güzel renkli çaydan içe içe televizyona baksın. Meğerse Ağababa'nın bu yaştan sonra göreceği günler varmış. Hele bir de Ağababa işten rica edecekmiş ki ona ilave sıra versinler, eve de yalan söyleyecekmiş, diyecekmiş ki "Ağabacı vardiya arkadaşım hastalanmış ona göre de ilave iş vermişler bana." Ağabacı anlamıştı ki aslında Ağababa evden kaçıyor ama yüzüne vurmuyordu bunu. Ağabacı kendine öğüt vermekten yorulup sadece bununla kendini sakinleştirirdi ki başına gelen usta olur, yanlış yaptım bundan sonra evimin atasıyla yazın evi kiraya vermeyeceğim.

Velhasıl bu uzun bir hikâyedir ve bu uzun hikâyenin başında kebab tezgâhı durur. Kebab tezgâhı ilk defa ağustos akşamı başladı. O ağustos akşamı ki Emine Hanımın öğlen yemeklerinin kokusu bahçeden çekiliyordu ve kızlar dönüp eve gelmişlerdi. Hepsi televizyonun karşısına toplanmışlardı. Kiracılar hâlâ eve taşınmamıştı, Ağababa televizyonu balkondan balkonun altına indirmişti. Beşir Müellimgil'in iki transistörlü televizyonu vardı, birini

balkona koymuşlardı ve Emine Hanım bu televizyona bakıyordu. Diğer televizyon Japon televizyonuydu. Ofelya kendisiyle beraber bahçede gezdiriyordu onu ve Dolça on on beş defa arkasını Ofelya'ya çevirdikten sonra Ofelya, çaresiz kalmış, bütün bu Abşeron'da yalnız kalıp ığde ağacının altında televizyon seyrediyordu. Tabii ki de bu el televizyonu ilgi çekiyordu. ığde ağacının gölgesinde oturup televizyon seyretmek çok güzel bir işti. Ofelya hatta bir defasında İran kanalını açmıştı bu televizyonda, ama Ağababa'nın kızlarından hiçbirisi gidip Ofelya ile o televizyonu seyretmemişti. Adil de televizyon seyretmiyordu. Kalın bir kitabı önüne koymuş yazın sıcağında hem de Abşeronun sıcağında odada oturup ter döke döke güya sınava hazırlanıyordu. Ama bir de bakıp görürdün ki doğruydu kitap çaresizce Adil'in önündeydi ama düşüncesi hayali uçmuş gitmiş, Allah bilir nerdeyedi. Bazen kendine geliyordu kitap yerine duvarlardaki aslana, kahramana bakıyordu, yine de dalıyordu. O ki bir de Beşir Müellim kaldı Beşir Müellim televizyonu sevmiyordu. Beşir Müellim'in gazete-dergiyle de arası yoktu. Beşir Müellim diyordu ki "İnsanın doğal yaşaması gerekir." Elbette böyleydi.

O ağustos akşamı Ağabacı da kızlar da balkonun altındaki televizyonun karşısına toplamıştı ve doğruydu bu televizyon eski bir televizyondur, o kadar da iyi göstermiyordu. Ağabacı da bu televizyonu değiştirmeyi içinden geçiriyordu. Yeni televizyon alsın ki, hem büyük göstere, hem de aydınlık göstere hem de görüntüler atlayıp adamı sinir etmesin. Ama şimdi bunun mevzuyla ilgisi yoktu, çünkü birazdan halk çalgıları orkestrasının konseri başlayacaktı ve söylenene göre bir kız okuyacaktı ki sanki Zeynep Hanlarova'dır.

Sakin bir rüzgâr başlamıştı, Ağabacı televizyonun karşısında yerini iyice rahatlatmış büyük bir zevkle, hevesle konserin başlamasını bekleye bekleye dedi.

“Yok kız yok!. ... Olamaz! Ne kadar kendilerini öldürseler de ne kadar taklit etseler de Zeynep’e benzeyen olmaz. Bir tanedir insan evladı kız. Onun eşi yoktur.”

Bu vakit Kelenter Müellim’in kırmızı arabası kapının önünde durdu ve bu defa kırmızı arabanın içinden Kelenter Müellim’den başka gürültüyle dört adam daha çıktı ve bunların arabadan çıkmasıyla ortalık karıştı, mezhep yitti, Kelenter Müellim bağırdı:

–Beşir Müellim! Ay Beşir Müellim! Gel bak kimler gelmiş!

Geniş omzu, kalın baldırları çizgili pijamasının altında titreye titreye Beşir Müellim bu kadar kilosuna uymayan bir çabuklukla balkonun merdivenlerinden indi.

–Hoş gelmişsiniz! Ay her zaman buyurun gelin, sefa getirmişsiniz, iyi yapmışsınız, çok iyi yapmışsınız!

Misafirler bahçeye girdi. Belliydi ki bu misafirler nerede yiyip içtilerse biraz durup buraya gelmişlerdi. Çünkü bu misafirlerle beraber bahçeye alkol ve kuyruk kebabı kokusu Ağababagil’in bahçesine doldu. O şaka yaptı bu güldü öbürü de evin küçük kapısından bahçeye kadar kenarlara ekilmiş karanfillerden topladı, öbürüsü de ağaçtan karadut topladığında hem beyaz gömleği kıpkırmızı oldu hem de dutun budağını kırdı. Bütün bu zırlıtının karşılığında Ağabacı şükrediyordu ki iyiki Ağababa evde değildi. Ağababa’nın kalbi sıkışır dayanamazdı sabredemezdi bunlara ortalığı kan götürürdü ve mutsuz olurlardı.

Misafirler Kelenter Müellim’in odadan çekip getirdiği Adil’i görüp “Yiğit bu mudur?” diye sordular sonra “Mert oğlandır” dediler, sonra kendilerinden birini gösterip “Yiğit, sen yarın bak, bu müellime saygıdeğer Cebbar Müellim’e imtihan vereceksin.” Dediler. “Kendine sahip ol yiğit!” dediler. “Korkma, korkan göze çöp düşer” dediler.

Emine Hanım buraya taşındıklarından beri ilk defa aşağıya inip balkonun altına geldi. Ağabacı'dan acil mangal istedi, şiş, maşa, kömür istedi ve duydu ki Ağabacıgilin ne mangalı ne şişi ne kömürü, ne maşası var. Emine hanımın gözleri kellesine çıktı⁸⁴ içten hayret ede ede “ Vay sana ben ne diyeyim, ah kadın!” dedi “Savaş vakti mi sanki. Ömrünüzde kebab pişirmediniz mi?” Hayretini buna benzer sözlerle ifade etmeye Emine Hanım'ın zamanı yoktu. Emine hanım balkonun altından çıkıp geniş sırtını oynata oynata telaşla Kelenter Müellim'e yaklaştı, Kelenter Müellim mahrem bir adam gibi başını aşağı eğip kulağını Emine Hanımın ağzına yakınlaştırdı ve Emine Hanım da Kelenter Müellim'in kulağına telaşla fısıldamaya başladı. Kelenter Müellim dikkatle Emine Hanım'ı dinleye dinleye balkonun altına Ağabacıgil tarafına baktı ve sitemle başını çevirdi. Çabucak bahçeden çıkıp kırmızı arabasına bindi ve Kırmızı Jiguli süratle Gümüş Malik'in deniz kenarındaki kebaphanesine doğru götürüldü.

Birazdan bütün bu bahçeye bir kebab kokusu yayıldı, kebab kokusu bütün âlemi sardı. Emirgulu'nun karısı Heyransa başını pencereden çıkarttı ki baksın bu ne hengâmedir böyle. Sonra ne olduğunu anladı ve evine kebab kokusu gelmesin, kebab dumanı dolmasın diye hemen pencereyi sıkı sıkı kapattı.

Kelenter Müellim Gümüş Malik'in kebaphanesinden getirip bahçenin ortasında yaktığı mangalda kebab pişiriyordu. Çok yağlı koyun eti olduğu için yağ eriyip cızlaya cızlaya közün üstüne dökülüyordu ve duman âlemi bürüyordu. Kelenter Müellim Ağabacı'nın elbise kaydattığı büyük kazanın kapağıyla dumandan gözlerinin yaşı aka aka mangalı yelliyordu ve Adil pişmiş şişleri bütün bahçe boyunca merdiven boyunca yağın damlata damlata balkona çıkardı. Balkondaki kalabalık hazır olarak bekliyordu:

Beşir Müellim “Tabî ki, bu Ermeni konyağıydı! Bu da Çeçen – İnguş konyağıdır. Tabî ki, Çeçen – İnguş konyağıdır! Bu da Dağıstan'ındır! Dağlar kartalları yapmıştır bunu tabî ki böyledir!” Diyordu.

⁸⁴ Gözü kellesine çıkmak: Çok şaşırmak

Cabbar Müellim “Bu adam âlemdir?” diyordu. Sefter Müellim. “İçelim âlem adamların sağlığına!” diyordu.

Çünkü böyle âlem adamlar olmasaydı bu dünya çok boş dünya olurdu.

Elisahib Müellim millet derdi çekiyordu ve diyordu ki “Allah bu milletin sonu ne olacak, niye bu milletin adamları bu kadar azdır, o kadar az ki böyle adamları mumla aramak gerekiyor ve Kelenter Müellim ne güzel iş yapıyordu ki onları buraya getirip milletin, bu tür kişiler ile karşı karşıya oturttu.”

“Sofraya bak!” diyordu. Elisahib Müellim “Bu nasıl sofradır hem de beş dakika içinde! Sen bir eliaçıklığa bak, sen bu nimetlere bak.” “Milletin simasıdır bu, milletin!”

Sadece Ferman Müellim susup hiçbir şey demiyordu, arka arkaya hıçkırıyordu, rengi ruhsarı sapsarı olmuştu ve anlaşılan Ferman Müellim’in hali haraptı midesi bulanıyordu.

Beşir Müellim:

— Emine Hanım zahmet olmazsa Ferman Müellim’e yoğurt getir, lazımdır. Dedi.

Cebbar Müellim:

— Ah bu adam âlemdir, vicdan hakkı için âlemdir.

Kelenter Müellim şişleri bir bir mangalın üstünden alıp Adil’e veriyordu. Adil de şişleri korka korka alıyordu ki eli yanmasın. Kelenter Müellim’in keyfi doksan dokuz vuruyordu ve Kelenter Müellim böyle bir keyifle elini eline sürüp

— Neden korkuyorsun ay zalim! Dedi. Enstitüye girmiyor musun hı dede canı? Sonra Kelenter Müellim Adil'in hatırını kırmamak için kafası ile balkona işaret etti,

—E sen öl girmisen! Nağdı gağa dede canı⁸⁵ gerçekten kazandın mı!

Adil yüreklice şişlerden kaptı.

Kelenter Müellim'in gözleri balkonda kaldı ve bir müddet kebabları mangalın üstünde unuttu, çünkü Emine Hanım balkondan bahçeye geçiyordu, mangala doğru bakıyordu ve Emine Hanımın ipek gömleğinin açık yakasından göğüslerinin arası açık aşikâr görünüyordu. Sonra Kelenter Müellim gelişi güzel kendini toparladı, yine mangalla meşgul oldu.

O akşam Ağabacı birden kendine geldiğinde gördü ki kızlar bu kebab kokusundan, dumanından başını alıp bir tarafa gitmişti. Televizyondaki kız da sadece kendi için şarkı söylüyordu, çünkü bu vakit bahçede televizyonda şarkı okuyan kıza hiç kimse kulak asmiyordu. Ağabacı zincirin sesini duydu, Dolça'nın mırıltısını işitti. Ağabacı balkonun altından telaşla çıkıp Dolça'nın kulübesine doğru gitti.

Yıldız yeli, kebabın kokusunu, közün üstüne damlayıp cızıldayan yağın dumanını doğrudan boynu zincirli Dolça'nın üstüne götürüyordu. Dolça zincir çekmekle kırılmayacağını sanki unutmuştu da boynunu zincirden kurtarmak istiyordu kendini o tarafa bu tarafa atıyordu, mırıldanıyordu. Dolça'nın tüyleri kabarmıştı, ağzından su akıyordu, gözleri hem çapaklanmıştı hem de az kalsın gözleri yuvasından çıkacaktı. Ağabacı çabucak Dolça'ya yaklaşmak istediğinde köpek kuvvetlice bağırdı. Ağabacı kaç yıldan beri ilk defa Dolça'dan böyle korkmuştu. Köpeğin kabarmış tüyelerine baktı, büyümüş gözlerine baktı, ağzından akan suya baktı. Kadıncağıza sanki Dolça mırıldanmıyor, yaralanmış canavar gibi uluyordu. Ağabacı kendini tuttu, zinciri Dolça'nın boğazından açtı ve Dolça üç büyük

⁸⁵Nağdı gağa dede canı : Taranan kaynaklarda tam olarak karşılığı bulunamamıştır.

sıçrayışla Kelenter Müellim'in yanına atıldı, yerinde kıvrıldı. Kelenter Müellim kazan kapağıyla mangalı yelleye yelleye ayağını yere vurdu, Dolça'ya bağırdı.

—Git buradan!

Dolça arka ayakları üstüne yere çöküp başını dikti. Kelenter Müellim'in gözlerinin içine baktı ve Ağabacı sandı ki Dolça o vakit atılıp Kelenter Müellim'i cırmıklayacak, ama Dolça bereket ki ayağa kalktı iki kez kuvvetlice havladı, mangalın etrafında dolandı, sonra koşa koşa evin küçük kapısından sokağa çıktı.

Dolça sokak boyu koşa koşa köyden çıktı, deniz kenarına doğru gitti, ama deniz kenarına gelip durmadı, nasıl olduysa koşa koşa yeniden köye döndü ve çabucak köye girip geldiği sokaktan geri geldi, girişin küçük kapısından bahçeye girip durdu, dilini çıkarıp lehleye lehleye üstü kebab dolu mangala baktı.

Kebablar mangalda cızıldayarak kızarıyordu.

Ofelya:

— Dolça! Dolça! Diye seslendi.

Dolça balkona baktı. Ofelya acele acele balkondan inip Dolça'ya yaklaştı. Tam önüne gelmeye cesaret edemeyip Dolça'ya üç dört adım yakın durdu ve elindeki tabaktan birkaç sıcak kebab parçasını götürüp Dolça'nın önüne attı. Dolça önündeki kebab parçalarına baktı, sıkıca yumduğu ağzının kenarlarından su aka aka Ofelya'ya baktı ve birden kuvvetlice havlamaya başladı ve Ağabacı korktu ki Dolça doğrudan doğruya bu kızı ya mangalın yanında olan Kelenter Müellim'i ya da bunlardan başka bir adamı ısıtır. Ama yine de bereket ki Dolça bahçenin dört tarafını da duvar boyunca koşa koşa döndü. Çıkışın küçük kapısından çıkıp yine de deniz kenarına doğru yüz tuttu ve bu kez geceye kadar bahçeye geri dönmedi.

Dolça gece bahçeye döndüğünde misafirler çoktan çıkıp gitmişti, mangalın üstüne çoktan su döküp sündürmüşlerdi. Kızlar balkonun altında yatıyorlardı. Beşir Müellimgilin ışıkları sönmüştü, Nuhbala içinden Beşir Müellim'in babasına sövmüş saymıştı ve sonra çardağa gidip yatmıştı. Sadece Ağabacı gecenin bu saatinde eline bel alıp girişin yanında duvarın dibini belliyordu. Misafirler gitmeden önce Ferman Müellim işleri harap etmişti. Hayli yoğurt yemesine rağmen kendini tutamayıp duvarın dibine istifra etmişti. Ve şimdi de Ağabacı duvarın dibine toprak atıyordu ki, Ağababa gelip bu musibeti görmesin. Ağababa'nın bir günün sonunda ikinci sırasını da bitirip bu saatlerde gelmesi gerekiyordu. O gece Ağabacı düşündü ki bu kiracılardan alacağı parayla ne gelinleri için yüzük alacak ne de kızları için bir tedarik görecekti, çünkü böyle insanların parası hayır getirmez ve Ağabacı kararlaştırdı ki bu parayla televizyon alacak ve bunların öfkesine bir sene boyunca televizyona bakacak. O gece Dolça Ağabacı'ya baktı, kadının kendi kendine konuşmasına kulak kabarttı, göz ucuyla gizli gizli ikinci kata doğru baktı ve bahçenin ağaçlarının arasından geçip aşağı tarafa gitti.

O gece kediler Ofelya'nın Dolça'nın önüne attığı kebab parçalarını oradan buradan bulup yediler ve keyif çattılar. Dolça kedileri bahçeden kovmadı ve tavşanlarla da işi yoktu, demek ki geceyi duvarın üstünde oturup denize ve kayalara doğru bakarak geçirdi. O kebab tezgâhı ilk değildi sonuncu da olmadı. O günden sonra neredeyse her akşam Kelenter Müellim'in arabasında misafirler geldi ve Kelenter Müellim'in pişirdiği kebabları Adil balkona taşıdı. Kelenter Müellim'in neşesi açık aşikâr yerindeydi. Bir kez nasıl olduysa Kelenter Müellim Ağabacıgil'in yanında Beşir Müellim'le şakalaştı. Lakin Kelenter Müellim başkalarının yanında Beşir Müellimgil'le konuşmazdı ve genellikle Kelenter Müellim fazla konuşan adam değildi. Kelenter Müellim kırmızı Jiguli'ye işaret edip Beşir Müellim'e "Araba küçüktür, Beşir Müellim. Misafirler içine sığmıyor." Kelenter Müellim böyle dedi ve güldü. Kelenter Müellim güldüğünde ince ve uzun boğazının yoğun damarları şişiyordu ve ağzı o kadar açılıyordu ki yanaklarındaki yıkanmamış altın dişleri de görünüyordu.

Ayıp değil İnşallah bu yakınlarda, “Volga” alırsın, misafirlerin de sığar içine, tabî ki, alırsın!, Boş ver çocuğun imtahanları kazansın ...” Beşir Müellim de böyle dedi ve aniden kahkaha atarak o da güldü ama Ağabacı ne olup bittiğini anlamadı ki burada gülecek ne var. Genellikle Beşir Müellim boşu boşuna gülen adamdı.

Kebabın kokusu bu ağaçların, bu çitlerin, bu duvarların canına değdi ve Emirgulu’nun karısı Heyransa, cumartesi günü hamamda köyün kadınlarına şikâyet etti.

—Kebab kokusu yüzünden akşamları kapı pencerenin hepsini kapatıyorum, e ağız zavallı Emirgulu sıcaktan evde oturamıyor.

Dellal Zübeyde kendini tutamadı ve önündeki başka bir kadının, köy meclisinin kâtibi Suğra’nın belini keseleye keseleye. “Şanslıyız ki içkici Emirgulu evde oturan olmuş.” Dedi.

Bunun üzerine Heyransa ve Dellal Zübeyde öyle bir kavgaya başladılar ki ve bu yaz hamamda böyle kavga olmamıştı. Hamamdaki kadınlar bunları zorla ayırdılar. Belinin kesesi yarım kalmış köy meclisinin kâtibi Suğra bağırdı ki, “Polis çağıracağım buraya” ve Heyransa, özellikle de Dellal Zübeyde köy meclisi kâtibi Suğra’yı iyi tanıdıkları için anladılar ki Suğra’yı bu kadar bu derecede sinirlendirmek olmaz ve birbirlerinden ayrıldılar.

Ağabacı kalbinden “Ağız siz birbirinizi niye dövüyorsunuz? Bakın ben ne çekiyorum, zavallı ben.” diye geçirdi.

Bir akşam Nuhbala kiracıların yemeğine horozlandı ve sinirli sinirli Ağabacı’ya sordu ki “Bunlar ne zaman def olup çıkıp gidecekler?”

“Bir yanlış yapmışım kocamla Nuhbala. Benim ölümü çıkarıp sonra çıkıp gidecekler cehennemlerine!” Bunu Ağabacı içinden dedi ama yavaş yavaş evin erkeklerinden biri olmaya başlayan oğluna şöyle cevap verdi:

— Acil hasta olana armut vaktinde yetişir, Nuhbala! Az kaldı!

VI

Emine Hanım ne kadar sabırlı kararlıysa, ne kadar hareketsizse, Beşir Müellim bir o kadar sabırsız ve bir o kadar da bir yerde karar veremeyen civa gibi oraya buraya kayan bir adamdı. Öğlenleri evde olduğunda ve hiç misafirleri olmadığında, Beşir Müellim çizgili pijamasını giyip sık sık bahçeye iniyordu, denize gidiyordu, evde ise geniş bol donla geziyordu. Bu adamın alışkanlığı kümesin önünde durup tavuklara ekmek vermektir. Her defasında evden taze büyük tandır ekmeği götürür gelir dururdu kümesin önünde ve başlardı ekmekten didikleyip

— Cib – cib – cib – cib diye diye tavukların önüne atmaya.

Tavukların ekmek kırıntılarını gagalamalarını izlerdi. Beşir Müellim Ağababa'ya diyordu:

—Boşver tavukların da tadı kaçtı artık. Tabii ki böyledir senin canın için,

Beşir Müellim kalın etli dudaklarını öne çıkartarak sanki Beşir Müellim'in bu sözlerine itiraz eden varmış gibi.

—Vay dünya âlem canına kurban senin, bizim ilçede tavuklar vardı, dünyanın hangi rengini diyorsan bu tavuklarda vardı. Tabii şimdi bazen yolum düşüyor o taraflara bakıyorum ki bahçe bembeyaz kuluçka tavuklarıdır! Noldu hı, o tavuklar vay atasına Böyle musibet olur mu, tavuk da makarna suyu yer mi?

Bazen Beşir Müellim bahçedeki dutun altındaki tahta sandalyede oturup kollarını geniş açıp serinliyordu. Beşir Müellim'in kendine has serinleme yöntemi vardı. O da şundan ibaretti ki Beşir Müellim ince bir bardak dolu içkiyi birden kafasına dikiyordu. Sonra da bahçedeki tahta sandalyede oturuyordu. Çünkü Beşir Müellim diyordu ki böyle sıcak

havalarda insanın dışı gibi içi de sıcak olsun güya o zaman insan iyice serinler. Beşir Müellim çok konuşurdu, çok konuşmasaydı sandalyenin üstünde böyle dinç oturamazdı.

Beşir Müellim Ağababa'ya diyordu

— Babam, Allah ölenlerine rahmet eylesin, bana üç şey vasiyet etmişti ki saklamak lazımdı. Birincisi şudur ki paranı sakla! Elbette sakla ki para düşman kazandıran bir şeydir. Kime ne senin neyin var! İkincisi elbette karını sakla. Üçüncüsü de şuydu ki seferini gizle. Tabii ki gizle Şamahı'ya gidiyorsan da de ki “Şeki'ye gidiyorum” seni Seki'de arasınlar, Şeki'de gözetlesinler seni.

Ağababa Beşir Müellim'in yüzüne bakamıyordu önceden söylediğimiz gibi Beşir Müellim saçını, bıyıklarını boyuyordu. Kendinden her zaman parfüm kokusu geliyordu ve Ağababa böyle şeylerden hoşlanmıyordu. Herhalde bu renk ve koku meselesinin Ağababa'yla ilgisi yoktu çünkü bu Beşir Müellim'in kendi bileceği işti. Ama bir iş de vardı ki çok aşırıya gitmişti ve bu Ağababayı da ilgilendiriyordu. Çünkü Beşir Müellim ve Beşir Müellim'in karısı Ağababa'nın evinde yaşıyorlardı ve onların bu evde temiz yaşamaları gerekirdi.

Ağababa Beşir Muallim'in parasını ve gezintisini saklaması konusunda da hiçbir şey söyleyemezdi. Ama konu karısına geldiğinde Kelenter Müellim'in Beşir Müellimgil'e sık sık gelip gitmesinden Ağababa hoşlanmıyordu. Kelenter Müellim'in ne için gelip gittiği belliydi, Beşir Müellim'in oğlunu üniversiteye hazırlıyordu, arkadaşlık hatrına veya başka bir şeye göre kendileri bilirdi. Bunun Ağababa'yı ilgilendiren yanı yoktu. Ama Kelenter Müellim'in bazen Emine Hanım'ın arkasından bakması Ağababa'nın hiç hoşuna gitmiyordu. Ağababa'nın hoşuna gitmeyen bir şey daha vardı ki Kelenter Müellim' in bu bakışlarının, yutkunup yutkunup gırtlığının aşağı inip çıkmasının Emine Hanım'ın kendisini de rahatsız etmemesi idi. Ağababa ve

buranın adamları her şeye sabrederdi ama namus meselesinde hiçbir şeye sabredemezdi.

Adil iki imtihan vermişti ve ikisinden de iyi çıkmıştı, Kelenter Müellim'in keyfi yerindeydi. Kırmızı Jiguli evin girişinde durduğu gibi Kelenter Müellim arabadan inip üçer üçer adımlarla merdivenden çıkardı ve Emine Hanım'ın ütülenmiş pantolon, kolalı gömlek giydirip saçını taradığı Abış'ı önüne alıp arabaya oturturdu ve şevkle Abış'a baka baka "Yiğittir yiğit!" derdi, "Aferin!" Sonra kırmızı Jiguli yerinden kalkıp gözden kaybolurdu bir de akşam dönerdi ve arabanın içinde misafirler olurdu ve bundan sonra kebab tezgâhına başlanırdı.

Ağabacı'nın kızları akşamları balkonun altından başını alıp her bir tarafa kaçmıyorlardı. Bunun manası yoktu. Çünkü kebabın kokusu zaten bahçeden gitmiyordu artık alışmışlardı. İkincisi de kızlar öğrenmişti artık. Hatta Emirgulu'nun karısı Heyransa da akşamları pencereyi açık bırakıyordu. Artık bu konuda ondan haber alan köyün kadınlarına diyordu ki "Varlığa ne darlık! Ben de her gün kebablık et ala bilseydim herkese yetecek kadar bol pişirirdim kebabı, hiç of da demezdim, hiç düşünmezdim ki kokusu giderse gitsin ne yapayım!" Heyransa böyle diyordu ama köyün kadınları biliyordu ki Heyransa böyle biri değildi. Bu köyde genellikle böyle adam bulunmazdı. Dellal Zübeyde de hiç böyle iş yapmazdı. Köyde kim kebab pişirdiyse o zaman bütün yakın komşuların iyiliğine, pisiğine bağlı olmadan birer şiş pay gönderilseydi. Çünkü bu köyde çocuğu olmayan bir tek Garovulçu Hesenulla vardı. Köyde diğer hepsinin dört beş çocuğu vardı ve kebab iyi bilinir ki kokusu her tarafı saran bir şeydir. Ağabacı kendini sövmekten yorulmuştu her defa Kelenter Müellim bahçede mangalı yaktığında Ağabacı söylenmeden edemiyordu. "Bunlarda insaf denilen şey yoktu!" diyordu. Bundan sonra kesindi ki Ağabacı kendinin de Ağababa'nın da günde bir parça siyah ekmekle acı çay içmesine razı olurdu ama evini bir daha kiraya vermeye razı olmazdı.

Ağabacı, Dellal Zübeyde suçluymuş gibi Zübeyde'ye selam vermiyordu. Onu gördüğünde yüzünü çeviriyordu. Dellal Zübeyde de yanıp yakılırdı ki “Ağababa'nın karısı da sinirini benden çıkarıyor, sanki bunların her gün kebab pişirmesinden ben mi suçluyum. Kiracı istedin ben de buldum ben niçin kötü oluyorum arada?” “Ağababa öyle horulduyor ki kim bunların evinde kalır?”

Ağababa her şeyi içine atıyordu, yüzüne karşı hiçbir şey söylemiyordu, çünkü Ağababa görüyordu ki Ağabacı ne güne düştü, bu kebab olayına sabrediyordu. Emine Hanım'ın dinlettiği şarkılara da sabrediyordu. Her zaman temiz sessiz bahçesindeki bu sese, kâğıt parçalarına, kebab kemiklerine, Beşir Müellim'in eksik işlerine de sabrediyordu. Bir gün öğlen vakti Beşir Müellim bahçede ateş yakıp beş altı kova su ısıttı ki Emine Hanım banyo yapmak istiyordu. Ağabacı'dan büyük çamaşır leğeni aldı balkona çıkardı. Kovaları da bir bir balkona çıkarttı. O gün evde olan Ağababa'dan büyük maşapa istedi ki suyu kovadan alıp Emine Hanım'ın başına döksün. Ağababa bir cevap vermedi ama kendini de tutamadı, arkasından küçük kapıyı sinirle çarpıp bahçeden çıktı. Beşir Müellim Ağababa'nın bu hareketinden hiçbir şey anlamadı ve maşrapayı Ağabacı'dan istedi. Ağabacı da içinden “Böyle adamın vay haline” dedi ve utana utana bakır maşrapayı Beşir Müellim'e verdi. Beşir Müellim de balkona çıkıp elbisesini çıkarıp leğenin içinde oturan Emine Hanım'ın başına su dökmeye başladı. Neyse her birine ayrı sabrediyordu çünkü atalar ne demiş kötü günün ömrü az olur.

Sadece Dolça bu işlere ne sabredebiliyor ne de alışabiliyordu. Son on günün sonunda Dolça tamamen zayıflamıştı. Dolça'nın kaburgaları sayılıyordu. Dolça'nın gözleri öyle bir büyümüştü ki bu gözlerde bir ışıltı vardı, ama bu ışıltı hastalık ışıltıydı, yürek ağrısının, derdin, gamın ışıltısıydı. Son on günde Dolça demek ki hiçbir şey yememişti ve Ağabacı'nın arpa unundan yaptığı yiyecekler Dolça'nın önüne nasıl koyuluyorsa öyle de kalıyordu. Dolça bunlara dilini bile sürmüyordu.

Dolça arada bir bahçedeki yeşil otlardan yemeye başladı ve Ağabacı anladı ki Dolça'nın başı ağrıyor. Dolça ayağa kalkıp kuvvetlice havlaya havlaya Ofelya'yı da kulübesine yaklaştırmıyordu ve Ofelya daha iğde ağacının yanına bile gelemiyordu. Ofelya balkonun penceresinden uzanıp.

— Dolça! Dolça! Diye bağıırıyordu ve balkondan da Dolça'nın önüne tavuk eti, tava kebabı, pirzola atıyordu.

Dolça ayağa kalkıp kulübenin önünde kendini parçalaya parçalaya balkona taraf havlardı ve Emine Hanım da balkondan uzanıp.

— Kudurasan kurbağa! Diyordu ve Ofelya'yı balkonun önünden çekiyordu. Ve bundan sonra Dolça sessiz sedasız kulübede uzanıyordu, başını yuvasının kapısından çıkarıyordu. Hiçbir şey ifade etmeyen gözleriyle bilinmeyen bir noktaya bakıyordu. Bu vakit Dolça'nın gözlerinin ışıltısında sönüp giderdi. Dolça'nın kara gözlerini yol çekiyordu. Bilinmeyen noktaya Dolça içinden kuvvetlice gelen bir istekle bakıyordu. Dolça Kelenter Müellim'in kırmızı Jiguli'sini sesinden tanıyordu ve akşamüstü bu sesi duyunca Dolça'nın gözünün ışıltısı birden bire artıyordu o vakit ayağa kalkıp yuvasının önünde kendini yerden yere vuruyordu ve ağzının suyu akıyordu. Kelenter Müellim bahçeye girdiği gibi Dolça bu adamı havlamayla karşılıyordu. Kelenter Müellim'in getirdiği misafirlere de bir bir havlardı ama Dolça'nın havlamasını kimse önemsemiyordu.

Kelenter Müellim balkondan uzanan Emine Hanıma bak baka Gümüş Malik'in mangalını ateşlediğinde Dolça'nın gözleri az kalsın büyüüp yuvasından çıkacak gibi olurdu. Bu vakit mangalın alevi Dolça'nın gözlerinde aks oluyordu. Dolça kuvvetlice havlardı, boynunun zincirini çekiştirip koparmak isterdi ve o vakit Ağabacı Dolça'nın zincirini boğazından açardı. Dolça yuvasının önünden mangalın yanına atılırdı. Sanki Kelenter Müellim'e değil kebabın âlemi sarmış dumanına havlıyordu, sonra da bahçeden kaçıyor, köyü dolaşıp yine bahçeye geliyordu. Yine bahçeden çıkıp gidiyordu. Dolça kendine yer bulamıyordu. Ağababa adet olarak bu

zamanlarda evde bulunmuyordu. Ama bir defasında Ağababa gece işten geldiğinde herkes yatmıştı. Hatta Ağabacı da sıcağından ve sinirden yorulup yorgun düşmüştü ve kıyafetiyle yerine uzanmıştı ki Ağababayı gözlüyordu. Ama uyuyakalmıştı. Ağababa bahçeye girdi ve birden bire Ağababa'ya öyle geldi ki sanki bu bahçe onun değil tamamen bambaşka bir bahçeydi. Aynı ev, aynı ağaç, aynı çit idi ama bunlar sanki bir yabancıydı. Ağababa son zamanlarda ilk defa bahçeyi gezip dolaştı. Her ağacını, her dalını eli ile ekip baktığı her bir taşını her bir çöpünü bildiği bu bahçe Ağababa'ya niye böyle geldi, anlamadı. Sonra bahçenin diğer ucuna, kümesin yanına geldi ve gördü ki Dolça duvarın üstünde durup ona bakıyor.

O gece ay çıkmıştı, yıldızlar çıkmıştı gökyüzü tertemiz idi ve bu aydınlık gecede Ağababa ile Dolça bir müddet birbirine baktı. Ağababa Dolça'nın gözlerini ömründe hiç böyle görmemişti. Dolça'nın gözlerinde bu kadar keder, gam, sıkıntı olmamıştı. Dolça'nın gözlerinde bir zavallılık bir ilaçsızlık, çaresizlik vardı. En önemlisi Ağababa'yı en çok etkileyen Dolça'nın gözlerinde bu dem bir af dileme, özür dileme vardı. Sanki Dolça'nın siyah gözleri o aydınlık ağustos gecesinde nedense affedilmeyi istiyordu. Artık ne içinse önceden utanıyordu.

Ağababa sabaha kadar rahatsız yattı ve Ağababa sabaha kadar rahatsız yattı ki Dolça'nın bu bakışları gözlerinin önünden gitmiyordu ve Dolça'nın bu bakışları Ağababa'nın yüreğini sıkıyordu ve adamı daraltıyordu. Bu kara gözler, kara renklerden kara taşlardan kara mektuplardan, kara gökten, kara denizden, haber veriyordu. O gece Dolça herkes yattıktan sonra duvarın üstüne uzanıp gözlerini deniz kenarına, o tarafta Gümüş Malik'in Kebabhanesi vardı, oralara dikmişti.

Gümüş Malik'in Kebabhanesi köyden hayli uzakta, kumsalın en sonunda, kum tepesinin üzerindeydi. Bu kebaphanede yaz kış kebab pişiyordu ve bütün bu tarafların sahipsiz köpekleri Gümüş Malik'in Kebabhanesinin yanında geziyordu. Sümsük köpekler bir tarafta durup müşterilerin yiyip içtikleri sofrayı dikizlerdi ve keyfi iyi olan müşterilerin onlara

attığı kebab kemiklerini gökte yakalarlardı. Tekmeye, sövmelere, atılan taşla tahtaya maruz kalırlardı, ama kebaphanenin yanından çekilip gitmezlerdi. Köyün köpekleri bu sümsük köpekleri yaklaştırmazdı ve bu köpekler de ya kayalıkta avare gezerlerdi ya da yaz kış kebabhanenin etrafında olurlardı.

Yaz mevsiminde kebab çok pişiriliyordu çünkü Bakü'den gelen müşteriler çok oluyordu ve yazın bu çevredeki sümsük sokak köpekleri gözle görülür şekilde şişmanlıyordu.

Dolça duvarın üzerinde sabahladı.

Sabah Ağababa kalkıp işe giderken Ağabacı'ya:

— Dolça'ya iyi bak dedi ve kümeden üç tavuk çıkarıp kesti.

O gün Ağabacı da Nuhbala da, Naile, Firuze, Kemale, Amale, Dilşad, Büyükhanım da anladı ki bu tavuklar aslında Dolça için kesilmiştir. Bunun için de öğlen tavukların kemiklerini biraz üstten yediler, kıkırdaklar kemiklerin üstünde kaldı. Boğazları ayrı ayrı kaburga kemiklerini bir bir temizlemediler. Ve bütün bu lezzetli kemiklerin hepsini Ağabacı hevesle demir tabağa doldurup Dolça'ya götürdü. Demir tabağı Dolça'nın önüne koydu ve dünyanın en beklenmedik olayı oldu. Dolça sevine sevine tavukların kıkırdaklı kemiklerinin üzerinde atılmadı, bir müddet gözlerini hevesi bitmiş, feri sönmüş gözlerini Ağabacı'nın gözlerinin içine dikti. Sonra gönülsüz gönülsüz ayağa kalktı, tabağı kokladı ve tabaktan bud kemiklerinden birini alıp, yukarısını dişledi. Ağabacı bu işe şaşırdı. Birazdan tavada kızaran etin kokusu bahçeyi sardı. Emine Hanım tavada kuzu kaburgası kızartıyordu, hem kuzu kaburgası kızartıyordu hem de kiraz yiye yiye balkonun penceresinden bahçeye bakıyordu. Emine Hanım odaya hiç girmiyordu, gününü öyle balkonda geçiyordu ve mesele sadece o değildi ki balkon odaya nispeten serin oluyordu ama bir sebep daha vardı. Odanın duvarındaki aslanın korkusu Emine Hanım'ı bazen bunaltıyordu. Bakın bir evin içine ne resim çizmişler sanki hayvanat bahçesidir!

Ofelya televizyon elinde bahçede ağaçların arasında dolaşıyordu. Ofelya gelip iğde ağacının altında durduğunda Dolça kıza havlamadı kulübesinin yanında ayağa kalktı, mırıldadı o tarafa bu tarafa dolandı, sonra yine yuvasının yanında yere çöktü. Ofelya gözlerine inanamadı ve Dolça'nın ona havlamaması Ofelya'ya öyle tesir etti ki kız önce ne yapacağını bilmedi sonra Dolça'nın kara gözlerine baktı ve bu gözlerde bir çaresizlik gördü. Ofelya hissetti ki aslında bu vakit Dolça'nın kara gözlerinde çaresizlik değil bir mağlubiyet vardı. Ofelya elindeki televizyonu iğde ağacının dibine atıp koş koş balkona çıktı ve Emine Hanım'ın boş kaba yığıldığı kızarmış kaburgalardan üçünü dördünü götürüp elleri yana yana aşağı indi. İğde ağacının önüne yürüyüp sıcak kaburgaları, yağı damlayan kızarmış kuzu kaburgalarını bir bir Dolça'ya doğru atmaya başladı.

— Dolça! Al! Al! Dolça! Al!

İlk parça, Dolça'nın önüne ayaklarının yanına düştü ve Dolça nasıl durduysa öyle de başını aşağı eğip kaburga parçasına baktı, sonra yine başını kaldırıp Ofelya'ya baktı. Dolça havlamadı. Dolça'nın ağzı açılmıştı, dili ağzından sallanıyordu ve ağzından su akıyordu. Dolça'nın kara siyah gözlerinde derin bir keder vardı. İkinci parça da Dolça'nın göğsüne değip yere düştü. Üçüncü parça havada yok oldu. Ofelya önce ne olduğunu anlamadı ama gördü ki Dolça çabuk çabuk ağzındaki et parçasını yiyor, elindeki sonuncu parçayı da attı ve Dolça bu sonuncu parçayı da havada kapıp yemeye başladı.

Ofelya sanki ömründe böyle sevinmemişti ve sevinçten Ofelya anlamadı atıla atıla balkona nasıl koşarak çıktı ve kızarmış kuzu kaburgasıyla dolu tabağı nasıl götürdü. Emine Hanım dedi:

— Deli misin, nereye götürüyorsun bunları?

Ofelya da dedi:

— Ağlarım şimdi, o zaman anlarsın!

Ofelya dolu tabakla yine iğde ağacının yanına koşup geldi ve Ofelya buraya gelene kadar, Dolça yerdeki iki parçayı da yemişti. Dolça arka ayakları üstüne kalktı ve fırsatı kaçırmadı. Ofelya'nın bir bir attığı sıcak kuzu kaburgalarını havada yakalaya yakalaya telaşla hemen yemeye başladı. Ofelya Dolça'nın yanına geldi. Dolça parçaları öyle çabuk çabuk öyle açgözlülükle tepiktirip yiyordu ki kemikleri öyle çabuk çabuk hırçıldıdata hırçıldıdata çiğneyip yutuyordu ki et bittikten sonra Ofelya tabağı Dolça'nın önüne koydu ve Dolça tabağın dibindeki yağı yalamaya başladı.

Ağabacı balkonun altında oturup poğça için hamur açıyordu. Ağabacı'nın dönüp Dolça'ya baktığında bu kez kadın gözlerine inanamadı, oklava elinde kala kaldı ve Ağabacı bir müddet lal dilsiz kaldı, kıpırdamadı, kiracıların tabağının dibini yalayan Dolça'yı seyretti, sonra içi yana yana, kendi kendine "Zavallı hayvan!" dedi.

«Volga»sı yaşıl oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

Ağzı gızıl diş oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

Gel sen mene sataş-ş-şma,

Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

Cır sesli oğlan her zaman ki gibi, sesini bütün gücüyle çıkarttı.

Dem dem olmuşam ay güzel

Gözleri humar olmuşam ay güzel

Ve o günden sonra Dolça Ağabacı'nın arpa unundan yaptığı yala⁸⁶ bir daha hiç dokunmadı. Ofelya'nın bir baştan taşıdığı pirzolaları, tava kebablarını, köfteleri, kızarmış etleri havada yakalayıp yemeğe başladı. O günden sonra Dolça Ofelya'nın gölgesi oldu ve Ofelya'yı gördüğünde eline bakıyordu.

O günden sonra Ofelya Dolça'yla oynamaya başladı sonra Dolça'yla kavga etti sonra Dolçayı kovdu. Dolça'ya güldü ama Dolça Ofelya'dan

⁸⁶ Yal: Köpek ve ineklere yedirilmek için un ve kepeklerle hazırlanan yiyecek

vazgeçmedi. Ofelya sinirlendiğinde Dolça'ya yemek vermedi, Dolça kara gözleriyle yalvardı, her defasında Ofelya'nın kalbini yumuşattı ve tatlı parçaları havada kapıp tepıştirdi.

Sonra Dolça daha Kelenter Müellim'e de bağırmadı. Bahçede kebab pişiren Kelenter Müellim'in ayaklarına dolaşmaya başladı. Kelenter Müellim'e yalandı ve Kelenter Müellim'in de bazen kalbi yumuşadı şişin ucundan bir parça çıkarttı Dolça'ya attı, Dolça da Kelenter Müellim'in attığı kebab parçasını havada kapıp ağızı yana yana yedi.

Bir defasında yaz akşamının boğuculuğundan hem de mangalın sığağından ter döken Kelenter Müellim'in bu bir taraftan da iki de bir ayaklarına dolanan Dolça'ya sinirlendi ve tekmeyle Dolça'nın belinden vurup kenara attı.

Bu zamana kadar Dolça'ya tekme değmemişti ve Dolça Kelenter Müellim'in tekmesinden sallana sallana kulübesine doğru gitti. Bir müddet orada durup Kelenter Müellim'e baktı. Abış'ın balkondaki misafirlere taşıdığı yağı akan şişlere baktı, sonra yine Kelenter Müellim'in yanına geldi ve en sonunda Kelenter Müellim'in ona attığı iki parçayı havada kapıp yedi.

Kediler Dolça'nın korkusundan cesaret edip bu bahçeye gelememi, bazen gizlice geldiklerinde de yemeye hiçbir şey bulamadılar çünkü ne olursa hepsini Dolça kendi yedi.

Tavşanlar Ağababa'nın bostanında keyif yapıyorlardı çünkü Dolça sabahları öğlenleri ve akşamları, Emine Hanım'ın pişirdiklerinden, Kelenter Müellim'in kebablarından o kadar yiyordu ki bütün gece ağırlaşıyordu kulübeden dışarıya çıkmıyordu.

Dolça birkaç günün içinde canlandı, ete kana doldu, iyice şişmanlamaya başladı. Ağabacı'nın sanki bu işten haberi yoktu, kendini öyle gösterirdi ama artık yal yapmıyordu çünkü zaten Dolça bunları yemiyordu.

Nuhbala da kızlar da sanki hiçbir şey olmamış gibi birbirlerine de bu konuda bir kelime de bir şey demiyorlardı.

Doğruydu Ağababa öğlenleri evde olmuyordu ve bütün bunları gözüyle görmüyordu ama karşılığı yoktu. Çünkü Ağababa görmediklerini anladı, hissediyordu ve Ağababa ilk defa Dolça'nın kiracılara yalanmasını gördüğünde adamın yüreğinde sanki yaka yaka bir ot parçası kopup geldi. "Gidi dünya!" dedi. Sonra Ağababa düşündü ki zavallı Ağabacı onuncu çocuğu bekliyordu Ağabacı ve bu kadarki Ağabacı kebab kokusu kokluyor, kebab dumanı kokluyor. Bunun sonu hiç iyi olmaz, et bulup mangal bulup kebab pişirmesi gerekir, yoksa gerçekten hiç iyi olmaz bunun sonu. Ama Ağababa bilmiyordu ki, Ağabacı düşünüyor ki karnındaki çocuk hiç kebaptan iğrenecek çünkü bu çocuğa zızık ki ana karnında kebab kokusu duyuyor, iğrenecek kebaptan, iyi de yapacak, herhalde Ağabacı kendine böyle teselli veriyordu.

Dolça göz önünde şişmanlıyordu. Dolça da Emine Hanım gibi bahçeden dışarıya çıkmıyordu. Gece gündüz bahçede olurdu. Doğruydu Ofelya artık Dolça'ya doymuştu. Dolça'ya sık sık, tatlı yemekler, pırzola, tava kebabları, köfte vesaire getirmiyordu. Arada bir canı istediğinde ve keyfi geldiğinde kendi yemek artıklarını, yemek istemediklerini Dolça'nın önüne atıyordu. Ama Dolça şişmanlıyordu, çünkü akşamki kebabların bütün kemiklerini kalıntılarını, yiyilmeyip kalanların hepsini Dolça yiyordu.

Beşir Müellim her defa içi dolu hasır sepetlerle bahçeye girdiğinde Dolça o saat Beşir Müellim'in önüne yürürdü. Sanki Dolça anladı ki bütün bu görkem, bu kebablar, bu menemenler bu kızartmalar aslında ne Ofelya'nın, ne Emine Hanım'ın ne de Kelenter Müellim'in yüzü suyu hürmetinedir. Bütün bunlar bak bu şişman adamın siyah saçlı siyah bıyıklı bu adam içindir. Son zamanlarda Beşir Müellim'e özellikle yamanıyordu. Bir defa Beşir Müellim'in içi ağzına kadar dolu iki hasır sepetle bahçeye girdiğinde ve Dolça da o zaman Beşir Müellim'in önüne kaçınca Ofelya bundan beş altı gün önce nazını çekiyordu. Dolça bu konusunda kati fikrini söyledi.

Çok arsız köpektir bu köpek!

Beşir Müellim Dolça'nın bu özel dikkatinden hoşlanıyordu ve hayli mest oluyordu. Bu kez de Beşir Müellim maharetle gülümseyip "Allah'ın hayranıdır!" dedi. Sonra hasır sepetlerden birinin içinden bir sucuk parçası çıkarıp Dolça'nın önüne attı. Dolça sanki korkuyordu ki birden bire ikinci bir ortağı ortaya çıkar. Parçaları az kalsın diri diri yutarak bahçenin kumuna bulaşmış büyük sucuk parçasını yarım dakikanın içinde yiyip bitirdi. Balkonun altında oturup soğan çorbası için soğan temizleyen Ağabacı bütün bunları gördü, duydu ve hiss etti ki kahır onu boğuyor ve bu an ağlayacak, niye ağlayacak, niçin ağlayacak bunu söyleyemiyordu. Ama gördü ki bu vakit ağlayacak, elindeki soğanı çabucak leğenin içine atıp ayağa kalktı, balkonun altından çıktı. Sonra da bahçeden çıktı, hiç anlamadı ki niye çıktı.

Dolça Ağababa'nın gözüne görünmemeye çalışıyordu ve Ağababa bahçeye girince Dolça yok oluyordu. Bazen de kenarda durup mahzun mahzun Ağababa'ya bakardı. Bu dem Dolça'nın kara gözlerinin tam dibinden bir keder akıp gelirdi.

VIII

Ağustosun sonuna az kalmıştı ve Ağabacı şimdi günleri değil saatleri sayıyordu hem de Ağabacı tedirginlik içindeydi. İnanamıyordu ki bu insanlar buradan çıkıp gidecekler. Yine bu bahçede kendilerinden başka kimse olmayacaktı. Ağabacı inanamıyordu ki nerdeyse bu kebab kokusu, çeşit çeşit yemeklerin kokusu buralardan yok olup gidecekti, o güzel sesli kız, kahrolası artık Mecnunu çağırmayacak ve Mecnun da ona cevap vermeyecek. Geni'nin başına taş düşecek ve sesi kesilecek.

Ve sanki bütün bunlar azmış gibi, bir gün öyle bir şey oldu ki Ağabacı ne yapacağını bilemedi, bilemedi ki derdini kime desin, kendini nasıl kurtarsın.

Aynı gün sabah vaktini biraz geçtiğinde Beşir Müellim her zamanki gibi gitti ki kulübün yanında taksi tutsun ve Bakû'ye işe gitsin. Birazdan Kelenter

Müellim'in kırmızı Jigulisi gelip kapının yanında durdu ve Kelenter Müellim Adil'i arabaya bindirip her zamanki gibi, Bakü'ye götürdü. Emine Hanım cumbanın penceresinden başını çıkarıp ela gözleriyle kırmızı Jiguliyi gönderdi. Sonra yine her zamanki gibi Ofelya öğlen yatmak için balkona çıktı lakin Emine Hanım kendisi katlamalı, açılıp kapanan yatağı balkondan aşağı indirip Ofelya'nın yerini dut ağacının altına yaptı. Dedi ki "Bundan sonra öğlenleri Ofelya burada yatacak, çünkü hava alması lazımdır" Ofelya bu yeni fikirden çok memnun oldu, hevesle dut ağacının altında yattı. Çok geçmeden Kelenter Müellim'in kırmızı Jigulisi yine gelip kapının önünde durdu ve balkonun altında leğeni tahta taburenin üstüne koydu. Nuhbala'nın gömleklerini yıkayan Ağabacı (Kızlar kendi elbiselerini kendileri yıkıyordu) önce buna dikkat etmedi. Adil arabada yoktu. Kelenter Müellim yalnızdı. Kelenter Müellim kırmızı "Jiguli"den inip suçlu insan gibi o tarafa bu tarafa bakınca Ağabacı nedense kendini rahatsız hissetti, kalbini bir şüphe sardı, sonra Kelenter Müellim dut ağacının altında öğlen uykusuna gitmiş Ofelya'nın yanından geçerken Dolça yuvasından çıkıp bu zayıf uzun adamın önüne çıktı lakin Kelenter Müellim yavaşça sinirle "Defol! Defol!" diye fısıldadı ve çabucak balkona çıktı bundan sonra Emine Hanım başını cumbanın pencereden çıkarıp o tarafa bu tarafa baktı ve bundan sonra Emine Hanım'ın gülmesinin sesi geldi sonra sonra sesi kesildi öyle bir sessizlik oldu ki çok şeyden haber veriyordu. Ağabacı'nın iki eli de leğenin içinde kalmıştı, kolları titriyordu ve Ağabacı bütün içini bütün bedenini bürümüş heyecandan belini düzeltemiyordu. Dolça evin yanına geldi ve başını kaldırıp bir müddet balkona baktı ama bu defa balkondan yemek kokusu gelmiyordu sonra Dolça dut ağacının altında yatan Ofelya'ya baktı ve Dolça da yuvasının yanına uzanıp uyuklamaya başladı. Balkondan fısıltı sesleri geldi sonra bir ses geldi sonra da balkonun merdivene açılan kapısının kilidi bağlandı.

Ağabacı balkonun altında, kalbi çarpa çarpa kendi kendine "Vay ciğeriniz yansın sizin! Yansın ciğeriniz! Köpek oğlu! Alçak oğlu alçak, kahpeymiş bu kancık" dedi ve istedi ki balkona çıkıp bu sırtı geniş kadını rezil etsin. Ama Ağabacı bu rüsva eden olaya karşılık kendini öyle kaybetmişti ki

yerinden kalkamıyordu. Sadece şuna şükreliyordu ki çocuklardan hiçbiri evde yoktu. Kızlardan evde olan olsaydı bu rezilliğe sabretmek olmazdı. Ağabacı bu olayı hiç kimseye demedi. Bu olay Ağabacı'nın içini yaka yaka kendinde kaldı.

Ertesi gün yine Beşir Müellim yine taksi tutup Bakü'ye gitti, bir azdan yine kırmızı Jiguli gelip kapının yanında durdu ve Kelenter Müellim yine Adil'i arabaya bindirip götürdü. Emine Hanım yine öğlen yatması için Ofelya'nın yerini dut ağacının altına yaptı ve Ağabacı acele olarak kızların hepsini denize çimmeye yolladı. Kızlar ne olduğunu anlamadı, Ağabacı niye böyle gayret ediyor. Çünkü gerçekten de birazdan kırmızı Jiguli yeniden gelip kapının önünde durdu ve Kelenter Müellim yine gizli gizli o tarafa bu tarafa baka baka balkona çıktı yine balkonun kapısının kilidi bağlandı ve balkondan o edepsiz inilti duyulmaya başladı.

Dolça bu defa Kelenter Müellim'in önüne koşmadı sanki Dolça da anlamıştı ki bu olay hangi aşamadır. Bir iki defa göz ucuyla balkona doğru baktı. Kendi de sanki küçük bir istihzayla baktı. Sonra yuvaya girdi.

Kelenter Müellim'le Emine Hanım'ın olayı birkaç gün böyle devam etti. Ağabacı'nın elinden sadece Emine Hanım'a selam vermemek geldi. Emine Hanım'ın sözlerine hiç cevap vermedi ama Ağabacı'nın böyle davranması Emine Hanım'a hiç tesir etmedi. Plaklarını çala çala kirazını yedi. Öğlenleri Ofelya'yı dut ağacının altında yatırıyordu. Kırmızı Jiguli ikinci defa Adil'siz döndükten sonra balkonun kapısının kilidini bağladı. Akşamları Kelenter Müellim misafirlerle beraber geldiğinde misafirlere sofrayı açtı. Ağabacı her gün bir bahane bulup kızları oraya buraya gönderiyordu. Nuhbala bahanesi olmadan sabah çıkıp akşam geri gelirdi. Kelenter Müellim gizli gizli balkona çıkarken kendini görmezlikten geliyordu. Çabuk çabuk Emirgulugilin balkonuna doğru uzanırdı ki görsün Emirgulu'nun karısı Heyransa pencereden bakıyor mu bakmıyor mu. Ağabacı korkuyordu ki bu rezilliğin haberi köyde duyulacak. Aksi gibi nasıl olduysa bu günlerden birinde girişin küçük kapısı açıldı ve köyün birinci dedikoducucu ve habercisi Dellal

Zübeyde bahçeye girdi hem de öyle bir zamanda ki Ofelya dut ağacının altında öğlen uykusuna dalmıştı, kırmızı Jiguli kapının önünde durmuştu ve yine balkonun kapısının kilidi kapalıydı. Sanki Dellal Zübeyde böyle şeylerin kokusunu alıyordu, kedi gibi arayıp bulurdu. Dellal Zübeyde balkona doğru baktı sonra balkonun altına Ağabacı'nın yanına geldi ve önceden yazdığımız sebepten dolayı Ağabacı'nın onunla konuşmamasına bakmayarak sordu.

—Ne oldu ağez bunların çocuğu enstitüye girdi mi?

—Bilmiyorum dedi. Ağabacı kıpkırmızı kızarmıştı ve tamamen terin içindeydi. Dellal Zübeyde Ağabacı'nın bu vaziyetini kendi işine geldiği gibi yordu.

—A-a-a... hamama gitmiştin ağez Ağabacı?

Ağabacı:

—He, dedi.

Dellal Zübeyde

—A-a-a- dedi.

—Bu ne vakitte ne hamama gitmektir ağez?

Ağabacı artık cevap vermedi işiyle meşgul olmaya başladı. Ağabacı'nın şalvarının düğmelerini dikiyordu. Köyün kadınları adet olarak cumartesi veya pazar günleri akşam vakti hamama gidiyorlardı. Güzel ki Dellal Zübeyde bu merakıyla yetindi. Ağabacı'yı daha fazla soru suale maruz bırakmadı.

—Haberin var mı kulturnu köpek⁸⁷ yetiştiren Hesenulla'nın köpeği yine ölmüş?

Köylüler Garovulçu Hesenulla'ya "Kulturnu köpek yetiştiren Hesenulla" da diyorlardı. Çünkü Garovulçu Hesenulla evde küçük köpek besliyordu, bu köpeği yıkıyordu, kendi boğazından kesip ona yediriyordu. Bundan dört yıl önce Garovulçu Hesenulla'nın baktığı köpek hastalanmış ölmüştü ve

⁸⁷ Kulturnu köpek: Özel yetiştirilen kültür köpeği

Garovulçu Hesenulla köyün insanlarından utanmadan hüngür hüngür ağlamıştı. Sonra gidip kendine yeni bir köpek almıştı. Küçük, kıvrırcık, siyah tüylü bir köpekti ve bu köpeğin adını köyde Garovulçu Heseulla'dan ve son zamanlarda Kitabhanacı Necef'ten başka hiç kimse aklında tutamıyordu. Skoçteryer. Şimdi anlaşıldı ki Dellal Zübeyde'nin dediğine göre zavallı Hesenulla'nın bu köpeği de ölmüş.

Dellal Zübeyde dedi:

—Erkekler toplanmış kulturnu köpek besleyen Hesenulla'ya başsağlığı verecekler e ağız.

Zübeyde seslice güldü, ama Ağabacı'nın katiyen konuşma hevesi olmadığını görüp

—Allah korusun seni dedi ve bahçeden çıktı ki gidip kendine başka bir kadın bulsun ki sohbetleri tutsun.

Ağabacı'nın eli öyle titriyordu ki iğne iki üç defa parmağına battı ve böylece o gün geldi çatı o gün Ağababa'nın iş günü değildi ve Ağababa bütün gün evde olacaktı. Ağabacı kaç gündür bu günü bekliyordu ve bu günden korkuyordu. Ağabacı bu günün utancından korkuyordu çünkü Ağabacı bu rezilliğin utancından Ağababa'nın yüzüne bakamıyordu.

Ağabacı gece uykuya dalamıyordu, ne yapacağını bilmiyordu ki sabah ne yapsın. Önce şu kararı verdi ki kendi de kızlarıyla beraber başını alıp gitsin bir yere ve güya hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi kendini öyle tutsun. Sonra düşündü ki Ağababa'yı bir bahaneyle bir yere göndersin. Ama böyle de yapamayacağını da anladı, çünkü böyle de yapsa öyle de yapsa kötü bir iş yapacak. Neyse Ağababa'dan gizleyip örtbas edecekti. Sonunda Ağabacı düşündü ki bu dinsiz imansızlar da insandır, bir insan da edebini, hayâsını bu kadar yitirmez herhalde çünkü görecektir ki Ağababa gibi dağdan ağır bir adam evde ve nefslerini tutacaklardır.

O gün Beşir Müellim yine her zamanki gibi sabah işe gitti. Birazdan kırmızı Jiguli kapının önünde durdu ve Kelenter Müellim Adil'i şehre götürdü. Lakin yazık ki Kelenter Müellim Ağababa'yı görmedi çünkü Ağababa balkonun altında uyukluyordu. İnsan iki vardiyalı işe daha fazla dayanamıyordu. Bu yüzden Ağabacı her biri bahçede bir iş yapan kızlarına üç dörd defa yüksek sesle uyardı ki ses çıkarmasınlar Ağababa bu gün evde, istirahat ediyor. Kızlar da Ağabacı'nın bu sözlerine şaşırdılar çünkü Ağababa'nın evde olduğunu biliyorlardı ve hiç kimse de ses çıkarmıyordu. Ağabacı ona göre bu sözleri yüksek sesle diyordu ki hiç olmazsa Emine Hanım duysun bu sözleri. Ama Emine Hanım yine bahçeye inip Ofelya'nın yerini dut ağacının altında yaptığında Ağabacı'nın kalbi çarpmaya başladı ve Ağabacı ne yapacağını bilmiyordu.

İyi ki kızlar kendiliğinden toplanıp denize gittiler.

Dolça kulübenin arkasına geçip orada uzanmıştı. Ağababa evde olduğu zaman Dolça her zaman kulübesinin arkasına geçiyordu ve Ağababa'nın yanında Dolça kiracıların verdiklerini hemen o saat yemiordu, parçaları ağızına alıp hemen gözden kayboluyordu.

Ağababa balkonun altında çıkıp kuyunun yanına geldi ve kuyudan kova kova su çekip küçük havuzu doldurmaya başladı.

Yine önce oğlan ince, nazik sesini tiz notada yükseltip feryat etti.

—Leyli! Leyli!

Sonra kız kalın erkek sesine benzeyen tok sesiyle sordu.

—Ne oldu Mecnun?

Sonra ikisi de aynı yerden okumaya başladılar.

Bes biz axı nêyleyek?

İbn Selam elçi gelir,

Derdi kime söylemek?⁸⁸

-Peki biz şimdi ne yapalım?

İbn Selam elçi gelir

Derdi kime söyleyelim?

Bir gün sabah sabah Emine Hanım bu şarkıyı okuduğunda Nuhbala kendini tutamadı ve Adil'e dedi ki "Hadi ay maygülü⁸⁹ git annene de ki İbn Sina değil İbn Selam elçi gönderir.

Kırımızı "Jiguli" toz kaldıra kaldıra gelip kapının önünde durdu ve Ağabacı içinden "Vallah, dedi bunlar bizi insan yerine saymıyorlar. Bizi de köpek biliyorlar! Tramvay altında kalın siz! Kendileridir köpek. Kayalık itleri gibi soytarılık yapıyorlar insanların önünde köpek yavruları!" Sonra Ağabacı birinci kattaki mutfığa girip kapıyı örttü ki Ağababa'nın yanında bu utancın şahidi olmasın.

Kelenter Müellim arabadan inip bahçeye girdiğinde ve telaşla balkona çıkarken Ağababa önce bunu düşünmedi yani önce Ağababa'nın aklına bir şey gelmedi. Adam iki taraflı kendiri çeke çeke kovayı kuyudan çıkardı. Tam o zaman balkonun dış kapısının kilidi bağlandı ve bağlanan bu kilidin sesi gelip Ağababa'ya çattı. Ağababa elinde kova, kuyunun önünde ne kadar durmuşsa bir müddet öylece durdu. Kovanın içindeki suya baktı ve o ağustos günü Ağababa'nın rengi bembeyaz oldu. Sonra kovayı kuyunun yanında kuma koyup başparmağıyla genç yaşlarında ağarmış bıyığını kaşdı, sonra tam balkonun önüne geldi.

—Mellim! Ay Mellim!

Ağababa'nın sesini duyduğu gibi Ağabacı'nın ödü koptu "Öldürecek!" dedi kendi kendine. "Kan çıkacak! Bu köpekoğlunun bağırsaklarını yere

⁸⁸ Peki biz başka ne yapalım?/ İbn Selam elçi gelir/ derdi kime söyleyelim?

⁸⁹ Maygülü: 1. Turpgillerden, çeşitli renklerde çiçek açan, kokulu dik saplı, süs bitkisi
2.Su kuşu, Çulluk

dökecek. Mutsuz olacağız! Ay Ağababa vay! Öleyim ayaklarının altında. Ağababa elini bu aşağılık oğlunun kanına bulama Ağababa!..” sonra Ağabacı bahçeye kaçmak istedi. Ağababa’nın eline ayağına yapışsın imdat diye bağırsın, kıyameti koparsın, komşuları yardıma çağırsın ki Ağababa Kelenter Müellim’in şerrine düşmesin. Ama Ağabacı mutfaktan çıkamadı. Çünkü böyle bir durumda bu kadar edepsizliğin karşısında ölürdü ama Ağababa’nın karşısına çıkamazdı.

—Ale, Mellim!

Balkonun kapısının kilidi açıldı sonra kapı açıldı, sonra Kelenter Müellim başını kapıdan dışarı uzattı ve bu an Kelenter Müellim’in saçları perişandı, gömleğinin düğmeleri açılmıştı, tüylü göğsü görünüyordu pantolonunun kemeri sallanıyordu.

Kelenter Müellim gözlerini açıp Ağababa’ya baktı yani diyodu ki “Ne diyorsun senin benimle ne hak, hesabın var?”

Ağababa:

—Bir dakika gel buraya... Dedi.

Ağababa bu sözleri sessizce, kavgasız gürültüsüz söyledi ama öyle bir dedi ki Kelenter Müellim’in gözlerinin içine öyle bir baktı ki, bu üslubun, bakışın karşısında Kelenter Müellim kendiliğinden merdivenleri bir bir inip Ağababa’nın karşısına gelip durdu. Ağababa da bunu bekliyordu, elini atıp Kelenter Müellim’in yakasına yapıştı. Kelenter Müellim’in yakasını elinin içinde toplayıp yumruğunu boğazına dayadı, Kelenter Müellim’in boğazının damarları şişti, gözleri kızardı, nefesi tılandı, ağzını açıp bir şey demek istedi, ama adam gibi bir şey söyleyemedi. Ağababa Kelenter Müellim’i geri geri götüre götüre Kelenter Müellim’in sırtını girişin küçük kapısına çarptı, girişin küçük kapısı bu darbeden gıcırdayıp açıldı ama Ağababa, Kelenter Müellim’in yakasını elinden bırakmadı. Kelenter Müellim’i sokağa iteleyip öbür eliyle kırmızı Jiguli’nin kapısını açtı ve Kelenter Müellim’i kırmızı

Jiguli'nin içine itti sonra arabanın kapısını çarpıp kapatmak istedi, ama o vakit Ağababa'nın aklına bahçedeki mangal geldi. Kelenter Müellim'i hemen arabadan çekip arabadan çıkarttı sürükleye sürükleye mangalın yanına getirdi, elini Kelenter Müellim'in yakasından çekip "Götür" dedi. Ağababa'nın elinden yakasını kurtaran Kelenter Müellim mangalı yıldırım gibi toparlayıp bahçeden götürdü. Ağababa kendinde hiç mecal bulamadı ki Kelenter Müellim'in sırtına bir tekme atsın.

Kırmızı Jiguli yerinden götürüldü, toz toprak kaldıra kaldıra süratle gözden kayboldu. Sanki bu kırmızı Jiguli de korktu ki yakası Ağababa'nın eline geçer.

Emine Hanım göleğinin yakasını eliyle kapata kapata kafasını balkondan çıkardı.

—Bana bak a adam! Diye bağırdı. "Horuldaman yetmiyor mu?"

Ama Ağababa Emine Hanımın sesini kesti.

—Eğer bu gün buradan def olup gitmezseniz hepimizi baltayla doğrayacağım."

Emine Hanım yukarıdan aşağıya Ağababa'ya bakarak tamamen sesini kesti. Çünkü Emine Hanım anladı ki Ağababa dediğini doğrudan yapar, baltayı eline alıp Emine Hanım'ın da Beşir Müellim'i de Kelenter Müellim'in de başını keser. Sonra odanın duvarındaki aslan resmi Emine Hanım'ın gözlerinin önüne geldi ve Emine Hanım kafasını içeri çekti.

Ağabacı:

—Allahım sana şükürler olsun! Diye fısıldadı.

—Şükür sana! Şükür!

Ağababa kendi soğukkanlılığına hayret etti.

Şarkının sesi kesildi

Ve akşamüstü Beşir Müellim iki elinde içi dolu hasır bir sepetle şehirden döndüğünde Emine Hanım Beşir Müellim'e ne dediyse, Beşir Müellim gidip kulübün önünden bir taksi tutup getirdi ve Beşir Müellim Emine hanım, Ofelya (Kelenter Müellim Adil'i şehirden getirmemişti), bir de eşyalarını arabaya doluşup "sağ olsun"suz çıkıp gittiler.

Dolça bütün bu olayın olduğu sürede yuvasının yanında durup sesini çıkartmadı, ama bir defa yavaşça havladı, sinirleri harap olmuştu, öfkelenmişti, Ağababa'ya Dolça'nın ona havladığını düşündü niyeysen.

IX.

İki gündür Ağabacı bütün evi, bahçeyi silip süpürüyordu. İkinci kattaki odayı, balkonu, cumbayı karış karış yıkayıp temizliyordu. Sorun onda da değildi kiracılar pinti adamdı da her tarafı kirin pasın içinde bırakmışlardı, böyle bir şey de yoktu. Ama Ağabacı döşemeyi, duvarları, sürahileri, masanın üstünü, dolabın çekmecelerini bunun gibi bütün girintileri oyuntular özellikle de balkondaki gaz ocağını, ocağın altındaki küçük masayı ne kadar sildiyse de yıkadıysa da canına yatmıyordu, içi tiksiniyordu. Emine Hanım'la Kelenter Müellim balkonun kapısının kilidini nasıl kapattıktan sonra bu balkondan nasıl at soluması, köpek iniltisi geliyordu bunlar Ağabacı'nın aklına geldiğinde ki Naile, Firuze, Kemale, Amale, Dilşad, Böyükhanım, bu balkonda yatacağı için, Ağabacı on kat fazla var gücüyle silip temizliyordu.

Bu akşam Ağababagil yine de yukarı kendi yerlerine çıkmıştı. Eski televizyonu da çıkarmışlardı balkona ve bu gece hepsi kendi yerinde yattı. Yıllardan beri nasıl olduysa şimdi de öyleydi. Ağabacı yorulup elden düşüp verandada Ağababa'nın yanına yatmıştı. Ağababa'nın horultusu her tarafı titretiyordu, kızlar balkonda yatmıştı. Nuhbala da akşam gelip rahatça uzanmıştı çardakta ve yatıp uykuya dalmıştı. Sanki uykusunda gülüyordu. Olabilirdi, Nuhbala uykusunda gülebilirdi çünkü bu öğlen Nergiz elektrik trenine binip Bakü'ye gitmişti ki "Kendime defter kitap almalıyım" demişti. Nuhbala da otobüse binip Bakü'ye gitmişti. Nergiz ile Nuhbala, Bakü'de bir

yerde sinemaya gitmişti. Sinemada Nuhbala elini Nergiz'in omzuna koymuştu çünkü Bakü cemaati içinde hiç kimse onları tanımıyordu. Sonra Nergiz yine elektrik trenine binip köye gelmişti. Nuhbala da otobüse binip köye dönmüştü. Ve bu unutulmaz Bakü gezisinden sonra tatlı tatlı yatıyordu çardakta, rüzgârı da umursamıyordu.

Akşam yıldız yeli esmeye başlamıştı ve rüzgâr git gide kuvvetleniyordu. Bu vakit denizin uğultusu da rüzgârın sesine karışmıştı. Ağaçlar da hışırdıyordu. Rüzgâr kozalakları patırtıyla yere savuruyordu, narin çiçeklerini havaya savuruyordu.

Dolça duvarın üstünde oturup bu karanlık gecede, aysız-yıldızsız rüzgârlı Abşeron gecesinde kayalığa doğru bakıyordu. Kayalık görünmüyordu. Ama yıldız yeli, köpüklenip karanlıkta beyazlaşan dalgaları kayalara çarpıyordu. Dolça kayalara çarpan dalgaların sesine doğru bakıyordu. Dolça sonra başını kaldırıp Bağban Esedulla'nın evine doğru baktı. Bağban Esedulla'nın evi köyün yukarısındaki tepenin üstündeydi. Şimdi bu ev de karanlık içinde kaybolmuştu sadece dış kapılarının önündeki elektrik lambasının ışığı geliyordu. Sonra Dolça aşağı taraflara, köyün o bölümüne ki Guşvuran Fazil'in evi oradaydı, oralara baktı ve sanki o aysız-yıldızsız Abşeron gecesinde Alabaş aklına geldi, Sarıbaş aklına geldi, o sessiz o mülayim, temiz yaz günü aklına geldi. Onunla kovalamaca kaç-tut oynayan cüllütü aklına getirdi. O sessiz, o mülayim, temiz yaz gününde patlayan dört mermiyi aklına getirdi.

Dolça bu iki günün içinde yine zayıflamıştı. Hiçbir şey yemiyordu, hiç su bile içmiyordu, bahçeden dışarı çıkmıyordu, evin etrafında dolanıyordu. Kelenter Müellim'in mangal koyduğu yere gelip toprağı kokluyordu, yuvasının yanında yere uzanıp gözlerini balkona dikiyordu. Her araba sesi duyduğunda kafasını kaldırıp yola bakıyordu, sanki kırmızı Jiguli'nin hasretini çekiyordu.

Ağababa öyle hiss ediyordu ki Dolça kiracılara üzülmüyordu, Dolça'nın böyle yaramaz insanlar için üzülmesi Ağababa'nın kalbini dağlıyordu.

Ağababa Kitabhanacı Necef'in dünya ve hayat hakkında söylediği hikmetli sözleri aklına getiriyordu. "Gidi dünya!" diyordu ve içinden sövüyordu.

Bu gün öğlen Ağabacı yine arpa unundan yal⁹⁰ yapıp Dolça'nın önüne koydu ama Dolça yine de yala dilini vurmadi, demir kaba baktı, Ağabacı'ya baktı ve Ağabacı'ya havladı. Ağabacı Dolça'nın bu havlamasından çok utandı.

—Nedir, ne istiyorsun? Dedi.

Dolça yine Ağabacı'ya havladı ve nefretle, açık aşikâr nefretle demir kaptaki yala baktı.

Ağabacı:

—A-a-a... Allah için kebab istiyor bu! Dedi.

Ve bu vakit Naile kuyunun yanında elbiseleri yıkaya yıkaya dedi:

—Ben de kebab istiyorum.

—Ertesi gün Dolça kayboldu.

Bütün gün Dolça bahçeye gelmedi. Dolça gece de gelmedi. Ağababagil ertesi gün de beklediler. Dolça gelip çıkmadı. Dolça bir daha bu eve gelmedi.

SÜPRİZ KEBABI

Sonuç Bölümü

Gümüş Malik'e ona göre Gümüş Malik demiyorlardı. Zenginliğine işaret ediyorlardı. Eğer öyle olsaydı "Gızıl⁹¹ Malik" derlerdi, Dellal Zübeyde'nin dediğine göre (Bunu da herkes bilirdi ki Dellal Zübeyde'nin bilmediği şeye kurt düşer!) Gümüş Malik'te olan altın, İngiliz Bankasındaki altın ayarında bir şeydi. Gümüş Malik'e onun için Gümüş Malik diyorlar ki, Gümüş Malik oturup kalkıp diyordu ki "Gümüş adamın vücuduna en faydalı şeydir ve evdeki bütün çatalı, bıçağı, kadehleri, sahanı hatta ve tabakları bile gümüştendi. Hem de Gümüş Malikgil bunları sadece misafirlerin önüne koymuyordu on iki çocuğu, kendisi, hanımı, anası, kayınvalidesi, dul baldızı

⁹¹ Gızıl: Altın

ve dul baldızının yedi çocuğu, sabah, öğlen, akşam yiyip içtiklerinde sadece gümüş kullanıyorlardı. Velhasıl herkesin bir huyu olur ve adam da ayağını yorganına göre uzatır. Gümüş Malik'in de alışkanlığı gümüş idi.

Gümüş Malik'in kebabhanesinin adı "Mihek"⁹² idi çünkü burası güya kebabhane değil çayhaneydi ve güya cemaat buraya karanfilli çay içmeye geliyordu. Elbette çay içilmesine içiliyordu burada ama aç karnına değil, taze osétrina ve sévryuga kebabının, süt kuzusu kebabının, tavuk ve hint kuşu kebabının ve bunların hepsinin lülekebabının, talaş kebabının, mantının, zargananın, henkelin⁹³ kısacası dünyanın en lezzetli yemeklerinin üstüne içilirdi. Bu kebaphane konuşulduğu zaman Kitabhanacı Necef yanıp kavruluyordu. "Buna bir bak, hükümetin çayhanesini kebaphane yapmış, eti balığı ve her ne varsa hepsini kendi parasıyla pazarcılardan alıp pişirtiyor. Cemaate de on kat pahalıya satıyordu, sanki babasının kebabhanesidir. Sanki Gümüş Malik'in babası Hambal İsrafil öldüğünde bu çayhaneyi Gümüş Malik'e vasiyet edip vazife verip burayı çevir kebabhane yap, milleti soy, yak babasını, hiçbir şeyden de korkma, ne müfettişten kork ne teftişten ne de başka bir şeyden. Gessab Ağakişi Kitabhanacı Necef'in bu sözlerine kulak asıp "Evladım milletin kendi canında yok, gitmesin, gidip oturup Gümüş'ün kebabhanesinde ekmek yemesin." Diyordu. Kitabhanacı Necef Gessap Ağakişi'nin bu sözlerine şöyle cevap veriyordu. "Gümüş Malik'in kebabhanesi gidenler de Gümüş Malik'in arkadaşlarıdır, hepsi bir yere üşüşüp tahta biti gibi devletin malını her bir taraftan yiyor ve burada deniz havası ala ala keyif çatıyorlar. Ne yapalım, bırak yapsınlar, ama görürler onların başına ne oyun açacağım ben." Kitabhanacı Necef bu konuda gazeteye büyük bir makale yazıp göndermişti.

Gümüş Malik'in kebablarını pişiren kişi Hacımemmed ki köy halkı ona Meşedi Mangal diyordu. Kebabhanenin arka tarafına sırayla dizilmiş mangalları sabah erkenden ateşi biraz geçmiş odunla yakardı, şişleri dizerdi.

⁹² Mihek: Fars. Karanfil

⁹³ Henkel: Hingel: Bir çeşit mantı.

Temiz, rüzgârsız yaz günlerinde Ağababagil'in evinden dikkatle bakıldığında Gümüş Malik'in kebabhanesinden tüten dumanı görmek mümkündü.

O gün Ağababanın iş günü değildi, Ağababa yine önceki gibi sadece kendi sırasında çalışıyordu. Çalışmadığı günlerde de eve, bahçeye bakım yapıp evinde istirahat ediyordu. Tek cümleyle söylenecek olursa önce nasıl yaşıyorsa şimdi de öyle yaşamaya başlamıştı. Her şey yine önceki düzenine dönmüştü. Kelenter Müellim'in pişirdiği kebabların kokusu demekki bahçeden çekilip gitmişti. Bu bahçe, bu ev, bu ağaçlar Emine Hanım'ın plaklarının sesini yavaş yavaş unutuyordu. Ama yine de o ne ise bir eksiklik vardı. Ağababa bu "ne ise"nin neyden ibaret olduğunu tam anlayamıyordu. Elbette bu "ne ise"nin başlıca sebebi Dolça'nın kaybolmasıydı. Tam altı gün altı gece olmuştu ki Dolça yoktu. Ağababa düşünüyordu ki Dolça belki Bakü'ye gidip orada bu kiracıları bulup şimdi de onlarla kalıyordu. Ağababa bunu düşününce rahatsız oldu. Dolça gidip onları bulsa da o adamlar Dolça'ya bakmazdı. Ağababa kayalıklara inip Dolça belki kayalıktadır diye aradı Dolça'yı. Köyün çocukları kayaların arasını gezen Ağababa'yı görüp kaçıp dağıldılar. Köyün çocukları bazen öğlenleri gelip kayalıkta gizli gizli gezerdi. Bakü'de bir yerleri yokmuş gibi gelip bu kayaların arasında flört eden ve flörtten de ileri giden şehirli oğlanları, kızları izlerlerdi. Bütün bu yerlerde Dolça'dan bir iz, haber yoktu. Birisi sanki Ağababa'ya "Dolça buralarda değil ve Dolça meselesi bitti artık" diyordu.

Dolça'nın kaybolmasından başka o "ne ise"nin içine dâhil olan bir şey daha vardı. Çekiç, çivi alıp merdivene çıktı, çardağın tahtalarını sağlamlaştıran Ağababa o gün, ağustosun son zamanlarındaki o aydın, rüzgârsız, yaz günü uzakta, Gümüş Malik'in kebabhanesinden tüten dumanı görünce anladı ki ne yapılacaksa bunu mutlaka yapmalıdır ve bu gün yapmalıdır.

Ağababa merdivenden aşağı indi, çiviye çekici götürüp mutfağın yanındaki küçük odaya koydu, sonra yukarı çıkıp balkonda kendi işiyle meşgul olan Ağabacı ve kızlara şöyle dedi:

—Hazırlanın, kebab yemeye gidiyoruz!

Ağabacı da çocuklar da Ağababa'yı iyi tanıyorlardı ve bu kez Ağababa'nın ses tonundan anladılar ki hemen hazırlanıp gitmeliler.

Naile komşuya gitmişti, Amale koşup, Naileyi çağırdı, Dilşad deniz kenarına koşup Nuhbala'yı çağırdı. Ağabacı çoktandır giymediği krepdeşin⁹⁴ elbisesini dolaptan çıkartıp ütüledi. Ağababa'nın kolsuz beyaz gömleğini ütüledi. Kızlar kuyudan su çekip ellerini, yüzlerini, ayaklarını yıkadılar. Tam yarım saatlik hazırlıktan sonra Ağababa önde, Ağabacı ile kızlar arkada Nuhbala da en arkada avlunun küçük kapısından çıkıp Gümüş Malik'in kebabhanesine doğru gittiler.

Emirgulu nerdeyse yine bir az ileri gitmişti ve yine sokaktaki dut ağacının dibinde oturup sırtını ağacın gövdesine yaslanmıştı. Gözleri aka-aka kendi için okuyordu.

Men entige çortdayam!

Çortdayam, firontdayam!

Atıram plyumotları,

Vururam samalyotları!

Ben çok sıkıntıdayım

Heyransa da evlerinin sokak tarafına bakan balkonundaydı. Ağababagil'i görür görmez utandığı için perdenin arkasına gizlendi. Emirgulu'nun utancından hiç sormadı ki, bu sıcakta Ağababagil giyinip nereye gidiyorlar böyle. Doğru sormasa da yarın köyde herkes bilecekti ki Ağabacigil nereye gitmiş. Lakin Heyransa kalbinden Emirgulu talihsizliğine değindi. "Başın batsın öyle senin! Batsın Başın! Koca olduğun yerde bir kara taş olup düşseydin benim başıma!" Sonra Heyransa eve girdi çünkü şimdi Usta Martiros gelecekti ve odanın duvarındaki resmi kazımaya başlayacaktı. Son zamanlarda Usta Martiros müşterinin çokluğundan keyfine bakıyordu

⁹⁴ Krepdeşin: Krepdöşin, Çin kumaşı

Çünkü Şimdi de köyde moda olmuştu ki hepsi odalarının duvarındaki resimleri kazıttırıyordu. Yarın Usta Martiros AĞababagil'e gelecekti.

AĞababagil köyün sokağından aşağı indi. Sıcaktan dolayı herkes evine avlusuna çekilmiŐti. Boş sokakta AĞababagil'in karşısına ilk çıkan adam Garovulçu Hesenulla oldu. Garovulçu Hesenulla'nın keyfi pek yerindeydi, uçmaya kanadı yoktu ve kanat yerine iki elinde de bir köpek yavrusu tutuyordu. Küçük kıvırcık tüylü kahve renkli yavrular vardı Garovulçu Hesenulla AĞababa'yı görür görmez sevincini paylaŐtı.

“Gördün m aldım! Aldım, Pudel'dir bunların adı pudel! Cinsi mayası pudel, Bacı kardeŐler, Görüyor musun nasıl güzel mi?”

Anlaşılan Garovulçu Hesenulla yine varını yoğunu verip bu güzel köpekten almıştı hem de iki tane birden almıştı, bi tane erkek bir tane de dişi. Herhalde bundan sonra bunlar Garovulçu Hesenulla'nın gözde köpeği olacaktı, abla kardeş büyüyüp oğalacaklardı.

AĞababa'nın da keyfi yerindeydi ve AĞababa:

– He çok güzeller!” dedi ve bir “Aferin”i de ilave etti.

Sonra Kitabhanacı Necef'e rast geldiler. Kitabhanacı Necef gözlüğünü takıp evlerinin önündeki incir ağacının gölgesinde oturup yeni gazeteleri okuyordu ve AĞababagil'i görünce selam verip:

— Hayırdır, nereye böyle, AĞababa Müellim? Diye sordu.

Kitabhanacı Necef köyün bütün adamlarına “Müellim” diye hitap ediyordu. Hatta bir keresinde Gessap AĞakişi sinirlendi “Canım ben bütün ömrüm boyunca kasap olmuşum bu adam bana niye müellim diyor?” Bağban Esedulla Şöyle cevap verdi ki Kitabhanacı Necef ona göre herkese müellim diyor ki ona da herkes, “Müellim” desin, “Kitabhanacı Necef” demesin; Bağban Esedulla'nın sözü herkesin aklına yattı.

— Gezmeye gidiyoruz.

—Her zaman gezmek lazım. Dedi Kitabhanacı Necef ve yine gazetedeekilerin hepsini teker teker okumaya başladı. Bütün bu taraflarda Kitabhanacı Necef kadar gazete okuyan ikinci bir insan bulmak mümkün değildi. Kitabhanacı Necef hatta Rus dilinde Estoniya Gazetesine de abone olmuştu ki oralarda da ne var ne yok görsün. Bir keresinde Kitabhanacı Necef'in anası Elibala Hanım (Anne babası bu kadına erkek adı koymuştu çünkü Elibala on dört bacının sonuncusuymuş.) Evet Kitabhanacı Necef'in anası demiş ki "Milletin çocuğunun eli paraya çatar benimkinin de eline gazete çatıyor."

Kitabhanacı Necef öğrenseydi ki Ağababa bütün ailesiyle beraber Gümüş Malik'in Kebabhanesine gidiyor inanmazdı Ağababa Kitabhanacı Necef'in bu köyde en çok hürmet ettiği adamlardan biriydi ve bu hürmetin de esas sebebi Ağababa'nın helal emekle geçinen, emeli salih, gözü tok bir adam olmasıydı. Kötü işlerle arası olmayan hayıra, şere yarayan bir adamdı. Tek kelimeyle Ağababa mert adamdı.

Ağababagil köyden çıkıp sahile indi ve kumsaldan Gümüş Malik'in Kebabhanesine doğru gitmeye başladılar.

Yine yıldız yeli esmeye başlamıştı deniz maviydi dalgalar üç dört kat köpüklene köpüklene sahile vuruyordu. Bir de dalgakıranda bembeyaz dümdüz bir dalga köpüğü hattı uzanıyordu. Ufukta deniz biraz mavileşirdi, biraz daha açıktı ve denizle gökyüzü birmiş gibi görünürdü.

Hem bu yıldız yeline göre hem de cumartesi ve pazar günü olmadığı için sahil bomboştu. Ağababa bu boş sahilde gide gide nasıl olduysa birden o yağmurlu rüzgârlı sonuncu yaz gününü hatırladı. Arkasına düşüp evlerine gelen o komik, şirin yavruyu hatırladı. Denize baktı, kumluğa baktı, düşündü ki binbir türlü yağmurlu rüzgârlı günler oldu bu deniz kenarında, o türlü binbir yavruyu görmüştür bu deniz, binbir Ağababalar görmüştür, binbir dertli başın şahidi olmuştur bu deniz. İnsanların bütün derdi, sıkıntısı, bütün sonuca

bağlanmayan işleri bu denizin büyüklüğünün, kocalığının karşısında öyle o küçücük yavru gibi komik bir şeydi.

Poçtalyon Fetoş mektup gazete dolu çanta belinde eski bisikletini süre süre karşıdan gelip Ağababagilin yanından geçti. Bütün bu taraflarda Poçtalyon Fetoş'tan başka hiç kimse kumsalda bisiklet süremiyordu, işin esası Poçtalyon Fetoş resmiyetle altmış sekiz yaşındaydı, lakin Gessap Ağakişi diyordu ki Poçtalyon Fetoş benimle yaşıttır öyle anlaşılıyordu ki Fetoş'un yaşı seksenbirdi. Selamlaştı ve sordu:

— Nereye böyle hayırdır? Ağababa:

—Gezmeye gidiyoruz dedi. Poçtalyon Fetoş:

— Her zaman gezmek lazım. Dedi ve bisikletini sürerek uzaklaştı.

Cumartesi pazar olmamasına rağmen Gümüş Malik'in kebaphanesi müşteriyle doluydu. Sadece kebabhanenin içinde değil etrafındaki kumsalda incir ağacının gölgesinde, asma çardağının gölgesinde kare masalar kurulup iskemleler dizilmişti. Bakü'den gelen müşteriler yiyip içip keyif çatıyorlardı. Kimi dostuyla gelmişti, kimi gelen misafirini getirmişti. Bu misafirler kebaptan çok yeşillik yiyorlardı, içki içiyordu ve hemen keyifleniyordu. Kimi grup halinde gelmişti vesaire.

Gümüş Malik Ağababa'yı görür görmez,

—Hoş gelmişsin kardeş! Dedi. Sonra gördü ki Ağababa bütün ailesiyle gelmiş ve bunu kendisine karşı büyük saygı olarak kabul etti. Çünkü normalde köyün adamları hanımını çocuğunu kababhaneye getirmezdi.

—Anam, bacım, olsunlar iyi yapıp eşini de çocuklarını da getirmişsin. Burada oturmayın size layık değil, söylerim şimdi size bir yer hazırlarlar.

Gümüş Malik hem boylu poslu hem de göbekli biriydi. Böyle konuşuyorlardı ki güya Gümüş Malik bir keresinde sabah sabah otuz üç yumurtanın omletini yemiş. Önceleri kendisi de babası gibi meşhur Hambal İsrafil gibi yük taşıyordu. Evlendikten sonra kayını Elekber'in dostu tanıdığı

sayesinde önce klub çaycısında çaycı oldu, sonra kendi gayretiyle Buzovna'nın otogar restoranında büfeci olarak çalıştı, sonrada bu kebabhanenin müdürü oldu. Gümüş Malik'in işleri çok güzel gitmişti ki kendisine bir saygınlık kazandırmıştı şimdi kayını Elekber, Gümüş Malik'in yanında ayıp olur diye cesaret edip sigara içmiyordu.

Kebabhanede Gümüş Malik'in küçük bir müdür odası vardı burada oturup kâğıtla defterle hesap kitap yapardı, telefonla konuşur, mal kabul ederdi, saygın adamlar geldiğinde bu odadaki küçük yazı masasının üstünü boşaltıp sofrayı açtırırdı. Misafirleri başka müşterilerden ayrı olsun diye burada ağırlardı. Şimdiki durumda da Ağababa'nın ailesinin hepsi erkek olan bu müşterilerden sıkılmaması gerekirdi.

Bu sıcakta başına pilot şapkası takıp Hörekpaylayan⁹⁵ Cefergulu içeri girip Ağababagil ile selamlaştı hal hatır sordu. Hörekpaylayan Cefergulu Heyransa'nın halasının oğluydu dünyada en nefret ettiği insan Emirgulu'ydu. Hörekpaylayan Cefergulu menüyü Ağababa'nın önüne koydu.

Abşerondaki böyle kebabhanelerde menü olmuyordu ama Gümüş Malik'in kebabhanesinin bir farkı da buydu, burada menü vardı ve herkes biliyorduki bu güzel menüyü Gümüş Malik Çekoslavya'dan sipariş edip getirmişti arasına elle yazılmış kâğıt koyuyordu ve bu kâğıtta kebabhanedeki çeşit çeşit yemeklerin adı yazılıydı, ama fiyatı yazılmıyordu.

Ağababa Hörekpaylayan Cefergulu'nun getirdiği menüye baktı ve gördü ki ilk sıradaki kebab için "Sürpriz" yazılmıştı. Ağababa da yeşillik, domates salatalık ve peynirden başka adama "sürpriz" şiş kebabı sipariş verdi.

Gümüş Malik'in bu odasındaki pencereden Meşedi Mangal'ın mangalları görünüyordu ve ömrü boyunca hep kebab pişirmekle meşgul olan

⁹⁵ Hörekpaylayan: Yemek dağıtan

Meşedi Mangal bu mangaldan o mangala koşa koşa bu kadar müşterinin kebabını bütün gün boyunca tek başına pişiriyordu.

Hörekpaylayan Cefergulu yeşillik getirip masanın üstüne dizdi. Salatalık, domates, peynir getirdi. Ağababa için iki yüz gram votka getirdi, kuyuya sallanmış ve şimdi buz gibi olan, “Badamlı”⁹⁶ getirdi ve

—Afiyet olsun deyip gitti.

Ağababagil masanın üstündekilerden yemeye başladı ve sonra Ağababa vatkadan yüz gram süzöp Baladaş’ın ve Ağagül’ün sağlığına içti. Sonra hepsi “Sürpriz” kebabını gözlemeye başladı.

Ağabacı dedi:

—Balam bu ne kebab? Hepsi koyun eti olmaz da şey olursa?

Ağababa anladı ki Ağabacı çekiniyor hepsi domuz eti olur diye. Adamı gülme tuttu ve Ağababa’nın son zamanlarda, bu kadar yürekten güldüğü olmamıştı. Nuhbala da, kızlar da gülmeye başladı. Bu arada klarnet sesi geldi, zurna sesi, davul sesi geldi. “Gelin” havasının insanın kemiklerini oynatan sesi âleme yayıldı. Sonra kapı açıldı Hörekpaylayan Cefergulu ellerinde üstü domatesle yeşillikle süslenmiş içi kebab dolu büyük bir tabakla oynaya oynaya içeri girdi. Hörekpaylayan Cefergulu’nun arkasından da klarnet çalan Muhtar, zurna çalan Erestun, davula vuran İbrahim çala çala klarneti zurnayı davulu oynata oynata içeri girdi. Hörekpaylayan Cefergulu tabağı masanın ortasına koydu. Muhtar Erestun ve İbrahim de geçip Ağababa’nın başucunda durdular ve “Gelin” havasını daha da kuvvetli çalmaya başladılar.

Bu beklenmedik hâlden önce Ağababagilin gözleri tepelerine çıktı, uzun süre sonra kendine gelen Ağababa:

— Ale Cefergulu bu nedir böyle? Diye sordu Hörekpaylayan Cefergulu

⁹⁶ Badamlı: Maden suyu

—Şaşılık“Sürpriz” idi Kardeş! Dedi. Sonra

—Afiyet olsun! Dedi ve odadan çıktı.

Muhtar klarnetin ağzını odanın tavanına kaldırdı. Erestun yanaklarını şişirip var gücü ile üfledi, İbrahim bir eli ile davulun önüne öbür eli ile de davulun arsasına vurdu ve çalgıcılar bir başka çaldılar, öyle yürekten çaldılar ki Ağabacı kendini tutamayıp yüreğinde bunlara “Aferin” dedi.

Ağababa anladı ki kebaptan yemedikçe Muhtarın grubu buradan çıkıp gitmeyecek. Çünkü “Sürpriz” kebabı böyle kebaptı ki çalgıcıların müşterinin başında “Gelin” havası çalması gerekiyordu. Tabağa elini attı, kebaptan alıp Ağabacı’nın önüne koydu, kızların önüne koydu. Nuhbala kendisi aldı. Herkes kendine birer tane de domates kebabı aldı. Ağababa diğer yüz gram alkolü de döküp başta klarnet çalan Muhtar olmakla beraber çalgıcıların sağlına kaldırdı ve anlaşıldı ki Gümüş Malik Ağababagil için hakikaten ala kebab hazırlamıştı.

Nasıl olduysa birden bire Ağabacı düşündü ki kiracıların oğlu Adil enstitüye girdi mi yoksa girmedi mi? Ağabacı bu soruyu sesli olarak sormak istedi ama bir şey demedi. Çünkü böyle fevkalade bir günde Ağababa’nın ve çocukların keyfine soğan doğramak istemedi.

Ağababa buraya gelirken cebine 50 manat para koymuştu, lakin Ağababagil yemeği ve içmeyi bitirdikten sonra Gümüş Malik içeri girip dedi ki “Benim misafirim olun.” Ağababa teşekkürünü bildirdi sonra Gümüş Malik gidip Hörekpaylayan Cefergulu’nu içeri yolladı ki hesabı alsın ve o vakit anlaşıldı ki Nuhbala’nın eve gidip bir hayli ilave para getirmesi gerekiyor.

Kiracılar, yani Beşir Müellimgil Ağabacı’ya yüz elli manat parayı önceden vermişlerdi elli manat da sonradan vermeliydiler ama Ağababa Beşir Müellimgili zamanından beş altı gün önce kovduğu için kalan parayı vermediler ve Ağabacı da o parayı onlardan istemedi.

Nuhbala eve koştı ki o yüz elli manatı götürüp gelsin ve Ağababa bu kebabhane ile hesabı kapatsın yani “Sürpriz” kebabının parasını ödesin.

Ağabacı yeni televizyonun sevgisini, heyecanını kalbinden sildi, doğrusu hiç of da demedi.

Ağababa da o paranın iki saat içinde böyle harcanmasını düşünmedi bile.

Sanki böyle de olmalıymış.

Ağababagil kebabhaneden çıkarken Nuhbala ile kızlar önden çıktı Ağababa ile Ağabacı sonra çıktı ve onlar kebabhanenin arka tarafından geçip deniz kenarına inip eve gitmek istediklerinde birden Ağabacı Ağababa'nın kolundan tuttu.

— Ağababa!

Ağababa önce Ağabacı'ya baktı, sonra Ağabacı'nın baktığı yöne doğru baktı.

Üç tane köpek Gümüş Malik'in kebabhanesinin arkasında kırmızı kemik yiyordu ve bu köpeklerden biri Dolça idi.

Dolça ağzında büyük bir kemikle başını kaldırınca Ağababagil'i gördü.

Dolça bir süre Ağababagile baktı. Dolça'nın kara gözleri güneşin altında parlıyordu ve Ağababa bu gözlerde açık aşikâr bir keder gördü.

Sonra Dolça başını aşağıya eğip yavaş yavaş mırıldana mırıldana kebabhanenin bahçesine girdi.

Ağabacı bir de şunu gördü ki karnındaki yavru karnını tekmeliyor. İlk defaydı ki karnındaki bu çocuk tekme atıyordu ve bu ağustos günü Ağababa'yla evlerine giderken Ağababa Baladadaş'ın, Ağagül'ün, Nuhbala'nın, Naile'nin, Firuze'nin, Kemale'nin, Amale'nin, Dilşad'ın,

Böyükhanım'ın, çocukluğunu aklına getirdi. Bu çocuklarını bir bir gözünün önüne getirdi ve insanın ne kadar çok çocuğu olsa bir o kadar da iyidir diye düşündü.

Zuğulba

Temmuz 1978.

C. POVESTLERİN TRANSKRİPSİYONU

(1) TOYUĞUN DİRİ ĞALMASI

I

- (2) «–Aha!.. Ay berekallah! Ay maşallah! Odu hê-ê-ê!..
- (3) Beh-beh-beh... Aşîğ-me'şuğ ehvalatıdı lap!.. Anası dèyir
- (4) ğızım mektebdedi, ay maladès! Bunun da başı batmış
- (5) memesi dèyir ki, oğlum uşağdı hele... Ay sen ölesen!
- (6) Ona bax, eceb uşağdı! Ağez, vay-vay-vay, ğızın öpüş
- (7) vèrmeyine bax... Aha, aha, birce ğol-boyun olmağuvuz çatmırdı,
- (8) ay maladès! Beh-beh-beh!..»
- (9) Kendden Bakıya gèden élèktrik ğatarının sesi, ister-istemez,
- (10) bir müddet Zübèydenin fikirlerini alt-üst èledi,
- (11) dağıtdı bu fikirleri ve hemin élèktrik
- (12) ğatarının sesi altında Ağagül ömründe birinci defe
- (13) ğız öpdü ve hemin élèktrik ğatarının sesi altında
- (14) Nise de portfèlini ğollu-budağlı encir ağacına söykeyib,
- 342
- (15) ömründe birinci defe oğlanla ğucağlaşdı, oğlanla öpüşdü.
- (16) Bütün ehvalat da èle buradan başladı.
- (17) Élèktrik ğatarının sesi yavaş-yavaş uzağlaşdığca,
- (18) nar ağaclarının dalında gizlenib xısın-xısın encir
- (19) ağacına teref boylana-boylana Ağagülle Nisenin
- (20) öpüşmeyine tamaşa èleyen Zübèydenin bèyninde «beh-beh»ler
- (21) ve «maladès»ler de tezedden baş ğaldırdı ve bu
- (22) dem Nise bütün ömründe oğlanla birinci defeki öpüşden
- (23) sonra gözlerini açanda lap ğefilden, birden-bire
- (24) ay ışığında nar ağaclarının arasından boylanıb marağla,
- (25) bir az hêyretle, bir az da hesedle onlara baxan
- (26) girde, etli sifeti, yaşına yaraşmayan bir parıltıyla
- (27) parıldayan yèke ğara gözleri gördü:

(28)– Vaxsəy! Zübəyde!

(29)Bu ikice söz pıçılısındakı gırxu, ürkeklik, éle bil ki,

(30)birce anlığa hemin yay gécésinin bürküsünde

(31)mürgüleyen encir, nar, hêyva, badam, zêytun ağaclarını,

(32)vağzalın daş hasarı boyu gılxmış mêneleri, yêlsizlikden

(33)bir yarpağı bèle titremeyen tutları da dıksındirdi

(34)ve Zübəyde de bu ikice sözü pıçıldayan sesin

(35)xofundan gêyze geldi, nar ağaclarının budağlarına

(36)ilişe-ilişe ireli yêridi.

– (37)Nedi, balam? Ne xeberdi? Cin-şeytan göründü

(38)gözlerüve?! Nöşü-ü-ü-n?!

(39)Zübəyde bu «nöşü-ü-ün»ü çox me’nalı dèdi ve bu me’nanın

(40)dalında ne gizlendiğini hemin yay axşamının istisinde

(41)eli-ayağı buz kimi soyumuş, üreyi uçunan

(42)Nise de, çönüb Zübəydeye baxa-baxa hele de özüne gele

(43)bilmeyen Ağagül de yaxşı başa düşdü.

– (44)Cin-şeytandan ki, bèle gırxursan, yaxşı, balam,

(45)anam-bacım, nöşün camaatın gétidiyi düz yolla, işıqlı

(46)yolla évivüze gétmirsən? He? Nöşü-ü-ün?..

(47)Hirsinden ve pertliyinden uşaq kimi dodağları gıaçan

(48)Ağagül dèdi:

(49)– Düz adamsan, senin burda ne işin var?

(50)Bu defe Zübəydenin doğrudan matı-gutu çekildi ve

(51)arvad sidğ-ürekden hêyret éledi:

– (52)A - a - a!.. Ade, gıara meni basınca, men gıaranı basım,

(53)he? Kêçmez, atam balası, kêçmez! Nolar, camaat

(54)durur, biz dururuğ! Baxarığ, görerik men düz adamam,

(55)ya siz düz adamsuz ki, vağzal bağında, encir ağacının

(56)altında, gécenin xelvetinde... gécenin xelvetinde!.. –

(57)Evvelce bütün bu dèdiklerinin dalınca bir söz tapa bilmedi,

343

(58)sonra dèdi: – Gécenin xelvetinde Lèyli-Mecnunluğ

(59)éleyirsüz! – Sonra da, éle bil ki, tapıb dediyi

(60)bu söz özünün xoşuna gelmedi, kesersiz oldu, dedi: – Eh,

(61)gelet éleyer Mecnun atabaatasıyla, Léyli de ondan bəşbəter,

(62)vağzal bağına gelmez!

(63)Gözünün yaşı burnunun ucundan gile-gile süzülen

(64)Nise içini çeke-çeke:

– (65)Həç kime dème... – dedi. – Həç kime dème, gelet élemişik,

(66)Zübəyde... Zübəyde xala...

(67)Zübəyde evvelce, éle bil, başa düşmedi, eşitmedi bu sözü,

(68)sonra gūlağına inanmadı Zübəyde, amma Nise bir

(69)de tekrar éledi ki, gelet élemişik, Zübəyde xala, həç

(70)kime dème kendde, biabır olarığ biz, Zübəyde xala ve

(71)sözleşmek, sözle didişmek hevesinden Zübəydenin tar

(72)simi kimi tarım çekilmiş bedeni birden-bire, birce

(73)anın içinde süsteldi, bütün hirs-hikkəsi, kini-küdüreti

(74)çıxıb gétđi işinin dalınca ve arvad açığ-aşkar

(75)yumşaldı, üreyinde lap kövrelđi de.

(76)Mesele burasında idi ki, kendde uşaqdan tutmuş

(77)böyüycen hamı Zübəydeye éle-élece Zübəyde deyirdi ve

(78)bu kendde birinci defe idi ki, kimse Zübəydeye «Zübəyde

(79)xala» deyirdi.

– (80)Yanıdakını başa sal de... gızım... – dedi Zübəyde.

(81)Başlayıb ki, düz adam bəle geldi, eyri adam bəle

(82)gétđi, day ne bilim ne...

(83)Nise daha bir söz dèmedi, eyilib encir ağacının dibinden

(84)portfèlini götürdü ve içini çeke-çeke de Zübəydenin

(85)yanından ötüb-gétđi. Ağagül de gızın dalınca

(86)addımlaya-addımlaya dünyanın en iyrenc bir mexluğuna

(87)baxırmış kimi, çimçəşib nifretle yuxarıdan aşağı

(88)Zübəydeye baxdı ve bu baxışların altında Zübəyde

(89)yène de mindi cin atına, hemişeki Zübəyde oldu, özünü

(90)saxlaya bilmeyib Ağagülün arxasınca:

– (91)Ay sen ölesen! – dedi. – Baxarsan!.. – Sonra Nisenin
(92)dédiyi sözler de yadından çıxdı. – Baxarsuz!

II

(93)Poçtalyon Necefğlu deyirdi, guya, alimler gezétlerde
(94)yazıblar ki, müharibeden sonra otuz ildi Abşêronda
(95)bêle isti olmayıb. Elbette, Zübêyde yaxşı bilirdi ki,
(96)her deyilen söze inanmayasan gerek, amma bu yêrlerde
(97)bêle isti, doğrudan da, yadına gelmirdi; hêç müharibeden
(98)evveller de bêle isti yadına gelmirdi. Bu, lap Aşğabadın

344

(99)o istisine oxşayırdı, Aşğabadın o istisine ki,
(100)Zübêyde gemiye minib, Xezeri üzüb gédib düşmüşdü
(101)o istiye; ğaragül xezi almağa gétmişdi ki, getirib
(102)Bakıda satsın (papağçı Elihüséyn şirniklendirmişdi
(103)onu o vaxt, indi gorbagor olub köpek oğlu!), amma
(104)bilmemişdi ki, bir ğara daş da dalınca gédir: Bakıdan
(105)apardığı Nuxa krêpdêşinini satdığı yêrde (yaxşı
(106)déyibler ki, artıq tamah baş yarar!) tutmuşdular onu
(107)Aşğabad bazarında ve amnistiya olmasaydı, bir il iki
(108)ay on dörd gün yox, şêherlerarası alvêr üste düz altıca
(109)il yatacağıdı türmede. Hemin bir il iki ay on dörd günün
(110)êle günü olmadı ki, Zübêyde tövbe élemesin ve
(111)papağçı Elihüséynin de atasının goruna söymesin ki,
(112)bir de bêle iş tutmayacağ. Bêle iş déyende ki, ye'ni
(113)böyük iş, ye'ni, ğaz vurub, ğazan doldurmağ meselesi. O
(114)vaxtdan da xırda-xuruş idi Zübêydeninki, amma xırda-xuruşun
(115)da üzü ğara olsun, budê, bu gün günortadan bazarda
(116)idi, günortanın o cırhacırından axşamacan,
(117)satdığı da cemi üç dene süpürge olmuşdu. Bu şogeribe
(118)ğalmış süpürgeleri Abdulla kişi bêkarçılığdan düzeldirdi
(119)ve Zübêyde de kişinin ğılığına girib, süpürgeleri

- (120)ucuz giymete ondan alırdı ve bazara aparıb satırdı.
 (121)Dünen lap béter olmuşdu, cemi iki süpürge
 (122)satmışdı ve bu axşam da Zübéyde süpürgeler dolu hesir
 (123)zenbili nar ağacının budağlarına ilişe-ilişe ve
 (124)üreyinde de Ağagülün ğarasına dèyine-dèyine ağacılığdan
 (125)çıxıb vağzal bağının cığırına düşdü; buna bax
 (126)de, bir, hele «ding» éleyib yumurtadan çıxmamış, encir
 (127)ağacının altında ğızla öpüşür, amma adama da éle
 (128)baxır ki, éle bil ki, gürze ilana baxır, nedi, balam,
 (129)nolub, sancacağam seni, sancmışam seni, nedi axı?
 (130)Atan seherden axşamacan avtobus sürür buradan Bakıya,
 (131)Bakıdan bura, yığıb getirir éve, anan yéyib harınnıyır,
 (132)özün de uşağın başını tovlayıb getirirsən
 (133)axşamın ğaranlığında encir ağacının altına, indi
 (134)nolub, menem teğsirkar? Nöşün, le'netüllah, bu da
 (135)bu terefden çıxdı ğabağıma...
 (136)Zübéyde uzağdan ona teref gelen adam ğaraltısında,
 (137)milisionèr Seferi o saat tanıdı, le'netüllahı da
 (138)onunçun dèdi ve içi süpürge dolu hesir zenbili görüb,
 (139)milisionèr Seferin yène ğırsağğız olmaması üçün, tezedən
 (140)öyüd-nesihət vèrmemesi üçün yolunu deyişdi, vağzalın
 (141)aşağı terefinden keçən cığıra döndü ki, Mesmexanımın
 (142)indi bağlı olan terevez köşkünün ğabağından
 (143)dövre vurub éve gètsin; yolu xéyli uzandı ve bu da
 (144)Zübéydeni lap dilxor éledi.
 (145)Zübéyde éle bildi ki, milisionèr Sefer onu görmedi,
 (146)amma milisionèr Seferin de gözleri serraf gözleri
 (147)idi, lap uzağdan Zübéydeni tanıdı, elindeki hesir zenbili
 (148)de gördü, arvadın téz yolunu deyişib başğa
 (149)cığıra düşmesinin de sebebini başa düşdü ve axır
 (150)vaxtlar, yeni bir xéyli müddet Zübéydeni faydalı emek

(151)yoluna çağıra-çağıra daha zinhara gelenden sonra,
 (152)bu tufeyli arvad barede sabitleşmiş fikri bir de gelib
 (153)beyninden keçdi: « – Eşşi, göy cehennem olsun gətsin,
 (154)gözbəli gəbir düzelder».

(155)Elbette, Zübeydenin xeberi yox idi ki, milisioner
 (156)Sefer bu saat onu, ancağ gəbirde düzelecek gözbəl hesab
 (157)ələdi (xeberi olsaydı, yəne bir şey behane əleyib milisioner
 (158)Seferin arvadı Zübeydeyle – bu efel oğlu
 (159)efelin de arvadının adı Zübeyde idi – kendin ümumi
 (160)hamamında bir dava-şava gəparacağdı ki, arvadlar
 (161)onları güclə aralayacağdı!), amma ələ-ələce dilxor
 (162)idi ve dilxor-dilxor da gətdi öz xarabasına.

(163)Bayağ vağzal bağından kəçib bazardan əvə gəyidirdi,
 (164)cığırın gırağındakı ağaclıqdan, ancağ onun eşide
 (165)bileceyi bir pıçiltı eşitdi ve elbette, Zübeyde de
 (166)Zübeyde olmazdı ki, tət, lap birce göz gırpımında
 (167)özünü ağaclığa vərüb pıçıldeşanların kim olduğunu
 (168)pusmasın; baxıb gördü ki, beli, meclis arestedı, bağça
 (169)müellimesi Firuzenin gızı Nise ile o zehlesi gətmiş
 (170)Ağabacının oğlu Ağagül dayanıblar üzbesuret ve
 (171)pıçıldaya-pıçıldaya eşğ-mehebbetden dem vururlar,
 (172)sonra da gəl-boyun olub öpüşdüler ve sonra da gızın
 (173)gözünə cin-şeytan göründü.

(174)Bəle-bəle işlər.

(175)Bu terefdən de bu milisioner Sefer böyürdən çıxıb,
 (176)yolunu uzağ saldı; gəragün oğlu gəragün, altı yəke gızı
 (177)var, altısı da evdə; bu gızların yükü altda az gəlir
 (178)boğazının damarları şişib partlaya, papağını
 (179)da çıxaranda xalis kəçel bülbüle oxşayır, birce dene
 (180)tük de yoxdu başında; eşşi, özü biler, sene ne, sen
 (181)kimsen, leğər arvadı var, göy o da derdini çəksin kişisinin...

(182)Düzdü, bir defe, lap ələ bu yazın sözüdü, milisioner

(183)Sefer bazar başında ona yaxınlaşıb bir söz dedi, hemin

(184)söz həç yadından çıxmır, bəynində hekk olub ǵalıb

(185)o söz düz üç aydı, tēz-tēz yadına düşür ve milisionēr

346

(186)Seferin, azı, otuz ildi ona dediyi sözler bu birce cümleinin

(187)yanında tamam həç zaddı.

(188)Zübəyde Bakıdakı köhne refiǵesi tanışından ze'feran,

(189)sarıkök, cire, zencefil, yumurta boyamaǵ üçün rengbereng

(190)boyalar alıb getirib kendin bazarında satırdı,

(191)milisionēr Seferi görüb şey-şüyünü yığışdırdı, bazar

(192)başına gētdi ve on-on bēş deǵiǵeden sonra ēle oradaca

(193)milisionēr Sefer tezedən pırtlayıb çıxdı böyürden,

(194)gelib Zübəydeyle üzbeüz dayandı ve Zübəyde ēle

(195)bildi ki, milisionēr Sefer yēne de bir nēçe il bundan

(196)ǵabaǵkı kimi, onu milis idaresine aparacaǵ, amma milisionēr

(197)Sefer onu milis idaresine aparmadı, arvadın

(198)ǵıpǵırmızı xınalı saçlarına, cavanlıǵda çox

(199)sinesine döyen cayılların aǵlını başından ēlemiş

(200)ve indi yavaş-yavaş kiçilen, sulanan ǵara gözlerinin

(201)kenarındaki ǵırışlarla, lırtdaşmış, buxaǵı sallanan

(202)sifetine baxdı, baxdı, ēle bil, Zübəydenin cavanlıǵı

(203)geldi durdu gözlerinin ǵabaǵında (ǵeribeydi ki,

(203)milisionēr Seferin bu baxışları altında Zübəyde de

(204)birden-bire öz cavanlıǵını yadına saldı, öz cavan

(205)sir-sifeti, cavan endamı geldi durdu gözlerinin ǵabaǵında)

(206)ve dedi:

– (207)Özünü o ǵazanın altında yandırdın ki, içindeki

(208)həç kime lazım dēyil...

(209)Milisionēr Sefer bu sözleri dedi ve çıxıb gētdi.

(210)Hemin ǵün Zübəyde tamam hali-perişan oldu.

(211)Ne ise, geldi çıxdı ēvine.

(212)Kendde, ancaǵ işi düşenin – alanın, satanın, axtaranın,

(213)Bakıya év deyişenin, bağ kiraye vérenin... –

(214)ayağı deyen bu év, bu heyet-baca kendin aşağı başında,

(215)ğumluğla ğayalığın arasında idi ve bu ğayalığdan denize

(216)yüz elli-iki yüz métr mesafe vardı ve yay-ğış denizin

(217)sesi Zübéydenin radiosuydu, konsértiydi; Bakıya,

(218)ya başğa bir yère gédende, elbette, bu ğum üçün de darıxırdı,

(219)bu ğayalığ üçün de, heyetdeki bu méyneler

(220)üçün, iyde, xar tut, erik, héyva, nar, encir ağaclarıyçun

(221)da darıxırdı, amma her şeyden çox, en birinci, denizin

(222)sesi üçün darıxırdı.

(223)Zübéydenin ikiotağlı daş évi, metbexi, metbexin yanında

(224)hamamı ve hamamın da yanında içeri terefdən

(225)divarına yarıyacan çəx kaféli düzülmüş tualéti vardı.

(226)Heyetinde balaca çarhovuzu vardı ve cemi iyirmi

(227)sotluğ bu heyetdeki sağlam ağaclar kendin az-az heyetlerinde

(228)vardı ve ümumiyyətlə, Zübéydenin évindeki, heyet-bacasındaki

347

(229)seliğe-sahmanına kendde onun Ağabacı

(230)kimi en birinci düşmenlerinin béle, sözü yox idi.

(231)Zübéyde heyete giren kimi, elindeki hesir zenbili

(232)hirsle darvazanın yanındakı alma ağacının dibine

(233)atdı ve guya, bütün tağsirler yazıq Abdulla kişideymiş kimi,

(234)onun ğarasına bir-iki yağlı söz dedı, sonra

(235)iti addımlarla ğuyuya yaxınlaşıb bir vèdre su çekib

(236)çıxardı, serin sudan bir parç götürüb birnefese başına

(237)çekdi ve bu bir parç serin ğuyu suyundan sonra,

(238)éle bil, bir balaca sakitleşdi. Védrenin ğalan suyundan

(239)üç-dörd ovuc töküb üz-gözüne çırpdı, bir-iki parç

(240)da su doldurub artırmanın sémént döşemesine atdı ki,

(241)bir az serinlik olsun.

(242)Ğuyunun hendeğerinde ağcağanad daha çox idi ve Zübéyde

(243)védreni yère ğoyub yaş eliyle etli ğollarını, sinesini

- (244)şappıldada-şappıldada artırmaya gəlxdı, her
 (245)terefi açığ artırmanın bir kenarında gürduğu miçetkenin
 (246)içine girib palazın üstünden serdiyi nazik yay
 (247)döşeyinde uzandı, başını yumşağ mütekkeye goyub, gollarını
 (248)açdı ve sinedolusu nefes alıb bir:

(249)– Oxxay!.. – dedi.

- (250)Denizden lap yavaş bir uğultu gelirdi, yél dèyilen
 (251)şey yox idi ve denizin xırda bir lepesi de terpenmirdi.
 (252)Artırmada yaş sémént döşeme çox téz gurudu ve serinliyi
 (253)de çox téz kêçib gétđi, éle bil, heyetde ocağ galamışdın
 (254)ve hasar boyu ekilmiş kükmar ağaclarının
 (255)gözalarının sesi de, éle bil, ocağda yanan odunun şağğıltısıydı;
 (256)kükmar gözaları herdenbir öz-özüne şağğıldayıb
 (257)çatlayırdı, sonra bir-bir tuppultuyla yere düşürdü.

- (258)Zübeyde miçetkenin altından elini uzadıb taxta ketilin
 (259)üstündeki bir leyen üzümde bir gile goparıb
 (260)ağızına goydu, sonra ellerinin ikisini de başının altında
 (261)çarpazladı. Üzüm gilesi isti idi ve éle bil ki,
 (262)bütün dadını-temini itirmişdi. Ümumiyyetle, éle bil ki,
 (263)méyveler gét-géde dadsızlaşdı ve Zübeyde sidğ-ürekden
 (264)hayıfılana-hayıfılana fikirleşdi ki, hanı
 (265)indi Hövsan soğanı, Corat govunu, Zirenin ağ turpu,
 (266)kökü, Buzovnanın kahısı, Nardarandakı Paçan bağlarının
 (267)ğara şanı, Sarayın, Novxanının ağ şanı,
 (268)Ğala terefdeki Hacıxuna bağlarının sarıgilesi,
 (269)Bilgehin seher-sebahi kehreba kimi enciri?..

(270)Zübeyde bunları fikirleşdi, bu méyvelerin, terevezin

348

- (271)temini ağzında hiss éledi ve birden-bire özü de
 (272)özüne çox köhne, gedim bir mexluğ kimi göründü.

(273)Zübeyde heç özü de yaxşı bilmirdi ki, néçe yaş

- (274)var, vaxtıyla o geder o teref-bu teref élemişdi yaşını

(275)ki, o ğeder dolaşdırmışdı ki, axırda özü de

(276)çaşbaş ğalmışdı; her halda, elli altı ile elli sekkiz

(277)arasında olardı, artığ olmazdı, amma eskik de olmazdı.

(278)Burası da ğeribe idi ki, Zübeyde birinci defeydi

(279)bëlece ciddi suretde yaş barede fikirleşirdi, ye'ni

(280)yaşını ne üçünse azaltmağ barede yox, ne üçünse çoxaltmağ

(281)barede yox, ële-bële, sebebsiz-zadsız, düzüneğulu öz yaşı barede.

(282)Ne ise, aşığ dëyb ki, ya bir başğası, her halda,

(283)kimse dëyb ki, gün këçdi, il këçdi, cavan olmaram bir

(284)de men. Zübeyde bunu da fikirleşenden sonra, Molla

(285)Nesreddinin bir ehvalatı yadına düşdü: dëyirler ki,

(286)bir gün molla ata minmek isteyirmiş, ayağını üzengiye

(287)basıb bir güc ëleyib, iki güc ëleyib, amma ata mine

(288)bilmeyib, dëyb ki, ëh, hardasan, ëy cavanlığ, sonra baxıb

(289)görüb ki, yan-yöresinde hëç kim yoxdu, dëyb: « – Hëç

(290)cavanlığda da bir zibil dëyildim!».

(291)Eşşi, molla da ğëtsin işinin dalınca, o birisi

(292)de, sen allah, ğoy uzanmışığ yërimizde, ğoy bir nefesimizi

(293)derek, amma... amma bir mesele vardı ki, Zübeyde, misal

(294)üçün, Aşğabadın o istisine düşende, dünya-erzde Ağagülün

(295)hëç izi-sorağı da yox idi, amma indi adama ële

(296)baxır ki, ële bil, ef'i ilana baxır.

III

(297)Ağagül «aërodrom» papağını başından çıxarıb

(298)köhne divanın üstüne çırpdı ve üreyinde yër üzündeki

(299)bütün pis adamlarçun, o cümleden de, tebi ki, Zübeydeyçün

(300)hansı söz lazımıydısa, o sözü de dëdi.

(301)Ağabacı yërdən palazın üste oturub ğabağındaki

(302)bir böyük mecmeyi sirkelik üzümü balonlara doldururdu

(303)ve indice salamsız-kelamsız içeri giren oğlunun

(304)ğaşğabağına teeccüb ëledi. Axır günler seher-axşam Ağagülün

(305)üzü gülürdü, ne dëyirdin onu ëleyirdi, işe-güce

(306)yarıyırdı ve Ağabacı bèle bir üzüyolalığı tekce
 (307)bele yozurdu ki, bir azdan oğlu ikiillik esgerliye gèdecekdı,
 (308)özü de uzağa gèdecekdı, Pribaltikaya, buna göre
 (309)de ikiillik ayrılığ ğabağı ipekden yumşaq olmuşdu.

349

(310)Elbette, Ağabacı bilmirdi ki, mesele tekce bunda
 (311)déyil, ikinci esas sebeb de var ve bu ikinci esas sebeb
 (312)ondan ibaret idi ki, düz iki il derdinden deli-divane
 (313)olduğu, dalınca düşdüyü, yayın bürküsünde, ğışın boranında,
 (314)payızın küleyinde, yazın yağışında xelvetce
 (315)ğapıları ağzında dayandığı Nisenin daş üreyi
 (316)axır ki, yumşalmışdı ve Ağagülün axırını mektubuna
 (317)cavab göndermişdi ve bu cavabdan sonra düz doğğuz
 (318)gün idi ki, her gün xelvetce görüşürdüler. Nise
 (319)heyat ve insanlar barede, vefasızlığ ve ilğar
 (320)barede danışırdı, heresine üç-dörd defe baxdığı hind kinolarını
 (321)Ağagüle nağıl édirdi, Ağagül de papirosu papiros
 (322)dalınca tüstülede-tüstülede ve çox da ciddi suretde
 (323)Nisenin yanınca addımlayırdı, çox zaman da
 (324)danişmağa söz tapmırdı.

– (325)Nolub, ede, papağı nış tullayırsan? – Bunu
 (326)hèyretle oğluna baxan Ağabacı soruşdu.

(327)Ağagül de:

– (328)Hèç, – dedi ve yène de üreyinde Yèr üzündeki bütün
 (329)pis adamları ve o cümleden de Zübèydeni söydü.

(330)Ağabacı ona göre hèyretle oğlunun halını xeber
 (331)aldı ki, başğa vaxt Ağagül «aèrodrom» papağını, az
 (332)ğala, yatanda da başından çıxarmırdı, yayın cırhacırında
 (333)da nazik köynekde, nazik şalvarda ve bu «aèrodrom»
 (334)papağda gezirdi, bu papağ Ağagülün böyük ğardaşı
 (335)Baladadaşın papağı idi ve il yarım bundan evvel
 (336)Baladadaş esgerliye gèdende bu papağı Ağagüle vèrdi

(337)ki, gezdursin başında, hemişe ğeyretini çeksın bu papağın;
 (338)Baladadaş indi Amur vilayetinde esger idi ve
 (339)bêş-altı aydan sonra ğayıdıb gelecekdi ve Ağagül Baladadaşın
 (340)papağını kişi kimi gezdirmişdi başında,
 (341)amma indi içeri giren kimi, papağı başından çıkarıb
 (342)vızıldatdı divanın üstüne, pis adamların emeli
 (343)yandırıb-yaxmışdı onu, özü de ayrı cür yandırıbyaxmışdı.

(344)Ağabacı yerinden ğalxıb elini desmalla sildi ve
 (345)Ağagülün günorta suyunu içib, küftesi ile kartofunu
 (346)axşama saxladığı kasanı getirib ğırağları xırda
 (347)ğırmızı gül naxışlı, ağ süfrelı mızın arxasında
 (348)oturmuş Ağagülün ğabağına ğoydu, soğan, vezeri, réyhan
 (349)getirdi, bir dene sirkeye ğoyulmuş badımcın, çörek getirdi
 (350)ve Ağagül de ne anasının üzüne baxdı, ne ğabağındaki
 (351)ğöy-ğöyertiye, küfteye baxdı, éle kortebii yémeye başladı.

350

(352)Ağagül orta mektebi kéçen il bitirmişdi ve indi
 (353)Bakıdaki şoférler kursunda oxuyurdu, iki hefteden
 (354)sonra ğurtarırdı kursu ve iki-üç hefteden sonra da
 (355)ğédirdi esgerliye, özü de bilirdi hara: vayénkom Mürselov
 (356)demişdi ki, seni göndereceyem Pribaltıkaya,
 (357)ğözel yerlerdi; yolları da entiğe, ğédib orada canla-başla
 (358)xidmet éleyersen Vetene.

(359)Nise ğéce mektebinde oxuyurdu, onuncu sınıfde, gündüzler
 (360)uşağ bağçasında işleyirdi, anasının yanında,
 (361)uşağlara neğme oxumağ öyredirdi; yèddiillik musığı
 (362)mektebini de ğurtarmışdı Nise, ğarmon çalırdı.

(363)Düz doğğuz gün idi ki, Ağagül ğéceler mektebin dalında
 (364)xelvetce Niseni gözleyirdi ve onlar adamsız
 (365)yerlerden kéçib vağzal bağıyla éve gelirdiler, ye'ni,
 (366)Nise ğédirdi öz évlerine, Ağagül de gelirdi öz évlerine.
 (367)Ağagül isteyirdi Niseni nişanlayıb ğétsin esgerliye,

(368)amma Nise deyirdi ki, yox, ğayıdıb gellersen

(369)sonra; Nise bilmek isteyirdi ki, Ağagülü, heğiğeten sevir,

(370)yoxsa yox, özünü bu iki ilde sınaıağ isteyirdi.

(371)Bu ğeċe Ağagöl ömründe birinci defe Niseni öpdü

(372)ve Nise de ömründe birinci defe icaze vërdi ki, oğlan

(373)onu öpsün ve Ağagöl heċ vaxt inana bilmezdi ki, haċansa

(374)bir ğün gelecek, bugünkü ğün kimi ve o, Niseni xeyal

(375)aleminde yox, ğeċe yuxuda yox, doğrudan-doğruya öpecek

(376)ve elbette, Ağagöl heċ vechle ağlına getirmezdi ki,

(377)bële bir meğamda Zübëyde kimi dinsizin-imansızın

(378)biri gelib kesdirecek başlarının üstünü.

(379)Nise vağzal bağıyla gele-gele ağlayıb özünü öldürürdü

(380)ki, biabır olacağam bütün kendde, Zübëyde biabır

(381)ëleyecek meni, sonra da dëdi ki, Ağagöl, ğurban olum sene,

(382)Ağagöl, ğoyma biabır ëlesin meni Zübëyde,

(383)ğët ona yalvar-yaxar, Ağagöl ğardaşıımın üzüne baxa

(384)bilmerem, heċ kimin gözüne görüne bilmerem. Ağagöl

(385)de dëdi ki, ğorxma, ğoymaram, amma bunu dëmeye ne var ki,

(386)dëmek asandı, amma Zübëyde kimi bir ifritenin ağzını

(387)yummağ asan iş deyil, gördüyünün de üstüne yüzünü

(388)ğoyub seher sübhden bütün kende yayacağ, biabır ëleyecek

(389)Niseni bütün alemde ve Nise de derd ëleyecek bunu

(390)üreyinde, allah bilir nëyleyecek Nise, ne dësen ëleyer

(391)Nise, lap özüne el de ğaldırır, teki ğardaşı Atabalanın

(392)yanında rüsvey olmasın, teki kendin arvadlarının

(393)arasında anasının başı aşıağı olmasın.

(394)Zübëyde yalvar-yaxar başa düşen deyildi, bunun özünü

352

(395)de seher bir söz ëleyib yayacağdı aleme ki, Ağagöl

(396)gelib ağlayırdı yanımda ki, ğelet ëlemişem.

(397)Zübëydenin, gerek, milisionër Sefer dëmişken,

(398)maddi marağı olsun.

IV

(399)Zübeyde miçetkenin altından çıxıb otağa girdi ve
 (400)terden tamam yaş olmuş pal-paltarını çıxarıb tezesini
 (401)gəydi, özü de tēz-tēz, telesik gəydi ki, şifonərin
 (402)ğapısındaki yəke yumurtavarı güzgüyə gözü sataşdıgca,
 (403)sallanmış döşlerini ve yəke ğarnını görmesin, sonra
 (404)heyete düşüb ğuyunun motorunu işe saldı, şlangı eline
 (405)alıb ağacların dibini, ğızılğül kollarını (bu gülləri
 (406)ële xoşlayırdı ki, derib aparıb Bakı bazarında
 (407)od ğiymetine satmırdı, güllər ële-ëlece kolun
 (408)üstünde solub tökülürdü), ëvin arxasında ekdiyi pomidor,
 (409)badımcın, biber leklerini, soğanı, vezerini, keveri,
 (410)şüyüdü sulamağa başladı. Ümumiyyətlə, bu bağ-bağçanı
 (411)Zübeyde öz ellerilə salıb bécərmişdi, tekce
 (412)o hasar boyu küknar ağaclarını yazığ Ebdül ekmişdi
 (413)ki, küleyin ğabağını kessin.

(414)Düzdü, kendde dəyirdilər ki, Zübeyde sekkiz defe
 (415)ere ğədib, amma, eslinde, Zübeyde birce defe, ye'ni resmi
 (416)suretde birce defe ere ğétmişdi, Ebdüle. Ebdül
 (417)müharibeden evvel bu kendde faytonçu idi, tek adam
 (418)idi, hamamın yanında bir daxması vardı, orda yaşayırdı
 (419)(sonralar, müharibeden sonra, Zübeyde bu daxmaya
 (420)bir balaca el gezdirib onu dördğat artığ ğiymete
 (421)satmışdı) ve Ebdül bülbul güle aşığ olan kimi, Zübeydeye
 (422)aşığ olmuşdu. Onun bu aşığlıyı kend camaatının
 (423)dilinin ezberi idi ve hamı ona Ğeysebdül dəyirdi,
 (424)en başlıcası isə Ebdül özü bële bir leğebden incimirdi,
 (425)eksine, xəyli fəyzyab olurdu və Zübeyde ona mehel
 (426)ğoymayıb (faytonçu Ğeysebdül hara, iri ğara gözleri
 (427)sürmeli, boyu serv, béli ince, durna yərişli Zübeyde
 (428)xatın hara!) onu ele saldığı vaxtlar, ye'ni müharibeden
 (429)evvel və müharibenin ilk çağlarında o boyda kişi

- (430)êşğın derdinden be'zen uşağ kimi ağlayırdı da.
 (431)Mehebbetin gücü o yère gelib çatmışdı ki, Ebdül yégane
 (432)atını satıb Zübéydeye hediyyeler almağ isteyirdi, ğabirkot
 (434)«dèmasèzonni», ğabardin yubka, yun jakèt ve
 (435)ilaxır bu kimi şeyler, amma at çox ğoca idi ve gelib
 (436)baxanlar bu atdan imtina édirdi. Müşteriler Ğeysebdülün

353

- (437)ğoca atına o ğeder baxmışdılar, dişlerini o ğeder
 (438)yoxlamışdılar ki, yazığ at kim yaxınlaşırıdısá,
 (439)o saat özü dinmez-söylemez dodağlarını ğaldırıb
 (440)dişlerini ağardırdı.

- (441)At da yazığ, éle Ebdülün özü de yazığ, indi o atın
 (442)da sümükleri çürüyüb ğedib, Ebdülün de; iyirmi ildən
 (443)artığ idi Ebdülün öldüyü.

- (444)Zübéyde müharibenin axırını il Ebdüle ere ğetdi;
 (445)ere ğetdi dèyende ki, Ebdülü getirdi öz évine, kebinini
 (446)de kesdirdi, vessalam. Ebdül de, bir növ Zübéydenin
 (447)év eşyası, heyet-bacanın emlakı kimi bir şey idi.
 (448)Zübéyde çox vaxt Bakıda refiğelerinin yanında
 (449)ğalardı, be'zen Tiflise, Kislovodska, Soçiye gezmeye
 (450)ğederdi, be'zen aylarla, bax, bu heyete ayağ basmazdı ve
 (451)Ğeysebdül gözetçilik éleyerdi buralarda ve Ğeysebdül
 (452)burasını da çox yaxşı başa düşürdü ki, Zübéyde ona
 (453)niye ere ğedib; öz yerini bilen adam idi Ğeysebdül ve
 (454)buna göre de kend camaatının onunla işi yox idi, deyib-dolaşmırdılar
 (455)ona, sataşıb ele salmırdılar onu.

- (456)Elbette, kend camaatı evvelce Ğeysebdülü mezemmet
 (457)éledi, «gör ğedib kimi alıb» dèdi, «o heyasız şeherde
 (458)kéfde-damağda, Araz aşığından, Kür topuğundan, bu da,
 (459)bu başı batmış da, burada, guya, erlik éleyir, guya,
 (460)evin kişisi olub» dèdi, cavanların arasında «xoşğeyret
 (461)oğlu, hoşğeyret!» dèyib üreyinde onu söyənler de

(462)oldu, amma yavaş-yavaş hamının ona yène de yazığı
 (463)gelmeye başladı ve bir müddetden sonra, éle bil ki,
 (464)Ġeysebdülün Zübéydeye hêç bir dexli yoxmuş kimi,
 (465)kişinin yanında da arvadının dalınca danışıldılar;
 (466)kimin ağzına ne gelirdi éle Ġeysebdülün yanındaca
 (467)Zübéydenin ġarasına dèyirdi ve Ġeysebdül hêç cıngırını
 (468)da çekib bir kelme söz dèmirdi; en ġeribesi bu idi ki,
 (469)Ġeysebdül incimirdi de, éle bil ki, dèyilen hedyanların
 (470)hamısı ile razı idi, amma di gel ki, ne fayda,
 (471)özünden asılı dèyildi, bütün kürréyi-erzi Zübéydenin
 (472)bir dırnağına da deyişmezdi. Kendin arvadları bunu
 (473)yaxşı bilirdi ve bèle bir aşıġlıye, bèle bir sedaġete
 (474)üreyinde paxıllıġ éleyenler de çox idi; bèle bir aşıġlık,
 (475)sedaġet kend arvadlarının yanında Ġeysebdülün
 (476)hörmetini ġaldırıb ġoymuşdu daġ başına. Zübéyde
 (477)kendde olmayanda, arvadlar herdenbir, guya ki, tesadüfen
 (478)Ġeysebdülün heyetine gelirdi, hal-ehval tuturdu
 (479)onunla, xörek getiren, tendir çöreyi yollayan da olurdu

354

(480)ve hetta iki-üç arvadın adın çekirdiler ki, guya, bu
 (481)arvadlar sonradan-sonraya Ġeysebdüle aşıġ olublar.
 (482)He, öz yerini bilen adam idi rehmetlik Ebdül. Bir
 (483)defe ne üçünse kendden Bakıya, Zübéydenin o vaxtkı
 (484)yaxın refiġesi Rozagile zeng éleyib Zübéydeni xeber
 (485)alırımış ki, hardadı, bir aydan artıġdı xeber-eter
 (486)yoxdu ondan, Roza da soruşub ki, «a kto ego spraşivayet?»,
 (487)Ġeysebdül de cavab vèrib ki, «Abdul», Roza berkdən
 (488)gülüb ve dèyib ki, «eşe ne izvestno, kto kogo abdul!».

(489)Sonralar o meclis olmurdu ki, Roza bu téléfon söhbetini
 (490)danışmasın ve ehli-meclis de şaġġanaġ çekib
 (491)gülmesin. Zübéydenin kéfi kök olanda özü de gülürdü,
 (492)ġanıġara olanda Rozanın abırın bükürdü eteyine, «paxıllıġından

(493)yanıb-yaxılırsan ki, benim erim var, ağzı
 (494)ete çatmayan pişik kimi, az ғalırsan ölesen, alan
 (495)yoxdu axı seni, ғalmısan aralıǵda!» dèyirdi. Roza ғızarırdı,
 (496)bozarırdı, «zarafat èleyirem de, ahçı!»– dèyirdi.

(497)Elbette, Roza düz dèyirdi, Roza zarafat èleyirdi,
 (498)daha bèle zarafatlardan başǵa ürekaçan bir şey yox
 (499)idi, ǵünler kèçirdi, aylar, iller kèçirdi ve bu ǵünler,
 (500)aylar, iller, èle bil, öz-özüne açırdı sandıǵı, tøkürdü
 (501)pambıǵı ve bu sandıǵın içine baxanda ancaǵ bèle-bèle
 (502)zarafatlar adamın kömeyine gelirdi.

(503)Ebdül özü zarafat-zad bilmezdi, rehmetlik çox duzsuz
 (504)kişi idi, tekce birce defe bir duzlu söz dèmişdi
 (505)ki, Zübèyde onu hèç yadından çıxarmırdı ve her defe
 (506)de yadına salanda öz-özüne ǵülürdü: bir yol, ellinci
 (507)illerin evvelleri idi, Bakıdan kende bir nèvropatoloǵ
 (508)gelmişdi, hamamdan bir az aşağıda çörekçi Fetullagilin
 (509)évini kiraye édib bütün yayı burda dincelirdi,
 (510)Martirosyan idi famili ve hamı dèyirdi ki, çox
 (511)yaxşı hekimdi bu Martirosyan. Bağban Esedullanın
 (512)dörd ildən beri başına hava gelmiş oǵlu Elekberi
 (513)iki heftenin içinde düz-emelli adam èleyib ǵoymuşdu
 (514)camaatın ǵözünün ǵabaǵına; he, bir yol Zübèyde de ǵédib
 (515)özünü bu hekime ǵöstermek istedi, axır vaxtlar,
 (516)tèz-tèz esebileşirdi (èle bil, yavaş-yavaş başa düşmüşdü
 (517)ki, axırı, bax, bèlecedi, Abdulla kişinin bèkarçılıǵdan
 (518)düzeltdiyi süpürgeleri bazarda satmaǵdı!)
 (519)ve Zübèyde évden çıxanda Ebdüle dèdi: «– Bakıdan
 (520)nèrvi hekimi gelib bura, ǵédirem onun yanına».
 (521)Ebdül soruşdu ki, nèynirsen onu? Zübèyde dèdi ki, nèce

355

(522)yanı nèynirsen onu? «ǵédirem, – dèdi. – Nèrvimi düzeltsin».
 (523)ǒeysebdül ağzını açıb: «Ba-a-a!.. – dèdi.–

(524)Zübəyde, nərvəsiz senin ne lezzetin!»

(525)Yazığ Ebdül, allah rehmet əlesin sene... Zübəyde herden

(526)esebileşende, doğrudan da, turp ekirdi onun başına...

(527)– Zübəyde!..

(528)Zübəyde elindeki şlanğın ağzını yère direyib bir

(529)de ğulağ vərdi ve darvazanın dalından onu bir de seslediler:

(530)– Zübəyde!

(531)– Kimdi? – Soruşdu Zübəyde. – Kimdi orda?

(532)– Menem!

(533)– Sen kimsen? Allahın bacısı oğlusan? Esteğfürulla...

(534)Aduvu də de!..

(535)– Menem, Ağagüldü!

(536)Eslinde, Zübəyde bu sesin sahibini o saat tanımışdı

(537)ve éle bil, seherden beri gözleyirdi de bu sesin

(538)sahibini, çünki elinde şlanğ ağacları, gülleri, évin

(539)dalındaki lekleri sulaya-sulaya arabir hardansa çox

(540)derinlerden bir hıçgırıq eşidirdi: bu, Nisenin bayağı

(541)hıçgırtısıydı ve bu hıçgırtıda Zübəydenin

(542)etini ürpeşdiren bir xof, ğorxu var idi, bir xoşagelmezlik var idi.

– (543)Ne var, nolub, balam, gece vaxtı nöş yaduva düşmüşəm

(544)bəle? Esfelesafilin idim bayağ, indi eziz-xelef olmuşam seninçün?

(545)Ağagül ne Zübəydenin bu sözlerine, ne de ki, bu sözlerdeki

(546)éyhama cavab vərdi, sesini çıxarmadı, susub

(547)dayandı darvazanın dalında ve üreyinde de fikirleşdi

(548)ki, sözler çıxır bu arvadın ağzından, həc xoruz sesi eşitmemiş sözler...

(549)Zübəyde telesmeden evvelce şlanğı ğuyunun yanına

(550)getirdi, sonra motoru söndürdü, sonra çarhovuzun krantını

(551)açıb ellerini yaxaladı, üz-gözüne su vurub terini

(552)aldı, sonra çarhovuzun yanındaki badam ağacından

(553)asılmış temiz ağ desmalla ğurulandı ve bütün bunlardan

(554)sonra, nehayət, darvazaya yaxınlaşıb Ağagülün

(555)ne istediğini ve niye geldiğini çox gözel başa düşe-düşe:

– (556)Ne isteyirsən? – soruşdu. – Ne sözün var mene,
(557)bu gəce vaxtı? – soruşdu ve darvazanın bala qapısını açdı.

(558)Ağagül:

356

(559)– İşim var sennen, – dedi ve bala qapıdan heyete girdi.

(560)–Ne işin, balam, sen kim, men kim? Sennen benim ne işimiz?

(561)Ağagül darvazanın üstündə yanan və bu saat bütün

(562)etrafında ağcağanadlar uçuşan iki yüz ellilik elektrik

(563)lampasının işığında yəne də bu arvadın buxağı

(564)sallanan etli, girde sifetine, xınalı, qırmızı saçlarına,

(565)hele də nese sürtdüyü qara gözlerine baxıb daha

(566)burda çox dayanmamaq üçün və bu arvadı da çox görmək

(567)üçün birbaşa metlebe keçdi:

– (568)Mənə bax, Zübəyde, bayaq bizi görməyivü deməgin

(569)həç kime, mənimçün yox ə, Baladadaş canı, mənə ne

(570)var, gədirem, onsuz da, esgerliyə, Niseyçün dəyirəm, deməgin

(571)həç kime... Özü də... özü də ələ-bələ döyül mənə

(572)Nisəninki, nöşün ki, evləneceyik biz, mən qəyidib gələn

(573)sonra, alacıyem onu....

– (574)He?.. – dedi Zübəyde. – Allah xeyir versin, alacaysən

(575)Firuzenin qızını, eceb əliyecəksən, çox mübarek,

(576)evləneceksüz, oğullu-uşaq olarsız, çağırarsız toyuza,

(577)gəlib Allah xeyir versin dəyerik, çağırmasız,

(578)nolar, yəne allah xeyir versin, atam balası, mənə ne?

(579)He? Mənə nöş atçot verirsən, milisioner Seferem ki,

(580)ya sənəçün mən? Kim kimnən vağzal bağında, encir

(581)ağacının dibində, gəce yarısı nəyniyir, mənə ne? Xalxın

(582)işinə nöş burnumu soxuram? Söz gezdirmək mənim

(583)sənətim döyül, atam balası, hamı bilir ki, söz gezdirməklə

(584)mənim aram yoxdu... – Zübəyde Ağagülün gözlerinin

(585)içinə baxa-baxa bu sözləri dedi, həç gözünü də

(586)qırpmadı. – Yeri gət yat, atam balası, gəcdi, seher dura bilmezsen.

- (587)Tebii ki, Zübeydenin dediyi sözlerin hamısını eksine
 (588)başə düşmək lazım idi və Ağagül de bunu başğa
 (589)cür başə düşə bilmezdi: seherin gözü açılmamış Zübeyde
 (590)bütün kendin arvadlarına ağzına geleni danışacağıdı.
 (591)Oğlanın döyükbü iki yüz ellilik lampa işığında
 (592)ona bəlece yaxından baxması Zübeydeni bu defe
 (593)doğrudan-doğruya hövseleden çıxardı və Zübeyde elini uzadıb
 (594)darvazanın bala gapısından yapışdı ki, Ağagülün dalınca bağlasın:
 (595)– Yəri, yəri gət yat, atam balası...
 (596)Bu vaxt hemin bürkülü Abşeron gəcesinde birden-bire
 (597)bir toyuğ gəgəldadı və bu toyuğ gəgəltisi sığa ağcağanad

357

- (598)vızıltısı, ələ bil ki, çox-çox uzaqlardan gelen
 (599)temkinli deniz uğıltusu yəkneseğliyinde çox da
 (600)gözlenilmez seslendi; Zübeyde teeccüble Ağagülün arxasınca
 (601)boylandı və oğlanın arxada tutub saxladığı torbanı gördü.
 (602)– Bu nedi, ade, bəle?
 (603)Ağagül:
 (604)–Toyuğdu, – dedi, – seninçün getirmişəm. – Ve
 (605)torbanı Zübeydeye uzatdı. –Ala.
 (606)Zübeyde:
 – (607)A-a-a... – dedi və dodağının gırağlarındakı
 (608)ğızıl dişləri iki yüz ellilik elektrik lampasının
 (609)ışığında ışıldadı: bu arvadın müfte mala xüsusi
 (610)hevesi vardı və müfte şey hansı ehvalda olursa-olsun,
 (611)o saat magnit kimi onu özünə çekirdi; Zübeyde gözgöresi
 (612)deyişib başğa adam oldu: – A-a-a... Ağagül, ne zəhmət çekmisen?..
 (613)Ağagül elinde tutduğu torbadan canını tız gırtarmağ üçün bir de:
 (614)– Ala... götür... – dedi.
 (615)– Xecalet verirsən de...
 (616)Zübeyde torbanı Ağagülden aldı və elini içeri salıb
 (617)toyuğu çıxartdı; gırmızı çil toyuğ ışığı üzə gören

(618)kimi, berkden ğağğanağ çekib ğanadlarını şappıldada-şappıldada

(619)arvadın elinden buraxılmağ istedi ve Zübeyde de

(620)çil toyuğu tezeden torbaya basdı:

(621) –Gör ne hay-heşir ğoparır, – dèdi ve soruşdu:

(622) – Anovun xeberi var?

(623)Ağagül bu suala cavab vèrmedi ve Zübeyde de ikinci

(624)defe bu sualı tekrar élemedi.

(625)Zübeyde:

(626)– Gel içeri de, burda nöş dayanmısan? – dèdi.

(627)Ağagül:

(628)Yox, çox sağ ol, – dèdi ve bèle başa düşdü ki,

(629)işler düzelib daha, amma iki yüz ellilik éléktrik

(630)lampasının işığında bu arvadın girde etli sifetine,

(631)ğara gözlerine baxanda, üreyinde yène de bir nigarançılığ

(632)baş ğaldırdı. – Gét dim men...

– (633)A-a-a... hara gèd irsen? Dayan bir, işim var sennen...

(634)Zübeyde bir elinde ğırmızı çil toyuğ, o biri

(635)elile de Ağagülün ğolundan tutub heyete teref çekdi

(636)ve Ağagül de birden-bire üreyi döyüne-döyüne, ürke-ürke

(637)ki, göresen Zübeydenin ağlına ne girib, ister-istemez

(638)onun dalınca addımladı; bu arvaddan ne dèseydin, gözlemek

358

(639)olardı ve kendin cavanları bir yère yığışanda

(640)cavan oğlanlardan xoşu gelen ğoca arvadlar hağğında

(641)o ğeder atmaca danışırıldılar ki...

(642)Ağagül ğorxdı ki, Zübeyde indice elini onun ğolundan

(643)aşağılara sürüşdürecekti. Amma éle ki, gelib

(644)guyunun yanına çatdılar, Zübeyde dèdi:

– (645)Ağagül, ğadası, yorulmuşam yaman, sen de benim

(646)ğerdəşim, götür, bu şlanğı évin dalındaki lekleri

(647)sula bir balaca, nolar, göy-göyerti istinin ucbatından

(648)yanıb gèdir, hayıfdı, yazığdı, Ağagül, götür şlanğı,

(649)ğadası, götür men sulaya bilmedim yaxşı... Eşşi, benim

(650)de day hay-hayım gədib, vay-vayım ğalıb de...

(651)Zübeyde evveller özü hağda bèle sözler dèmezdi.

(652)Ağagül bu bürkülü yay gècesi daha ne dèsen gözleyirdi,

(653)amma bèle bir teklifi gözlemirdi; bir arvada

(654)baxdı, bir ilan kimi ğıvrılıb yère düşmüş bilek yoğunluğunda

(655)ğara şlanğa baxdı, sonra «aérodrom» papağının

(656)dimdiyini gözünün üstünden yuxarı iteledi, üreyinde

(657)«Baladadaş, ğerdêşüvün ölen günleridi!» dèyib

(658)şlangı yèrden ğaldırdı, évin dalına teref addımladı

(659)ve Zübeyde de o saat ğuyunun motorunu işe saldı.

(660)Elbette, her hansı başğa bir meğam olsaydı, Ağagül

(661)tüpürerdi bu heyete de, bu şlanğa da, éle bu arvadın

(662)özüne de, amma indi Nisenin adı vardı ortada; Nisenin

(663)ağlamağı, ğardaşından ğorxmağı, kendin camaatından

(664)xecaleti Ağagülün üreyinde ğubar bağlamışdı bu gece.

– (665)Yaxşı sula, Ağagül, ğadası, lekleri de tapdalama! – Zübeyde,

(666)artırmaya ğalxan taxta pillekenin altındaki

(667)ve içine mismardan tutmuş ğoyun asmağ üçün

(668)ğarmağa ğeder eline kèçeni doldurduğı zenbillerden

(669)birinden bir ip dartıb çıxardı, heyetin aşağı başındaki

(670)hèyva ağacının yanına gelib ğırmızı çil toyuğı

(671)torbadan götürdü ve toyuğun bir ayağını iple cavan

(672)hèyva ağacının nazik gövdesine bağladı; ğırmızı

(673)çil toyuğ bu defe berkden ğağğanağ çekib çırpınmadı,

(674)bir-ikice defe ğağğıldadı, vessalam, éle bil ki, kimin

(675)eline düşdüynü bilirdi ve öz acı talèyi ile barışmışdı.

(676)Ağagül évin dalındaki pomidor, badımcın leklerini

(677)şlangla sulaya-sulaya hirsinden bütün lekleri

(678)tapdağ-tapdağ élemek isteyirdi, bu soğan-vezerini de,

(679)bu biberi, xiyarı da yèrle-yèksan élemek isteyirdi, amma

(680)burasını da yaxşıca başa düşürdü ki, bu gözəl terevezin

(681)de, bu gözəl, tertemiz göy-göyertinin de həc bir

359

(682)tağsırı yoxdu ki, dünyada Zübəyde kimi bir ifrite var

(683)ve Ağagül sidğ-ürekden geyze gelmişdi ki, bir terefdən

(684)dünyada Nise kimi pak, gülendam, ağıllı gızlar var,

(685)Nisenin anası Firuze xala kimi məhriban bağca müəllimləri

(686)var ki, uşaqlara can dəyib, can eşidir, o biri

(687)terəfdən də dünyada Zübəyde kimi küpegiren ǵarılar

(688)var, amma, bax, bu ay da, bu ulduzlar da, bu dəniz də lap

(689)ələ bu göy-göyerti də, bu ağaclar da onlara tefavüt ǵoymur,

(690)hem onlar üçündür, hem də o birilər üçündür, əynidir

(691)yaxşılarla da, pislərə də.

– (692)Ağagül, ǵadası, naporu berkdi suyun, şüyüdü, vezerini

(693)yumşaq sula!..

(694)Zübəydenin bostanı balaca idi, ye'ni bir ailəlik

(695)idi, dörd-bəş nəferdən ibarət bir ailənin süfresinə

(696)yarayardı və Zübəyde də bütün il boyu öz payını yəyərdi,

(697)ǵalanını da şoraba ǵoyub ǵışda Bakının kolxoz

(698)bazarına çıxarardı, ən uzağı dördcə ǵünə satıb ǵurtarardı

(699)Zübəyde çox gözəl şoraba ǵoyurdu, hətta

(700)kəndin arvadları da bunu təsdiğ edərdi, onun sirke-badımcanlarının,

(701)heftəbəcerlərinin, sirke-sarımsağlarının,

(702)sirkeye ǵoyulmuş xiyar, pomidor, bibərlərinin,

(703)heğigəten, həc bir eyer-eskiyi olmazdı; herdən yadına

(704)düşəndə və bu işə hevesi olanda, köhnə - müharibə

(705)illəri refiğələrinə üç-dörd banka pay ǵöndərirdi, ǵöndərirdi

(706)dəyəndə ki, ye'ni özü aparırdı –Anuşǵile,

(707)Şirinxanım üçün, Nazxanım üçün, Dürdəne üçün...

(708)Bu refiğələrin hamısı indi ǵocalmışdı, kimi tək

(709)oğluyla yaşayırdı, kimisinin anası ǵalırdı helə,

(710)onunla yaşayırdı, Anuşun əri varıydı, evlər müdiri

(711)işləyirdi və indi çox məhriban yaşayırdılar, adam

(712)baxanda üreyi açılırdı; Roza Yerevana köçüb gətmişdi

(713)ve Zübəydenin çoxdan idi ondan xəberi yox idi...

(714)Bu refiqelerin kimisi öz gocalığı ilə barışmışdı,

(715)kimisi hele de cavanlığı eşşindəydi və yalan-doğru

(716)dəyirdilər ki, Şirinxanımın – yaşda Zübəydedən de

(717)böyük idi – hele de Ağamov adlı bir kamançaçalan

(718)səvgilisi var, babalı dəyenlərin boynuna...

(719)Elbette, bəle bir cavanlığı üç gəpiyə deymezdi, çox

(720)ağlamalı-gülməli idi və Zübəyde bəle fikirleşirdi

(721)ki, gətirdi o vur-çatlasın, çal-oynasın günləri, gətirdi

(722)ve bir de həc gəyitməz gəri; yaxşı olar gəyitməz, pis

(723)olar gəyitməz – bunu dəyə bilmezdi, çünki hər halda

(724)yaxşısı çox idi o günlərin, doyunca kəf əledilər bu

(725)dünyada, bəşgünlük dünyada, İsgəndərə gəlməyən dünyada,

360

(726)çaldılar, oynadılar, güldülər, camaat bir tike

(727)ğara çörək tapmayanda, onlar Kislovodskdan vurub Soçiden

(728)çıxdılar, onları səvenlər var idi, onların derdindən

(729)ölenlər var idi, onlardan ötrü gecenin-gündüzün

(730)hansı vaxtı dəsen, arvad-uşaqlarını həmişəlik

(731)atmağa hazır olanlar vardı, bir can alan baxışdan

(732)ötrü vəzifədən gəvulmağa razı olanlar var idi, amma

(733)Zübəydegil azadlığı, sərbəstliyi səvirdilər və doğrudan

(734)da, azad və sərbəst idilər, amma pisi də vardı o

(735)günlərin və bu pis ələ bil siçan yuvası görmüş pişik

(736)kimi illərdən bəri pusquda durubmuş, yavaş-yavaş

(737)baş gəldirirdi, indi adama təsir əleyirdi, indi adamın

(738)ağına gəlirdi, bəzən adamın lap atasını da yandırır... Ne isə...

– (739)Ağagül!... Gərtarmadın oranı, gədası? Çox sucuğ

(740)ələmeginə! – Zübəyde gəyunun motorunu söndürdü və sinesini,

(741)göllərini şappıldadıb ağcağanadları gəva-gəva:–Gəl day,

(742)ora bəddi, – dēdi. – Gəl, gəl, bir balaca o hasarın

(743)yanındaki ağacları da sulagine, besdi day...

(744)Şlanğ ağırdı, ğadası, apara bilmirem ora...

(745)Ağagül hêç bir söz dèmedi, ye'ni, berkden hêç bir söz

(746)dèmedi, üreyinde ne dèyirdi, özü bilirdi, şlanğı darta-darta

(747)hasar boyu Ğeysebdülün ekdiyi küknarların

(748)yanına gétدی ve Zübèyde tezedden motorun düymesini basıb işe saldı.

(749)Ebdül yaxşı kişiydi, yazığ kifiriydi, amma yaxşı

(750)adamıydı, kendin uşağından tutmuş böyüyünecen kim

(751)dèseydi ona ki, ağzındaki dilin lazımdı mene, çıxarıb

(752)vèrerdi. Gör bu küknarlar nêce böyüyüb, gör nêce ildi,

(753)allah, ölüb Ebdül... O ölende Ağabacının bu oğlu hêç

(754)anadan olmamışdı yeğin, amma indi vağzal bağına

(755)ğız aparır özü de vèledüznanın cövheridi, görmürsen

(756)anasından xelvet bu ğırmızı çil toyuğu nêce götürüb getirib bura?

(757)Elinde şlanğ yavaş-yavaş hasar boyu addımlayan

(758)Ağagül ise indi onun hayındaydı ki, göresen, bu küknar

(759)ağaclarının dibini sulayandan sonra ne ètmelidi?

(760)Şlanğdan axan su iki yüz ellilik élèktrik lampasının

(761)işığında küknarın dibinde köpüklendikce, Ağagül

(762)fikirleşirdi ki, birden sabahdan Nise daha onunla

(763)görüşmez, bu ifrite arvadın ucbatından esgerlik ğabağı

(764)üreyi düşer partlamaya ve bu dem Zübèyde de bu

(765)göy şalvarlı, nazik sarı köynecli, «aèrodrom», buklè

(766)papağlı oğlana baxıb, fikirleşirdi ki, Firuzenin,

361

(767)özü de o ağıllı Firuzenin göyçek ğızı Nise bu uzundraz,

(768)arığ, üzüne hele emelli-başlı tük çıxmamış,

(769)séyrek bığlı bu axmağda ne görüb? Oğlan gerek yaraşığlı

(770)olsun, oğlan gerek güclü olsun, oğlan gerek kişi

(771)olsun ve kişinin de gerek cibi dolu olsun ve hemin

(772)kişi de gerek ğızı èle öpsün ki, bunu hêç kim görmesin;

(773)amma birden-bire Zübèyde burasını da fikirleşdi

(774)ki, evvela, pul el çirkidi, ikincisi de hêç kim hêç ne

(775)görmez, amma Zübêyde görer.

(776)Kendin arvadları dèyirdi ki, Zübêyde bilmeyen şêye

(777)ğurd düşer. Yeğîn bêledi ki, bêle dèyirler de... Amma

(778)niye bêledi? Bax, bax, bax, bu da birinci defeydi ki,

(779)Zübêyde kendin arvadlarının onun hağğında dèdiyi sözleri

(780)top-tüfenge tutmurdu, tesdiğ éleyirdi, lap ğuzu

(781)kimi tesdiğ éleyirdi ve yanıb-yaxılırdı da ki, axı niye bêledi?

(782)Ġocalığdandı hamısı, vallah, billah Ġocalığdandı.

(783)Cavanlığında hêç vécine de almırdı bêle kimic

(784)söz-söhbətleri, axı o kimiydi cavanlığında, kendin bu

(785)ğarğa-ğurğa arvadları kimiydi?

(786)Hanı indi o gözellik, o mermer sine, o ince bël ki,

(787)iyne dèşiyinden kêçerdi, o büllur budlar ki, her biri

(788)bir mütekkeye oxşayırdı?

(789)Onda, o zamanlar Zübêyde ne idi, camaatın işine

(790)ğarışdı ne idi? Plov yémirdi ki, ğönçe dodağları yağa batar...

(791)Yavaş-yavaş gètdi o günler..

(792)Yavaş-yavaş xırda bazar alvérçisine döndü.

(793)Here bir terefe dağıldı, tekce Şirinxanım ferli

(794)çıxdı, ğırx yaşında instituta girdi, oxuyub hekim oldu.

(795)– Ġurtardı?

(796)– Ne dèyirsen?

– (797)Dèyirem ki, ğurtardı, yoxsa helem gène lazımdı?

(798)Ağagül elinde şlanğ axırncı küknarın dibini sulayıb ğurtarmışdı.

(799)Zübêyde:

– (800)Ay çox sağ ol, Ağagül, ğadası! – dèdi ve ğuyunun

(801)motorunu söndürdü.

(802)Ağagül şlanğı yığa-yığa getirib ğuyunun yanında

(803)yere atdı ve eliyle üz-gözünün, alnının terini silib

(804)birbaşa çıxıb gètmeye ürek élemedi, soruşdu:

(805)– Gèdim men?

– (806)He? – Zübeyde o teref-bu terefe baxdı, heyetin

362

(807)ortasındakı méyne talvarının üstünden sallanmış ve
 (808)ay işığında hamısı éyni rengde ğaralan üzüm salxımlarını
 (809)görüb: – Ancağ bu salxımlar ğalıb, Ağagül,
 (810)ğadası, sovxa o ğeder hündürdü ki, ğorxuram yıxılım
 (811)derende... – Ve bu vaxt dünyanın en ğeribe işlerinden
 (812)biri baş vèrdi – Zübeydenin, üz-gözünden damcı-damcı
 (813)ter süzülen bu cavan oğlana birden-bire yazığı
 (814)geldi. – Yaxşı, lazım döyül, – dèdi, – bala, gèt, gèt
 (815)evinize, xoş geldin, yèri gèt...

(816)En ğeribesi ise bu oldu ki, Ağagül hündür talvardan
 (817)sallanan üzüm salxımlarına baxdı, ğabağında dayanıb
 (818)lırtdaşmış ğolunda, ğırışmış sinesinde
 (819)şappılıyla ağcağanad öldüren ve bütün bu heyetde, bu
 (820)ağacların arasında, bu ulduzların altında tamam tek-tenha
 (821)olan bu arvada onun da birden-bire yazığı geldi
 (822)ve Ağagül özü de buna teeccüb éledi, teeccüb éledi ki,
 (823)Zübeyde kimi bir zalıma, dinsizin-imansızın birine yazığı gelir.

(824)– Eybi yox, nerdivanı vèr, yığım seninçün...

(825) – A-a-a... – Bu defe de Zübeyde teeccüblendi ve nedense,
 (826)Ağagülün bu hevesi onun xoşuna gelmedi. – Yèri
 (827)gèt, atam balası, ğorxma, hêç kime hêç ne démerem, xoş
 (828)geldün, lazım döyül.

(829)Hemin бүркүлү yay gècesi dayanıb ay işığında bu
 (830)uzun, arığ oğlana baxan Zübeyde birden-bire, az ğala,
 (831)méhriban bir mexluğa döndü; Ağagüle éle geldi ki, eslinde
 (832)dünyada iki Zübeyde var, biri küpegiren ğaradı,
 (833)o birisi yazığın biridi; bu yazıqlıq birden-bire görünür,
 (834)sonra yox olub gèdir, éle bil ki, bir xéyli gözleyirsən,
 (835)su durulur, dibindeki ğumu görürsən, sonra
 (836)yène kimse daş atır, su bulanır, dibi görünmür.

(837)Elbette, Zübeydenin bu dem bèle bir felsefeden xeberi
 (838)yox idi ve oğlanın da yène devikib ğalmasını nigarançılığa,
 (839)ğorxağlığa yozdu.

– (840)Dèmerem de, – dèdi. – Hèç kime dèmerem. Yèri
 (841)gèt. Xoş geldün.

(842)Ağagül èvin yan divarına söykenmiş nerdivanın dalınca
 (843)gétidiyi üçün bu axırınıc sözleri emelli-başlı
 (844)èşitmedi, nerdivanı getirib talvara söykeci ve Zübeyde
 (845)de daha bir söz dèmeyib artırmadakı böyük èmallı
 (846)leyeni eline aldı ve gelib durdu talvarın altında,
 (847)nerdivanın yanında.

(848)Ağagül salxımları bir-bir derib Zübeydenin yuxarı
 (849)ğaldırıb tutduğı leyene düze-düze:

363

(850)– Serçe dimdikleyib salxımları, – dèdi.

(851)– Nolar?.. – dèdi Zübeyde. – Serçe de allahın hèyvanıdı de...

(852)Ağagül bu arvaddan serçelere ğarşı bèle bir sexavet
 (853)ve xèyirxahlıĝ gözlemirdi ve talvardan sallanmış
 (854)salxımlardan toz-torpaĝ düşmüş gözlerini eli ile
 (855)ovuşdura-ovuşdura yuxarıdan-aşağı Zübeydeye baxdı,
 (856)Zübeyde leyeni ğaldırıb başının üstünde tutmuşdu ve
 (857)bu dem onun duruşu, görkemi Bakının köhne bağlarındakı
 (858)çarhovuzların ortalarında dayanan, köhnelib de
 (859)elden düşmüş, pasmandaya dönmüş ecaib hèykellerin
 (860)duruşuna, görkemine oxşayırdı. Ağagül fikirleşdi
 (861)ki, onların kendindeki bu Zübeydeden bir denedi.

(862)– Ne vaxt gèdirsən esgerliye, Ağagül?

(863)– Sèntyabrda gèdirem.

(864)– Baladadaş mektub yazır?

(865)– He... Salam-duası var...

(866)–Salam gönderen sağ olsun... Allah canını sağ èlesin,

(867)sağ-salamat ğayıdib gelsin. Uzaĝdadı yazıĝ. Sen

(868)Bakının özünə düşsən yaxşı olar, gédib-gelersen kende.

(869)– Pribaltikaya gédirem.

(870)– Yox a-a-a? Entiğe yérdi oralar! Rıgaya düşsən

(871)lap entiğe olar. Oraları gezende, Ağagül, yad éleyersen meni...

(872)Abşeron kimi bir yérdi ora, deniz ǵıraǵında,

(873)kurortdu özü de başdan-ayaǵa...

(874)Ağagül fikirleşdi ki, pah atonnan, bu arvadın tanımadıǵı,

(875)gezmediyi yér yoxdu dünyada.

(876)İki il bundan evvel ǵışda, o tereflerin ǵışının

(877)lap oǵlan çağında pansionata gétmişdi Zübéyde, Yurmalanın

(878)Mayori déyilen bir yérine. Şirinxanım düzeltmişdi

(879)putyovkanı onunçun. Evvelce başına girmişdi ki,

(880)sanatoriyaya gétsin, amma héc harda işlemirdi

(881)ve Şirinxanım da ha elleşdi, bir şey çıxarda bilmedi,

(882)sanatoriya düzelmedi, Şirinxanım «yanan» putyovkalardan birini

(883)elde édib Zübéydeni pansionata gönderdi.

(884)Yurmalanın Mayori déyilen yérine ve kendin

(885)arvadları mat-meettel ǵalmışdı ki, gör hara gédir

(886)Zübéyde, paxılıǵdan yanıb-yaxılanlar da var idi

(887)(Ǵuyu ǵazan Hesengülünün arvadı küren Anaxanım başını

(888)bulaya-bulaya déyinirdi: «Seherden axşamacan sovxozda

(889)işleyen men, istirahete geden Zübéyde ciyeri yanmış!»),

(890)amma o tereflerin ǵışı doğrudan-doğruya çox

(891)gözel idi, pansionat da çox temiz, seligeli idi ve en

364

(892)başlıcası da bu idi ki, héc kim onu tanımırdı, bilmirdi,

(893)cavanlar üçün «tyotya Zübéyda» idi, yaşlılarla

(894)hemsöhbət idi, bir İzabélla Xaymovna vardı orda, méhriban

(895)arvadıydı çox, yaşı yétmiş keçmişdi, amma

(896)pudra-boyasından ǵalmırdı héc, pansionatdan sonra üç-dörd

(897)defe mektub yazdı Zübéydeye, amma Zübéyde cavab

(898)göndermedi, birce defe şekerburayla paxlava bişirib

(899)yolladı onunçun Odéssaya, amma İzabélla Xaymovna éle

(900)indiye kimi her bayramda bir «otkrıtka» gönderirdi.

(901)Zübéyde Mayoride pansionatda ğalanda İzabélla

(902)Xaymovnaya démişdi ki, bura putyovkanı menimçün oğlum

(903)alıb, yollayıb meni bura ki, bir az işden-gücden

(904)istirahet édim, nevelerin ses-küyünden...

– (905)Düş, ay Ağagül, bala, düş aşağı. Day yorulдум

(906)men, gücüm çatmır, saxlaya bilmirem leyni day...

(907)Zübéyde içi üzüm dolu leyni yere ğoydu ve Ağagül de

(908)nerdivandan düşüb eliyle méynenin toz-torpağına bulaşmış

(909)sir-sifetinin terini sildi, nerdivanı aparıb

(910)yérine ğoydu, «aérodrom» papağını çıxarıb bir-iki

(911)defe çırpdı, tezedən başına ğoydu ve:

(912)– Men ğetdim, – dedi.

(913)Zübéyde leyni aparıb artırmanın sémént döşemesine

(914)ğoydu, sol elini beline basdı ve belini düzeldib:

– (915)Çox sağ ol, ğadası, – dedi. – Ğét, xoş geldin, – dedi

(916)ve birden-bire istedi ki, heyetin aşağı başındakı

(917)cavan héyva ağacına bağlanmış ğırmızı çil toyuğu

(918)da ğaytarsın Ağagüle, amma téz de bu fikrinden vaz kèçdi:

(919)bu fikir néce birden-bire gelmişdise başına,

(920)éle-élece de birden-bire yox olub, ğetdi. – Toyunda evezini

(921)çıxarığ, – dedi. – Allah ğoysa... İläh amin.

(922)Ağagül istedi ki, Zübéydeye bir de tapşırsın ki,

(923)vağzal bağında Niseyle öpüşmelerini kendin camaatına

(924)yaymasın, amma daha bir söz démedi, darvazadan çıxıb

(925)bala ğapını da ardınca örtü.

(926)Yavaş-yavaş, lap yavaş-yavaş denizden méh esmeye

(927)başlamışdı ve külafirengide bu yél daha artığ hiss olunurdu,

(928)burada ağcağanad da nisbeten az idi. Zübéyde

(929)üzümün doşablığını ayırdı, yémeliyini ayırdı, sirkeliyini

(930)leyenden arıtdayıb balonlara doldurdu, leyni

(931)ğuyunun suyunda yaxaladı ve sudan bir parç da götürüb
 (932)içdi, sonra gelib külafirengiye ğalxdı, yèrden
 (933)saldığı palazın üstünde oturdu. Yemek istemirdi, isti
 (934)onun iştahını kesmişdi, éle günorta yèdiyinin üstünde

365

(935)idi, télévizora da baxmağ istemirdi, hevesi yox idi,
 (936)éle-élece külafirengide oturub denize tamaşa étdi.

(937)Ay denize payendaz salmışdı ve bu saat bu payendaz

(938)lap xırdaca-xırdaca terpenirdi, bu payendazın üzünde
 (939)şövg vuran ay işığı lap xırdaca-xırdaca titreyirdi;
 (940)deniz béle sakit olanda axır vaxtlar Zübéydeye pis te'sir
 (941)édirdi, béle bir sessizlik, sükunet axır vaxtlar bu
 (942)arvadı sıxırdı, üreyini ğısırdı, eslinde éle cavanlığdan
 (943)béle idi, intehası cavanlığda bunun fergine
 (944)varmırdı, amma indi özünden asılı dèyildi; Allah hereni
 (945)bir cür yaradıb, onu da béle yaratmışdı. Denizin
 (946)uğultusu gelende, dalğalar özünü ğayalara çırpanda,
 (947)adama éle gelirdi ki, tek dèyil, éle bil ki, bütün
 (948)bu etraf da yaşayır, nefes alır senle birge.

(949)İndi denizin üzü tertemiz idi, ay işığında birce

(950)köpük de ağarmırdı ve bu temizlik, bu sakit, sükunetli
 (951)temizlik Zübéydenin üreyinde bu dem hansı bir ince,
 (952)kövrek simise terpedirdi, amma bunun ne olduğunu,
 (953)hansı xatire olduğunu Zübéyde yadına sala bilmirdi;
 (954)bu, vur-çatlasın, çal-oynasın xatirelerinden dèyildi,
 (955)nese başğa bir şey idi.

(956)Birden, éle bil ki, ğuyunun dibinden gelib çıkan

(957)deniz uğultusunun, arabir Zübéydenin ğulağının dibinden
 (958)öten ağcağanad vızıltısının, külafirenginin ğabağındaki
 (959)xartut yarpağlarının lap helim-helim, lap
 (960)gücle eşidilecek xışılıtısının hemin yay gècesindeki
 (961)yèkneseğliyini yène toyuğ ğağğıltısı pozdu, ğırmızı

(962)çil toyuğ, bir-iki defe ğağğıldadı, éle bil ki, bu böyük
 (963)dünyada toyuğların payına düşen insafsızlığın ğarasına
 (964)déyindi ve Zübéyde de ayağa ğalxıb külafirengiden
 (965)düşdü, artırmadakı girde mizin üstündeki mis
 (966)ğazanın ğapağını ğaldırdı, ğurumasın déye, her gün
 (967)xüsusi parçaya büküb saxladığı tendir çöreyinden iki
 (968)fal ğoparıb götürdü ve héyva ağacının yanına gelib
 (969)çöreyi dide-dide ğırmızı çil toyuğun ğabağına sepdı.

(970)Ġırmızı çil toyuğ dimdiyini torpağa direyib bir
 (971)müddet çox müdrik bir biganelikle ğabağına düşen çörek
 (972)ğırıntılarına baxdı, sonra üzünü yana çevirdi ve Zübéyde de:
 (973)– Ba-a-a... Ġudurasan ğurbağa!.. – dedi. – Yaxşı
 (974)déyibler ki, mal yiyesine oxşamasa, haramdı...

(975)Mesele burasında idi ki, bayağ öteri dediyim kimi
 (976)Ağagülün anası Ağabacı, ye'ni, bu tekebbürlü ğırmızı
 (977)çil toyuğun bu géceye ğederki sahibi kendde Zübéydeni

366

(978)istemeyenlerden en birincisi idi, Nuh-Nebiden bu güne
 (979)kimi, Zübéydenin her bir hareketini, her bir söz-söhbətini,
 (980)yərişini-duruşunu, tanışını-bilişini, geyimini-kécimini
 (981)amansız tengid ateşine tutanların birincilerinden
 (982)biri idi ve Zübéydenin de bu arvaddan
 (983)zehlesi gédirdi, amma bir iş vardı ki, hemin acıdı,
 (984)vécsiz, adamayovuşmaz Ağabacının, ğara pıspısaya
 (985)oxşayan Ağabacının indi Ağagül boyda bir oğlu vardı,
 (986)özü de kiçiyiydi Ağagül hele, ondan böyük bir oğlu esgerlikde
 (987)idi. Ağagülden kiçik bir oğlu da var idi.
 (988)Nuhbala ve altı da ğızı var idi, ne ise...

(989)Zübéydenin de indi ğızları ere géde bilerdi ve
 (990)Zübéydenin de béle bir oğlu ola bilerdi, o oğlan da gédib
 (991)vağzal bağında gözel bir ğızla öpüşe bilerdi, esgerlikden
 (992)éve mektub göndererdi, Zübéyde de élçi géde bilerdi,

- (993)gelin getire bilirdi... Yaxşı, yaxşı, sen o
 (994)uzundraz Ağagülün canı, başlama özünden hoğğa çıxarmağa,
 (995)başlama fikir deryasına düşüb derd elinden
 (996)üzmeğe, yeri gət yat, Ağabacı indi dördüncü yuxusunu
 (997)alır yeğın, həc fikirleşmir ki, dünyada Zübeyde adında
 (998)bir mexluğ var... Əledir ki, var, düzdü, ğocalığdandı
 (999)bu fikir-zikir hamısı, ğocalığdandı ki, var.

V

- (1000)Ağagül heyetin ortasındakı talvarın üstünde uzanıb
 (1001)ağcağanadın elinden soruğu başına çekmişdi ve
 (1002)bu geceyarısı yuxuya gède bilmirdi, soruğun altında
 (1003)gözlerini yumub fikirleşirdi ki, nahağ ğırmızı çil
 (1004)toyuğu aparıb Zübeydeye vərđi, onsuz da, Zübeyde toyuğu
 (1005)yeyib üstünden de yaxşıca serin su içenden sonra, gördüyünün
 (1006)üstüne yüzünü de ğoyub kendin arvadlarına danışacağdı;
 (1007)Zübeyde olmazdı o, kölgesi olardı ki, söz
 (1008)saxlasın üreyinde; éle indinin özünde yatmayıbsa, ğuyunun
 (1009)yanında oturub «İsgenderin buynuzu var, buynuzu!...»
 (1010)déyir... Özünü saxlaya bilmez bu arvad, ifritenin biridi.
 (1011)Zübeydenin o bir anlığ yazığ görkemi indi çıxıb
 (1012)gétmişdi işinin dalınca ve bu saat Ağagülün gözlerinin
 (1013)ğabağına, doğrudan da, bir ifritenin sureti gelirdi;
 (1014)bu ifrite, doğrudan da, Zübeyde idi, amma saçları
 (1015)pırpızağlıydı, dodağları sallanırdı, dırnağları
 (1016)ğırmızı çil toyuğun dırnağlarına oxşayırdı.
 (1017)Hayıf o toyuğdan.

367

- (1018)Mesele, elbette, tekce toyuğda déyildi; toyuğları çox
 (1019)idi ve bir ğırmızı çil toyuğun azlığı ile kasıb düşmeyecekdiler;
 (1020)uzağbaşı, Ağagül anasına déyecekdi ki,
 (1021)toyuğu Bakıdaki yoldaşlarından birigile pay aparıb;
 (1022)mesele onda da déyildi ki, Ağagül yalan danışacağdı

- (1023)ve yalan danışmağ yaxşı iş deyildi, kişiye yaraşmazdı
 (1024)bir yalan ki, Nise kimi bir gızın temiz adını
 (1025)temiz de saxlamağ üçün idi, o yalanın éybi yox idi;
 (1026)mesele onda idi ki, toyuğ da gèdecekdi, Nise de bednam
 (1027)olacağdı kend içinde...

VI

- (1028)Zübeyde uzun gece köyneyini geyib artırmadakı miçetkenin
 (1029)içinde uzanmışdı ve fikirleşirdi ki, bütün bu gözel Abşeronun
 (1030)birce ayıbı vardısı, o da ağcağanad idi,
 (1031)özü de ağcağanad burda, bu kendde bele fironluğ
 (1032)éleyirdi, amma bir az yuxarıda, Bilgehde, ya o terefde,
 (1033)Nardaranda biri yox idi.
 (1034)İndi néyneyek, durağ köçek Bilgehe, ya Nardarana?
 (1035)Yox, atalar deyib ki, her gözelin bir éybi var...
 (1036)Bes, bir gözelin yüz éybi olanda néce olsun?
 (1037)Eşşi, çor olsun, zehrimar olsun, yat, vessalam...
 (1038)Niye yata bilmirdi, balam? Ne idi axı, bayağdan yadına
 (1039)sala bilmediyi, ne idi o? Bu, başğa bir xatire idi,
 (1040)işıqlı idi, ışığı lap zeif de olsa, o uzağ illerden
 (1041)süzülüb gelirdi, temiz idi, özü de éle bil ki,
 (1042)bir az Ağagülle Nisenin vağzal bağında öpüşmeyine
 (1043)oxşayırdı, ne idi o? Bu xatirede şampan tıxacının
 (1044)partlaması yox idi, etir iyi, pudra iyi yox idi, lezzetli
 (1045)yémekler, aşığ sağlıqları, vurğun baxışlar yox idi.
 (1046)Çox sade idi, dama-dama mektebli defterine oxşayırdı...
 (1047)Miçetkenin içine, déyesen, bir ağcağanad girmişdi
 (1048)ve Zübeyde yene ağcağanadların ğarasına déyine-déyine
 (1049)ğalxıb artırmanın ışığını yandıрмаğ istedi, amma
 (1050)miçetkenin içine girmiş ağcağanadın vızılı heyetin
 (1051)aşağı başında indi yeğın mürgü döyen ğırmızı
 (1052)çil toyuğu tezedən arvadın yadına saldı ve Zübeyde
 (1053)birden-bire fikirleşdi ki, Ağabacı seher durub görende

(1054)ki, ǵırmızı çil toyuǵ hinde yoxdu, nêçe olacaǵ ve

(1055)seher-seher de biri gelib bu ǵırmızı çil toyuǵu onun

(1056)heyetinde görinde ne olacaǵdı?

(1057)O toyuǵu éle indice durub kesib, yolub, temizleyib,

368

(1058)yaxşıca ütüb ǵoymaǵ lazımdı éve, onsuz da, ne olmuşdusa

(1059)ona bu ǵeçe, yata bilmirdi, éle bil bütün dünyanın

(1060)derdi-seri bu ǵeçe Zübéydeye ǵalmışdı.

(1061)Zübéyde ayaǵa ǵalxıb miçetkenden çıxdı, otaǵa girib

(1062)dolabdan iti bir bıçaǵ götürdü, éle ǵeçe köyneyindece

(1063)heyete düşdü ve yavaş-yavaş üreyinde baş ǵaldıran

(1064)bir nigarançılıǵla ǵırmızı çil toyuǵa teref ǵetdi.

(1065)Ǵırmızı çil toyuǵ henirti eşidib gözlerini açdı,

(1066)birden-bire bu ǵeçe vaxtı aǵ köynekde pâyda olan teze

(1067)sahibine baxdı, bir balaca yêrinde ǵurcalanıb tezedden

(1068)gözlerini yumdu.

(1069)Zübéyde üreyindeki daha artıǵ bir narahatlıǵla gah

(1070)elindeki bıçaǵa, bıçaǵın ay işıǵında işıldayan iti

(1071)tiyesine baxdı, gah o biri deǵiǵesinden xeberi olmayan

(1072)ǵırmızı çil toyuǵa baxdı ve fikirleşdi ki, ye'ni, doğrudan

(1073)da, bu toyuǵu özü kesecek? Başını ǵibleye teref

(1074)uzadıb ǵanadlarını bir ayaǵının altına, ayaǵlarını

(1075)da o biri ayaǵlarının altına alıb, dilini aǵzından

(1076)çıxarıb bıçaǵla başını üzecek? Arvad işidi beyem

(1077)bu, a imansız? Arvad da toyuǵ keser? Camaat yatıb, bütün

(1078)kend şirin yuxudadı indi, bu ne gündü sen düşmüşen,

(1079)bu ne ǵara gündü bêle?

(1080)Elbette, Zübéyde ömründe toyuǵ kesmemişdi, kişi

(1081)işiydi bu, lap evvelden, dede-babadan bêle olmuşdu.

(1082)İndi bes nêylesin, hansı kişi köpek oǵluna ǵedib dêsın

(1083)ki, Ağabacının oǵlu Ağagül mene pay getirib, guya ki,

(1084)pay getirib, bunun zehmetini çek, kes benimçün? Gerek

(1085)gedeni bayağ goymayaydı gêtsin, kesdireydi bu toyuğu,

(1086)lap yoldurub ütdüreydi de ona. Yaman şéysen... Bunu

(1087)Zübéyde özü özüne dedi: «Yaman şéysen...»

(1088)Kend ise, doğrudan da, yatmışdı, tekce küçe şalbanlarındakı

(1089)éléktrik lampaları yanırdı ve bir de denizdeki

(1090)o تنها mayak yanıb-sönürdü. Hemin yay gécesinin

(1091)bürküsu, éle bil, bu mayakın da işiğini soldurmuşdu,

(1092)yanıb-sönmesini, canlılığını ölgünleşdirmişdi

(1093)ve bu saat, éle bil ki, bu mayak da ömrün tenhaliğından,

(1094)adamın tekliyinden söhbet açırdı ve Zübéyde

(1095)üçün lap bês barmağı kimi aydın oldu ki, bu ğırmızı

(1096)çil toyuğu kese bilmeyecek ve en başlıcası ise, birden-bire

(1097)yaman pert oldu Zübéyde, tekce gece köyneyinde, bu

(1098)ayın, bu ulduzların altında, bu ağacların arasında,

(1099)bu denizin ğabağında elinde bıçağ tutub ğırmızı çil

(1100)toyuğla üzbesuret dayanmağına pert oldu.

369

(1101)Toyuğun işi asan idi, toyuğu bir yêşiye salıb éve

(1102)ğoya bilerdi, sabahda, birigünde onu kesdirmeyin çaresini

(1103)tapardı, birce ölüme çare yoxdu, amma mesele

(1104)burasındaydı ki, Zübéydenin geceyarısı elinde bıçağ

(1105)bélece dayanması seherden beri yadına salmağ istediği,

(1106)amma yadına sala bilmediyi o xatirenin ehvali-ruhiyyesi

(1107)ile, o xatirenin üreyinden kéçen sorağı ile héç cüre

(1108)uyuşmurdu – burasını Zübéyde lap değığ bilirdi

(1109)ve bu zaman çox ğeribe oldu, birden-bire, birce anın

(1110)içinde hemin xatire Zübéydenin yadına düşdü, hemin

(1111)cavan oğlanın sifeti de evvelce tutğun, sonra tamam

(1112)dumandan çıxıb lap aydınca geldi durdu gözlerinin

(1113)ğabağında. Bu xatire illerden beri kirec bağlamışdı,

(1114)illerden beri yada düşmemişdi.

(1115)Zübéyde eyilib elinden yere düşmüş bıçağı götürdü

(1116)ve süst addımlarla éve gétدی, artırmanın işığı
 (1117)yandırdı, stolun üstünde oturub ellerini dizlerinin üstüne
 (1118)goydu, éle bil, birden-bire o uzağ illerin bütün
 (1119)hay-küyü, ğayğısızlığı, serbestliyi arasındaki bir temizlik,
 (1120)bir paklığı, bir şəffaflığı üze çıxdı, bir cesurluğ,
 (1121)bir igidlik, kişilik üze çıxdı, indiye ğeder
 (1122)hardasa ört-basdır olub, on illerle xatırlanmayan bir
 (1123)tebessümün, özü de sert bir tebessümün ilığığı indi
 (1124)gelib Zübeydeye yétişdi.

(1125)Hardaydı o mektublar? Harda saxlamışdı onları?

(1126)İki dene idi, iki dene, ikisini de Bakıdaki merkezi
 (1127)poçtdan götürmüşdü, «Do vostrebovaniya» idi, iki
 (1128)dene üçkünc esger mektubu, Zakirin mektubları... Ve
 (1129)Zübeydenin yadına düşdü ki, o iki mektubdan birini,
 (1130)çox te'sirlisini, çox ağıllısını éle müharibe vaxtı
 (1131)Dürdane ondan götürmüşdü, yadigar saxladı özünde,
 (1132)«Béle mektubu da cavabsız ğoyarlar, az?» – dèdi.

– (1133)Deyişmerem, – dèdi, – yüz ğızıldış Adil kimilerini
 (1134)bélesinin bir dırnağına. Béle demişdi Dürdane ve
 (1135)Dürdane éle o vaxtlar yavaş-yavaş ağıllanmağa başlamışdı.
 (1136)Béle demişdi Dürdane ve o ikinci mektubu,
 (1137)o gözel sözler yazılmış tesirli mektubu götürmüşdü
 (1138)özü üçün yadigar, göresen saxlayır indi? Amma ikinci
 (1139)mektub dursun gerek.

(1140)Zübeyde ayağa ğalxıb otağa girdi, işığı yandırıp,
 (1141)azı, elli-altmış yaşlı, amma yaxşı ğalmış, ğoz ağacından
 (1142)düzeldilmiş ve vaxtile yeğın ki, évler yaraşığı
 (1143)olmuş hündür, énli ve ağır dolabın (bu dolabı
 (1144)hele müharibe vaxtı Ğızıldış Adil hansı bir esger

370

(1145)ailesindense çox ucuz ğiymete Zübeyde üçün hediye almışdı
 (1146)ve Zübeyde de bu dolabı getirib ğoymuşdu kenddeki

(1147)bu évine) lap alt gözünün açarını ayağının altına
 (1148)ketil göyub lap yuxarı gözden tapdı, aşağı düşüb
 (1149)alt gözü açdı ve yêşiyi ireli çekib köhne şekiller,
 (1150)cürbecür köhne «otkritka»lar (ürekşekilli güzgülün
 (1151)içinde bir gızla bir oğlan fotoobyektive baxıb gülürdü;
 (1152)üreyin her terefine güller düzülmüşdü, güzgülün
 (1153)etrafındaki güller de, gızın paltarı ve dodağları da
 (1154)ğırmızı boyayla boyanmışdı, aşağı terefde bir bülbül
 (1155)dimdiyinde çeleng tutmuşdu ve çelengde bu sözler yazılmışdı:

(1156)Lyublyu vas i vı povérté

(1157)Koğda mné sêrdtsé govorit.

(1158)Lyubit budu do samoy smérti

(1159)Poka oğon v ğrudi ğorit.

(1160)Bu sözlerden sonra yêne kiçik bir ürek ve kamanda tarım
 (1161)dartılmış bir ox şekli çekilmişdi), kino artistlerinin,
 (1162)cavan Reşid Bêhbudovun cürbecür şekilleri
 (1163)bükülmüş ve uzun illerden beri açılmayan bağlamayı açdı.

(1164)Bu bağlamadan, sapsarı saralmış köhne gezête
 (1165)bükülü bağlamadan bir çürüntü iyi gelirdi ve bütün
 (1166)ğışı ğarın altında ğalıb yaza çıxmış, tezedden yarpağ
 (1167)açan, çiçekleyen ağacların dibindeki xezel, nedense,
 (1168)Zübêydenin yadına düşdü ve birden-bire onun ağzına
 (1169)da bir cür tem geldi, éle bil, çürük méyve yéyirdi.

(1170)Bu çürüntü iyi, bu tem arvadı lap kövreltdi ve ümumiyyetle,
 (1171)çox az-az kövrelen Zübêydenin gözleri doldu.

(1172)Üçkünc esger mektubu burada idi, bu bağlamanın
 (1173)içinde, Zakirin mektubu.

(1174)Zübêyde mektubu götürüb açdı ve illerden beri
 (1175)saralıb-solmuş, telesik yazılmış o ğısa mektubu oxumağa
 (1176)başladı; birnefese oxudu, éle bil, illerin acı idi,
 (1177)çörek tapmışdı birden-bire, tepişdirirdi gözüne.

(1178)«Zübêyde!

(1179)Bu mektubu sene ön cebheden yazıram. Atışma kesib
 (1180)indi, bir azdan yène başlayacağ. Düzünü dèyim ki, yazmağ
 (1181)istemirdim sene bu mektubu, amma yarım saat bundan
 (1182)ğabağ gülle yağış kimi üstümüze yağanda, bildim ki,
 (1183)gerek yazam sene bu mektubu. Adam bu gülle yağışının
 (1184)altında olanda her şeyi yaddan çıxarır, bütün
 (1185)pislikler yaddan çıxır, ancağ yaxşısı yadda galır.

371

(1186)Sen meni isteye de bilersen, istemeye de bilersen, ancağ
 (1187)özünü iste. Men müellim dèyilem, sen de şagird
 (1188)dèyilsen. Nesihet élemeyeceyem sene, ancağ o éve gèdib-gelme.
 (1189)İşe gir. Özünü hayıf éleme. Sen de bir kişinin
 (1190)ğızısan. Hemin kişinin papağını yère soxma. Yène
 (1191)başladı atışma. Xudahafız. Sağ ğalsam, yène yazaram
 (1192)sene. Sen de bir söz yaz.

(1193)Zakir. 12 yanvar 1942-ci il.»

(1194)Zakir birini de yazmışdı mektubun, ikisini bir
 (1195)yèrde almışdı Zübèyde; cavab yazmadı Zakire ve bir
 (1196)de gèdib merkezi poçta deymedi ki, görsün teze mektub
 (1197)var ona, yoxsa yox? Belke çox mektub yazmışdı Zakir
 (1198)ve bu mektublar da Zübèydeni gözleyib, gözleyib axırda
 (1199)ğayıtmışdı Zakirin özüne? Belke həc çatmamışdı Zakire.
 (1200)Ğırx üçde ölüm xeberi gelmişdi Zakirin...
 (1201)Yox, dèyesen, ğırx dörd idi... Ne ise...

(1202)Göresen yène mektub yazmışdı Zakir? Niye yazaydı
 (1203)axı, niye yazaydı, ona göre ki, hemin yaz günü aldatmışdı
 (1204)Zakiri ki, geleceyem görüşüne, gètmemişdi?
 (1205)Ona göre ki, Zakir gece-gündüz çekme fabrikinde işleyib
 (1206)bacılarıyçün çörek pulu ğazanırdı, Zübèyde de
 (1207)ğızıldış Adil kimilerinin haram puluna ğarnı tox,
 (1208)damağı da ki, çağ, kèf éleyirdi? Ona göre ki, o uzağ yaz
 (1209)axşamı Zakir Zübèyde ile ğızıldış Adilin ğabağına

- (1210)çıxıb ona hücum élemek isteyen ğızıldışı bir yumruğ
 (1211)ile yère uzadanda, Zübéyde «Ay aman!...» éleyib ğızıldışın
 (1212)üstüne cummuşdu. Ğızıldışı yèrden ğaldırmışdı.
 (1213)Ğızıldışle birge ğétmişdi?
 (1214)«Zübéyde! («Ay can!...»)
 (1215)Bu mektubu sene ön cebheden yazıram. («Yazan
 (1216)barmağlarına ğurban olum senin!...») Atışma kesib
 (1217)indi («O atışma getirenin ciyeri yansın, néce ki, yandı da,
 (1218)ğara yère gireydi o, néce ki, ğirdi de...») bir azdan
 (1219)yène başlayacağı. Düzünü déyim ki, yazmağ istemirdim
 (1220)sene bu mektubu, («Eceb éleyirdin, lap elinin
 (1221)içinden gelirdi, yazmayaydın héç gerek... Niye yazırdın
 (1222)menim kimi leçere? Men taydım sene? Sen temizsin, gözelin,
 (1223)kişinin biriydin, men veledüznanın cövheri,
 (1224)özü de çirkab içinde, xirtdeye kimi... yazmayaydın gerek...»),
 (1225)amma yarım saat bundan ğabağ gülle yağış kimi
 (1226)üstümüze yağanda («O gülle gerek benim başıma
 (1227)yağaydı...») bildim ki, gerek yazam sene bu mektubu
 (1228) («Nahağ yère, lap nahağ yère...»). Adam bu gülle yağışının

372

- (1229)altında olanda («Can-can...») her şeyi yaddan
 (1230)çıxarır, bütün pislikler, yaddan çıxır («Çünkü özün
 (1231)temiz idin, yaxşı idin...») ancağ yaxşısı yadda ğalır.
 (1232)Sen meni isteye de bilersen, istemeye de bilersen
 (1233) (« Seni istemeyenin gözü çıxaydı, néce ki, ışıklı dünya
 (1234)ğaranlığ zülmet olub onunçun...») ancağ özünü iste
 (1235)(«Neyimi isteyim özümün, neyimi?...»). Men müellim déyilem
 (1236) («Müellimden de artıĝsan...»), sen de şagird déyilsen
 (1237)(«Şagird profëssoruydu benim yanımda...») Nesihet
 (1238)élemeyeceyem sene («Ne te'sir éleyecekdi mene nesihet?
 (1239)Adamın gerek ğanında olaydı, Zakir...») Ancağ o éve
 (1240)ğédib-gelme («O évin ne teĝsiri, teĝsir özündedi adamın,

(1241)év néylesin?») Íşe gir («Ay işledim men, ha!...»)
 (1242)Özünü hayıf éleme. («Éledim, ay Zakir, ay ğadası, yaman
 (1243)hayıf éledim özümü, iki ğepikdi benim ğiymetim, kül olub
 (1244)menim başıma, ay Zakir, ay ğadası, ay canım, sene
 (1245)ğurban... zay éledim özümü. Zay oldum gét dim, ay Zakir...»)
 (1246)Sen de bir kişinin ğızısan, hemin kişinin papağını
 (1247)yère soxma («Soxdum yère o rehetliyin papağını,
 (1248)Zakir, lap ğuyunun dibine soxdum. Doğrayardı
 (1249)meni sağ olsaydı, öz eliyle doğrayardı...») Yène başladı
 (1250)atışma («Muğayat ol ay bala!...»).

(1251)Zübeyde daha mektubun ardını oxuya bilmedi,
 (1252)saralıb-solmuş herfler gözlerinin ğabağında yayıldı ve
 (1253)éle bil ki, hemin bürkülü yay ğecesinde bütün bu otağ
 (1254)basma kağıza düşmüş mürekkebi damcısı kimi etrafa
 (1255)yayıldı, ğaranlıqlaşdı, havasızlaşdı; bütün bu otağa,
 (1256)bu otağın eşyalarına, divarlarına, döşemesine, tavanına,
 (1257)éle bil, tünd bir örpek salındı ve bu örpeyin
 (1258)o biri üzünde bir dumanlı ğ arxasında on yéddi yaşlı
 (1259)cavan bir ğız, gözel bir ğız kendin camaatıyla beraber
 (1260)atasının cesedi ğoyulmuş mafenin ardınca gédirdi;
 (1261)güneşli bir ğün idi ve güneşli lepeler sahile ğaçışırdı,
 (1262)éle bil, denizde bir güneş sévinci var idi ve
 (1263)on yéddi yaşlı ğız, méyitinin dalınca gét diyi atasının
 (1264)ölümüne yanmağdan daha çox, denizin sévincine sévinirdi;
 (1265)éle bil, bu saat bütün kend camaatının derdi-ğemi
 (1266)bu on yéddi yaşlı ğız üçün tamam yad bir şey idi,
 (1267)çünkü o on yéddi yaşlı ğız ne ölümü derk édirdi, ne de
 (1268)derk étmek isteyirdi; o on yéddi yaşlı ğız özü de bu güneşin
 (1269)bir parçasıydı, bu denizin bir parçasıydı ve
 (1270)iller kèçdikden sonra da o ğız, bax, élece, güneşsiz
 (1271)sévine bilmirdi, şadlana bilmirdi, yaşaya bilmirdi,
 (1272)kasıbcılığdan ise güneş boylanmırdı. Múharibe illerinin

373

(1273)çöreksizliyinde güneş doğmurdu; acılığ olsun, kəf
 (1274)olsun, dəyibler, amma düz demeyibler, lap ağ yalan
 (1275)dəyibler, acılıqla kəf bir araya sığışan şey dəyil, her
 (1276)halda, Zübəyde, o gözəl gız, müharibe illerinin o xatın
 (1277)ğızı bəle bir eğidedeydi. Araz aşığından idi o gızın,
 (1278)Kür topuğundan, özünü kəfi köklüyün, damağı çağlının
 (1279)odunda yandıran, yandırıb kül éleyen bu baxtı garanın...

(1280)Zübəyde bağlamanı büküb dolabın alt gözünə qoydu,
 (1281)yəşiyi bağlayıb burnunu çeke-çeke, gəce köyneyinin yaxası
 (1282)ile üz-gözünün yaşını sile-sile ayağa gəlxdı,
 (1283)otağdan çıxıb, külafirengiyə teref geldi, yuxarı gəlxbı,
 (1284)palazın üstündə oturdu ve denize baxdı.

(1285)Zübəyde yadına gelenden bu denizin sahilinde oynamışdı,
 (1286)anası onca günün içində setelcemden ölənden
 (1287)sonra, bütün bu tereflərdə, Abşeronun bu hissəsində
 (1288)meşhur balıqçı olan atasının torunu Zübəyde yamamışdı,
 (1289)ğayığını Zübəyde silib-süpürmüşdü, atası
 (1290)ölen hemin gəce bütün kend camaatı onların évine
 (1291)girib-çıxmışdı, amma həc kim de bunu bilmemişdi ki,
 (1292)Zübəyde sehere kimi denizin, bax, bu sahilində tekce oturmuşdu.

(1293)Eslində, lap eslində, Zübəyde bu denizin yanında da
 (1294)üzügəra idi, çünki nenesilə tek gəldığı o uzağ illər,
 (1295)bax, bu deniz Zübəydenin bəynindəki bütün fitne-fesadların,
 (1296)kin-küdüretin, nefis-tamahın şahidi olmuşdu;
 (1297)Zübəyde indi bəle fikirleşirdi, indi o uzağ illərin
 (1298)fıranlıq, fıronluq arzu-xeyallarını fitne-fesad
 (1299)həsab edirdi, indi, onda yox. Nenesi yazıq o gəder
 (1300)gocalmışdı ki, ölməyinə yaxın (nenesi öləndə müharibənin
 (1301)ikinci ili idi) Zübəydeni öz balıqçı oğlu həsab edirdi,
 (1302)ye'ni Zübəydeni, Zübəydenin atası bilirdi, elbette,
 (1303)doxsandan idi bu və ələ bu özü də doxsandan idi ki,

(1304)Zübeyde bu dem bütün bunların hamısını bélece fikirleşir.

(1305)Yél yène tamam-kamal dayanmışdı ve hetta, külafirengide

(1306)de ağcağanadlar adamı oturmağa goymurdu, éle bil ki,

(1307)vızıldaya-vızıldaya her şeyin kēçib gētdiyinden,

(1308)hēç neyin geri ğayıtmayacağından dem vurub uçuşurdu;

(1309)xartutun yarpağları sesini tamam kesmişdi.

(1310)Denizin uğultusu, éle bil, başğa bir dünyadan gelirdi,

(1311)éle bil, o biri dünyanın sesi idi ve éle bil ki, gece

(1312)ovuna çıxmış o iki yarasa da bürküden karıxdığı

(1313)üçün ağaclara deyirdi, évin divarına toxunurdu, külafirenginin

374

(1314)direklerine çırpılırdı. Herdenbir gelen

(1315)cırcırma sesi de sabahın nefes kesen istisinden xeber vērirdi.

(1316)O év ise, Şirinxanımın o köhne évi, İçerişeherin

(1317)ġoşa ġala ġapısı ağzındaki ikimertebeli binanın

(1318)ikinci mertebesinde idi. O év de, ondan bēş-altı bina

(1319)aralıdaki Zakirgilin évi de indi çoxdan sökülmüşdü,

(1320)yérinde méydan salınmışdı. Zübeydenin cavanlıġ günlerinden

(1321)çoxu, ye'ni, o günlerinin ki, ağrısı indi ağrıdırdı

(1322)Zübeydeni, Şirinxanımın o évinde kēçmişdi.

(1323)Şirinxanım Zübeydegilin – bu ġayġısız ve ġözel,

(1324)nazlı-ġemzeli ġızların içinde hamısından ağıllısı,

(1325)tedbirlisi, işe yarayanı ve istıġanlısı idi. Şirinxanım

(1326)anası ile yaşayırdı, anası Sabunçu vaġzalında

(1327)pêraşki satan idi ve seher tēzden ġeçeye kimi évde

(1328)olmurdu, olanda da refıġelerin el-ayaġına dolaşmırdı,

(1329)«yaxşı éleyirsiz, kēf éleyirsiz, elivizin de içinden

(1330)gelir, bēşgünlük dünyadı» dēyirdi. ġızı ona bir şey

(1331)baġışlayanda, ya bir kofta, ya bir yaylıġ, ya da bir

(1332)başğa şey alanda, Zübeydegil ona bir hediye vērende

(1333)arvadın uçmağa ġanadı olmurdu ve sidġ-ürekden özünü

(1334)de, ġızını da xoşbext bilirdi, «eceb éleyirsüz, işlemirsüz,

(1335)ğoy ne geder hürürler hürsünler, paxıllıqdandı
 (1336)hamısı, seher sübhden gəceye kimi ayağüste vağzal ğabağında
 (1337)pəraşki satıram, neyim var, bir hesirem, bir de
 (1338)Memmed Nesirem, «eceb éleyirsüz, lap elivizin de
 (1339)içinden gelir» dəyirdi.

(1340)Şirinxanım yaxşı arvad paltarı tikirdi (éle indi de,
 (1341)xestexanada baş hekim işleyirdi, amma öz paltarlarını
 (1342)özü tikirdi, başğasına é'tibar élemirdi)
 (1343)ve o zaman Bakının bir çox meşhur xanımları İçərişəherin
 (1344)hemin ğoşa ğala ğapısı ağzındaki ikimertebeli
 (1345)sarı binaya gelib-gédirdi, Şirinxanıma paltar
 (1346)tikdirirdi. Zübəydegil saatlarla bu évde oturub bir-birleriyle
 (1347)derdleşirdi, zarafatlaşırđı, küşüşürdü, barışırđı
 (1348)ve Zübəydegilin en gözəl meclisleri, dalbadal
 (1349)ad günləri – heresinin bir ilde dördbəş ad günü –
 (1350)bu évde kəçirdi. Çox şerablar içilmişdi, çox
 (1351)ğedehler sındırılmışdı o évde. Bir defe işığ sönənde
 (1352)ğızıldış Adil yüzlük yandırđb stolun üstüne
 (1353)işığ salmışdı ve o vaxt bir ağızdan min ağıza hamı
 (1354)demişdi ki, bexteverdi Zübəyde, ye'ni bexteverdi Zübəyde
 (1355)ki, bəle bir oynası var.

375

(1356)Béleydi, Zakir... Bax, bəleceydi, Zakir, işler...
 (1357)Şirinxanımgile paltar tikdirməye gelib-gəden xanımlar
 (1358)özlerini dartırdılar, Zübəydegile yuxarıdan aşığı
 (1359)baxırdılar, bilirdilər ki, Zübəydegil hansı
 (1360)yuvanın ğuşlarıdı, amma eslinde üreklerinde hesed
 (1361)aparırdılar Zübəydegile, hesed aparırdılar gözəlliklerine,
 (1362)kəf çekmelerine, utanmazlığlarına ve Zübəydegil
 (1363)de éle bilirdi ki, həmişə de bəle olacağı, day
 (1364)démirdilər ki, etdən olan divara é'tibar yoxdur...
 (1365)Yavaş-yavaş her şey dağıldı gétđi, adamlar ayrıldı

(1366)bir-birinden, gızıldış Adili tutdular gétđi,
 (1367)bêşbarmağ Esedağanı çopur Necefgulu bıçağla vurub
 (1368)öldürdü, özü de tutuldu gétđi. Keriş ağıllı çıxdı,
 (1369)tulladı her şeyi, gitara çalıb-oxumağını da tergitdi
 (1370) (amma bunu nahağ éledi...), gédib öz gücüne instituta
 (1371)girib oxudu, indi dèyirler ki, hansı zavodunsa dirèktorudu,
 (1372)Dibirovu vezifeden çıxartdılar, haradasa itdi-batdı ve
 (1373)o günler yavaş-yavaş uzağ-uzağ illerin
 (1374)xatiresine çevrildi ve indi, bu bürkülü yay gècesi, bu
 (1375)külafirengide o uzağ-uzağ illerin xatiresini bir tar
 (1376)müşaiyet édirdi, o tarı Zakir çalırdı ve Zakirin
 (1377)güclü kişi barmağları altında tarın simleri o xatirelerin
 (1378)boşluğundan, me'nasızlığından, puçluğundan söhbət açırdı.

(1379)Zakir bu tarı herdenbir çalırdı, özü de axşamlar
 (1380)çalırdı. Zübèyde herden Şirinxanımgile gédende,
 (1381)herden Şirinxanımgilden ğayıdanda bu tarın sesini
 (1382)êşidirdi ve burasını da yaxşı bilirdi ki, bu tarı
 (1383)çalan oğlan onu isteyir; hele Zakir öz sözünü Zübèydeye
 (1384)démemişden evvel bilirdi bunu, Zakir gızıldış Adille
 (1385)onun ğabağını kesdiyi o vaxtdan xèyli evvel bilirdi
 (1386)bunu, Zakirin baxışlarından, Zakirin évlerinin ğabağına
 (1387)çıxıb küçede onu gözlemeyinden bilirdi bunu.

(1388)Bir defe Şirinxanım bir meclisden sonra, stolun
 (1389)üstünde artıq ğalmış bir fujèr şampanı birnefese
 (1390)başına çekib demişdi ki, Zakire göre bütün kürrèyi-erzdeki
 (1391)kişilerden zehlesi gédib, Zakire göre heyatdan
 (1392)rencide-hal olub, Zakir Şirinxanımın mehebbetine
 (1393)cavab vèmediyi üçün ve Şirinxanımın üzüne
 (1394)baxmadığı üçün bèle olub. «Ölürem o tarçalan oğlanın
 (1395)derdinden! – demişdi Şirinxanım, sonra da
 (1396)üzünü Zübèydeye tutub: – Görmürsen, – demişdi
 (1397)Şirinxanım – Görmürsen, seni isteyir o, korsan sen,

(1398)görmürsen, niye özüne bir gün ağlamırsan? Éle bilirsən

376

(1399)o erlerini gözleyenlerin, o ğardaşlarını, atalarını,

(1400)nişanlılarını gözleyenlerin ğarğışı tutmayacağ

(1401)bizi? Bu saat bir tike ğara çörek tapıb yeye

(1402)bilmeyenlerin ahı tutmayacağ bizi? Éle bilirsən bu

(1403)meclislerin, bu tostların, bu yağlı sifetlerle üzbesuret

(1404)oturmağlarımızın peshmançılığını çekmeyeceyik biz?».

(1405)Elbette, Zübeyde teeccüb élemiřdi ki, bu ne sözlerdi

(1406)béle, danışır şirinxanım, çünkü bu sözler şirinxanıma

(1407)yaraşmırdı ve héç kimin ağlına da gelmezdi ki,

(1408)şirinxanımın dilinden béle sözler eşitmek olar,

(1409)amma, sen deme, şirinxanım da béle şirinxanım imiş.

(1410)Dürdane demişdi: « – Élelerine – ye'ni ki, Zakir kimilerine

(1411)biz lazım deyilik daha. Bizle gezecekler, kéf eleyecekler,

(1412)sonra gedib év ğızı tapıb alacağlar. Élelerinin analarının,

(1413)bacılarının zehlesi gedir bizden!..».

(1414)Roza demişdi: «– Zehleleri özlerinden ğetsin, bizden niye?

(1415)Neylemişik onlara? Kime neylemişik

(1416)é, ahçı, biz? Kimin erini elinden almışığ? Er öz arvadını

(1417)aldadıb başgasının yanına gedirse, onda kül

(1418)onun o arvadının başına!».

(1419)Ve birden-bire Zübeydenin yadına düşdü ki, kéçen

(1420)ğış Bakının kolxoz bazarında ondan sirke-badımcan

(1421)alan o şubalı xanım kim idi éle... Birinci gün idi

(1422)bazara sirke-badımcan çıxarmışdı Zübeyde, hemin

(1423)şubalı xanım gelib ondan xeyli sirke-badımcan aldı

(1424)ve bu xanım Zübeydeye çox tanış geldi, amma ha fikirleşdi ki,

(1425)kimdi bu béle, tapa bilmedi, köhne refiğelerinden deyildi,

(1426)o tanış-bilişlerinden deyildi, amma héç cüre tapa bilmedi ki,

(1427)kimdi. şubalı xanım sirke-badımcanın pulunu vërib gëdegëtde

(1428)soruşdu:

(1429)– Tanımadın meni?

(1430)– Yox... – dèdi Zübèyde.

(1431)– Amma men seni tanıdım, – dèyib çıxıb gètdi hemin şubalı

(1432)xanım.

(1433)İndi tanıdı onu Zübèyde, bu isti yay gècesinde, bu

(1434)kūlafirengide oturub denize baxanda tanıdı onu: Zakirin bacısı idi

(1435)o şubalı xanım, ortancıl bacısıydı dèyesen, Edileydi adı gerek ki...

(1436)Kiminin evveli, kiminin axırı...

(1437)Üç bacısı vardı Zakirin, bir anası, bir de özü. Bacılarının

(1438)üçünü de oxutdurdu Zakir ve bu üç bacının üçü de

(1439)Zübèyde ile ğanlı-bıçağ idi. Aralarında bir kelme

(1440)söhbət de olmamışdı, herden kūçeden gèdib-gelende

377

(1441)o ğızların baxışlarından, kinli-kūduretli,

(1442)acığlı ve bir balaca da hesedli baxışlarından oxuyurdu

(1443)bunu Zübèyde. Dürdane dèyirdi: « – Seni ğardaşlarına

(1444)ğısğanırlar, istemirler ki, onlardan başğa bir

(1445)başğa ğızı da istesin ğardaşları». Ya doğrudan

(1446)da Dürdane düz dèyirdi, ya da o bacılar Zübèydeni Zakire

(1447)layiğ bilmirdi, hesedle Zübèydenin sir-sifetine,

(1448)ğeyim-kəcimine baxırdılar, amma onu ğardaşlarına

(1449)layiğ bilmirdiler; bu, indi Zübèydenin ağılına gelirdi.

(1450)O vaxtlar bèle şeyler ağılına gelmezdi, o vaxtlar

(1451)bu ğızlara həc salam da vèrmezdi ki, xencerinin ğaşı düşer...

(1452)Böyüyü Dilare idi, sonra Edile idi, sonra da Helime idi.

(1453)Zakir esger gèdenden bir az sonra Helime xestelendi, öldü.

(1454)Sonra ne oldu, Zübèyde bilmedi, çünki

(1455)günlerin bir gününde Şirinxanım evini üçotağlı bir menzile

(1456)deyişdi, indi yaşadığı menzile: metbexsiz-zadsız

(1457)o iki otağının üstünde lap az pul vèrib bir esger ailesi ile

(1458)demdesgahlı üçotağlı menzile deyişdi.

(1459)Ve Edile bazarda onu tanımışdı.

(1460)Ve bir az kêçecekdi, dan yêri tamam sôkûlecekdi,
 (1461)yaşlı bir arvad gêce köyneyini çıxarib paltarını eynine
 (1462)gêyecekdi, guya ki, yuxudan durubmuş kimi, guyunun
 (1463)suyunda el-üzünü yuyacağdı. Heyet-bacaya el gezdirecekdi,
 (1464)sonra Abdulla kişinin bêkarçılığdan düzeltdiyi
 (1465)süpürgeleri göltuğuna vurub milisionêr Sefer görmesin
 (1466)dêye ora-bura baxa-baxa kendin bazarına gèdecekdi,
 (1467)bu süpürgeleri yayda kendin hendeverindeki bağlara
 (1468)kôçüb dincelen şêher adamlarına satmağa çalışacağdı,
 (1469)sonra yêne êve gayıdacağdı, heyet-bacaya el gezdirecekdi,
 (1470)günden-güne daha artıg yorula-yorula ağacları,
 (1471)gülleri, göy-göyertini sulayacağdı, güc-bela ile mêyne talvarına
 (1472)dırmaşib üzüm yiğacağdı, üzümlerin doşablığını,
 (1473)sirkeliyini, yémeliyini ayıracağdı sonra
 (1474)bir az külafirengide oturacağdı, bir az denize baxacağdı,
 (1475)bir az dünyanın işlerini fikirleşecekdi, sonra
 (1476)gédib artırmadakı miçetkenin altına girecekdi,
 (1477)gözlerini yumacağdı ki, yatsın...

VII

(1478)Ağagül evvelce êle bildi ki, bu toyuğ sesini yuxuda eşidir,
 (1479)çünkü bütûn geceni çatmağarışığ yuxular görmüşdü
 (1480)ve ğırmızı çil toyuğ da Nisenin gözlerinden süzülen

378

(1481)yaş gileleri kimi yuxudan-yuxuya kêçmişdi,
 (1482)amma Ağagül gözünü açanda ve külafirengiden başını
 (1483)ğaldırıp heyete baxanda gördü ki, ğırmızı çil toyuğ,
 (1484)doğrudan da, heyetdedi, hasarın dibine düşüb ğalıb,
 (1485)berkden de ğağğıldayır; sonra ğırmızı çil toyuğ çırpınıb
 (1486)ayağa ğalxdı ve hirsle ğağğıldaya-ğagğıldaya ki,
 (1487)bu ne gêce macerasıdı bêle men düşmüşem, o teref-bu terefe
 (1488)yêrimeye başladı.

(1489)Sonra hasarın o biri terefinden torbanı da ğırmızı

(1490)çil toyuğun dalınca heyete atdılar.

(1491)Ağabacı ğağğıltıya hövlnak yuxudan oyandı, evvelce

(1492)ële bildi ki, heyete tülkü gelib, istedi bütün günü Bakıyla

(1493)kend arasında işleyen avtobusu süre-süre berk

(1494)yorulub gëce top atılsa da yuxudan oyanmağ bilmeyen

(1495)eri Ağababanı yuxudan oyatsın, amma artırmadaki

(1496)yérinden heyete boylanıb gördü ki, hinde sakitlikdi,

(1497)tekce ğırmızı çil toyuğ hasarın dibinde ğağğıldaya-ğağğıldaya

(1498)o baş-bu başa yériyir ve arvad buna teeccüb éledi,

(1499)ële başa düşdü ki, ğırmızı çil toyuğu yaddan çıxarıb

(1500)hine salmayıb, sonra yène xorultusu aleml başına götürmüş

(1501)Ağababanın yanında yérine uzandı ve tezedden yuxuya gétđi.

(1502)Dan yérinin şefeğleri ise ğızarırdı.

(1503)Févral, 1977.

(1504)Dubultı

(1505)DOLÇA I

(1506)Bir itin ağıbeti hağğında povést

(1507)Meslehet éleyirem de, seniynen, meslehetdi de,

(1508)baş-uva dönüm senin, éle bu saat gédib évi vérmedim ki,

(1509)yoldan ötenin birine, meslehetdi de, meslehetdi don

(1510)gën olar de dëyibler. Men bir pis söz dëmirem ki, senin

(1511)balalaruvun derdini çekirem de, özgenin derdini çekmirem

(1512)ki, öz derdimi çekmirem ki, mene ne var, hay-ha

(1513)yım gédib, vay-vayım ğalıb, isteyirem uşağlarçun bir

(1514)gün ağlayım de... Bir gün ağlayağ bunlara biz ğerek, ya

(1515)yox? — Ağabacı birinci defe idi ömründe ki, özü hağğında

(1516)erine béle sözler dëyirdi, ğocalmağından dem vururdu

(1517)ve éle bil ki, Ağabacı hemin Ağabacı dëyildi

(1518)ki, seher sübhden yérinden duran kimi, kelle otağa kèçib,
 (1519)uşağlar içeri ğirmesin dèye ğapını da açarlayıb
 (1520)on-on bəş deĝiĝe sir-sifetine sıĝal vèirdi, xınası-
 (1521)nın vaxtını bir gün de kèçmeye ğoymurdu ve kendin en
 (1522)birinci söz gezdireni Zübèyde her defe xèyirde, şerde,
 (1523)hamamda Ağabacını görende yanıb-yaxılırdı: «—Aĝez,
 (1524)bir buna baxın è, nenem yaşındadı (amma bunu Zübèyde
 (1525)lap aĝ èleyirdi, çünki özü eskiyi sekkiz-on yaş Ağaba-
 (1526)cıdan böyük idi; her halda Ağabacı özü bèle dèyirdi ve
 (1527)kendin ekser arvadının da Zübèydeden zehlesi ĝetdiyi
 (1528)üçün Ağabacının yaş baredeki fikrini tesdiĝ èdirdi),
 (1529)nenem yaşındadı, amma sürmelenmesine-zadına bir bax
 (1530)è!.. Eriyçün bezenib-düzenir de, Ağababayçun (Zübèydeni
 (1531)yandırıp-yaxan da èle burasıydı, çünki, özünün ne eri
 (1532)varıydı, ne de uşaĝı, tek canı idi ve bütün teĝsirler
 (1533)de özünde idi, çünki atalar yaxşı dèyib ki, niyyetin
 (1534)hara, ĝismetin de ora). Burası da tamam birinci defe
 (1535)idi ki, aile meselelerinde, èv-èşik işlerinde Ağabacı
 (1536)ile Ağababanın sözü bir gelmirdi. — Böyüyüb de uşağlar,
 (1537)ay Ağababa, böyük uşağlar olublar de, maşallah,
 (1538)bunların axı, allah ĝoysa, niyyet olmasın, ĝismet olsun,
 (1539)ĝayıtmaĝı var, èvlenmeyi var, ay başuva dönüm senin
 (1540)bir tedbir ĝörmek ĝerekmez beyem?! həc olmasa
 (1541)heresine bir üzük alaĝ da, ĝerek de, ĝapısına ĝetdiyimiz
 (1542)adamların yanında başımız aşaĝı olmasın da,
 (1543)ĝerek de, ay Ağababa!.. he, yaxşı, bunlar həc, oĝlandılar
 (1544)maşallah, özleri bilerler néyniyerler, bes ĝızdar?
 (1545)ĝızdar ne olsun bes? Böyükdürler è, day, lap böyüyübler
 (1546)maşallah! O gün mürdeşir üzünü yumuş o
 (1547)abırsız Zübèyde hamamda söz yayıb ki, guya ki, Aĝaĝülle

(1579)bële işlerle meşğul olurdu. Son on iki ilde bële
 (1580)idi, ye'ni marşrut avtobusunda işleyenden bële idi,
 (1581)amma ümumiyyətlə Ağababa düz, gızıl kimi, otuz iki il
 (1582)idi sürücü işleyirdi, on sekkiz yaşından, ye'ni min
 (1583)doğğuz yüz ғыrx altıncı ildən bu terefe, indi de ki,
 (1584)allaha şükür, yétmiş sekkizinci il idi; «polutorka»lardan
 (1585)başlamışdı, indi «İkarus» sürürdü və burasını
 (1586)daha değığ bilirdi ki, «İkarus» axırınıcı maşınıdı,
 (1587)pénsiyasını alıb gelib oturacağıdı évde.
 (1588)Yorulmuşdu Ağababa.

(1589)-Eğer biz de camaat kimi kiraye vërseydik évi yaylarda,
 (1590) gör indi ne ғыder ғыbağa düşerdik! Éyib şey
 (1591)döyül ki, ay Ağababa, öz évimizdi, özümüz tikmişik,
 (1592)halal pulumuza tikmişik, vèrerik bir ay, iki ay yayda
 (1593)kirayeye merfetli bir aileye, abırlı adamlara, onlara
 (1594)da yaxşı olar ki, gelib hava udarlar burda, çimerler
 (1595)denizde, bize de yaxşı olar ki, elimize artığ pul geler
 (1596)bir az, xercimize kömek éleyer, nöş sen axı buna
 (1597)razı olmursan é, ay başuva dönüm, ay Ağababa? Vallah
 (1598)sewab işdi!..

(1599)Ağababa bağban Esedullanın bağışladığı kehrebaya
 (1600)oxşayan sarı tesbèhi şağğıldada-şağğıldada şüşebendin
 (1601)açığ penceresi ғыbağında oturub denize baxırdı.
 (1602)Burdan, Ağababağılin şüşebendinden baxanda
 (1603)deniz éle bil elinin içinde idi: Buzovnadən Zuğulbayacan

381

(1604)uzanan ғыyalığ görünürdü, ғыyalığdan aşağıda
 (1605)bütün deniz görünürdü, üfug xettine kimi bir gömgöylük
 (1606)görünürdü, sahil boyu sapsarı ғыumluğ görünürdü;
 (1607)denizin göylüyü hardasa bir az açığ idi, hardasa bir
 (1608)az tutğun idi və bu göylükde bu saat bir ucsuz-bucağısızlığ
 (1609)var idi, dibi görünmeyen bir derinlik var idi,

(1610)bir dünya su var idi ve bir de ki, bu göylükde bir méhribanlıq,
 (1611)ılıqlıq, mülayimlik var idi; denizden ses
 (1612)gelmirdi, deniz uğuldamırdı ve bu sessizlikle lap
 (1613)xırdaca lepelerin sahile doğru sakitce de lepelenmesi
 (1614)arasında geribe bir uyğunluq var idi, bu sükut ile bu
 (1615)lepelenme bir-birini tamamlayırdı ve bu dem adama
 (1616)ële gelirdi ki, deniz ële hemişe bu cür olur, ële bil
 (1617)hëç vaxt hëç bir uğultu bu sessizliyi parçalamır, hëç
 (1618)bir bozluq hëç bir vaxt bu göylüyü boğub, tamam soldurub
 (1619)yox ëlemir, bu sakit lepeler hëç bir vaxt dalğaya
 (1620)dönüb köpüklene-köpüklene ğayalara çırpılmır, ële
 (1621)bil xezri hemişe bëlece méh olub esir.

(1622)Seherden beri bir nefer bu deniz göylüyünde, bu deniz
 (1623)sessizliyinde çimirdi ve hemin nefer çimib ğurtarıb,
 (1624)denizden doyub sahile çıxanda me'lum oldu ki,
 (1625)bu nefer bir nefer yox, iki neferdi, bir oğlan, bir ğız...

(1626)Ağababa ayağa ğalxıb ënli kürekleriyle şüşebendin
 (1627)açıq penceresinin ğabağını kesdi, ële bil ki, Ağabacının
 (1628)da seherden beri denizde bir adam olub, indi
 (1629)igileşen bu oğlanla bu ğızı görmeyinin ğabağını aldı
 (1630)(bu tereflerin adamları bële iş tutmazdı, hemin
 (1631)oğlanla hemin ğız şübhesiz idi, şeherden, Bakıdan
 (1632)gelmişdi ve bazar ërtesinin adamsız denizinde özlerini
 (1633)suya vërmişdi), bir müddet Ağabacının teze günde
 (1634)açmağına baxdı, sonra birden-bire hirsli-hirsli:

(1635)Ğurtar! — dedi. — Ölmemişem hele men! Ne ğeder
 (1636)ki, sağam men, bu évde bir yad adamın bir ğara ğepiyi
 (1637)de xerclenmeyecek! Sırğa ële bunu, as ğulağundan! Bildin?

(1638)Ağababa bu sözleri dedi ve baş barmağı ile hele
 (1639)cavan vaxtlarından ağarmış ğalın bığını hirsle ğaşıdı,
 (1640)sonra otağa kèçdi ve mizin arxasında oturub
 (1641)divardakı şeke baxdı.

(1642)Ağababa ona göre bèle hirsli danışdı ki, ğanığaraydı,
 (1643)özü de bu ğanığaralığ tekce ona göre dèyildi ki,
 (1644)Ağabacının başına girmişdi ki, ğerek bu yay évi
 (1645)kiraye vèrsinler; bu sessiz-küysüz yay gününde, işlemediyi

382

(1646)bir günde, hêç kimin sataşıb-dolaşmadığı bir
 (1647)günde neye göre bèle hirsli idi, hêç özü de bilmirdi;
 (1648)amma birden-bire derd-dur élemeye üreyi bir adam istedi.
 (1649)Baladadaş üçün darıxdı, Ağagül üçün darıxdı,
 (1650)sonra ğızlar bir-bir gelib gözünün ğabağından kèçdi
 (1651)ve bèle me'lum oldu ki, Ağababanın üreyinde ne ise bir
 (1652)niğarançılığ var, özü de bu niğarançılığ lap derinlerden
 (1653)baş ğaldırır, bir ğaranlığdan, bir dumandan
 (1654)baş ğaldırır, sonra Ağababa şire baxdı, elinde xencer
 (1655)tutmuş ğehremana baxdı ve nêçe oldusa, kişinin
 (1656)birden-bire bu şire yazığı geldi; bu şir şir olmağına
 (1657)şir idi, amma ğehremanın elindeki xencere éle baxırdı,
 (1658)éle bil şir yox, dovşan baxır...

(1659)...Bu şekli böyük otağın divarına üç il bundan ğabağ
 (1660)Bakıdan gelmiş bir ressam çekmişdi. Ressamı
 (1661)Bakıdan kendin klubuna çağırılmışdılar ki, ğırmızı
 (1662)parçaların üstüne şüarlar yazsın ve bir de sülhün
 (1663)remzi kimi bir göyerçin şekli çeksin, bu göyerçin
 (1664)şeklini assınlar klubun kireceyine, çünkü Bakıdan
 (1665)hörmetli bir adam gelecekti, klubda iclas éleyeçekdiler.
 (1666)Hemin ressam klubda işini ğurtarandan sonra, bir
 (1667)xeyli müddet ğaldı kendde, başladı kendin évlerinde
 (1668)otağların divarlarına pulla şekil çekmeye. Kende
 (1669)bir deb düşdü ki, gel göresen, kimi göyerçin şekli
 (1670)çekdirdi divarına, kimi méşe, gül-çiçek; bağban Esedulla
 (1671)otağında divar boyu gemi şekli çekdirdi, üstünde
 (1672)de yazdırdı ki, «ADMİRAL NAXİMOV», çünkü muharibe

- (1673)vaxtı bu gemide vuruşmuşdu; dülğər Müzeffer
 (1674)otağında bütün divar boyu çiyinə şal salmış yarısı
 (1675)balıq, yarısı da sarı saçları suda dalğalanan gözəl
 (1676)bir gız şekli çekirdi və bunun üstündə dülğər Müzefferin
 (1677)arvadı Zehra düz gırx gün eri ilə danışmadı,
 (1678)küsü saxladı; gıuşvuran Fazil bir ovçu şekli çekdirmişdi
 (1679)divarına ki, pelengi alından vurub yere
 (1680)sermişdi və gıuşvuran Fazil bèle deyirdi ki, guya bu
 (1681)ovçunun sifeti öz sifetidi, guya rəssam ona baxıb,
 (1682)cuşa gəlib, bu şekli bèle çekib. Hamı da Emirğuludan
 (1683)sonra başlamışdı: Emirğulu həmin rəssamla
 (1684)dostlaşmışdı, tət-tət şirin çaxır içirdilər və iç- içə
 (1685)de Emirğulu rəhmətlik anasını yadına sala-sala
 (1686)o gəder ağlamışdı ki, axırda həmin rəssam Xeyransa
 (1687)əvdə olmayanda gəlib Emirğuluğilin böyük otağının
 (1688)divarında üzünü görmediyi, hət bir şekli gəlməmiş
 (1689)arvadın — Emirğulunun anasının bütün divar boyu

383

- (1690)şeklini çekmişdi və bundan sonra bütün kəndə deb
 (1691)düşmüşdü. Həmin rəssam gəlib Ağababagilin də böyük
 (1692)otaqlarının divarında bütün divar boyu bir şir, bu
 (1693)şiri öldüren bir iğid adam şekli çekdi və Ağabacı
 (1694)bir xeyli eli goynunda bu şekle baxandan sonra, soruşanda
 (1695)ki, bu nedi bèle, dedi ki, gürcülərin çox böyük
 (1696)bir şairi var, Şotadı adı, onun yazdıklarıdı çekmişəm
 (1697)sizinçün. Axşam həmin rəssam Emirğulu ilə şirin
 (1698)çaxır içib yənə gəlib çekdiyi bu şekle baxdı, özünü
 (1699)saxlaya bilməyib hönkür-hönkür ağladı, Emirğulunun
 (1700)da gözleri doldu və hönkür-hönkür ağlayan rəssama baxıb
 (1701)Ağababaya dedi ki, bunun kimi böyük rəssam yoxdu
 (1702)dünyada, amma Bakıda goymurlar onu gəbağa gətsin, basırlar
 (1703)başından, çünki adamı yoxdur və arvadı da bu

(1704)ressamı atıb gédib başğasına. Bu şekil kendde hamının
 (1705)canı-dilden hoşuna geldi ve hamı da bu fikre
 (1706)geldi ki, bu şekil hemin ressamın şah eseridi, hetta
 (1707)Zübêyde de bunu danmadı ve Ağabacı hamamda bu şekli
 (1708)te'rifleyende sesini çıxarmadı; düzdü, ğehremanın elleri
 (1709)birteher çıxmışdı ve kitabxanaçı Necef dèyirdi
 (1710)ki, guya ressamlığda en çetin iş adam eli çekmekdi,
 (1711)ğehremanın ayağları da biri éle bil bir az uzun idi o
 (1712)birinden, başındakı bilmirdin saçıdı, yoxsa tük papağdı
 (1713)amma her halda evveller Ağababanın da çox hoşuna
 (1714)gelmişdi bu şekil, amma indi nêçe oldusa birden-bire
 (1715)bu şire yazığı geldi, fikrinden kèçdi ki,
 (1716)dèyesen, éle bu şir de Emirğulu kimi bir şeydi...

(1717)...Ağababanın şire yazığı geldi ve bu şiri çeken
 (1718)ressam da geldi durdu gözünün ğabağında ve Ağababanın
 (1719)o ressama da yazığı geldi, amma burası lap ağ oldu
 (1720)ki, birden-bire Emirğuluya da yazığı geldi, éle bil
 (1721)hemin Ağababa dèyildi ki, pencereden küçeye baxıb görürdü ki,
 (1722)Emirğulu yène kèflenib tut ağacının dibine
 (1723)yıxılıb, gah insan sesine oxşayan, gah da insan sesine
 (1724)oxşamayan sesler çıxarır ve üreyinde Emirğulunu
 (1725)söyürdü: «Köpekoğlu, xalis esfelessafilindir!»

(1726)Neden idi ki, bu gün Ağababanın başına béle fikirler
 (1727)gelirdi, dünyaya yazığı gelirdi, üreyi sıxılırdı
 (1728)ve bilmirdi ki, ne élesin? Bu isti yay gününde
 (1729)otağın bürküsünden idi, ya neden idi?

(1730)Éle bil ki, Emirğulu Ağababanın bélece yumşalma-
 (1731)sını gözleyirmiş, küçeden yène onun sesi geldi ve Ağababa
 (1732)gözlerini şir-dovşandan çekib ayağa ğalxdı, küçe
 (1733)penceresine yaxınlaşıb perdeni ğaldırdı.

(1734)Emirgulu adeten günde dörd stekan şirin çaxır
 (1735)içirdi. Emirgulunun arvadı bedbext gızı bedbext Xéyransa
 (1736)kenddeki çaxır dükanında, sonra Vartan Nêrsêsoviçip
 (1737)müdür olduğu böyük mağazada dava salıb gırğın-gıyamet
 (1738)ëlemişdi ve indi kendde hêç kim Emirguluya
 (1739)çaxır vèrmirdi, odur ki, Emirgulu gözüne döndüyüm
 (1740)de her gün xoruz banıyla yuxudan durub birinci marşrut
 (1741)avtobusuna minirdi, gah Maştağada, gah Buzovnada
 (1742)gah Merdekanda, Şüvelanda iki dolu stekan
 (1743)(heresi 250 ğ.) şirin çaxırını içirdi, bir de axşam
 (1744)ëyni minval ile iki stekan şirin çaxırını içirdi ve
 (1745)bu dörd stekan şirin çaxır, bütün günü bes éleyirdi
 (1746)Emirguluya, samovar üstündeki çaynik kimi hemişe
 (1747)demde olurdu, amma éle ki, artığ içdi, ele ki, öz cedvelini
 (1748)pozdu, ortada hardansa bir imkan tapıb arağ
 (1749)içdi, onda zalım oğlu gelib yıxılırdı küçedeki bu
 (1750)tut ağacının dibine. Herden Xéyransa abır-heyadan az
 (1751)ġala yère ġire-ġire Ağababaya dëyirdi:

(1752)—Ağababa ġedêş, mindirme bunu maşunuva.

(1753)Amma ne çox bu Abşeron yollarında marşrut avtobuslar,
 (1754)ne çox yüz cüre maşın ve Emirguluyla bu cür
 (1755)mübarizeler bir netice vèrmirdi, bununku o idi ki, kitabxanaçı
 (1756)Neçef dëmişken, zeng éleyesen şehere, maşınla
 (1757)gelib götürüb aparsınlar ve xesteliyine bir
 (1758)çare ġalsınlar, amma Xéyransa, aydın mesele idi ki,
 (1759)bële tekliflere razı olmurdu, çünkü Xéyransa da bu
 (1760)kendde bir kişinin ġızı idi ve camaatın gözü ġabağında
 (1761)erini aparıb şehirde delixanaya ata bilmezdi.

(1762)İndi de Emirgulu küçe terefdən évlerinin ġabağındaki
 (1763)tut ağacının dibinde oturub küreyini söykemişdi
 (1764)ağacın gövdesine ve oxuyurdu özü üçün:

(1765)Men entîġe çortdayam!

(1766)Çortdayam, firontdayam!

(1767)Atıram plyumotları,

(1768)Vururam samalyotları.

(1769)Xéyransa évlerinin küçe balkonunda küfte-bozbaş

(1770)üçün et döye-döye başını ikinci mertebeden aşağı uzadı:

(1771)—Ay sen ölesen! — dedi.

(1772)Emirgulu heresi bir terefe axan gözlerini bir anlığı

(1773)bir yere cem éleyib:

(1774)—Menim canımçun, vururam! — dedi. — Lap katyuşa

(1775)da atıram, men ölüm, he!..

385

(1776)...herden axşamüstüler, o vaxtlar ki, seherki iki

(1777)stekanın te'siri kəcib gédirdi, axşamkı iki stekanı

(1778)ise hele içmemişdi ve başğa da hêç ne diline vurmamışdı,

(1779)ye'ni o vaxtlar ki, Emirgulu nisbeten ayıg idi,

(1780)soruşanda ki, bu ne sefêh mahnıdı oxuyursan bèle, dèyirdi ki,

(1781)balam, sefêh niye olur, Xéyransayla bir yêrde

(1782)yaşamağ éle frontda olmağdı de...

(1783)...Ağababa bu defe üreyinde Emirgulunu söymedi, tekce

(1784)bunu fikirleşdi ki, allah adama bèle bir er, bèle

(1785)bir oğul vérince, bir ğara daş vèrse yaxşıdı.

(1786)Ağababa bu sarıdan narahat olmaya bilirdi, çünkü

(1787)özü toyda-meclisde, ilde-eyyamda bir defe içerdı ve

(1788)oğlanları da bu cehetden özüne oxşamışdı, Baladadaşın

(1789)da, Ağagülün de, Nuhbalanın da yığışıb gédib

(1790)arağ alıb ğayalıqlarda içmeyi, şeherden yêşik-yêşik

(1791)pive alıb getirib küçede nerd oynaya-oynaya noxudla

(1792)içmeyi, ellerine kêçen pulu aparıb Gümüş Malikin

(1793)kababxanasında ğoymağı yox idi.

(1794)Ağababa ile Ağabacının üç oğlu var idi, altı da

(1795)ğızı var idi, üç oğul dalbadal olmuşdu, sonra da altı

(1796)ğız olmuşdu. Böyük oğlanları Baladadaş esgerlikde

(1797)idi, eslinde esgerlik vaxtı gurtarmışdı, hansı kursdasa
 (1798)oxuyurdu, bir azdan sonra gayıdıb gelecekdi, sonra
 (1799)da yazırdı ki, bir müddet evde galıb gèdecekdi herbçilerin
 (1800)ali mektebine imtahan vermeye. İkinci oğlan
 (1801)Ağagül de, hemin Ağagül ki, dellal Zübeyde hamamda
 (1802)söz yayıb ki, guya onu vağzal bağında bir gızla öpüşen
 (1803)görüb, iki ay idi ki, esger gétmişdi ve Baladadaş kimi
 (1804)o da Amur vilayetinde idi. Üçüncü oğul Nuhbala
 (1805)onuncu sinfe keçmişdi, gelen yay mektebi gurtarıb o
 (1806)da esgerliye gèdecekdi. Naile doğguzuncu sinfe keçmişdi.
 (1807)Firuze yèddinci sinfe keçmişdi. Kemale altıncı
 (1808)sinfe keçmişdi. Amale dördüncü sinfe keçmişdi.
 (1809)Dişad üçüncü sinfe keçmişdi. Sonbêşik Böyükxanım
 (1810)idi ve Böyükxanım da ikinci sinfe keçmişdi.

(1811)Doğguz uşag idi ve Böyükxanım anadan olanda Ağababa
 (1812)bu axıncı uşağa anasının adını goymuşdu,
 (1813)ye'ni ki, en eziz ad axıncıncındı, amma indi me'lum
 (1814)olmuşdu ki, Böyükxanım axıncı deyil.

(1815)Helelik doğguz uşagdı.

(1816)Mesele burasında idi ki, bir hefte bundan gabağ
 (1817)gece yerlerine girende Ağabacı utana-utana, gızara- gızara demişdi:
 (1818) — Ağababa, başuva dönüm, deyesen uşag gözleyirem...

386

II

(1819)Abşeron Abşeron deyildi bu dem, Abşeron bir cennetmekan
 (1820)idi, éle bir cennetmekan ki, bu dem bu gayalığdan
 (1821) bu gımluğdan o aydın, o açığ üfüğ xettine kimi
 (1822)bir aynası var idi ve bu ayna bu saat göz gamaşıdırırdı
 (1823)günün altında par-par parıldayırdı, gömgöy idi, sakit idi.
 (1824)Dolça denize baxa-baxa sahil boyu gayalıqlara teref
 (1825)ğaçırdı ve bu it éle bil ki, denizin bu cür sakitliyinden,
 (1826)bu cür göylüyünden hezz alırdı, éle bil ki,

- (1827)günün istisinden, xezrinin lap yüngölce mēh olub esmesinden
 (1828)hezz alırdı. Bu ğumun sarısında, bu denizin
 (1829)göylüyünde, bu semanın maviliyinde ağappağ Dolça ğabağda
 (1830)ğaçırdı, Tavarla Sarıbaş da onun dalınca ğaçırdı.
 (1831)Dolça herden dayanırdı, yerinde fırlanıb geri
 (1832)çönürdü, dal ayağları üste ğalxıb Tavarla Sarıbaş
 (1833)ğarşılayırdı, onları ğabağa buraxırdı, sonra
 (1834)yēne ğaça-ğaca onları ötüb keçirdi.
 (1835)Dolçanın ğapğara gözleri bu dem günün işığında
 (1836)par-par parıldayırdı ve bu gözlerde bir sévinc var
 (1837)idi, bir şadlığ var idi, ēle bil ki, Dolça dünyanın
 (1838)bēle bir sakitliyi, bēle bir göylüyüne, bēle bir maviliyi sevinirdi.
 (1839)Dolçanın dörd yaşı var idi ve kendde hēç kim baş
 (1840)açmırdı ki, bu itin cinsi nedi...
 (1841)...Ağababa Dolçanı tapan gece, (dörd il bundan ğabağ
 (1842)küçüyün Ağababanın dalına düşüb geldi
 (1843)o yağışlı-yağmurlu gece) ğonşuları ğarovulçu Hesenulla
 (1844)gelib ite baxdı ve evvelce dēdi:
 (1845)—Bu mansi-xantı itidi.
 (1846)Sonra dēdi:
 (1847) —Yox, bu komi-mansi itidi.
 (1848)Sonra da dēdi
 (1849)—Nēt, nēt, bu komi-xantı itidi...
 (1850)Hesenulla hele müharibeden evvel nēce olmuşdusa
 (1851)Xantı-Mansiye ğedib düşmüşdü ve İrtışın, Obun sahillərini
 (1852)kend-kend gezib oralarda yaşamışdı. Kendde
 (1853)danışdırlar ki, o uzağ kendlerin her birinde
 (1854)Hesenullanın bir arvadı var; Baladadaş mektubla
 (1855)bēle bir xeber göndermişdi ki, Xantı-Mansiden Amur
 (1856)vilayetine esgerliye gelmiş bir oğlanla tanış olub
 (1857)ve hemin oğlan guya ki, ğarovulçu Hesenullanın
 (1858)ēle bil ki, burnundan düşüb ve ümumiyyetle kendde dēyirdi

(1859)ler ki, o tereflerde, ğarovulçu Hesenullaya oxşayan
 (1860)oğlan, ğız çoxdu. Müharibeden sonra kende müharibeden
 (1861)salamat ğalanlar ğayıtdı, bir de ki, ellinci illerin
 (1862)evvellerinde Hesenulla ğayıtdı, başında silnidr,
 (1863)boğazında ğalstuk, eyninde şalvarının balağı dar milemil
 (1864)kostyum ğayıtdı, ğarovulçu işlemeye başladı,
 (1865)Bakıdan dul bir arvad alıb getirdi ve bu güne ğeder
 (1866)de éle hemin silindr başında, şalvarı yırtılmış
 (1867)hemin kostyumun penceyi eyninde idi.

(1868)Ĝarovulçu Hesenulla bu kendde en birinci it biliçisi
 (1869)hésab olunurdu ve hemin yağışlı ğece Ağagül ğa-
 (1870)çıb ğarovulçu Hesenullanı çağırıdı. Ĝarovulçu Hesenulla
 (1871)Azerbaycan dilini yadından çıxarmışdı, rus
 (1872)dilini de emelli-başlı öyrenmemişdi ve danışanda
 (1873)her iki dili bir-birine ğatırdı (Poçtalyom Fetoş
 (1874)deyirdi ki, o uzağ yerlerden gelen, indi yox, indi ğarovulçu
 (1875)Hesenullaya daha mektub gelmirdi, ellinci illerde
 (1876)gelen mektublarda Hesenullanı «Grığori
 (1877)Mixayloviç» çağırırmışlar: ğarovulçu Hesenullanın
 (1878)atasının adı Mèhdi idi; amma heç kimin ağına gelmirdi ki,
 (1879)poçtalyon Fetoşdan soruşsun ki, balam, sen
 (1880)niye o mektubları açmısan ve o mektublarda yazılanları oxumusan?),
 (1881)Ĝarovulçu Hesenulla küçüyü gören kimi:
 (1882)—Moloko! — dedi. — Moloko lazımdı!
 (1883)Uşağlar yastı, mis dolçadakı südü éle dolçadaca
 (1884)getirib ğoydular küçüyün ğabağına ve ğarovulçu Hese-
 (1885)nullanın bu dolçadan çox xoşu geldi:
 (1886)—Xoroşi dolça! — dedi.
 (1887)Ağababa:
 (1888)— Bes bu küçük necedi? — soruşdu. — Xoroşi küçük?

(1889)Ğarovulçu Hesenulla:

(1890)—Da, da, xoroşı dolça! — dèdi ve èle o geceden de

(1891)uşağlar küçüyün adını Dolça göydular...

(1892)...Dolça ğaça-ğaça ğayalığın yanına geldi ve dayanıb

(1893)bu sal ğayalara, yèke ğaya parçalarına baxdı ve

(1894)Dolçanın gözlerinde bu dem ele bir şövg vardı ki,

(1895)gözleri èle parıldayırdı ki, èle bil bu sal daşlarla

(1896)zarafat èleyirdi, èle bil bu sal daşları kelek gelmek

(1897)isteyirdi ki, siz hara, buralar hara.

(1898)Bütün bu tereflerin yiyersiz ğancığ itleri hemişe

(1899)bu ğayalığda olurdu, yiyersiz ğancığlar bu ğayalığlarda

(1900)küçükleyirdi, küçüklerini burada emizdirirdi ve o

388

(1901)küçükler de buralarda böyüyürdü, kimisi özüne yiye

(1902)tapırdı, çoxu sefildidergin ğalırdı, amma daha bu

(1903)ğayalığlardan gèdirdi, çünkü kendin itleri bir-birini

(1904)yaxşı tanıyırdı, herden bir-birleri ile boğuşsalar

(1905)da yanlarına başğa it ğoymurdu, başğa itlerin hamısını

(1906)öz erazilerinden ğovurdu.

(1907)Kendin camaatı ancağ erkek it saxlayırdı, kimisinin

(1908)heyet iti var idi, kimisinin ğoyun iti var idi,

(1909)kimisinin de tulası vardı (Zübeydenin itden zehlesi

(1910)gèdirdi ve it saxlayan heyetlerin arvadlarına dèyirdi

(1911)ki, ağez, hëyyan saxlamağ isteyirsiniz, gèdin ğoyun

(1912)saxlayın, inek saxlayın de, it nedi?). Lazım olanda ğancığ

(1913)tapılırdı: ya öz-özüne géceler bu ğayalığlarda

(1914)tapılırdı, ya da herden kendin be'zi it yiyeleri,

(1915)ğuşvuran Fazil kimileri Bakıda cins ğancığ saxlayan-

(1916)larla sövdeleşib sonralar özlerine de bir-iki küçük

(1917)götürürdü. Bakıda cins ğancığ saxlayanlar yaman dellal

(1918)olurdu, özleri kend-kend gezib cins erkek axtarırdı,

(1919)sonra da cins küçükleri satıb pul ğazanırdı.

(1920)Kendde bu cür xalis cins erkek üç dene idi: biri bağban

(1921)Esedullanın Alabaşı idi, geyun iti idi ve bağban

(1922)Esedulla lap körpelikden onun gulağını kesmişdi

(1923)ki, yaxşı eşitsin, geyruğunu dibinden kesmişdi ki,

(1924)soyuğ olanda tüklü geyruğuna gısılib tenbel-tenbel

(1925)yatmasın; biri gışvuran Fazilin tulası idi — Sarıbaş,

(1926)indi Dolça ile gacıb gayalığa gelen hemin bu

(1927)Sarıbaş, Fazil onu özülle ova aparırdı ve ömründe

(1928)bir adam hağğında bir kelme yaxşı söz demeyen Fazil

(1929)sidğ-ürekden é'tiraf édirdi ki, Sarıbaş olmasa, onun

(1930)kimi bir ovçunun da ovçuluğu yarıbayardı; biri de

(1931)ki, Vartan Nêrsêsoviçin ovçarkası Rêks idi; galan itlerin

(1932)cinsi emelli-başlı me'lum dèyildi.

(1933)Üç gün idi bağban Esedullanın Alabaşı itmişdi.

(1934)Kendde ekseren hamı géceler itleri zencirden açıb

(1935)buraxırdı ve itler de yay ayları bütün geceni heyet-

(1936)bacanı, kendin küçelerini gezib dolaşırdı, deniz

(1937)ğırağına gelirdi, bu gayalıqları elek-velek éleyirdi,

(1938)seher de hansının yiyesi vardısı, heyetde damı vardısı,

(1939)gayıdırdı öz heyetine, öz damına. Üç gün idi bağban

(1940)Esedullanın iti, hemin gulağsız, geyruğsuz, yêke ve

(1941)yaraşıqlı Alabaşı heyetlerine gayıtmamışdı ve dünən

(1942)günorta bütün kende bèle bir xeber yayıldı ki; bağban

(1943)Esedullanın iti gudurub.

(1944)Elbette, ne Tavarın, ne Sarıbaşın, ne de Dolçanın

389

(1945)bu xeberden xeberi yox idi ve hemin temiz, sakit yay

(1946)günü Tavarla Sarıbaş sal daşların dibini, gayala-

(1947)rın arasını iyleye-iyleye özlerini vèrdiler gayalığa,

(1948)Dolça bir az gayalığın aşağısında dayandı, denize

(1949)baxdı, göye baxdı, göz işledikce uzanan bu sarı,

(1950)narın gumlu sahile baxdı ve éle bil ki, sahilin bu temiz

(1951)ğumundan, bu bolluca güneşinden, denizin bu sakitliyinden

(1952)ve bu cür gömgöylüyünden ayrılmağ istemedi,

(1953)yene geri çönüb sahil boyu kaçmağa başladı.

(1954)O sakit yay günü denizin lap sahiline bir cüllüt

(1955)uçub gelmişdi. Cüllüt Abşeronun bu terefinde tek-tük

(1956)görünürdi, heftede, ayda bir defe ve bu tereflerde

(1957)ona şor cüllütü deyirdiler, çünki cüllüt adeten aşağıda

(1958)Mehemmedli kendinin yanındaki Duzlu gölün sahilinde olurdu.

(1959)Ve éle bil ki, uçub bu tereflere gelmiş bu cüllüt

(1960)de bu boş sahilde tek-tenha galıb bir ins-cins üçün

(1961)darıxmışdı ve sahil boyu kaçan Dolça gelib ona

(1962)çataçatda cüllüt ganad açıb denize teref uçurdu, bu

(1963)göylükde, bu mavilikde yarımdaire vurub yene sahile

(1964)gonurdu, nem ğumun üstünde hereketsiz dayanıb éle bil

(1965)ki, Dolçanın kaç-kaç gelib çatmasını gözleyirdi ve

(1966)éle ki, Dolça yaxınlaşırdı, tezeden havaya galxıb

(1967)yarımdaire vurub iyirmi-otuz addım gabağda sahile go-

(1968)nurdu ve bu minval ile Dolça çimerliyin boş çetirlerini

(1969)bütün görkemleri ile adam, uşaq hesretinde

(1970)olan alıcısız-satıcısız, sessiz-küysüz, iysiz-etirsiz

(1971)ğutab köşklerini ötüb keçdi, yellencekler terefde

(1972)cüllütle siçan-pişik oyununu ğurtarıb dövre vurdu, bu

(1973)defe de yuxarı terefle kaç-kaç gayalığa teref geldi.

(1974)Düzdü, bura Bakıdan uzağ idi ve Bakının ekser

(1975)camaatı Şıx çimerliyiine gédirdi, amma şenbe ve bazar

(1976)günleri hava yaxşı olanda, ye'ni ki, bu cür günlü-gü-

(1977)neşli olanda bu yerlerde adam elinden terpenmek

(1978)olmurdu; gelenlerin çoxu xüsusi maşınlarda gelirdi,

(1979)xüsusi maşını olmayanlar avtobuslara doluşub ge-

(1980)lirdi ve hemin vaxtlar kendin camaatı da iti açıb

(1981)buraxırdı, itler de öz işini yaxşı bilirmiş kimi,

(1982)birbaşa çimerliye kaçıb gelirdi, kolbasa falı, ğu-

(1983)tab ǵırıǵı, toyuǵ sümüyü, dondurma artıǵı yeyirdi,
 (1984)aǵızları dada gelirdi, axşamacan çimerlikde sülenirdi
 (1985)axşam da çimenler günün altında xoruz pipiyi
 (1986)kimi ǵıpǵırmızı yanıb, maşına minib çıxıb gédenden
 (1987)sonra, itler xeyli müddet sahili gezişib dolaşırdı,

390

(1988)ǵumun üstüne atılıb ǵalmış ǵezét bağlamalarını
 (1989)boş şüşelerin, konserv ǵablarının arasını
 (1990)êşeleyirdi. Sonra da kendin uşaǵları sahili daramaǵa
 (1991)başlayırdı, boş şüşeleri yıǵıb aparıb Vartan
 (1992)Nêrsêsoviçin dükanına tehvil verirdiler, kaǵız-kuǵuzu
 (1993)yıǵıb aparıb tehvil verib talon alırdılar ve bu
 (1994)talonlara gédib Bakıdan kitab alırdılar, sonra da hemin
 (1995)kitabları satıb göyerçin saxlayan özü üçün göyerçin
 (1996)alırdı, balıǵ saxlayan özü üçün balıǵ alırdı,
 (1997)hind, ereb kinosu olanda kinoya gétmek isteyen gédib
 (1998)kinoya baxırdı.
 (1999)Şenbe ve bazar günleri kendin itleri seher têzden
 (2000)bütün günü çimerlikde olurdu. Bütün itler, tekce
 (2001)Dolçadan başǵa, Dolçanın şenbe ve bazar günleri bu
 (2002)çimerlikdeki kolbasa falından, ǵutab ǵırıǵından, toyuǵ
 (2003)sümüyünden, dondurma artıǵından xeberi olmurdu, çünkü
 (2004)Dolçanın yiyesi Ağababa bèle şeylere çox pis baxırdı
 (2005)Ağababanın eǵidesine göre kişi gerek kişi
 (2006)kimi yaşayaydı ve kişinin évindegiler de gerek bu
 (2007)kişiye layıǵ olaydı ve Ağababanın bu eǵidesi éle
 (2008)möhkem eǵide idi ki, Dolçanın da taléyine te'sir élemişdi
 (2009)ve ümumiyyetle eslinde Ağababanın évinde on bir
 (2010)aǵız yox, on iki aǵız var idi — büyükler, uşaǵlar, bir de Dolça.
 (2011)Dolça kolbasanın dadını belke de hêç bilmirdi,
 (2012)bilmirdi ki, dünyada bèle dadlı bir team var, çünkü
 (2013)Ağababagil kolbasa yémirdi ve tebi ki, hêç kim gédib

(2014)Dolça üçün xüsusi kolbasa alıb getirmirdi (Ağababa
 (2015)déyirdi ki, guya loğman déyib ki, gét bazardan can al,
 (2016)ye'ni ki, et al; can olmasa, yarım can al, ye'ni ki, yu-
 (2017)murta al; o da olmasa zehrimar al, ye'ni çatıg al).

(2018)Adeten Dolçaya günde üç defe yémek vèrirdiler,
 (2019)seher, günorta, axşam ve Dolçanın yémeyini Ağabacı özü
 (2020)düzeldirdi: arpa ununu xemir kimi yoğurub girdeleyib
 (2021)küt düzeldirdi, herden arpa unu, su ve duzdan ibaret yal
 (2022)çalırdı, bir de ki, süfreden xörek ғalırdısa, xörek
 (2023)ғalıғını Dolçaya vèrirdiler. Et sümüyü herden olurdu.
 (2024)Et bişirende Ağabacı adeten döymelik alırdı,
 (2025)çünkü döymelik etin bereketi çox olurdu, ya dolma
 (2026)bişirirdi, ya küfte-bozbaş bişirirdi, ya uşağların
 (2027)heresine bir kottèt bişirirdi, amma ekseren xemir
 (2028)xöreyi bişirirdi — düşbere, ғutab, gürze, xengel.
 (2029)Düzdür, xemir xöreyinin eziyyeti çox olurdu, amma xemir
 (2030)xöreyinin doydurmağı da yaxşı olurdu ve burası da

391

(2031)tebiidir ki, döymelik etden Dolçaya bir şey düşmür-
 (2032)dü. Be'zen Ağababa seher durub işe gétmezden evvel, lap
 (2033)sübh tézden, hinden iki dene yumurtlamayan toyuğ, ya da
 (2034)xoruz çıxarıb kesirdi ve o gün Dolçanın kéfi kök
 (2035)olurdu, çünkü tebi ki, bütün sümükler Dolçaya ғismet
 (2036)olurdu ve xüsusen ғış günleri olanda, her terefi ғar
 (2037)bürüyende, Dolça heyetdeki damının içinde bir künce
 (2038)ғısılib toyuğ sümüklerini xırçıldada-xırçıldada
 (2039)yéyende itin ғara gözlerinde éle ışıklı, éle ilig bir
 (2040)ifade olurdu ki, hemin iliglig ғışın soyuğu, çovğunu
 (2041)ile héç cür uyuşmurdu. Béle vaxtlarda herden Ağababa
 (2042)eline bəl alıb damın hendeverini ғardan temizleyende
 (2043)Dolça ağızındaki toyuğ sümüyünü éhmallica yère ғoyub
 (2044)damdan çıxırdı, ғardan seçilmeyen ağı başını Ağababanın

(2045)gılçalarına, ayağlarına éle sürtürdü ki, héyvanın
 (2046)bu minnetdarlığı Ağababa kimi ömrünü Abşéronun
 (2047)yollarında yaşamış, ğara-borana düşmüş, berke- boşə
 (2048)düşmüş bir kişini de açığ-aşkar kövrelirdi...

(2049)...Onda yazın axırları idi ve hemin sonuncu yaz
 (2050)gécelerinden birinde, düz dörd il bundan evvel birden-bire
 (2051)göy guruldadı, şimşək çaxdı, bir payız yağışı
 (2052)yağmağa başladı ki, gel göresen, bir külek ğalxdı ki,
 (2053)béle külek ançağ Abşéronda ese bilerdi ve hemin
 (2054)sonuncu yaz gécelerinden birinde Ağababa da, Ağabacı
 (2055)da ğorxdu ki, heyetdəki méyneler, encir, nar, tut elden
 (2056)gətsin, amma yağış birden-bire başladığı kimi,
 (2057)birden-bire de kesdi; külek ise esirdi.

(2058)Hemin sonuncu yaz günü Ağababa şüşebənddə oturub
 (2059)çay içə-içə ğaranlığ heyete tamaşa éleyirdi. Ağaçların
 (2060)teze yarpağlamış budağları yağışdan islanıb
 (2061)ğaranlığda işıldayırdı ve yay ğabağı birden-bire
 (2062)alemi bürümüş bu payız özü ilə bir ğemginlik, bir
 (2063)hüzən getirmişdi. Birden-bire Ağababanın üreyini bir
 (2064)xof bürüdü və Ağababa başa düşdü ki, bu xof doğğuz
 (2065)uşağın xofudu; Ağababa birden-bire uşağlarını
 (2066)fikirleşdi, Baladadaş, Ağagül, Nuhbala, Naile, Firuze,
 (2067)Kemalə, Amalə, Dilşad, Böyükxanım bir-bir gelib
 (2068)Ağababanın gözünün ğabağından keçdi: bunlar ne vaxt
 (2069)böyüyecek, kim olacağ, ğızlar kime ğismet olacağ,
 (2070)yaşayışları, güzeranları nəçə olacağ, oğlanların axırı
 (2071)ğédib hara çıxacağ? Birden-bire Ağababa bunu da
 (2072)fikirleşdi ki, gün kéçecek, il kéçecek, bu dünyada éle
 (2073)bir vaxt gelib çatacağ ki, . onda yér üzündə neinki Ağababa,
 (2074)neinki Ağabacı, bu uşağların da həc biri olmayacağ,

(2075) bir gün gelecek ki, indi ağzını açıb çörek isteyen,

(2076)déyen-külen, ses-küy salan bu uşağlar ğara torpağa
 (2077)ğismet olaçağ, ye'ni böyüyecekler, ğocalacağlar ve
 (2078)ölecekler. Bu ğefil fikir birce anın içinde Ağababanın
 (2079)bütün vücuduna soyuğ ter getirdi, kişinin gözleri ğaraldı
 (2080)üreyi uçundu ve Ağababa elindeki armudu stekanın
 (2081)çayını yarımçığ ğoyub dizleri titreye-titreye
 (2082)êşiye çıxdı, hêç özü de bilmedi ki, hemin külekli son
 (2083)yaz gécresi deniz kenarına néce düşdü, ğayalığın
 (2084)yanına néce gelib çıxdı.

(2085)Aydın meseledir ki, birden-bire Ağababanın
 (2086)başına giren bu fikirde éle teze bir şey yox idi, bir gün
 (2087)dünyaya gelen, bir gün dünyadan köçmelidi, burası me' lum idi,
 (2088)amma burası da me'lum oldu ki, bunu fikirleşende
 (2090)doğğuz uşağın doğğuzunu da bir-bir gözünün
 (2091)ğabağına getirende ve yadına salanda ki, haçansa bir-
 (2092)birinden aralı doğğuz da ğün olaçağ gelecekde ve o
 (2093)doğğuz ğün bu doğğuz uşağı bir-bir aparacağ ğara
 (2094)torpağa, az ğalır adamın başına hava gelsin, her şey
 (2095)ğiymetden düşür, bu deniz de, bu ğayalığ da, bu ğum da,
 (2096)néce ki, hemin külekli son yaz gécresi dünya-alem
 (2097) Ağababanın gözünde bir ğara ğepiye deymezi.

(2098)Sonra Ağababa denizin kenarı ile geze-geze insanlar
 (2099)barede, dünya barede çox fikirleşdi, fikirleşdi
 (2100)ki, bu dünya ki, bu ğeder fanidi, onda niye ğaraj müdiri
 (2101)Kamalov o cür eclafdı, adam, ayıb olmasın, yanını
 (2102)ğasımağ isteyende de elini uzadır, éle bilir ki, bu
 (2103)saat cibinden pul çıxarib rüşvet vérecekse ona ve
 (2104)ümumiyyetle bu dünya ki, bèle fanidir, axırı ki, ğara
 (2105)torpağdı, niye adamlar bir-biriyle dalaşır, söyüşür,
 (2106)yola ğétmir, bir-birinden erize yazır, imzasız mektub
 (2107)yazır (Ğışda Rayon İcraiyye Komitesinden iki nefer
 (2108)gelib Ağababanın heyetini yoxlamışdı, çünkü Rayon

- (2109)İcraiyyə Komitesinə imzasız məktub gətmişmiş ki,
 (2110)guya Ağababa heyətində «parnik» düzəldib gızılıgül
 (2111)bəcərir və aparıb Moskvada vağzal gabağında satır.)
 (2112)Ağababa bütün bunları fikirləşdi, «le'net şeytana!» — dedi
 (2113)sonra kitabxanaçı Necefin yasda, toyda
 (2114)ezberdən dediyi şe'rlərdən iki misra:
 (2115)Goca cadugardı, aldadar seni,
 (2116)Cavanlıq donunda gələn bu dünya.
 (2117)— yadına düşdü və Ağababa bir də baxıb gördü ki, yəke
 (2118)ayaqlarının beraberində yanınca ağ bir kiçik gedir.

393

- (2119)Ağababanın heç xəberi olmamışdı ki, bu kiçik
 (2120)yanına nəce düşüb. Kişi ayaq saxladı. Kiçik də dayandı.
 (2121)Tükəri tamam islanmış, ayaqları gumlu, külekden
 (2122)üşüm-üşüm üşüyən bu kiçik dəniz gırağının bu
 (2123)çöllübiyanlığında, bu kimsəsizlikdə tek-tenha idi və
 (2124)Ağababa da lap uşaq kimi fikirləşdi ki, ay allahın
 (2125)yazığı həyvani, senin ne günahın var ki, dünyaya gəlirsən
 (2126)və dünyaya gələn kimi də, tek-tenha gəlirsən, yağı-
 (2127)şa, küleye düşürsən və kiçik də ələ bil ki, bu külekli
 (2128)gəranlıq gecədə bu dəniz böyüklüyünün, bu yer-göy
 (2129)böyüklüyünün müğabilində özündən başqa yəgane mexluğun
 (2130)üreyindəki bu mərhəməti hiss edədi, bu dəfə Ağababanın
 (2131)lap ayaqlarına dolaşmağa başladı. Bir müddət
 (2132)bəlece gezdilər, sonra Ağababa əvə gəyitməyi istədi,
 (2133)böyüklü-kiçikli doğuz balasının yanına gəyitməyi istədi
 (2134)amma kiçik ondan ayrılmaıdı və elbette, Ağababa
 (2135)o vaxt bilmirdi ki, bu kiçik daha öz ömrünü həmişəlik
 (2136)bağlayıb Ağababagilə, bu kiçik onların heyətində
 (2137)böyüyecek, onların iti olacaq, özü də ağıllı it olacaq,
 (2138)adı da Dolça olacaq.
 (2139)Ağababa kəndə gələndə kiçiyi azdırmağı istədi,

(2140)amma mümkün olmadı, küçük bir ǵarış da uzaǵ durmurdu,

(2141)kişi hara ǵédirdise, küçük de onun şalvarının balaǵlarına

(2142)dolaşa-dolaşa yanınca ǵédirdi.

(2143)Bu küçük ǵülmeli küçük idi ve en ǵeribesi bu oldu

(2144)ki, küçük, Ağababanın başındaki bed fikirleri tamam

(2145)daǵıtdı, özünün balacalıǵıyla, inadıyla Ağababanın kəfini açdı.

(2146)Ağababa şüşebende ǵirende küçük de onunla

(2147)birlikde içeri girdi, ǵızlar küçüyü görüb hay-küy saldı,

(2148)kimin eline ne kəçdi getirib ǵoydu küçüyün ǵabaǵına,

(2149)Aǵaǵül ǵaçdı ǵarovulçu Hesenuıanı çağırsın ki, gelib

(2150)bu küçüye baxsın ve küçük de dünyanın bu istisinden,

(2151)dünyanın bu yağışsızlıǵından, küleksizliyinden

(2152)lezzet aldı, hamının xoşuna geldi ve o ǵünden de oldu bu évin iti...

(2153)...Ǵayaların arxasından evvelce Emirǵulunun sesi geldi:

(2154)— Tapacıyıǵ onu! Tapacıyıǵ onu!

(2155)Sonra Emirǵulunun özü göründü — éle bil bu sakit

(2156)ǵünde, ǵünün bu cırhacırında sessiz-semirsiz, ǵöze

(2157)görünmez bir külek esirdi ve bu külek ancaǵ Emirǵuluya

(2158)te'sir édirdi: Emirǵulu ziveye serilmiş paltar

(2159)kimi yəllənirdi, sonra elinde tüfenk tutmuş ǵuşvuran

394

(2160)Fazil, sonra da baǵban Esedulla göründü, sonra çıǵır-

(2161)baǵırla, hay-küyle onların ardınca gelen bir deste uşaq göründü.

(2162)Emirǵulu elini yuxarı ǵaldırıb:

— (2163)Tapacıyıǵ onu! Tapacıyıǵ onu! — dəyirdi, özü de

(2164)bu sözləri dəye-dəye, yavaş-yavaş, yəllene-yəllene ayaǵlarının

(2165)altına baxırdı, éle bil Alabaş yox, Xəyransanın

(2166)nişan üzüyü itmişdi ve Emirǵulu da bu üzüyü

(2167)ǵumda axtarırdı (Xəyransa herden Emirǵuluya

(2168)dəyirdi: «— Senin nişan üzüyünü barmaǵıma taxdıǵım ǵün

(2169)başıma bir ǵara daş düşeydi, nəce ki, düşüb de éle»).

(2170)Ǵuşvuran Fazil ve bütün bu adamların hamısı

(2171)hemin sakit yay günü Alabaşı axtarırdı.

(2172)Kende xeber yayılmışdı ki, Alabaş ğayalığ terefdedi

(2173)ve bu gün seher az ğalmışmış milisionér Seferi

(2174)ğapsın, milisionér Seferin de bəlindeki ğoburunda

(2175)tapança yox, hemişeki kimi, günorta yémek üçün yaxmac

(2176)çörək var imiş, ona göre de iti vura bilmeyib (Gizlinde

(2177)xırda alvêrçilikle meşğul olan ve kendde mili-

(2178)sionér Seferden en birinci zehlesi ğeden Zübəyde bu

(2179)xeberi eşidende: «— Ay ne olardı! — dēdi.— Esedullanın

(2180)ğudurmuş iti milisionér Seferin yumşaq yérin-

(2181)den, — Zübəyde hemin yəri adıyla dēdi, — bir tike ğoparaydı gerek!»).

(2182)Bağban Esedulla öz tūfenkini götürmedi:

— (2183)Alabaşı vurmağa elim gelmez! — dēdi ve

(2184)hemişe bəle bir şey axtaran ğuşvuran Fazilgile ğētdi ve

(2185)indi de hamı bir yérde ğayalığa ğalxıb Alabaşı axtarmağa başlamışdı.

(2186)Dolça diğgetle bu adamlara baxdı. Dolça bu adamların

(2187)hamısını tanıyırdı ve ğuşvuran Fazilin

(2188)elinde tutduğı bu uzun şeyin de ne olduğunu bilirdi.

(2189)Dolça bu adamlara baxdı, sonra sakit ve gömgöy denize

(2190)baxdı, tertemiz göye baxdı, sarı ğumluğa baxdı,

(2191)tezeden adamlara baxdı ve Dolça éle bil ki, bu sakit-

(2192)lik müğabilindeki bu hay-küye teeccüb éledi, éle bil

(2193)adamları başa düşmedi, başa düşmedi ki, niye bu

(2194)adamlar bu denizde çimmek evezine, bu ğumda uzanmağ

(2195)evezine, bu günde ğızınmağ evezine o uzun şeyi ellerine

(2196)alıb bəlece hay-küyle düşübler ğayalığın canına.

(2197)Sonra Dolça ne fikirleşdise ğaça-ğaca ğayalığa

(2198)ğalxdı, bu adamların dalına düşdü.

(2199)Emirğulu elini yuxarı ğaldırıb éle hēy:

395

(2200) —Tapacıyığ onu! Tapacıyığ onu! — dēyirdi, amma

(2201)hele ki, Alabaşdan bir eser-elamet yox idi.

(2202)Çılpağ ğayalar günün altında éle ğızmışdı ki,
 (2203)Dolça bir yêrde dayana bilmirdi, têt-têt ayağının bi-
 (2204)rini götürüb o birini ğoyurdu. Bir nêçe gün bundan
 (2205)ğabağ éle bélece istide birden-bire hava tutulmuşdu—
 (2206)havanın birden-bire deyişmeyine ğaldı, Abşêrona ğaldı!
 (2207)— yağış yağmışdı ve ğayaların çuxurlarında,
 (2208)ovuğlarında hele de su ğalmışdı ve Dolça da béle
 (2209)sucuğlar gören kimi, ora atılırdı, ayağlarını yaş éleyirdi,
 (2210)bir müddet sucuğda dayanırdı, adamlar ğayaların
 (2211)arasını axtara-axtara hay-küyle uzağlaşanda tezedən
 (2212)onların ardınca ğaçırdı.

(2213)— Tapacıyığ onu! Tapacıyığ onu!

(2214)Ġuşvuran Fazil tûfengi ğaldırıp göye bir gülle
 (2215)buraxdı ve deniz kenarındaki hemin isti yay gününün
 (2216)her terefi bürümüş sakitliyi birinci defe béle pozuldu.

(2217)Bu ğefil gülle sesinden o tek cüllût de seksenib
 (2218)havaya ğalxdı.

(2219)Dolça ayağının birini götürüb o birini ğoya-ğoya
 (2220)ğara gözlerini ğıyıp göye baxdı ve éle bil teeccüb
 (2221)éledi ki, bir halda ki, göyden hêç ne düşmedi, dêmeli
 (2222)göyde hêç ne yoxdu ve hergah göyde hêç ne yoxdusa, onda
 (2223)bu uzun şeyi niye bu temiz, bu sakit göye tuşlayıb partlatdılar?

(2224)Ġuşvuran Fazil dèdi:

(2225)—Bu tûfengle ayı vurmuşam é, men, bir it nedi ki?!
 (2226)Bu saat sovuraciyem bêynini göye!

(2227)Bağban Esedulla ğuşvuran Fazilin ardınca ğède-
 (2228)ğède ve yazığ Alabaşın ağibetini bildiyi üçün üreyi
 (2229)de ese-ese öz-özüne dèdi: «— Bay senin atova le'net! Atası
 (2230)da éle özü kimi çağğal idi. Eclaf oğluna éle bil
 (2231)ki, médal vérecekler it vurmağına göre! Xencerle adam
 (2232)başını ğoyun başı kimi keser, uf dèmez!»

(2233)Emirğulu elini yuxarı ğaldırıp:

— (2234)Tapacıyıǵ onu! — dèdi. — Tapacıyıǵ onu! —
 (2235)Sonra yèllene-yèllene gède-gède de iki eliyle şalvarının
 (2236)bèlinden tutub yuxarı çekdi, çünki hemişeki kimi yène
 (2237)de şalvarı eyninden düşürdü.

(2238)Bu vaxt ğabaǵdaki sal ğayanın arxasından bir it
 (2239)atılıb onlara teref ğaçdı ve ğuşvuran Fazilin tûfengi
 (2240)sinesine sıxması ile bağban Esedullanın el

396

(2241)atıb tûfengin aǵzını yana élemesi bir oldu ve atılan
 (2242)gülle bu defe lap sahilde denizi dèşdi.

(2243)Bağban Esedulla:

(2244)— Görmürsen başǵa itdi?! — ğışǵırdı.

(2245)Ġaça-ġaça özünü ğayalığın üstündeki bu adamlara
 (2246)yétirmek isteyen Tavar gülleden hürkdü ve bu defe, éle
 (2247)bil ki, gülle ona deymişdi, zingildeye-zingildeye bu
 (2248)adamlardan kenara — yuxarı terefe ğaçmaǵa başladı;
 (2249)Tavar dehşetli bir ğorxu içinde idi.

(2250)Dolça Tavarın ğaçmaǵına baxdı, güllenin denizi
 (2251)dèşdiyi yère baxdı, sonra tèt-tèt ayaǵının birini gö-
 (2252)türüb o birini ğoya-ğoya yène bu adamların dalına
 (2253)düşdü ve éle bu zaman bütün bu terefleri adamın tükünü
 (2254)biz-biz éleyen it boǵuşmasının sesi bürüdü. Hamı
 (2255)yérinde donub ğaldı ve birden-bire her terefi bürümüş
 (2256)bu it zingiltisinin, bu henirtinin te'sirinden
 (2257)ğuşvuran Fazilin elleri titremeye başladı ve bağban
 (2258)Esedulla da ğuşvuran Fazilin titreyen ellerine baxıb:
 (2259)«— Ay sen ölesen! — fikirleşdi, — Ayı vurana bax!».

(2260)Emirǵulu bir nèce addım ğabaǵa atdı, özü de daha
 (2261)yèllenmirdi, éle bil ki, mö'cüze baş vèrmişdi, bu boǵuşma
 (2262)sesi Emirǵulunu ayıltmışdı ve günün bu vax-
 (2263)tında, günorta çağı Emirǵulu ayıǵ idi.

(2264)Ġuşvuran Fazille bağban Esedulla da bir-iki

(2265)addım ğabağa atdı. Uşağlar seslerini kesib yerlerinden
 (2266)terpenmedi. Dolça uşağlarla böyüklerin arasında dal
 (2267)ayağları üste oturub dilini çıxartdı ve günün altında
 (2268)lehlemeye başladı. Ğuşvuran Fazil çönüb Dolçaya
 (2269)baxdı ve teeccüb éledi ki, Ağababanın iti itler boğuşan
 (2270)terefe hêç hürmür de.

(2271)Emirğulu bir-iki addım da ğabağa yeridi ve bu vaxt
 (2272)sal bir ğaya parçasının arxasından görünen Alabaş
 (2273)gıcırtmış dişlerini Sarıbaşın boğazından çekib
 (2274)Emirğuluya teref atıldı. Emirğuludan hêyvani bir çığırta
 (2275)gopdu ve ğorxudan birce anın içinde gözleri böyüyüb
 (2276)az ğaldı hedegesinden çıxsın, saçları ğabardı
 (2277)ve yazığ Emirğulu hemin hêyvani çığırta ile çığıra-
 (2278)çığıra da ğaçmağa başladı.

(2279)Alabaşı tekce yêkeliyinden, kesilmiş ğulağlarından,
 (2280)kesilmiş ğuyruğundan tanımağ olardı, yoxsa ki,
 (2281)Alabaş Alabaş déyildi daha, bu üç günde kêçellemişdi,
 (2282)pıçalağlı gözleri irileşmiş, ğıpğırmızı

397

(2283)ğızarmışdı, baxışlarından delilik yağırdı, ağzından köpük axırdı.

(2284)Emirğulu hemin hêyvani sesle ğışğıra-ğışğıra
 (2285)ğaçırdı (Uşağlar bir azdan kende bèle bir xeber yaydılar
 (2286)ki, bağban Esedullanın ğudurmuş iti Emirğulunu
 (2287)ğovanda, Emirğulu ğaça-ğaçı ğorxudan Xêyransanı
 (2288)kömeye çağırılmış) ve Alabaş az ğala ona yêteyêtde bağ-
 (2289)ban Esedulla ğuşvuran Fazilin lap ğulağının dibinde bağırdı:

(2290)— Ale, at de! .

(2291)Ğuşvuran Fazil gözlerini zingildeye-zingildeye
 (2292)yerinde ğovrulan Sarıbaşdan çekib tûfengi döşüne
 (2293)sıxdı ve güllenin açılmağı ile de Alabaşın göye
 (2294)atılıb yere düşmesi bir oldu ve bağban Esedulla bu
 (2295)defe ister-istemez fikrinden kêçirdi ki, yaxşı atır, köpekoğlu.

(2296)Alabaş gabağ ayağlarının dırnağı ile gayanı
 (2297)cırmaqladı, bir-iki defe o teref-bu terefe gövruldu,
 (2298)sonra gabağ ve dal ayağlarını gücü geldikce uzadıb axı-
 (2299)rıncı nefesini buraxdı.

(2300)Ağzının kenarlarından, boğazından, böyründen gan
 (2301)axan Sarıbaş sendeleye-sendeleye ayağa galxdı, gayanın
 (2302)üste düşüb galmış Alabaşa baxdı, sonra elinde
 (2303)tüfenk tutmuş guşvuran Fazile baxdı ve itin dehşet,
 (2304)ğorxu ve ağrı dolu gözlerinde birden-bire bir sévinc
 (2305)gığılıcımı parladi ve Sarıbaş sendeleye-sendeleye,
 (2306)bedeninin ganı arxasınca zolağ sala-sala yiyesine teref geldi.

(2307)Hamı gözünü Alabaşdan çekib Sarıbaş baxırdı
 (2308)ve bu dem bu terefler yene de tamam sakitlik içinde idi.

(2309)Guşvuran Fazil:

— (2310)Senden day it olmaz! — dedi, kend kişilerinin
 (2311)ğaydasını pozub uşağların yanında çox biedeb bir söyüş
 (2312)söydü ve tufengi döşüne sıxıb Sarıbaşı düz alnının
 (2313)ortasından vurdu.

(2314)Hemin yay gününün sakitliyini guşvuran Fazilin
 (2315)dördüncü güllesi bélece pozdu ve seherden beri dal
 (2316)ayağlarının üstünde néce oturmuşdusa élece de oturan
 (2317)Dolça bu dördüncü gülleden sonra ağzını uzadıb guş-
 (2318)vuran Fazile iki defe hürdü.

(2319)Guşvuran Fazil Dolçanın yanından kéçende hirsinden
 (2320)tepikle bu iti vurub zingildetmek istedi, amma bu
 (2321)itin Ağababanın iti olduğunu yadına saldı ve burasını

398

(2322)da fikirleşdi ki, Ağababayla béle zarafatın
 (2323)axırı onunçun yaxşı gurtarmaz. Dolçanı vurmadi,
 (2324)tekçe tüpürdü. Dolçaya sarı ve bu defe berkden yox,
 (2325)dodağaltı çox biedeb bir söyüş söydü.

(2326)Guşvuran Fazil, bağban Esedulla, uşağlar

(2327)ğayalığdan düşüb kende teref gétđi: ğuşvuran Fazil gétđi

(2328)ki, görsün hirsini kimin üstüne tókür, arvadının, ya

(2329)ğaynının, ya da başğa bir adamın üstüne; bağban

(2330)Esedulla gétđi ki, évden bél götürsün, külüng götürsün,

(2331)gelib itlerin çesedini basdırsın ki, günün altında

(2332)ğayalığda ğalıb iylene mesinler; uşağlar gétđi ki, bütün

(2333)bu ehvalatı görmeyenlere danışsınlar.

(2334)Hamı gétđi. Tekce Dolça bayağdan beri dayandığı

(2335)yérde de dayanmışdı.

(2336)Deniz evvelki kimi gömgöy ve sakit idi. Göy buludsuz,

(2337)güneşli idi. Sahil yène bomboş idi. Deniz güneşden

(2338)alışıb yanırdı. Sahil boyu ğumdan ilğım ğalxırdı

(2339)ve bu dem bu sakitlik, rahatlığ içinde bayağ açılan

(2340)o dörd gülle de éle bil ki, çox-çox uzağlarda ğalmışdı,

(2341)éle bil ki, çox-çox uzağların söhbeti idi bu, éle

(2342)bil ki, bu sakitlikde, bu mülayimlikde ne gülle açıla

(2343)bilerdi, ne it boğuşa bilerdi.

(2344)Dolça yène göye, yène denize baxdı, yène sahile

(2345)baxdı ve yène hemin tek çüllütü sahilde gördü, amma Dolça

(2346)daha çüllüte teref ğaçmadı.

(2347)O ki, ğaldı Emirğuluya, Emirğulunun şalvarı bayağ

(2348)yaş olmuşdu ve Emirğulu özünü ğayalığın aşağısına

(2349)vérđi ki, şalvarını çıxarıb ğurutsun, sonra

(2350)görsün gédib harda başına ne çare ğılır.

(2351)Emirğulu axır vaxtlar béle ayılmamışdı, béle

(2352)ayığ olmamışdı ve tebi ki, béle ayığlığa dözmek

(2353)müsibeti-kebir idi.

(2354)Béle-béle işler, néce déyerler, kepenek meni dişler.

III

(2355)Hemin sakit, temiz yay gününün axşamı idi ve Ağa-

(2356)babagil yığışıb oturmuşdu şüşebendde. Ağababagilin
 (2357)lin hamısının şüşebendde yığışmağının üç sebebi
 (2358)ola bilerdi: ya Ağabacı nese dadlı bir şey bişirmiş-
 (2359)di ve hamı da yığışmışdı ki, bu dadlı şeyi yésin,
 (2360)ya bir azdan télévizorda Zéyneb Xanlarovanın konserti
 (2361)başlayacağıdı, ya da Baladadaşdan, Ağagülден mektub

399

(2362)gelmişdi ve hamı bir yérde bu mektubu oxuyub ğulağ asırdı.

(2363)Bu defeki sebeb mektub idi ve hemin mektubu Ağa-
 (2364)gül Nuhbalaya yazmışdı ve indi Nuhbala da bu mektubu
 (2365)berkden oxuyurdu, hamı da canı-dilden hemin mektuba
 (2366)ğulağ asırdı.

(2367)Ağagül bèle bir mektub yazmışdı:

(2368) «Gelemi çérnilde bir az saxladım,

(2369)Bu ğısa mektubu bèle başladım.

(2370)Eziz kiçik ğardaşım Nuhbala, salamdan sonra bizi
 (2371)xeber alsan eger, men sağ ve salamatam ve senin de
 (2372)sağ-salamat olmanı arzu édirem.

(2373)Nuhbala, sen indi évimizde bir ğardaşsan ve sen
 (2374)gerek éle éleyesen ki, benim de, böyük ğardaşımız
 (2375)Baladadaşın da papağını yére soxan olmasın, ğızların
 (2376)üstünde gözün olsun ve sen indi gerek éle éleyesen ki,
 (2377)onlar çox edebli ğızlar olsun, néce ki, bizim anamız
 (2378)Ağabacı çox edebli arvaddır. (Bu yérde Ağabacı özünü
 (2379)saxlaya bilmeyib desmallla gözlerini sildi, «—Ayağlaruvun
 (2380)altında ölüm senün, Ağagül» — dedi.).

(2381)Nuhbala, indi sen gerek atamız Ağababaya da çox
 (2382)kömek éleyesen, çünkü o boyda külfeti saxlamağ çox
 (2383)çetindi, özü de atamız Ağababa çox kişi adamdı (Bu yérde
 (2384)Ağababanın gözleri doldu ve uşağlar bunu görmesin
 (2385)déye kişi téz üzünü pencereye teref çevirdi ki, guya
 (2386)denize baxır, amma Ağabacı da, uşağlar da başa düşdü

(2387)ki, kişi kövrelib ve tebi ki, hêç kim bunu üze vurmadı.)

(2388)Nuhbala, uzağda olanda çox şey fikirleşir adam.

(2389)Ėayıdib gelende men de ġollarımı çirmeleyim gerek,

(2390)pul ġazanım gerek, nüşün ki, ġızları biz gerek öz

(2391)adımıza layıġ köçürek.

(2392)Nuhbala, ġalanını gelen mektubumda yazaram. Uzaġı

(2393)yaxın éleyib évdékilerin hamısını öpürem. Menden

(2394)atamız Ağababaya, anamız Ağabacıya, Naileye, Firuzeye,

(2395)Kemaleye, Amaleye, Dilşada, Böyükxanıma salam dè.

(2396)Nuhbala, Dolçadan da muġayat ol.

(2397)İmza özüm,

(2398)Ėurtardı sözüm.

(2399) Ortañıl ġardaşın Ağagül»

(2400)Ağagül esger paltarında çekdirdiyi bir şekil de

(2401)ġoymuşdu zerfin içine ve hemin şeklin de arxasını

400

(2402)Nuhbalaya yazmışdı; Ağagül daraġın ağzı boyda ġırmızı

(2403)karandaşla üç titrek xett çekmişdi ve bu üç ġırmızı

(2404)titrek xettin üstünde yazmışdı:

(2405)Eziz kiçik ġardaşım Nuhbala!

(2406) Baxanda xatırlama,

(2407) Xatırlayanda bax!

(2408)Hemin şüşebendde, hemin sakit, temiz yay ġününün

(2409)axşamı Ağagülün esger paltarında çekdirdiyi şekil

(2410)nêçenci defe bir-bir bacılarının, ġardaşının, anasının,

(2411)atasının elinde gezdi ve Ağababa hemin axşam

(2412)yène darıxdı, yérinden ġalxıb şüşebendden heyete

(2413)düşè-düşè ġünortadan beri birinci defe arvadını dindirdi:

(2414) —Sabah aş bişir!

(2415)Bu o dèmek idi ki, sabah sübh tèzden Ağababa işe

(2416)ġètmezdèn evvel toyuġlardan ikisini hinden çıxarıb

(2417)kesecekdi ve axşamüstü hamı şüşebende yıġışib aş

(2418)yéyecekdi ve Ağabacı Ağababanın payını ayrıca bir
 (2419)ğazana çekib saxlayacağdı, gèce Ağababa işden gelenden
 (2420)sonra Ağabacı ğazanı ğızdıracağdı, Ağababanın
 (2421)payını çekib özü de oturacağdı yanında ve kenddeki
 (2422)teze xeberleri bir-bir danışa-danışa Ağababanın aş
 (2423)yémeyine tamaşa éleyecekdi.

(2424)Ağabacı:

(2425)—Ağez, tész olun! — dèdi. — Naile, düyünü getir!

(2426)Firuze, o stekanı getir ordan! Dilşad, leyeni vèr! ,

(2427)Ağabacı aş bişirende on-on iki stekan düyünün aşını

(2428)bişirirdi, çünkü külfet böyük idi, aşın ğarası azlığı

(2429)éleyirdi, uşağlar ise düyünü çörekle yémirdi ve

(2430)buna göre de düyü çox olduğı üçün Ağabacı düyünü

(2431)axşamdan arıtlamağa başlayırdı.

(2432)Naile düyünü getirdi. Firuze stekan getirdi, Dilşad

(2433) leyen getirdi. Kemale, Amale, Böyükxanım da mizin

(2434)arxasına kèçdi. Ağabacı kiseden on iki stekan

(2435)düyü götürüb leyene tökdü ve leyeni ğoydu mizin ortasına.

(2436)Ğızlar da, Ağabacı da here bir terefdən leyenden

(2437)bir ovuc düyü götürüb tökdü ğabağında müşembenin

(2438)üstüne ve Ağababanın ğışda «Bakı—Lenkeran» marşrut

(2439)avtobusunun sürücüsü Mkrıçdan baha ğiymete aldığı

(2440)Lenkeran düyüsü bu minval ile arıtlanmağa başladı.

(2441)Nuhbala Ağagülün mektubunu zerfin içine ğoydu ve

(2442)zerfi aparıb otağdaki paltar dolabının évin ğiymetli

(2443)şeyleri — Ağabacının nişan üzüyü, bir de zümrüd

401

(2444)ğaşlı üzüyü, Ağababanın partiya biléti, Baladadaşın

(2445)mektubları, işığ pulunun ğebzleri ve bu sayağ başğa

(2446)şeyler olan gözüne ğoydu, sonra Ağagülün esger paltarlı

(2447)şeklını otağın yuxarı başında, divardan asılmış

(2448)girde güzğünün yuxarisına, böyük ğardaşı Baladadaşın

(2449)esger paltarlı şeklinin yanına keçirdi, sonra
 (2450)evden çıxıb heyetin ortasındakı talvara ğalxdı, şalvarını,
 (2451)köyneyini çıxarıb yêrine girdi, şalvarının
 (2452)cibinden bir «Avrora» siĝarêti çıxarıb ovçunun içinde
 (2453)gizlince yandırdı ki, Ağababa görmesin ve gizlince
 (2454)de bir-iki derin ğullab vurub başını yastığa ğoydu,
 (2455)ĝöye baxdı, ulduzlara baxdı, birden-bire Nuhbala
 (2456)özünü de esger paltarında gördü, gördü ki, êvlerine
 (2457)mektub yollayıb ve hamı da şüşebende yığışib onun
 (2458)mektubunu oxuyur, anası Ağabacı desmalla gözlerini
 (2459)silib onunçun dêyir: «—Ayaĝlaruvun altında ölüm senün
 (2460)Nuhbala!», atası Ağababa onunçun kövrelir ve
 (2461)sabahkı aş da onun mektubuna göre bişir ve bu saat
 (2462)Nuhbalanın bêle bir esger mektubunu Nergiz de
 (2463)ĝardaşlarından ĝorxa-ĝorxa, gizlince-gizlince oxuyur.
 (2464)Nergiz de soyunub yêrine girib ve Nuhbalanın mektubunu
 (2465)ay ışığında oxuyur. Nuhbala bir sinifde oxuduĝları
 (2466)Nergizi yorĝan-döşekde gördü ve bu defe siĝarêtden
 (2467)lap derin bir ğullab alıb bütün sinesine çekdi.

(2468)Kendin aşıĝısında bir sanatoriya tikmişdiler ve
 (2469)bu ilden hemin sanatoriya işe başlamışdı, bu ilden
 (2470)de kendde ağcaĝanad azalmışdı, çünkü aşıĝı terefde
 (2471)ĝayalıĝda kendin arasındakı ĝamışlıĝa vêrtalyotla
 (2472)derman sepmişdiler ve gör bu dermandan sonra iş ne
 (2473)yêre çatmışdısa, Nuhbala hemin bürkülü yay ĝecesi
 (2474)miçetkensiz-zadsız uzanmışdı talvarda ve ulduzlara
 (2475)baxa-baxa Nergiz barede ve ümumiyyetle bu dününin
 (2476)êşĝ-mehebbet meseleleri barede fikirleşirdi.

(2477)Hemin ĝece de günorta kimi tamam sakit idi. Göy
 (2478)aylı-ulduzlu idi ve ya da bu sakit ĝecelerde hemişeki
 (2479)kimi, denize işim-işim işıldayan bir payendaz
 (2480)salmışdı ve xırda lepeler de o işıĝ zolaĝını êle hêy

(2481)sahile axıdırdı. Kend hele yatmamışdı, pencereler
 (2482)oyağ idi, darvazaların üstünden, küçelerdeki şalbanlardan
 (2483)asılmış éléktrik lampaları yanırdı. Küçeler
 (2484)bomboş idi, hetta cavanlar, yëniyëtmeler de vağzal
 (2485)bağına, kinotéatrın, klubun gabağına yığışıb futboldan
 (2486)danişmırdı, méyxana dëmirdi. Bürkünün elinden
 (2487)hamı özünü heyet-bacaya vërmışdi. Bütün bu tereflerin

402

(2488)sakitliyini herden Bakıya gëden ve Bakıdan gelen
 (2489)éléktrik gatarlarının sesi pozurdu ve bir de ki, radio
 (2490)ile Hacıbaba Hüséynovun muğamat konsértini vëirirdiler,
 (2491)kendin ayrı-ayrı évlerinden Hacıbaba Hüséynovun
 (2492)sesi gelirdi ve bu dem adama da éle gelirdi ki, kendde
 (2493)bir nêçe müğenni pesden xor oxuyur.

(2494)Hacıbaba Hüséynov indi de Füzulinin sözlerine
 (2495)tesnif oxuyurdu ve bu tesnif bu dem Nuhbalanın üreyinden
 (2496)xeber vëirirdi, amma bu boyda kendde hêç kimin
 (2497)bundan xeberi yox idi, hêç kimin xeberi yox idi ki, bu
 (2498)sözleri Hacıbaba Hüséynov Nuhbalaya dëyir:

(2499)Dil vërme gëmi-êşge ki, êşg afeti-candır,

(2500)Êşg afeti-can olduğu meşhuri cahandır.

(2501)Elbette, bütün kend camaatı kimi, Ağababanın da bu
 (2502)işden xeberi yox idi ve Ağababa bu dem heyetde de gërar
 (2503)tuta bilmedi, darvazanın bala gıpısını açıb küçeye
 (2504)çıxdı ki, belke kendin kişilerinden çölde-bayırda
 (2505)olanı var, bir az derd-dur élesinler, fikri dağılsın,
 (2506)amma o gëce éle bil ki, Ağababanın üstüne pişik asgırmışdı,
 (2507)kişi küçeye çıxan kimi, evvelce burnuna
 (2508)spirt iyi geldi, sonra Emirğulu tini burulub yëllene-
 (2509)yëllene çıxdı gabağına ve Ağababanı görüb dayandı,
 (2510)dayandığı yërde bir balaca yëllendi, sonra dëdi:

(2511)—Yërin me'lum, Ağababa, bu saat deve gıtabı yëmi-

(2512)şem bes déyenecen, durmuşam ayağa, men ölüm!

(2513)Ağababa:

(2514)—Eceb élemisen. — dèdi. — Nuş can!

(2515)Ve Ağababa bu sözleri dèyib tezedən heyete girdi.

(2516)Aydın meseledir ki, Emirǵulu özünden toǵǵuşdururdu,

(2517)bu kendde ve ümumiyyetle bu tereflerde axırınıc

(2518)deveni bütün kendi gezdirib müşteri yıǵıb en tèzi

(2519)iyirmi-iyirmi bès il bundan evvel kesmişdiler ve

(2520)Emirǵulu deve ǵutabını ancaǵ yatıb yuxusunda yèye bilirdi

(2521)— burası tamam doğru idi, amma burası me'lum

(2522)dèyildi ki, Ağababaya ne olub, Ağagülün mektubundakı

(2523)o gözel sözlerden sonra sévinib şad olmaǵdansa, éle

(2524)bil ki, birden-bire bu böyük külfetin xofu yène kişini

(2525)basmışdı; oǵlanlar kişi idiler, onlar hêç, amma ǵızlar

(2526)yène bir-bir gelib Ağababanın gözlerinin ǵabaǵından

(2527)kêçdi, Naile de, Firuze de, Kemale de, Amale de,

(2528)Dişad da, Böyükxanım da Ağababanın düz gözlerinin

(2529)içine baxdı ve bu ǵeder ǵız azmış kimi, biri de dünyaya

(2530)tepidik ata-ata gelhageldedi; amma ne bilir ki, ǵız

403

(2531)olacaǵ bu da; ǵız, ya oǵlan, Ağababa üçün ferǵi yox idi

(2532)övlad övlad idi, mesele bunda dèyildi. Bes nede idi?

(2533)Kendin pencereleri yavaş-yavaş yatmaǵa başladı.

(2534)Radionun, télêvizorun sesi kesildi. Yarasalar ova çıxdı.

(2535)Yüngül gilavar esmeye başladı ve bu yüngül külek

(2536)encir, méyne yarpaǵlarını denize teref esdirdi.

(2537)Ve hemin gèce Ağababa Ağabacının yanında yérine

(2538)girmezden evvel aǵ çit tumanının bağlarını aç-aça:

(2539)—Yaxşı, — dèdi. — Nêçe bilirsən, éle de éle, amma

(2540)ferli adamlar olsun.

(2541)Ağababa bu sözleri dèdi ve üreyinde de fikirleşdi

(2542)ki, hardadı indi ferli adam, sonra yérine girdi, Ağa-

(2543)bacının gılçı gılçına toxundu ve bu defe fikirleşdi ki

(2544)ne ferli adam, fersiz adam söhbetidi bu, ne olub

(2545)axı, ne xeberdi?

(2546)Ağabacının üzü güldü ve arvad rahat bir nefes

(2547)alıb, éle bil ki, öz şexsi nefi üçün évi kiraye vérirdi, dèdi:

(2548) —Sene ğurban olum, ay Ağababa, çox sağ ol!

(2549)Bir azdan Ağababanın xorultusu bütün heyete yayıldı.

(2550)Ağababanın xoruldamağı kendde meşhur idi ve bu

(2551)kendin hêç bir kişisi xoruldamağda Ağababaya çata

(2552)bilmezdi. (Bir defe ğonşuları Xéyransa kendin arvad-

(2553)larına şikayet élemişdi ki, géceler Ağababanın

(2554)xorultusunun sesinden yata bilmirem ve Ağabacı da bu

(2555)sözü eşidib Xéyransa ile dava élemişdi ki, seni külbaş

(2556)Emirğulunun derdi ğoymasın yatmağa, benim erimin

(2557)xorultusunda ne işin? Amma bu çoxdanın söhbetidi,

(2558)indi Xéyransa da, Ağabacı da ğonşuluğda bir-birle-

(2559)rinden xéyli razı idiler). Uşağlar da, Ağabacının

(2560)özü de Ağababanın xorultusuna éle öyreşmişdiler ki,

(2561)Ağababa herden géceler évde olmayanda, rayona avtobus

(2562)sürende, ye'ni ki, Ağababanın xorultusu gelmeyende

(2563)yuxuya gède bilmirdiler; Ağababanın xorultusu gelmeyende

(2564)éle bil ki, bütün bu év, bu heyet başsız idi, yiyersiz

(2565)idi, baxımsız idi.

(2566)Yay vaxtı Ağababa ile Ağabacı évin kelle terefindeki

(2567)balaça artırmada yatırdı ve yatmağ vaxtı

(2568)gelende uşağlar heyetin bu terefine ayağ basmazdı.

(2569)Ġızların yeri şüşebenddeki palazın üstünde salınırdı.

(2570)Oğlanlar yazın axırlarından heyetdeki talvara

(2571)ğalxırdı ve o talvarda indi tekce Nuhbala ğalmışdı

(2572)ve Nuhbala da dünyanın eşğ-mehebbet meselelerini

(2573)fikirleşib, fikirleşib bu dem şirin-şirin yatmağda

(2574)idi. Gızlar da hamısı yan-yana uzanıb, üstlerine de
 (2575)soruğ salıb yuxuya gétmişdi. Ağabacı gelecek kiraye-
 (2576)nişinlerini fikirleşirdi ve éle bu fikirlerle de
 (2577)arvadı yuxu apardı.

(2578)Dolça tut ağacının yanında dayanıb ğulağlarını
 (2579)şekledi ve diğgetle heyetin aşağı başındaki hasarın
 (2580)dibine baxdı, sonra yérinden sıçrayıb hasara teref
 (2581)ğaçdı, amma dovşan Dolçadan téz atılıb yuvasına girdi.

(2582)Son vaxtlar bir terefdən xır salanlar, bir terefdən
 (2583)de göy alvêrçileri, gül alvêrçileri öz xüsusi
 (2584)sahelerine, üzümlüye, zéytunluğa ve ümumiyyetle bütün
 (2585)bu terefin torpağına o ğeder cürbecür dermanlar sepmişdi,
 (2586)ğübre vurmuşdu, zeherli maddeler tökmüşdüler
 (2587)ki, dovşanlar çöllərdən heyetlərə köçmüşdü. Éle bil
 (2588)dovşanlar başa düşmüşdü ki, bu heyetin sahibi, ye'ni
 (2589)ki, Ağababa halal zehmetine dolanan adamdı, dermanla
 (2590)zeherli maddələrlə işi yoxdu, çünkü Ağababa ne
 (2591)bazara kise-kise göy aparıb satırdı, ne de ğış ayları
 (2592)Moskva, Léninğrad vağzallarının ğabağında dayanıb
 (2593)ğızılğül satırdı. Ağababa dede-baba ğaydasıyla,
 (2594)halallıqla heyetinin torpağını bécérirdi ve terevezi
 (2595)de, encir-üzümü de, narı, eriyi, tutu, hêyvası, badamı
 (2596)da öz külfetini ancağ görürdü, o ki ğaldı ğızılğüle,
 (2597)ğışda xêşil ile yemek üçün doşab olanda, seher-seher
 (2598)çay-çörekə yémeye encir mürebbesi olanda, bir sözle,
 (2599)Ağabacının bu heyetin barından düzəltdiyi ve saire
 (2600)tedarükler olanda, ğızılğülsüz de kêçinmek mümkün
 (2601)idi. Ne ise, dovşanlar éle bil Ağababagili tanımışdı,
 (2602)heyetin aşağı başı başdan-başə dovşan yuvası
 (2603)idi. Elbette, dovşanların ağılı kesmediyi bir cehet
 (2604)de var idi: evvelə, Ağabacı dovşan etindən iyrenirdi,
 (2605)déyirdi ki, dovşanın ayağları pişik ayağına oxşayır

(2606)ve dovşan eti yémekdense, kartof ǵızardıb yémek
 (2607)yaxşıdı, o biri terefdən de Ağababaya bèle gelirdi ki,
 (2608)bu dovşanları öldürüb yuvasını dağıtmaǵ bu xartutu
 (2609)ve yaxud da o heyva ağacını dibinden doğramaǵ kimi bir şeydi.

(2610)Dolça ise öz işini bilirdi, dovşanları évin
 (2611)dalındakı bostana yaxın buraxmırdı ve dovşanlar da
 (2612)daha Dolçanı tanıyırdı; dovşanlar bilirdi ki, gèce,
 (2613)sakitlik çökəndə, adamlar yox olanda bu ağ it buralarda
 (2614)gezişməyə başlayaçaǵ ve bu ağ it hirsli dèyil,

405

(2615)ǵorxulu dèyil, her halda bu ağ it ilə bir heyetdə yaşamaǵ mümkündü.

(2616)Milisionér Sefer dèyirdi ki, it sahibinin xasiyyeti
 (2617)nécédise, itin de xasiyyeti éle élece olur. Milisi-
 (2618)onér Sefer dèyirdi ki, bax, misal üçün, ǵuşvuran Fazi-
 (2619)lin tulası (bu gün günorta bağban Esedullanın ǵudurmuş
 (2620)itinin ǵapdıǵı ve ǵuşvuran Fazilin vurub
 (2621)öldürdüyü Sarıbaş) xasiyyetdə, hetta görkemdə de éle
 (2622)bil ki, yiyesinin burnundan düşüb. (Kendin uşaǵları
 (2623)dèyirdi ki, ǵuşvuran Fazil ovladıǵı ǵuşların başını
 (2624)kesib Sarıbaşə vèirmiş ve tula buna éle adet
 (2625)édib ki, ovu tapan kimi, sahibini gözlememiş başını
 (2626)ǵoparıb yèyirmiş, ǵuşvuram Fazil de heç ne olmayıbmiş
 (2627)kimi, hemin ǵuşları aparıb Bakı bazarlarında
 (2628)camaata satırmış ve guya bu işin ucbatından xeste-
 (2629)lenenler de olub Bakıda; bir de dèyirdilər ki, ǵuşvu-
 (2630)ran Fazilin tulası murdar et yèyir, çünki Sarıbaş
 (2631)seherdən axşamacan su dümleyirdi). Milisionér Sefer
 (2632)dèyirdi ki, bax, misal üçün, götürek Ağababanın bu ağ
 (2633)itini, doğrudan da bütün xasiyyetini öz yiyesindən gö-
 (2634)türüb, çox gözütöx itdi.

(2635)Bostanda yène yèmiş partladı ve Dolça ǵulaǵlarını
 (2636)şekleyib bostan terefe baxdı. Bağban Esedulla

(2637)Özbekistandan t z y ti  en y mi   n v  getirib ekmişdi
 (2638)heyetinde ve  z mler hele  oralamamı   bu y ke sarı
 (2639)y mi  ler y ti  ib y meli olurdu. Ba ban Esedulla xüsusi
 (2640)hürmet elameti olaraq bu t z y ti  en y mi   n v nden
 (2641)Ağababaya da toxum v rmi  di ve bu il Ağababanın
 (2642)bostanında  zbekistandan gelmiş hemin y mi  ler sapsarı
 (2643)saralıb b y m     ler, y ti  mi  diler. Bu yemişler
 (2644) eceler, nisbeten serinlik olanda partapartla
 (2645)partlayıb  z- z ne par alanırdı. Dolça evveller başa
 (2646)d        ki, bu partapart nedi b le, amma sonra başa
 (2647)d     ki, y mi  lerin i idi bu.

(2648)Sonra Dol a  uyunun başındaki  albandan asılmış
 (2649) lektrik lampasının işığında s r'etle u ub gelen
 (2650)yarasaya baxdı, sonra odun doğranan k t y n üstüne
 (2651) alxdı, oradan hinin damına ğalxdı, hinin damından
 (2652)da da  hasarın üstüne  ıxdı ve denize teref baxdı.

(2653)Dol a ay işığında işıldayan  ara gözlerini bir
 (2654)müddet deniz terefden çekmedi.

(2655)Dol a belke o tek cüllütü yadına saldı, belke de-
 (2656)nizle ba lı yadına d  e ek ba  a   yler var idi? —
 (2657)her halda Dol a fikirleşirdi; baxı ıyla, duruşuyla

406

(2658)fikirleşirdi ve b lece hasarın üstünde dayanıb
 (2659)denize teref baxdı, sonra başını deniz terefden   n-
 (2660)derib kendin yatmış  vlerine baxdı, yöne de ğulağlarını
 (2661) ekleyib  ula  asdı — sahibinin xorultusundan
 (2662)ba  a, herdenbir tuppatapla y re deyen k knar  ozala-
 (2663)rının tappıltısından ba  a, bir de ki, hasarın o ta-
 (2664)yında, k  ede, « hsan tutu» d yilen yüz yaşını k  mi  
 (2665)xartut ağacının xı ıltısından — yüngül gilavar
 (2666)tutun yarpa larını seslendirirdi — ba  a bir ses
 (2667)yox idi. Dolça başını  aldırıb zennle « hsan tutu»-

(2668)nun şaxeli ğol-budağına, ğaranlığda bir-birinden

(2669)sêçilmeyen, hamısı bir yêrde bütöv bir şey kimi

(2670) ğaralan yarpağılarına baxdı.

(2671)Kendde dèyirdiler ki, bu tut ağacını yüz nêçe il

(2672)bundan evvel Meşedi Muxtar adında bir kişi ekib ve

(2673)guya bu Meşedi Muxtar milisionêr Seferin arvadının

(2674)ulu babasıdı; Meşedi Muxtarın Ehmed adında

(2675)doğğuz yaşlı oğlu denizde batıb ölüb ve Meşedi Muxtar

(2676)da bu xartutu küçede ekib, küçede baxıb-bêcerib

(2677)ki, yoldan öten, üreyi yanan ağzına bir tut ğoysun ve

(2678)Ehmedin ruhu şad olsun. Kendde bu ağaca «Meşedi Muxtar

(2679)tutu» da dèyirdiler, «Ehmed ağacı» da dèyirdiler, amma

(2680)ekseren «êhsan tutu» dèyirdiler elbette, Dolçanın bütün

(2681)bunlardan xeberi yox idi, amma yayın bu vaxtında,

(2682)ye'ni iyulun evvellerinde gündüzler bu ağacın böyük

(2683)kölğeliyi, ğol-budağı kendin uşağıları ile dolu olardı

(2684)ve belke de Dolça da indi bunu yadına saldı, gündüzün

(2685)o ses-küyünden, o hay-heşirinden sonra gecenin bu

(2686)sessizliyiye, tutun bu xışılıtısına ğulağ asdı ve yalnız

(2687)bundan sonra könülsüz-könülsüz başını çönderib

(2688)ğayalığa teref baxdı, êle bil ki, bayağdan ora-bura

(2689)baxmalar, ğulağ asmalar bir hazırlığ imiş, esas ğayalığ imiş.

(2690)Dolça gözlerini o teref-bu terefe dolandırırđı,

(2691)guya ki, tesadüfen ğayalığa nezer salırdı, sonra da têt

(2692)gözünü oradan yayındırdı, êle bil ki, bu ğayalığlarla

(2693)elağedar Dolçanın suçlu bir işi var idi, êle bil nedense

(2694)teğsirkar idi; sonra Dolça iki defe yavaşdan

(2695)ğayalığa teref hürdü, ğabağ ayağılarını büküb çenesini

(2696)hasarın üstüne ğoydu ve yavaşdan da zingildedı; êle

(2697)bil ki, Dolça hemin yay gècesi Alabaşa, Sarıbaşa elvida dèdi.

(2698)Sonra Dolça hasardan ênib bostana teref ğaçdı.

IV

(2699)Yène evvelce oğlan cır, nazik sesini zilde kökleyib

(2700)dad éledi:

(2701)—Léyli! Léyli!

(2702)Sonra ğız kişi sesine oxşayan yoğun sesiyle soruşdu:

(2703)—Nedi, Mecnun?

(2704)Sonra ikisi de bir yerde oxumağa başladı:

(2705) —Bes bir axı nêyleyek?

(2706)İbn-Selam elçi gelir,

(2707)Derdi kime söyleyek?

(2708)Oğlan tezeden sesini zilde kökledi:

(2709) — Çiçeyim, meleyim,

(2710)Ey gözelim benim, geçenk Leylam,

(2711)Sênsiz heyatda yaşamağ mene olar haram!

(2712)Ağabacı bu defe özünü saxlaya bilmeyib üreyinde

(2713)fikirleşdi ki, ağıllı olub başğalarının derdini

(2714)çekince, gıc ol, ğoy éle hamı senin derdini çeksın; kül

(2715)bunların başına! Ağabacı bunu fikirleşdi, amma

(2716)me'lum olmadı ki, kimin ğarasınca dëyinir: bu oxu-

(2717)yanların, yoxsa ki, kirayenişinlerin. Dünen gëce yër-

(2718)lerine girende ve Ağababa dëyende ki, bu kirayenişinlerin-

(2719)lerden gözü su içmir, Ağabacı Ağababanı sakiteledi:

(2720)«—Armud sanlağsız, adam nöğsansız olmaz, ay Ağaba-

(2721)ba...» — dëdi, amma Ağababa hele dörd gün idi gündüz-

(2722)ler évde olmurdu ve bu işlerden bir o ğeder de xeberi yox idi.

(2723)Düz beş gün idi ki, bu konsért davam édirdi, düz

(2724)bêş gün idi ki, bu cır sesli oğlan Léylini çağırırdı

(2725)ve yoğun sesli ğız da: «—Nedir, Mecnun?» — dëyirdi

(2726) (Ağabacı da üreyinde: «— Boyuvu éle ğara yère soxum

(2727)senün!» — dëyirdi), sonra da ikisi blr yerde oxumağa başlayırdı.

(2728)Düz beş gün idi ki, günorta çağı bu konsért başlayan

(2729)kimi, ye'ni Emine xanım valı patéfonun üstüne

- (2730)ğoyub sesi axıracan ğaldırandan sonra, özü gelib
 (2731)şüşebendin penceresi ağzında dayanıb gilas yémeye başlayırdı.
 (2732)Allah, adam bu ğeder gilas yéyer? Bes déyirler gilas
 (2733)adamın ğarnını ağrıdır, bes bunun ğarnına niye bir
 (2734)şéy élemir? Bu boyda ğarına gilas nêylesin? Ağabacı
 (2735)çox çalışırdı ki, üreyinde kirayenişinlerine ğarşı

408

- (2736)kin-küduret yaranmasın, amma héç cüre mümkün déyildi,
 (2737)Ağabacı kirayenişinleri ile açığ-aşkar düşmençili-
 (2738)ye başlamışdı, amma me'lum sebebdən üreyinde düş-
 (2739)mençilik éleyirdi ve béle bir minval ile sesini içine
 (2740)salıb düşmençilik aparmağ Ağabacının gününü lap
 (2741)ğara élemişdi (atalar éle bu yérde déyibler ki, déyirem,
 (2742)çölümü yandırır, démirem, içimi; atalar yaxşı
 (2743)kişi olublar ve hemişe de yaxşı sözler déyibler).
 (2744)Düz bész gün idi ki, Ağabacı ile Ağababa évlerini
 (2745)kiraye vərmişdiler, özleri birinci mertebedeki
 (2746)yarımzirzemi metbexə ve metbexin yanındakı balaca
 (2747)otağkimiye (ğışda bura odun yığdırlar) köçmüşdüler
 (2748)Ağababa şüşebendin altını brézéntle örtüb bağlamışdı
 (2749)ve ğızlar burada yatırdı; Ağabacı şüşebendin
 (2750)altına palaz döşemişdi ve ğızların yérini de
 (2751)palazın üstünden salmışdı. Dünen ğece o ğeder isti
 (2752)oldu ki, Ağababa ile Ağabacı bu istiye tab getirmedi
 (2753)ve metbexdən çıxıb bütün ömürlerinde birinci defe,
 (2754)ye'ni ikisi de évde ola-ola ömürlerinde birinci defe
 (2755)bir-birlerinden ayrı yatdı, özü de uşağlarla bir yérde
 (2756)yatdı: Ağabacı Ağababanın yérini şüşebendin altında
 (2757)o başdan, özününkünü de bu biri başdan saldı,
 (2758)arada da ğızlar yatmışdı.

- (2759)Ve düz bész gün idi ki, Nuhbala da éve ğec gelirdi,
 (2760)kirayenişinleri yatıb ışığı söndürenə sonra kelirdi

(2761)çünkü Nergiz Nuhbalaya demişdi ki, and iç ki,
 (2762)bütün ömründe menden başğa hêç kimi sévmeyeceksen;
 (2763)Nuhbala da böyük ğardaşı Baladadaşın canına and
 (2764)içmişdi ki, ğara torpağın altına ğeden güne kimi, öm-
 (2765)ründe Nergizden başğa hêç kimi sévmeyecek ve başğa,
 (2766)bir gadın xêylağına gözünün ucuyla da baxmayacağ, buna
 (2767)göre de Nuhbala éve ğec gelirdi, ğec gelirdi ki,
 (2768)talvara ğalxanda ikinci mertebenin penceresinden
 (2769)Emine xanımın soyunmağını, südle dolu inek yêlinine
 (2770)oxşayan döşlerini, yêke dalını görmesin, bu arvadın
 (2771)erinin yanında otağda tumançağ gezmeyini görmesin
 (2772) (Nuhbalanın Emine xanımdan çox, Beşir müellime
 (2773)hirsı tuturdu: «Eri — oğraş, niye ışığı söndürmür,
 (2774)perdeni çekmir hêç olmasa?!»).

(2775)Dörd nefer idi, Ağababagilin heyet-bacasında
 (2776)fironluğ éleyen bu kirayenişinler dörd nefer idi: Beşir
 (2777)müellim idi, elli yaşı olardı, belke elliden de
 (2778)çox olardı, ortaboylu, ğarayanız, gıvrım ğara saçlı
 (2779)bir kişi idi, amma sonra me'lum oldu ki, saçına da,

409

(2780)nazik bığına da reng ğoyur. Ağababa diğgetle baxanda
 (2781)bunu başa düşdü ve bundan sonra Beşir müellimin
 (2782)üzüne baxa bilmirdi, bir de ki, Beşir müellimden he-
 (2783)mişe etir iyi gelirdi. Emine xanım idi, yaşı ğırx
 (2784)olmazdı hele, yumurta kimi ağappağ idi, saçları xurmayı
 (2785)gözleri ala idi, özü de dink-dink dingildeyirdi;
 (2786)oğlanları Adil idi, Adik dèyirdiler ve bu Adik mektebi
 (2787)bu il ğurtarmışdı; ğızları Ofêlya idi. Ofa dè-
 (2788)yirdiler, altıncı sinfe kèçmişdi ve bütün bu aileni
 (2789)birleştiren bir şey tamam göz ğabağında idi ki, o da
 (2790)bunların hamısının köklüyü idi: ata da kök idi, ana da
 (2791)kök idi, balalar da kök idi, hamısı kök idi (Emir-

(2792)ğulunun arvadı Xéyransa gônşularının bu kirayeni-
 (2793)şinlerini birinci defe görende az ğaldı gûlmekden
 (2794)uğunub gêtsin, çünkü bu kök adamları gören kimi, bütün
 (2795)kendde meşhur olan, kişilerin de öz aralarında dē-
 (2796)yib-güldüyü, arvadların da öz aralarında dēyib-gül-
 (2797)düyü bir söhbet yadına düşdü: ğarovolçu Hesenulla
 (2798)İrtışın, Obun sahillerinden ğayıdıb gelenden sonra,
 (2799)bir müddet tek yaşadı kendde, sonra evlenmek fikrine
 (2800)düşdü ve kendin ağsağğallarından ğessab Ağa kişi
 (2801)soruşanda ki, ğarovulçu Hesenulla kimi almağ isteyir,
 (2802)ğarovulçu Hesenulla dēmişdi ki, kim olur-olsun, kimi
 (2803)alırsız benim üçün alın, amma kök olsun! Ğessab Ağa
 (2804)kişi kenddeki tay-tuşları ile klubun heyetindeki çay-
 (2805)xanada oturub çay içe-içe: «Ale, — dēmişdi, — bu üf-
 (2806)tade éle bir aile ğurmağ isteyir ki, üssü köklük olsun.
 (2807)Bu arvad istemir éve, istifade üçün mal isteyir». Ve
 (2808)bu xeber kende yayılandan sonra, me'lum meseledi ki,
 (2809)ğarovulçu Hesenullaya gēden bir arvad olmadı ve ğaro-
 (2810)vulçu Hesenulla da axırda: «—Çort pobéri!» — dēdi
 (2811)ve gēdib Bakıdan dul bir arvad alıb getirdi, özü de kök arvad).

(2812)He, Ağababagilin kirayenişinlerinin dördü de kök
 (2813)idi, amma eslinde onlar dörd yox, bēş nefer idi, çünkü
 (2814)bunların bir dostu var idi, adı Kelenter müellim
 (2815)idi ve bu Kelenter müellim de allahın her vēren günü
 (2816)Ağababagilin évinde idi, ye'ni ki, kirayenişinlerin
 (2817)yanına gelirdi, amma Kelenter müellim arığ ve uzun
 (2818)idi, boğazının hūlgumu çıxırdı ve uzunluğda, eyri-üy-
 (2819)rülükde bu kişi deve boynuna oxşayırdı, hem de yaman
 (2820)ğayışbaldır kişi idi.

(2821)Yoğun sesli ğız indi de o biri mahnısına başladı
 (2822)ve bu mahnı yazılan valın ortası çatdağ olduğı üçün,

(2823)ortada ilişe-ilişe bütün bu heyet-bacanı başına aldı:

(2824)«Volga»sı yaşıl oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

(2825)Ağzı gızıl diş oğ-ğ-ğlan, Ğeni, Ğeni!

(2826)Gel sen mene sataş-ş-şma.

(2827)Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(2828)«Mürdeşir üzünü yusun senin! «Ğeni» dèye-dèye ğara

(2829)yère giresen èle!» — Ağabacı üreyinde bu sözleri dèye-

(2830)dèye, yoğun sesli ğızın ğarasına dèyine-dèyine çayniyi

(2831)èle hirsle samovarın demkêşine basdı ki, çaynik yanı

(2832)üste eyildi ve ğaynar su çaynikden tøkölüb Ağabacının

(2833)baş barmağını yandırdı. «—Mene bu da azdı! — dèdi

(2834)öz-özüne Ağabacı. — Guya ki, bunlardan sèzonun axı-

(2835)rında iki yüz manat alıb bextever olacağam!»

(2836)Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(2837)Bu defe de valdan «Ay can! Ay can!» sesleri geldi.

(2838)Bu eldedüzeltme valları hansı bir toy meclisindese

(2839)yazmışdılar ve bu cür valları Bakıdaki «Nergiz»

(2840)kafésinin yanında elde çox baha ğiymete satırdılar,

(2841)çünkü bu cür valların öz azarkêşleri var idi ve bu

(2842)cür azarkêşlerin de cibi hemişe dolu olurdu; Emine

(2843)xanım da bu valları «Nergiz» kafésinin ğabağından

(2844)aldırıp getirmişdi ve ümumiyyetle Emine xanım «Ner-

(2845)giz» kafésinin ğabağında satılan bu cür valların

(2846)birini de buraxmazdı, hamısını aldırıp seherden-

(2847)axşama kimi lezzetle ğulağ asardı.

(2848)Sonra hemin cır sesli oğlan yène ğışğıra-ğışğıra

(2849)cavab vèrdi, guya ki, Ğeni bu başı batmışdır:

(2850)Dem, dem olmuşam, ay gözel,

(2851)Gözleri xumar olmuşam, ay gözel!..

(2852)Allah le'net èlesin dellal Zübèydeye, Zübèyde ürcah

(2853)èledi bu kirayenişinleri Ağabacıgile, «— Yaxşı

(2854)adamlardı. — dèdi, — çox kulturnu adamlardı!», ya-

(2855)lansa bir ğara daş düşsün dellal Zübéydenin başına,
 (2856)év tapdığı üçün, allah bilir, ne ğeder almışdı bunlardan,
 (2857)deysin öz başına, amma bunları getirib Ağabacıgile
 (2858)ürcah élemeyi éle bil ki, azmış, bəş manat
 (2859)da tutub Ağabacıdan aldı ki, kirayenişin tapmışam
 (2860)seninçün! Lap eceb éledi dellal Zübéyde, elinin de
 (2861)içinden geldi, çünki dellal Zübéyde kimi anasının em-
 (2862)çeyini kesenin sözüne baxanda axırı da bəle olar. Sonra
 (2863)Ağabacı fikirleşdi ki, gerek évin kişisi bir nefer
 (2864)olsun, kişi ne dedi, gerek éle de olsun, nəçe ki,

411

(2865)Ağababa deyirdi ki, kirayenişin lazım deyil bize, éle de olmalı idi.

(2866)Dolça birinci gün damın yanında dayanıb bu teze
 (2867)adamlara baxdı, bu teze adamların hareketine, danı-
 (2868)şığına, davranışına fikir vərdi ve milisionər Sefer
 (2869)düz deyirdi ki, itin xasiyyeti yiyesinin xasiyyetine
 (2870)oxşayar, Dolçanın da deyesen éle birinci günden bu
 (2871)teze adamlardan gözü su içmedi, bu teze adamları
 (2872)görende üzünü çevirdi, arxasını çevirdi.

(2873)Elbette, bu teze adamlar Dolçanın onları xoşlayıb-
 (2874)xoşlamamağının derdini çekmirdi ve ümumiyyətlə
 (2875)derd çeken adamlar ğebilinden deyildi, bunlar, birce
 (2876)Ofelya Dolça ile dil tapmağ isteyirdi, amma bu da mümkün olmurdu.

(2877)Ofelya Ağababagilin ğızlarına ğaynayıb-ğarışmırdı
 (2878)ve heyet-bacada ayağıyalın, başıaçıq gezen,
 (2879)istedikleri vaxt çörək yéyen, istemedikleri vaxt yémeyen
 (2880)ğaynadılmamış, çiy ğuyu suyu içen, tekbaşına ğedib
 (2881)denizde çimen bu ğızlara Ofelya éle héyretle baxırdı,
 (2882)éle bil bu ğızlar tamam başğa bir dünyanın
 (2883)adamlarıydı ve Ofelya bu ğızlarla dil tapmağdansa,
 (2884)sövg-tebii, Dolça ile dil tapmağ isteyirdi, Dolça ile
 (2885)dostlaşmağ isteyirdi ve bütün méhrini salmışdı Dolçaya.

(2886)Ofelya bütün günortanı gilas, gilasın üstünden
 (2887)şokolad, şokoladın üstünden kotlèt, kotlèt üstünden
 (2888)toyuğ, balıg, erik, gara kürü ve saire ve ilaxır bu sayağ
 (2889)şeyler yeye-yeye Dolçanın damının yanındaki iyde
 (2890)ağacının kölgesinde dayanıb, ya da Ağababanın düzeltdiyi
 (2891)taxta ketillerden birini getirib üstünde oturub
 (2892)boynu zencirli Dolçaya baxırdı.

(2893)Dolça tertemiz geyinmiş, saçları seliğe ile daranıb
 (2894)ğırmızı bant taxılmış bu kök gıza fikir vèrmirdi,
 (2895)gız ona yaxınlaşmağ isteyende Dolça hürürdü
 (2896)ve Ofelya da o saat gırxub geri çekilirdi ve şüşebendden
 (2897)bunu gören Emine xanım:

(2898)— Gudurasan, gırbağa! — dèyirdi.

(2899)Emine xanımın bèle dèmesinin sebebi o idi ki,
 (2900)Ofelya évde şey gıymurdu, hamısını getirib Dolçanın
 (2901)ğabağına atırdı, bütöv kotlèt, toyuğ budu, küfte, dolma
 (2902)içi atırdı Dolçanın gabağına, amma Dolça bunların
 (2903)hèç birini yèmirirdi ve bütün bunları heyete gelen
 (2904)pişikler telem-telesik yèyib gacırdı. Ofelya o geder
 (2905)pert olurdu ki, az gıalırdı ağlasın. Ofelya o geder el-

412

(2906)leşib-çalışırdı, o geder mèhriban danışırdı, o geder
 (2907)ezizleyirdi, amma bütün bunlardan bir iş çıxmırdı
 (2908)ve Dolça ne Ofelyanın üzüne baxırdı, ne de onun
 (2909)vèrdiyi yémeli şeylere dilini vururdu.

(2910)Emine xanım yaxşı xörek bişirirdi ve bu xörek-
 (2911)lerin yaxşılığı, çox dadlı olmağı iyinden me'lum
 (2912)édirdi. Kirayenişinler bu éve köçen gündən günde bir
 (2913)nèçe xöreyin etri bütün bu heyet-bacanı başına gö-
 (2914)türürdü: seher-seher kelle-paça, et blinçiki, tavakabab,
 (2915)günorta ve axşam dolma, dovğa, plov, çığirtma, gızartma,
 (2916)bozartma ve en çox da kotlèt (Emirgülünün arvadı

(2917)Xéyransa déyirdi: «—Çox kalan adamlardı évünde
 (2918)olanlar!»; «— Kalandırlar özleriyçün, mene ne?» —
 (2919)déyirdi Ağabacı ve üreyinde de déyirdi ki, alnımıza
 (2920)béle yazılmışmış, bu yay bizimki de béle getirmeliymiş...).

(2921)Daha bir hefteden artıq idi bura köçmüşdüler,
 (2922)amma bu müddet erzinde Emine xanım bir defe de olsun
 (2923)heyetden éşiye çıxmamışdı, tualét heyetin aşağı
 (2924)başında olmasaydı, zalımın ğızı héç şüşebendden
 (2925)de aşağı düşmezdi yeğın. Beşir müellim her gün Ba-
 (2926)kıdan taksi ile gelirdi ve seherler taksi ile de şe-
 (2927)here gédirdi (Ağabacı déyirdi ki, bu kişi ki, bu geder
 (2928)pul vérir taksiye, éle özüne bir maşın alsın de, Xéy-
 (2929)ransa da déyirdi ki, ağez, olmaz yeğın de, ğorxur de,
 (2930)mevacibi azdı yeğın, yoxsa nöşün almır?!). Beşir
 (2931)müellim her defe de şeherden gelende iki eli de dolu
 (2932)zenbille gelirdi ve Emine xanım bu zenbilen içinde-
 (2933)kilerden bir ucdan dadlı xörekler bişirirdi.

(2934)Dersler kesilmişdi ve Nuhbala bütün günü deniz
 (2935)ğırağında olurdu, ğapğara ğaralmışdı ve yazıq biz
 (2936)bildiyimiz sebebden geceler de éve kéc gelirdi, évdekiler
 (2937)onun üzünü, demek olar ki, görmürdü. ƒızlar bu
 (2938)xörek etirlerinin derdinden here başını götürüb bir
 (2939)refiğesinin évine gédirdi ve Ağabacı da bu gedişlerin
 (2940)sebebini bildiyi üçün canını dişine tutub héç bir söz démirdi.
 (2941)Bütün bunlara belke de dözmek olardı.
 (2942)amma bir şeye dözmek çox çetin iş idi: bu cürbecür
 (2943)xöreklerin bu cür etir müğabilinde Ağabacı her defe
 (2944)tavaya kartof töküb ğızardanda, badımcın doğrayıb
 (2945)ğızardanda, éle bil ki, uşağlarından xecalet çekirdi;
 (2946)indiyecen Ağababagilde béle şey olmamışdı ve bu en bëteri idi.

(2947)Ofélya:

(2948)— Dolça! Dolça! — deyirdi ve sidğ-ürekden éle hëy
 (2949)çalışirdi ki, bu ağ itle dostluğ élesin. — Ala! —
 (2950)Emine xanımın teze dana etinden bişirdiyi kotlêti
 (2951)Dolçanın ğabağına atırdı, amma Dolça bu dostluğ
 (2952)gebul élemirdi ki, élemirdi.

(2953)Bir defe Ağabacının tükü ürpeşdi, arvada éle gel-
 (2954)di ki, Dolça gözünü Ofélyanın atdığı kotlêtden çekdi,
 (2955)üzünü dönderdi ve ağladı.

(2956)Axşam Ağabacı Ağababaya dëdi ki, seher üç toyuğ
 (2957)kessin ve sabah bu üç toyuğu bişirib yëyenden sonra,
 (2958)Ağabacı sümüklerin hamısını bir gaba yığdı ve he-
 (2959)min ğabı aparıb Dolçanın ğabağına goydu. Dolça da
 (2960)hemin gün bu sümüklerin hamısını xırçıldada-xır-
 (2961)çıldada bësh değıgenin içinde yëyib ğurtardı.

(2962)Ne ise, desgah idi, Ağababa dëmişken, eşşek getir,
 (2963)mereke yükle.

V

(2964)Beşir müellimgil bu yay ona göre hëç hara gëtmeyib
 (2965)bağ kiraye élemişdiler ki, oğlanları Adil bu il
 (2966)instituta girirdi ve Kelenter müellim de buna göre
 (2967)her gün bura gelib-gédirdi, çünkü béle me'lum olurdu
 (2968)ki, Kelenter müellim institutda ders deyir; her halda
 (2969)Kelenter müellim insitutla elağedar adam idi.

(2970)Kelenter müellimin bir ğırmızı «Jığuli» maşını
 (2971)var idi ve her defe bu maşın Ağababagilin darva-
 (2972)zasının ğabağında dayananda, dëmeli, Kelenter müellim
 (2973)şeherden ne ise bir xeber getirmişdi, çünkü o
 (2974)saat maşından düşüb tëz-telesik şüşebende ğalxırdı,
 (2975)Beşir müellimle, évde olmayanda Emine xanımla
 (2975)xısın-xısın pıçıldaşırdı, herden Adili maşına oturdub
 (2976)Bakiya aparırdı — ya hazırlaşdırmağa aparırdı
 (2977)ya kimlese tanış élemeye aparırdı; Ağabacı

(2978)burasını değığ bilmirdi, amma burası tamam değığ idi

(2979)ki, uşağı instituta Kelenter müellim düzeldirdi.

(2980)Ağababagilin gızları, Adili öz aralarında Abış

(2981)çağırırıldılar, çünkü bir axşam Nuhbala Adilden

(2982)soruşmuşdu ki, Amèrika Birleşmiş Ştatlarının

(2983)paytaxtı haradır? Adil de cavab vèrmişdi ki, «ABŞ».

(2984)Beşir müellimin harda işlediği düürüst me'lum dè-

(2985)yildi ve işe kèfi istediği vaxt gèdirdi, amma bir gün

(2986)Nuhbala ève bèle bir xeber getirdi ki, uşağlar dèyir

(2987)ki, guya Beşir müellim Bakıda bazar müdiridir; her

414

(2988)halda ne Ağababa, ne de Ağabacı bu barede bir söz

(2989)soruşmamışdı, çünkü Beşir müellimin harda işleme-

(2990)sinin onlara dexli yox idi; çünkü Ağabacı da öz üre-

(2991)yinde günleri sayırdı ki, avğustun axırı ne vaxt

(2992)gelib çıxaçağ ve bu kirayenişinler ne vaxt çıxıb gè-

(2993)decek, Ağababa da öz üreyinde günleri sayırdı ki, bu

(2994)ehvalat ne vaxt gurtaracağ.

(2995)Ne gèder ki, Ağababa toy éleyib évlenmişdi, Ağaba-

(2996)cı ile bir yastığa baş goyurdu, o vaxtdan Ağababa he-

(2997)miş ève telesmişdi ve elelxüsüs da — yaş ötmüşdü,

(2998)ondan idi, ya ne olmuşdusa — axır vaxtlar Ağababa

(2999)«Bakı—Buzovna» marşrut avtobusunu süre-süre günde

(3000)altı defe o başa, altı defe de bu başa kendlerinin

(3001)yanından ötüb kécende az gəlirdi ki, içi adamlarla dolu

(3002)avtobusu başlı-başına buraxıb düşüb gètsin évleri-

(3003)ne ve Ağabacı serin guyu suyundan bir dolu vèdre çekib

(3004)èle heyetin ortasındaca töksün Ağababanın boyun-boğazına

(3005)ve Ağababa da üz-gözünü emelli-başlı yuyub bütün

(3006)bu avtobus haray-heşirini, bu avtobus basdırığını

(3007)yadından çıxarsın, şüşebendde oturub armudu

(3008)stekanla pürrenk çaydan içe-içe télévizora baxsın.

(3009)Sen d me, yaşının bu çağında Ağababanın göreceyi
 (3010)günleri var imiş. Hele de Ağababa g dib işde xahiş
 (3011) leyecekmiş ki, elave n vbe v rsinler ona,  vde de yalan
 (3012)danişacağımış, d yecekmiş ki, Ağabacı, «naparnikim»
 (3013)xestelenib, ona göre de elave iş v ribler mene.

(3014)Ağabacı başa düşürdü ki, eslinde Ağababa  vden
 (3015)ğaçır, amma  ze vurmurdu bunu ve Ağabacı  z n  tenb h
 (3016) lemekden de yorulub tekce bununla teskinlik tapırdı
 (3017)ki, başına gelen başmağcı olar,  elet  leyerem
 (3018)bundan sonra atabaatamla,  v kiraye v rmerem yayda.

(3019)Elğerez, doğrudan uzun ehvalat idi ve indi bu ehva-
 (3020)latın başında kabab desgahı dururdu.

(3021)Kabab desgahı birinci defe hemin avğust axşamı
 (3022)başladı, hemin avğust axşamı ki, Emine xanımın günorta
 (3023)x reklerinin etri heyetden  egilha ekil idi ve
 (3024)ğızlar da ğayıdıb gelmişdi  ve, özleri de yığılmışdı
 (3025)t l vizorun  abağına. Hele kirayenişinler  ve
 (3026)k  memiş Ağababa t l vizoru şüşebendden  ndirmişdi
 (3027)ş  ebendın altına (Beşir m ellimgilin iki tranzistor
 (3028)t l vizoru var idi, birini  oymuşdular şüşebende
 (3029)ve Emine xanım bu t l vizora baxırdı, o biri
 (3030)t l vizoru ki, yapon t l vizoru idi, Of lya  z yle
 (3031)heyetde gezdirirdi ve Dolça on-on b   defe dalını Of lyaya

415

(3032)  nderenden sonra, Of lya naelac  alıb, bütün bu
 (3033)Abş ronda tekce  alıb, iyde ağacının altında t l -
 (3034)vizora baxırdı; elbette bu balaca el t l vizoru marağlı
 (3035)t l vizor idi ve iyde ağacının kölgesinde oturub
 (3036)t l vizora baxmağ yaxşı iş idi, Of lya bir defe
 (3037)hetta İranı tutmuşdu hemin t l vizorda, amma Ağaba-
 (3038)banın  ızlarından h   kim g dib Of lyayla bir y rde
 (3039)o t l vizora baxmırdı, Adil de t l vizora baxmırdı,

(3040)ğalın bir kitabı ğabağına ğoyub yayın istisinde, özü
 (3041)de Abşeronun istisinde otağda oturub ter töke-töke
 (3042)guya ki, imtahana hazırlaşdı, amma bir de baxıb
 (3043)görürdün ki, düzdü, kitab biçare Adilin ğabağındadı,
 (3044)amma fikri-xeyalı uçub ğedib, allah bilir hardadı,
 (3045)herden özüne gelirdi, kitab evezine divardakı şire,
 (3046)ğehremana baxırdı, yène de ğedirdi uzağlara; o ki,
 (3047)ğaldı Beşir müellime, Beşir müellimin télévizordan
 (3048)zehlesi ğedirdi ve Beşir müellimin ğezét-curnalla da
 (3049)arası yox idi, çünki Beşir müellim dèyirdi ki, adam
 (3050)gerek «naturalnı» yaşasın, eləlbet bəledi!).

(3051)Hemin avğust axşamı Ağabacı da, ğızlar da yığış-
 (3052)mışdı şüşebendin altındakı télévizorun ğabağına ve
 (3053)düzdü, bu télévizor köhne télévizor idi. o ğeder de yaxşı
 (3054)göstermirdi. Ağabacının da çox üreyindən kəcirdi
 (3055)ki, bu télévizoru deyişdirsın, teze bir télévizor alsın
 (3056)ki, hem böyük göstərsin, hem de aydın göstərsin,
 (3057)hem de terpenib adamı dilxor élemesin, amma indi
 (3058)bunun metlebe dexli yox idi, çünki bir azdan xalğ çalğı
 (3059)aletləri orkestrinin konsèrti başlayacağdı ve dèyilene
 (3060)göre bir ğız oxuyacağdı ki, éle bil Zèyneb Xanlarovadır.

(3061)Yüngül bir xezri başlamışdı.

(3062)Ağabacı télévizorun ğabağında yerini yaxşıca
 (3063)rahatlayıb böyük bir heves ve lezzetle konsèrtin baş-
 (3064)lamasını gözleye-gözleye dèdi:

— (3065)Yox, ağez, yox é!.. Ola bilmez! Ne ğeder özlerini
 (3066)öldürsələr de, ne ğeder yamsılasalar da, Zèynebe çatan
 (3067)olmaz! Bir denedi kişinin ğızı! Yoxdu onnan day!

(3068)Bu vaxt Kelenter müellimin ğırmızı «Jiğuli»si
 (3069)darvazanın ğabağında dayandı ve bu defe ğırmızı
 (3070)«Jiğuli»nin içindən Kelenter müellimden başğa ses-
 (3071)küyle dörd kişi de çıxdı ve bunların maşından çıxmağı

(3072)ile ara ǵarışdı, mezheb itdi.

(3073)Kelenter müellim ǵıǵırdı:

416

— (3074)Beşir müellim! Ay Beşir müellim! Gel gör kimler gelib!

(3075)Yêke dalı ve yoğun baldırları ênli, zolaǵlı picama

(3076)şalvarının altından titreye-titreye, Beşir müellim,

(3077)bu ǵeder köklüyüne uyuşmayan bir celdlikle

(3078)şüşebendin pillekenlerini aşıǵı düşdü:

— (3079)Ay xoş gelmisiniz! Ay hemişe siz gelesiniz? Bêle

(3080)sefa getirmisiniz, eceb élemisiniz! Elelbet, eceb élemisiniz!

(3081)Ġonaǵlar heyete girdi ve bu ǵonaǵlar görünür har-

(3082)dasa yeyib-içib tezedden durub bura gelmişdiler, çünki

(3083)bu ǵonaǵlarla bir yerde spirt ve ǵuyruǵ kababının iyi

(3084)de Ağababagilin heyetine doldu; o, zarafat éledi, bu

(3085)güldü, o biri darvazanın bala ǵapısından heyetecen

(3086)cıǵırın her iki terefinde ekilmiş ǵerenfillerden

(3087)derdi, bu birisi de ağacdın xartut derende hem ağ köy-

(3088)neyi ǵıpǵırmızı ǵızardı, hem de tutun budaǵını ǵırdı

(3089)ve bütün bu zırlıtının müǵabilinde Ağabacı tekce ona

(3090)şükür éleyirdi ki, yaxşı ki, Ağababa évde yoxdu; Ağa-

(3091)babanın üreyi partlardı, dözmezdi buna, lap ǵan salar-

(3092)dı Ağababa, bedbext olardılar.

(3093)Ġonaǵlar Kelenter müellimin otaǵdan dartıb ge-

(3094)tirdiyi Adili görüb:

(3095)—İǵid budu? — soruşdular, sonra: — Ġoçaǵ oǵlandı!

(3096)— dédiler, sonra özlerinden birini gösterib: —

(3097)İǵid, sen sabah bax, bu müellime, hörmetli Cabbar

(3098)müellime imtahan vérecekse — dédiler. — Özün de

(3099)möhkem ol, iǵid! — dédiler. — Ġorxma, ǵorxan göze çöp

(3100)düşer! — dédiler.

(3101)Emine xanım bura köçdükleri vaxtdan birinci defe

(3102)aşıǵı düşüb şüşebendin altına geldi. Ağabacıdan

(3103)te'cili maŋal istedi, şiş, maşa, kömür istedi ve eşidende

(3104)ki, Ağabacıgilin ne maŋalı, ne şişi, maşası

(3105)ve kömürü var, Emine xanımın gözü çıxdı kellesine ve

(3106)sidğ-ürekden héyret éde-éde:

(3107)—Bay, sene men ne déyim, ay arvad! — dedi.

(3108) — Müharibe vaxtı-zaddı beyem? Ömründe kabab bişirmirsiniz?

(3109)Héyretini ve saire bu sayağ sözlerle ifade étmeye

(3110)Emine xanımın vaxtı yox idi ve Emine xanım şüşebendin

(3111)altından çıxıb yêke dalını oynada-oynada telesik

(3112)Kelenter müellime yaxınlaşdı, Kelenter müellim mehrem

(3113)bir adam kimi, başını aşağı eyib ğulağını Emine

(3114)xanımın ağzına yaxınlaşdırdı ve Emine xanım da

417

(3115)Kelenter müellimin ğulağına telem-telesik nese

(3116)pıçıldamağa başladı; Kelenter müellim diğgetle Emine

(3117)xanıma ğulağ asa-asa şüşebendin altına, Ağabacıgil

(3118)terefe baxdı, mezemmetle başını buladı ve téz heyetden

(3119)çıxıb maşınına mindi ve ğırmızı «Jığuli»

(3120)sür'etle Gümüş Malikin deniz ğırağındakı kababxanasına

(3121)teref götürüldü.

(3122)Bir azdan bütün bu heyete, bütün bu tereflere bir

(3123)kabab iyi yayıldı, kabab tüstüsü alemleri basdı ve Emirğulunun

(3124)arvadı Xéyransa başını pencereden çıxartdı

(3125)ki, görsün bu ne hengamede bèle, sonra başa düşdü ki,

(3126)iş ne yêrdedi ve téz de pencereni kip-kip bağladı ki,

(3127)évine kabab iyi gelmesin, kabab tüstüsü dolmasın.

(3128)Kelenter müellim Gümüş Malikin kababxanasından

(3129)getirib heyetin ortasında ğaladığı maŋalda kabab bişirirdi

(3130)ve çox yağlı ğoyun eti olduğu üçün, yağ eriyib

(3131)cızhacızla közün üstüne tökülürdü ve tüstü alemleri

(3132)bürüyürdü; Kelenter müellim Ağabacının içinde paltar

(3133)ğaynatdığı yêke ğazanın ğapağı ile ve tüstüden gözle-

(3134)rinin yaşı axa-axa maḡalı yélleyirdi ve Adil de

(3135)bişmiş şişleri bütün heyet boyu, pillekenler boyu

(3136)yağı dama-dama şüşebende ğaldırırdı.

(3137)Şüşebendde ise meclis areste idi.

(3138)Beşir müellim:

(3139)—Elelbet, bu, êrmeni konyakıdı! Bu da Çêçên-inguş

(3140)konyakıdı! Elelbet, Çêçên-inguş konyakıdı! Bu da Da-

(3141)ğıstanındı! Dağlar ğartalları düzeldib bunu! Elel-

(3142)bet bêledı! — dèyirdi.

(3143)Cabbar müellim:

(3144)—Eşi, bu kişi lap alemdi ki, — dèyirdi.

(3145)Sefter müellim:

(3146) —İçek alem kişilerin sağılığına! — dèyirdi. —

(3147)Çünkü bêle alem kişiler olmasaydı, bu dünya çox sefêh dünya olardı!

(3148)Elisahib müellim millet derdi çekirdi ve dèyirdi

(3149)ki, allah, bu milletin axırı ne olacağ, niye bu milletin

(3150)bu cür kişileri bu ğeder azdı, o ğeder azdı bu cür

(3151)kişiler ki, çırağla axtarasan gerek ve ne yaxşı iş

(3152)görüb Kelenter müellim ki, onları getirib bura, milletin

(3153)bu cür kişileri ile üzbesuret oturdub.

(3154)— Süfreye bir bax! — dèyirdi Elisahib müellim. —

(3155)Gör néce süfredi, özü de bêş değıgenin içinde! Eşşi,

(3156)sen bir eliaçığığa bax, sen bir bu né'metlere bax!

(3157)Milletin simasıdı bu, milletin!

418

(3158)Tekce Ferman müellim birden-bire susub hêç ne dè-

(3159)mirdi, têt-têt hıçgırırdı, rengi-rufu sapsarı saralmışdı

(3160)ve bêle me'lum olurdu ki, Ferman müellimin

(3161)halı xarabdı, üreyi bulanır.

(3162)Beşir müellim:

(3163)—Emine xanım, zehmet olmasa Ferman müellime

(3164)ğatığ getir, elelbet lazımdı, — dèdi.

(3165)Cabbar müəllim:

(3166)— Eşşi, bu kişi lap alemdi, vicdan hağğı, alem-

(3167)Kelenter müəllim şişləri bir-bir maŋalın üstündən

(3168)götürüb vərirdi Adile və Adil de şişləri gorxa-

(3169)gorxa alırdı ki, eli yanar. Kelenter müəllimin kəfi

(3170)doxsan doğğuz vururdu və Kelenter müəllim bəle bir

(3171)kəfiköklüklə elini elinə sürtüb:

(3172)—Neden gırxursan, ay zalım! — dēdi. — Girmisen

(3173)ē, instituta, girmisen, dede canı! — Sonra Kelenter

(3174)müəllim Adili lap xetircem ēlemekdən, „ötrü başı ilə

(3175)şüşebende işare ēledi. — E, sen öl girmisen! Nağdı,

(3176)ğağa, dede canı!

(3177)Adil şişlərdən ürekli yapışdı.

(3178)Kelenter müəllimin gözü şüşebendde ğaldı və bir

(3179)müddet ēle bil ki, maŋalın üstündeki kabablar Kelenter

(3180)müəllimin yadından çıxdı, çünki Emine xanım

(3181)şüşebendden heyetə boylanırdı, maŋala teref baxırdı

(3182)və Emine xanımın ipek xalatının açığ yaxasından

(3183)döşlərinin arası açığ-aşkar görünürdü; sonra Kelenter

(3184)müəllim özünü ele aldı birteher və yēne de maŋalla

(3185)meşğul oldu.

(3186)Və Ağabacı hemin axşam o vaxt özünə geldi ki,

(3187)ğızlar bu kabab iyindən, bu kabab tüstüsündən baş götürüb

(3188)here bir terefe ğetmişdi, tēlēvizordakı ğız da oxuyurdu

(3189)tekce özü üçün, çünki bu dem heyetdə tēlēvizorda

(3190)oxuyan ğıza hēç kim ğulağ asmırdı, sonra Ağabacı zencirin

(3191)sesini eşitdi. Dolçanın mırıltısını eşitdi

(3192)və Ağabacı şüşebendin altından başıovlu çıxıb

(3193)Dolçanın damına teref ğetdi.

(3194)Xezri kababın iyini, közün üstünə damıb cızıldayan

(3195)yağın tüstüsünü birbaş boynu zencirli Dolçanın

(3196)üstünə aparırdı.

(3197)Dolça éle bil yadından çıxarmışdı ki, zencir
 (3198)dartmağla gırılan dèyil, boynunu zencirden goparmağ
 (3199)isteyirdi, özünü o terefe, bu terefe atırdı, mırıldayırdı
 (3200)Dolçanın tükleri gıabarmışdı, ağzından su

419

(3201)axırdı, gözleri hem pıçalağlamışdı, hem de az gıalırdı
 (3202)hedeğesinden çıxsın.

(3203)Ağabacı elimyandıda Dolçaya yaxınlaşmağ isteyende
 (3204)it lap berkden mırıldadı ve Ağabacı bu nêçe iller
 (3205)erzinde birinci defe Dolçadan gorxdı, itin gıabarmış
 (3206)tüklerine baxdı, yêkelmiş gözlerine baxdı, ağzından
 (3207)tökülen suya baxdı, arvada éle geldi ki, Dolça mırıldamır,
 (3208)yaralanmış çanavar kimi ulayır, sonra Ağabacı
 (3209)özünü ele aldı, celd elini atıb zenciri Dolçanın
 (3210)boğazından açdı ve Dolça üç böyük sıçrayışla
 (3211)Kelenter müellimin yanına atıldı, yérinde gıvrıldı.

(3212)Kelenter müellim gıazan gıapağı ile manğalı yêlle-
 (3213)ye-yêlleye ayağını yêre vurdu ve Dolçanın üstüne gıışğırdı:

(3214) — Sürük burdan!

(3215)Dolça dal ayağları üste yêre çöküb başını dik
 (3216)ğaldırdı, Kelenter müellimin düz gözlerinin içine
 (3217)baxdı ve Ağabacıya éle geldi ki, Dolça bu saat atılıb
 (3218)Kelenter müellimi gıamarlayacağ, amma incevara Dolça
 (3219)ayağa gıalxdı, iki defe berkden hürdü, manğalın başına
 (3220)dolandı, sonra gıaça-gıaça darvazanın bala gıapısından küçeye atıldı.

(3221)Dolça küçe boyu gıaça-gıaça kendden çıxdı ve deniz
 (3222)gırağına teref baş götürüb géttdi, amma deniz gırağına
 (3223)gelib çatmadı, nêçe oldusa gıaça-gıaça da dövre vurdu
 (3224)ve tezedden kende girib geldiye küçe ile de géri gıaçdı,
 (3225)darvazanın bala gıapısından heyete girib dayandı,
 (3226)dilini çıkarıb lehleye-lehleye üstü kabab dolu manğala baxdı.

(3227)Kabablar manğalın üste cızhacızla gıızarırdı.

(3228)Ofelya:

— (3229)Dolça! Dolça! — gışğırdı.

(3230)Dolça şüşebende baxdı.

(3231)Ofelya telese-telese şüşebendden düşüb Dolçaya

(3232)yaxınlaşdı, lap gabağa gelmeye ürek élemeyib, Dolçanın

(3233)üç-dörd addımlığında dayandı ve elindeki boşgabdan

(3234)bir nêçe isti kabab tikesi götürüb Dolçanın

(3235)gabağına atdı. Dolça gabağındakı kabab tikelerine

(3236)baxdı, kip yumduğu ağzının gırağlarından su axa-axa

(3237)Ofelyaya baxdı ve birden-bire berkden hürmeye başladı

(3238)ve Ağabacı gorxdu ki, Dolça doğrudan-doğruya bu

(3239)ğızı, ya mangalın yanında elleşen Kelenter müellimi,

(3240)ya da bunlardan başğa bir adamı gapar, amma yêne de

(3241)incevara Dolça heyetin dörd terefini de hasar boyu

420

(3242)ğaça-ğaça dövre vurdu ve darvazanın bala gapısından

(3243)çixıb yêne deniz gırağına üz tutdu ve bu defe geceye

(3244)geder heyete gayıtmadı.

(3245)Gêce Dolça heyete gayıdanda gonağlar çoxdan çixıb

(3246)gétmişdi. Mangalın üstüne çoxdan su töküb söndürmüşdüler.

(3247)Ğızlar şüşebendin altında yatışmışdı. Beşir

(3248)müellimgilin ışıkları sönmüşdü. Nuhbala üreyinde

(3249)Beşir müellimin atasının goruna söyüb gurtarmışdı

(3250)ve axır ki, talvarda yuxuya gédib yatmışdı.

(3251)Tekce Ağabacı gécenin bu vaxtında eline bël alıb

(3252)darvazanın yanında hasarın dibini bëlleyirdi. Bayağ

(3253)gonağlar gédende Ferman müellim işleri xarablamışdı:

(3254)xeyli çatıg içmeyine baxmayarağ özünü saxlaya bilmeyib

(3255)hasarın dibine sıfrağ élemişdi ve indi de

(3256)Ağabacı hasarın dibine torpağ atırdı ki, Ağababa

(3257)gelib bu müsibeti görmesin; Ağababa bir günün erzinde

(3258)ikinci növbisini de başa vurub indilerde gelmeli idi.

(3259)Hemin g ce Ağabacı fikirleşdi ki, bu kirayeni-
 (3260)şinlerden alacağı pula ne gelinleri     n      ala ağ,
 (3261)ne de  ızları üçün bir tedar  k g recek,     ki
 (3262)Ağabacı fikirleşdi ki, bu cür adamların pulu adama
 (3263)x yir getirm z ve Ağabacı  eti  erara geldi ki, hemin
 (3264)pula t l vizor ala ağ, bunların acığına bütün ili
 (3265)oturub yaxşıca-yaxşıca t l vizora baxacağ.

(3266)Hemin güce Dol a Ağabacıya baxdı, arvadın dodağ-
 (3267)altı d yinmesine  ulağ asdı, g zucu, oğrun-oğrun ikinci
 (3268)mertebeye nezer saldı, sonra heyetin ağacları arasından
 (3269)k  ib aşağı başa   tdi.

(3270)Ve hemin güce pişikler Of lyanın Dolçanın  aba-
 (3271)đına atdığı kabab tikelerini ordan-burdan tapıb y diler
 (3272)ve k f  lediler. Dol a pişikleri heyetden  ovmadı
 (3273)ve dovşanlarla da işi olmadı, d mek olar ki, bütün
 (3274) eceni hasarın üstünde oturub denize ve ğayalığa teref baxdı.

(3275)Hemin kabab desgahı birinci oldu, amma axırınıcı
 (3276)olmadı. O günden sonra, az  ala her axşam Kelenter
 (3277)m  llimin maşının da ğonağlar geldi ve Kelenter
 (3278)m  llimin bişirdiyi kababları Adil şüşebende daşıdı;
 (3279)Kelenter m  llimin k fi a ığ-aşkar kök idi.
 (3280) (Bir defe nıce oldusa, Kelenter m  llim Ağabacıgilin
 (3281)lin yanında Beşir m  llimle zarafat  ledi, her end
 (3282)Kelenter m  llim bařđalarının yanında Beşir
 (3283)m  llim gille s hb t  lemezdi ve  umumiyy t le Kelenter

421

(3284)m  llim  oxdanışan adam d yildi; Kelenter m  llim
 (3285) irmızı «Jığuli»ye işare  dib Beşir m  llime d di:
 (3286)«— Balacadı de, maşın, Beşir m  llim, ğonağlar
 (3287)sığışmır i ine.» — Kelenter m  llim b le d di ve öldü;
 (3288)Kelenter m  llim çölünde nazik ve uzun boğazının
 (3289)yoğun damarları şişirdi ve ağzı o  eder açılırdı

- (3290)ki, englerindeki yuyulmamış gızıl dişleri de görünürdü;
- (3291)«— Əybi yox, inşallah bu yaxınlarda «Volğa»
- (3292)alarsan, gonağların da sığışar içine. Eləlbət, alarsan!
- (3293)Goy uşağın imtahanları gurtarsın...» — Beşir
- (3294)müəllim de bəle dedi və şağganağ çekib o da güldü,
- (3295)amma Ağabacı başa düşmedi ki, burda gülməli nə var
- (3296)ve ümumiyyətlə Beşir müəllim heç nəyə gülən adam idi).
- (3297)Kababın iyi bu ağacların, bu hasarın, bu divarların
- (3298)canına hopdu və Emirgülünün arvadı Xeyransa
- (3299)şənbe günü hamamda kendin arvadlarına şikayət əledi:
- (3300)Kabab iynin ucbatından axşamlar gapı-pence-
- (3301)renin hamısını bağlayıram ə, ağəz! Emirgülü yazıq,
- (3302)istiden evdə otura bilmir.
- (3303)Dellal Zübeydə özünü saxlaya bilmedi və gabağın-
- (3304)dakı başğa bir arvadın — kend Sovətinin katibi
- (3305)Suğranın bəlini kiseleye-kiseleye:
- (3306)Bextever başımıza! — dedi. Pyaniske Emirgülü
- (3307)evdə oturan olub!
- (3308)Bu sözün üstündə Xeyransa ilə dellal Zübeydə ələ
- (3309)bir davaya gəlxdilər ki, bu yay hamamda bəle dava
- (3310)olmamışdı və hamamdakı arvadlar bunları güç-bela
- (3311)ilə bir-birindən araladı (Bəlinin kisesi yarımcıq
- (3312)galmış kend Sovəti katibi Suğra gışğırdı ki, milsenər
- (3313)çağıraciyem bura və Xeyransa, xüsosen de, dellal
- (3314)Zübeydə kend Sovəti katibi Suğranı yaxşı tanıdıqları
- (3315)üçün başa düşdülər ki, Suğranı bu derecede hirs-
- (3316)lendirmək olmaz və aralandılar bir-birlerinden).
- (3317)Ağabacı üreyində: «— Ağəz, siz bir-birivüzü nöş
- (3318)gırırırsuz? — dedi. — Görün men nə çekirəm ə, men külbaş!»
- (3319)Bir axşam da Nuhbala kirayenişinlərin gərasına
- (3320)xoruzlandı və acıqlı-acıqlı Ağabacıdan soruşdu ki,
- (3321)bunlar nə vaxt redd olub çıxıb gədecekler?

(3322)«— Bir ğeletdi élemiřem atabaatamla, Nuhbala!
 (3323)Menim méyidimi salıb, sonra çıxıb ğedecekler cehen-
 (3324)nemlerine!» — ve bunu da Ağabacı üreyinde dèdi, amma
 422

(3325)yavaş-yavaş évin kişilerinden biri olmağa başlayan
 (3326)oğluna bèle cavab vèrdi:
 (3327)—Xeste teleser, armud vaxtında yètiřer, Nuhbala!
 (3328)Az ğalıb day, gadası!

VI

(3329)Emine xanım ne ğeder sebirli-ğerarlıydısa, ne ğe-
 (3330)der hereketsizdise, Beşir müellim bir o ğeder sebir-
 (3331)siz ve bir o ğeder de bir yèrde ğerar tuta bilmeyen, cive
 (3332)kimi ora-bura diyirlenen bir adam idi ve ğünortalar
 (3333)évde olanda ve hèç bir ğonağları olmayanda, Beşir
 (3334)müellim zolağlı picama şalvarını eynine ğeyib tèz-tèz
 (3335)heyete dūřurdū, denize ğèdirdi, évde ise ğèn-bol
 (3336)trusikle gezirdi. Bu kişinin şakeri hinin ğabağında
 (3337)dayanıb toyuğlara çörek vèrmek idi ve her defe évden
 (3338)teze, yèke tendir çöreyi ğötürüb gelib dururdu hinin
 (3339)ğabağında ve başlayırdı çörekden didib:
 (3340) —Cib-cib-cib-cib... — dèye-dèye toyuğların ğabağına
 (3341)atmağa ve toyuğların çörek ğırığlarını denlemeyine
 (3342)tamaşa élemeye.

(3343)Beşir müellim Ağababaya dèyirdi:
 (3344)—Eşşi, toyuğların da dadı ğaçıb indi. Ellebet
 (3345)bèledir! Senin canın üçün, — Beşir müellim etli ğalın
 (3346)dodağlarını ğabağa çıxarırdı, guya ki, Beşir
 (3347)müellimin bu sözlerine é'tiraz éleyen var. — Bay, dün-
 (3348)ya-alem canına ğurban senin, bizim rayonda toyuğlar
 (3349)vardı, dūnyanın hansı rengini dèyirsen, bu toyuğlarda
 (3350)idi. Ellebet! İndi herden yolum dūřur o tereflere,
 (3351)ellebet, baxıb ğörürem ki, heyet-baca ağappağ inkubator

(3352)toyuğlarıdı! Noldu e, o toyuğlar, pah ataynan! Ê,
 (3353)bële de müsibet olar?! Ê, toyuğ da vërmëşël supu yëyer?!
 (3354)Herden Beşir müellim heyetdeki tutun altındaki
 (3355)taxta skamyada otururdu ve ğollarını gênîş açıb
 (3356)serinleyirdi. Beşir müellimin xüsusi serinleme ğaydası
 (3357)var idi, o da bundan ibaret idi ki, Beşir müellim
 (3358)bir nazik stekan dolu arağı birden çekirdi başına,
 (3359)sonra otururdu heyetdeki taxta skamyada, çünkü Beşir
 (3360)müellim dëyirdi ki, bële isti havalarda gerek adamın
 (3361)xarici kimi, daxili de isti olsun ve guya onda adam
 (3362)yaxşıca serinleyir. Beşir müellim çox danışırđı,
 (3363)çünkü çox danışmasaydı skamyanın üstünde bëlece dinc
 (3364)otura bilmezdi.

(3665)Beşir müellim Ağababaya dëyirdi:

423

— (3366)Atam, allah ölenlerine rehmet ëlesin, üç şey
 (3367)vesiyyet ëlemişdi mene ki, gizletmek lazımdır. Ellebet,
 (3368)üç şey! Birincisi bu idi ki, pulunu gizlet! Ellebet,
 (3369)gizlet, çünkü pul düşmen ğazandıran şeydi, kimin ne-
 (3370)yine gerekdi senin neyin var?! İkincisi, ellebet, ar-
 (3371)vadını gizlet! Üçüncüsü de bu idi ki, seferini gizlet!
 (3372)Ellebet, gizlet! Şamaxıya gëdirsense, ellebet, dë ki,
 (3373)Şekiye gëdirem, ğoy seni Şekide axtarsınlar, ellebet,
 (3374)dë ki, Şekide pussunlar seni!..

(3375)Ağababa Beşir müellimin üzüne baxa bilmirdi,
 (3376)çünkü evvellerde dëdiyimiz kimi, Beşir müellim
 (3377)başına ve bığına renk ğoyurdu, özünden de hemişe etir
 (3378)iyi gelirdi ve Ağababanın bële şeylerden xoşu gelmirdi;
 (3379)her halda bu renk ve etir meselesinin Ağababaya
 (3380)dexli yox idi, çünkü bu, Beşir müellimin öz işi idi,
 (3381)özü bilerdi, amma bir iş de var idi ki, bu lap bëter
 (3382)idi ve bunun dolayı yolla Ağababaya da dexli var idi,

(3383)çünkü Beşir müellim ve Beşir müellimin arvadı

(3384)Ağababanın évinde yaşayırdılar ve onlar gerek bu

(3385)évde temiz yaşayaydılar.

(3386)Ağababa Beşir müellimin öz pulunu ve seferini

(3387)gizletmesi barede bir söz dëye bilmezdi, amma o ki,

(3388)ğaldı arvada, Kelenter müellimin Beşir müellimgile

(3389)tëz-tëz gelib-gëtmesinden Ağababanın hëç xoşu gelmirdi.

(3390)Elbette, burası me'lum idi ki, Kelenter müel-

(3391)lim ona göre her gün bura gelib-gëdir ki, Beşir müellimin

(3392)oğlunu instituta düzeldirdi, dostluğ xatirine,

(3393)ya bir başğa işe göre, özleri bilirdi, bunun Ağababaya

(3394)dexli yox idi, amma Kelenter müellimin herden Emine

(3395)xanımın arxasınca baxmasından Ağababanın hëç xoşu

(3396)gelmirdi ve burasından da Ağababanın hëç xoşu gel

(3397)mirdi ki, dëyesen Emine xanımın özü de Kelenter müel-

(3398)limin bu baxışlarının, udğunub-udğunub iri hülğumu-

(3399)nun aşağı-yuxarı gëtmesinin me'nasını başa düşürdü.

(3400)Ağababa ve ümumiyyetle bu tereflerin kişileri éle

(3401)adamlardı ki, her şëye dözerdiler, amma namus mese-

(3402)lesinde hëç bir şëye dözmezdiler.

VII

(3403)Adil iki imtahan vërmişdi ve ikisinden de dëyesen

(3404)yaxşı çıxmışdı, çünkü Kelenter müellimin këfi xëy-

(3405)li kök idi. Ğırmızı «Jiguli» darvazanın ğabağında

(3406)dayanan kimi, Kelenter müellim maşından düşüb üç

424

(3407)pilleden bir addımlarla şüşebende ğalxırdı ve bir

(3408)azdan Emine xanımın kraxmallı göynek, ütülü şalvar

(3409)gëyindirdiyi, başını seliğe ile daradığı Abışı ğa-

(3410)bağına salıb maşına oturdurdu ve fexrle Abışa baxa-baxa:

— (3411)İgiddi é, igid! — dëyirdi. — Maladès!

(3412)Sonra ğırmızı «Jiguli» yërinden terpenib gözden

(3413)itirdi ve bir de axşam ğayırdı ve maşının içinde
 (3414)yène de ğonağlar olurdu ve bundan sonra başlanırdı
 (3415)kabab desgahı.

(3416)Ağabacının ğızları axşamlar daha şüşebendin
 (3417)altından baş götürüb here bir terefe ğaçmırdı; evvela
 (3418)ona göre ki, onsuz da bunun me'nası yox idi, çünkü
 (3419)kababın iyi onsuz da heyet-bacadan çekilib ğetmirdi;
 (3420)ikincisi de, ğızlar öyreşmişdi daha, hetta Emirğulunun
 (3421)arvadı Xéyransa da axşamlar pencereni açığ
 (3421)ğoyurdu ve daha ondan bu barede bir söz xeber alan kend
 (3422)arvadlarına dèyirdi ki, varlığa ne darlığ, men de
 (3423)günde ğedib kabablığ et ala bilseydim ki, bütün külfeti
 (3424)ğorecek, bollu bişirerdim kababı, hêç uf da dèmezdim,
 (3425)hêç fikirleşmezdim de ki, yaxşı düşmez
 (3426)ğonşulardan, iyi ğedir camaata, ğetsin de, néyleyim, mene
 (3427)ne!.. Xéyransa bèle dèyirdi, amma kendin arvadları
 (3428)bilirdi ki, Xéyransa bèle adam dèyil ve ümumiyyetle bu
 (3429)kendde bèle adam tapılmazdı, hêç dellal Zübèyde de
 (3430)bèle iş élemezdi; kendde kim kabab bişirseydi onda
 (3431)gerek bütün yaxın ğonşuların, yaxşılığından, pisli-
 (3432)yinden asılı olmayarağ, hamısına azı bir şiş-bir
 (3433)şiş pay gönderileydi, çünkü bu kendde uşağı olmayan
 (3434)tekce ğarovulçu Hesenuılaydı, ğalan hamının azı
 (3435)dörd-bêş uşağı var idi ve kabab da, me'lum meseledir,
 (3436)éle şey idi ki, iyi alemi götürürdü.

(3437)Ağabacı üreyinde özünü söyüb-söyüb yorulmuşdu da-
 (3438)ha, amma her defe Kelenter müellim heyetde manğalı
 (3439)ğalayanda, Ağabacı hêç olmasa dèyinmekden özünü
 (3440)saxlaya bilmirdi: «— İnsaf dèyilen şey yoxdu bunlar-
 (3441)da!..» — dèyirdi öz-özüne ve burası tamam değiğ idi ki,
 (3442)bundan sonra Ağabacı özünün de, Ağababanın da,
 (3443)uşağların da günde bir tike ğara çörekle acı çay içmeyine

(3444)razı olardı, amma évini kiraye vérmeye razı olmazdı.

(3445) (Ağabacı guya ki, bütün teğsirler dellal Zübédedey-

(3446)miş kimi, daha dellal Zübédeye salam vérmirdi, del-

(3447)lal Zübédzeni görende üzünü yana çevirirdi ve dellal

(3448)Zübéyde yanıb-yaxılırdı ki, Ağababanın arvadı da

425

(3449)acığını menden çıxır, éle bil men teğsirkaram ki

(3450)bunlar günde kabab bişirir, mene ne, balam, men ğa-

(3451)nadıma baxmışdım beyem ki, görüm bunlar kabab bi-

(3452)şirecekler günde, ya yox? Kirayenişin istemisen, men

(3453)de tapmışam da seninçün, anam, bacım, men nöş pis

(3454)oluram arada? O cür ki, Ağababa xoruldayır, kim ge-

(3455)lib ğalacağ bunların évinde?)

(3456)Ağababa her şeyi üreyine salırdı, üzde bir söz dé-

(3457)mirdi, çünkü Ağababa görürdü ki, Ağabacı ne güne dü-

(3458)şüb ve buna köre bu kabab ehvalatına da dözürdü,

(3459)Emine xanımın oxutduğu mahnılara da dözürdü, hemi-

(3460)şe sakit ve temiz-tarığ heyetindeki bu ses-küye, bu ka-

(3461)ğız gırıntılarına, kabab sümüklerine, Beşir müel-

(3462)limin eskik işlerine dözürdü. (Bir gün günün günorta

(3463)çağı Beşir müellim özü heyetde ocağ ğalayıb bēş-altı

(3464)védre su ğızdırdı ki, Emine xanım çimmek isteyir,

(3465)sonra Ağabacıdan böyük paltar leyeni aldı, şüşebende

(3466)ğaldırdı, védreleri de bir-bir şüşebende ğaldırdı,

(3467)hemin gün évde olan Ağababadan iri parç istedi ki,

(3468)suyu védreden götürüb Emine xanımın başına töksün;

(3469)Ağababa bir cavab vémedi, amma özünü de saxlaya bil-

(3470)medi. darvazanın bala ğapısını hirsle ardınca çır-

(3471)pıb heyetden çıxdı; Beşir müellim Ağababanın bu

(3472)hereketinden bir metleb ğanmadı ve parçı Ağabacıdan

(3473)istedi, Ağabacı da üreyinde «— Kül béle kişinin ba-

(3474)şına!» — dedi ve heyadan ğızara-ğızara mis parçı

(3475)Beşir müellime vèrdi, Beşir müellim de şüşebende
 (3476)ğalxıb, soyunub paltar leyenin in içinde oturmuş Emi-
 (3477)ne xanımın başına su tökmeye başladı).

(3478)Ne ise, here bir cür dözürdü, çünkü atalar dèyib ki,
 (3479)pis günün ömrü az olar.

(3480)Tekçe Dolça bu işlere ne dözè bilirdi, ne de öyreşè bilirdi.

(3481)Son on günün erzinde Dolça tamam arıqlamışdı.

(3482)Dolçanın ğabırğalarını saymağ olardı. Dolçanın

(3483)gözleri èle bil irileşmişdi ve bu gözlerde bir

(3484)işilti emele gelmişdi, amma bu işilti nese xeste

(3485)bir işilti idi, ürek ağrısının, derdin, ğemin işil-

(3486)tısı idi. Son on günde Dolça dèmek olar ki, hêç ne yè-

(3487)memişdi ve Ağabacının arpa unundan düzeltdiyi küt-

(3488)ler, yal Dolçanın ğabağına nèce ğoyulurdusa, èle èlece

(3489)de ğalırdı. Dolça bunlara dèmek olar ki, dilini de

(3490)vurmurdu. Arada bir Dolça heyet-bacada göy ot yémeye

(3491)başladı ve Ağabacı başa düşdü ki, Dolçanın başı

426

(3492)ağrıyır. Dolça ayağ a ğalxıb berkden hüre-hüre Ofèl-

(3493)yanı da dama yaxın buraxmırdı ve Ofèlya daha hêç iyde

(3494)ağaçının yanına da gele bilmirdi; Ofèlya şüşeben-

(3495)din penceresinden boylanıb:

(3496)—Dolça! Dolça! — ğışğırırdı ve èle şüşebend-

(3497)den de Dolçanın ğabağına toyuğ eti, tavakabab, kotlèt atırdı.

(3498)Dolça ayağ a ğalxıb damın ğabağında vurnuxa-vurnu-

(3499)xa berkden şüşebende teref hürürdü ve Emine xanım

(3500)da şüşebendden boylanıb:

(3501)—Ġudurasan, ğurbağ a! — dèyirdi ve Ofèlyanı şü-

(3502)şebend in ğabağından çekirdi.

(3503)Ve bundan sonra Dolça sessiz-semirsiz damda uza-

(3504)nırdı, başını damın açığından çöle çıxarırdı ve

(3505)hêç ne ifade èlemeyen gözleri ile name'lum bir nögteye

(3506)baxırdı ve bu vaxt Dolçanın gözlerinin ışıltısı da
 (3507)sönüb gédirdi; sonra Dolçanın ğara gözleri yol çekir-
 (3508)di, hem de o name'lum nöğteye Dolça bütün içinden ğal-
 (3509)xıb gelen bir ğüsse ile baxırdı.

(3510)Dolça Kelenter müallimin ğırmızı «Jiguli»sini
 (3511)sesinden tanıyırdı ve axşamüstü bu sesi eşiden kimi,
 (3512)Dolçanın gözünün ışıltısı birden-bire artırdı, o
 (3513)saat ayağa ğalxıb damın ğabağında vurnuxmağa başla-
 (3514)yırdı, ağızının suyu axırdı ve Kelenter müellim hey-
 (3515)te giren kimi Dolça bu kişini hürmekle ğarşılayır-
 (3516)dı, Kelenter müellimin getirdiyi ğonağların da üstüne
 (3517)bir-bir hürürdü, amma Dolçanın hürmeyine fikir vèren olmurdu.

(3518)Kelenter müellim şüşebendden aşağı boylan
 (3519)Emine xanıma baxa-baxa Gümüş Malikin manğalını
 (3520)yandıranda Dolçanın gözleri az ğalırdı böyüyüb he-
 (3521)değesinden çıxsın ve bu vaxt manğalın alovu Dolçanın
 (3522)ğara gözlerinde eks olunurdu. Dolça daha berkden hü-
 (3523)rürdü, boynunun zencirini dartışdırıb ğoparmağ is-
 (3524)teyirdi ve o zamanlar ki, Ağabacı bundan duyuyğ düşür-
 (3525)dü, gelib Dolçanın zencirini boğazından açırdı,
 (3526)Dolça damın ğabağından götürülüb manğalın yanına
 (3527)atılırdı, èle bil ki, Kelenter müellime yox, kababın
 (3528)alemi basmış tüstüsüne hürürdü, sonra da baş götürüb
 (3529)heyetden ğaçırdı, kendi dolanıb yène de heyete gelir-
 (3530)di, yène de heyetden çıxıb ğaçırdı; Dolça özüne yér
 (3531)tapı bilmirdi.

(3532)Ağababa adeten bu vaxtlar évde olmurdu, amma bir
 (3533)defe Ağababa gece işden gelende hamı yatmışdı, het-

427

(3534)ta Ağabacı da istiden ve esebilikden yorulub elden
 (3535)düşmüşdü ve paltarlı-paltarlı yérinde uzanmışdı
 (3536)ki, Ağababanı gözlesin, amma yuxu aparmışdı Ağaba-

(3537)cını; Ağababa heyete girdi ve birden-bire Ağababaya
 (3538)ële geldi ki, bu heyet onun heyeti dèyil, tamam başğa
 (3539)bir heyetdi; hemin ağaclar idi, hemin bina idi, hemin
 (3540)hasar idi, amma bütün bunlar ële bil ki, yad idi ve
 (3541)Ağababa axır vaxtlarda birinci defe heyeti gezib do-
 (3542)laşdı, her ağaçını, her kolunu eli ile ekib bëcerdiyi,
 (3543)her bir daşına, çöpüne beled olduğu bu heyet niye Ağa-
 (3544)babaya bële geldi, başa düşmedi, sonra gelib heyetin
 (3545)aşağı başına hinin yanına çıxanda gördü ki, Dolça
 (3546)hasarın üstünde dayanıb ona baxır.

(3547)Hemin gëce ay çıxmışdı, ulduzlar çıxmışdı, gö-
 (3548)yün üzü tertemiz idi ve bu aydınlıq gëcede Ağababa ile
 (3549)Dolça bir müddet bir-birine baxdı. Ağababa Dolçanın
 (3550)gözlerini ömründe bu cür görmemişdi, Dolçanın göz-
 (3551)lerinde bu geder keder, ğem, ğüsse olmamışdı; Dolça-
 (3552)nın gözlerinde bir yazıqlıq, bir elacsızlıq var idi
 (3553)ve en esası, Ağababaya en çox te'sir édeni de bu idi ki,
 (3554)Dolçanın gözlerinde bu dem bir üzrxahlıq da var idi,
 (3555)ële bil Dolçanın ğara gözleri hemin aydınlıq avğust
 (3556)gëcesinde neye görese bağışlanmasını yalvarırdı, ne-
 (3557)yinse evvelceden xecaletini çekirdi.

(3558)Ağababa sehere kimi narahat yatdı ve Ağababa sehe-
 (3559)re kimi ona göre narahat yatdı ki, Dolçanın bu baxış-
 (3560)ları gözlerinin ğabağından gëtmirdi ve Dolçanın bu
 (3561)baxışları Ağababanın üreyini sıxırdı, kişini da-
 (3562)rıxdırırdı, üreyine bir nigarançılıq salırdı; bu
 (3563)ğara gözler ğara renglerden, ğara daşlardan, ğara
 (3564)mektublardan, ğara göyden, ğara denizden xeber vèirirdi.

(3565)Ve o gëce Dolça hamı yatandan sonra hasarın üs-
 (3566)tünde uzanıb gözlerini deniz kenarına, o tereflere ki,
 (3567)orada Gümüş Malikin kababxanası var idi, oralara dikmişdi.

(3568)Gümüş Malikin kababxanası kendden xeyli aralı-

(3569)da, çimerliyin lap axır başında, ğum tepesinin üstün-
 (3570)de idi. Bu kababxanada yay-ğış kabab bişerdi ve bütün
 (3571)bu tereflerin yiyersiz itleri Gümüş Malikin kabab-
 (3572)xanasının hendeverinde sülenerdi. Sümsük itler bir
 (3573)terefde durub müşterilerin yeyib-içdikleri süfreye
 (3574)marıtlayardı ve kəfi kök müşterilerin onlara atdı-
 (3575)ğı kabab sümüklerini göyde ğapardı, tepiye, söyüşe,

428

(3576)atılan daşa, taxtaya me'ruz ğalardı, amma kababxananın
 (3577)hendeverinden itilib gétmezdi. Kendin itleri bu
 (3578)sümsük itleri yaxın buraxmazdı ve bu itler de ya ğaya-
 (3579)lığda avaralanardı, ya da ğış-yay kababxananın etra-
 (3580)finda olardı. Yay çağları kabab xüsusen çox bişerdi,
 (3581)çünkü Bakıdan gelen müşteriler çox olardı ve yay çağ-
 (3582)ları bu hendeverdeki sümsük itler gözgöreti kökelerdi.

(3583)Dolça seheri hasarın üstünden bəlece aşdı.

(3584)Seher Ağababa yerinden ğalxıb işe gédende Ağabacıya:

— (3585)Dolçaya yaxşı bax, — dedi ve hinden üç toyuğ çı-

(3586)xarıb kesdi.

(3587)Hemin gün Ağabacı da, Nuhbala da, Naile, Firuze,
 (3588)Kemale, Amale, Dilşad, Böyükxanım da bildi ki, bu
 (3589)toyuğlar eslinde Dolçaya göre kesilib ve buna göre de
 (3590)günorta toyuğların sümüklerini bir az üzden yədiler
 (3591)ğığırdağlar sümüklerin üstünde ğaldı, boğazları fe-
 (3592)gere-feğere, ğabırğa sümüklerini bir-bir temizleme-
 (3593)diler ve bütün bu lezzetli sümüklerin hamısını Ağa-
 (3594)bacı xüsusi bir hevesle demir nimçeye yığıb Dolçaya
 (3595)apardı, nimçeni Dolçanın ğabağına ğoydu ve bu dem
 (3596)dünyanın en gözlenilmez hadisesi baş vərdi: Dolça
 (3597)səvine-səvine toyuğların gığırdağlı sümüklerinin üs-
 (3598)tüne atılmadı, bir müddet gözlerini teeccübden matı-
 (3599)ğutu ğurumuş Ağabacının gözlerinin içine zilledi,

(3600)sonra könülsüz-könülsüz ayağa gəlxdı, nimçeni iyledi
(3601)ve nimçedeki bud sümüklerinden birini götürüb, yuxa-
(3602)rısını dişledi.

(3603)Ağabacı bu işe meettel gəldi.

(3604)Bir azdan tavada gızaran etin etri heyeti bürüdü—

(3605)Emine xanım tavada gızu gıdırğası gızardırdı; hem
(3606)gızu gıdırğası gızardırdı, hem de giləs yeye-yeye şü-
(3607)şebendın penceresinden heyete baxırdı (Emine xanım,
(3608)demek olardı ki, otağa hêç gırmırdı, gününü êle şüşe-
(3609)bendde kêçirirdi ve mesele tekce onda dëyildi ki, şü-
(3610)şebend otağa nisbeten serin olurdu — bu öz yerinde,
(3611)amma bir sebeb de var idi ve o da bundan ibaret idi ki,
(3612)herden otağın divarındaki şirin xofu Emine xanıma
(3613)basırdı, «— Gör bir ne çekibler de, êvin içinde, êle
(3614)bil hêyvanxanadı!»).

(3615)Ofelya tëlëvizor elinde heyetde ağacların arasın-

(3616)da dolaşırdı ve Ofelya gelib iyde ağacının yanında
(3617)dayananda Dolça gıza hürmedi, damın yanından ayağa

429

(3618)gəlxıb mırıldadı, o teref-bu terefe gezişdi, sonra
(3619)yene damın yanında yere çökdü. Ofelya gözlerine inan-
(3620)madı ve Dolçanın ona hürmemeyi Ofelyaya êle te'sir
(3621)êtdi ki, gız evvelce bilmedi ne êlesin, sonra Dolçanın
(3622)ğara gözlerine baxdı ve bu gözlerde bir biganelik gör-
(3623)dü; Ofelya bële hiss êledi, amma eslinde bu dem Dolça-
(3624)nın ğara gözlerinde biganelik yox, bir meğlubiyyet var
(3625)idi; Ofelya elindeki tëlëvizoru iyde ağacının dibine
(3626)atıb ğaça-ğaca şüşebende çıxdı ve Emine xanımın
(3627)boşğaba yığdığı ğızarmış ğabırğalardan üç-dördünü
(3628)götürüb, elleri yana-yana aşağı düşdü, iyde ağacının
(3629)ğabağına yüyürüb isti ğabırğaları, yağı daman ğızar-
(3630)mış ğuzu ğabırğalarını bir-bir Dolçaya teref atmağa başladı:

(3631)—Dolça! Ala! Ala! Dolça! Ala!

(3632)Birinci tike Dolçanın ğabağ ayağlarının yanına

(3633)düşdü ve Dolça néce dayanmışdısa éle, éleçe başını

(3634)aşağı eyib ğabırğa tikesine baxdı, sonra yène başını

(3635)ğaldırıb Ofélyaya baxdı.

(3636)Dolça hürmedi.

(3637)Dolçanın ağzı açılmışdı, dili ağzından sallan-

(3638)mışdı ve ağzından su axırdı.

(3639)Dolçanın ğara gözlerinde derin bir keder var idi.

(3640)İkinci tike de Dolçanın sinesine toxunub yère düşdü.

(3641)Üçüncü tike havada yox oldu ve Ofélya evvelce ba-

(3642)şa düşmedi ki, mesele ne yêrdedi, amma görende ki,

(3643)Dolça têt-têt ağzındaki et parçasını yêyir, elindeki

(3644)axırını tiken de atdı ve Dolça bu axırını tiken

(3645)de göyde ğapıb tepişdirmeye başladı.

(3646)Ofélya éle bil ki, ömründe béle sévinmemişdi ve

(3647)sévindiyinden Ofélya bilmedi atdana-atdana şüşeben-

(3648)de néce ğaçıb çıxdı ve ğızarmış ğuzu ğabırğasıyla

(3649)dolu boşğabı néce götürdü.

(3650)Emine xanım dèdi:

(3651) —Az, deli olmusan, hara aparırsan bunları?

(3652)Ofélya da dèdi:

(3653) —İndi ağlayaram, onda bilersen!

(3654)Ofélya dolu boşğabla yène iyde ağaçının yanına

(3655)ğaçıb geldi ve Ofélya bura gelene ğeder Dolça yêrdeki

(3656)iki tiken de yemişdi. Dolça dal ayağları üste ğalxdı

(3657)ve fûseti fote vèrmeyen Ofélyanın bir-bir atdığı

(3658)isti ğuzu ğabırğalarını göyde ğapa-ğapa, telem-telesik

(3659)yémeye başladı. Ofélya lap Dolçanın yanına geldi ve

(3660)Dolça tikeleri éle têt-têt éle acgözlükle tepişdirib

(3661)yêyirdi ki, sümükleri éle têt-têt, éle xırçıldada-xır-

(3662)çıldada çeyneyib udurdu ki, et ğurtaranda Ofelya boş-
 (3663)ğabı Dolçanın ğabağına ğoydu ve Dolça boş boşğabın
 (3664)dibindeki yağı yalamağa başladı.

(3665)Ağabacı şüşebendin altında oturub göy ğutabı
 (3666)üçün xemir yayırdı ve Ağabacının gözleri Dolçaya
 (3667)sataşanda, bu defe de arvad gözlerine inanmadı, oxlov
 (3668)elinde ğuruyub ğaldı ve Ağabacı bir müddet lal-dinmez
 (3669)oldu, terpenmedi, kirayenişinlerinin boşğabının di-
 (3670)bini yalayan Dolçaya tamaşa éledi, éledi, sonra üreyi
 (3671)yana-yana öz-özüne: «— Yazığ hêyvan!..» — dedi.

(3672)«Volga»sı yaşıł oğ-ĝ-ĝlan, Ğeni, Ğeni!

(3673)Ağzı ğızıl diş oĝ-ĝ-ĝlan, Ğeni, Ğeni!

(3674)Gel sen mene sataş-ş-şma,

(3675)Çünkü heyasızam me-e-en, Ğeni, Ğeni!..

(3676)Sonra çır sesli oĝlan hemişeki kimi, sesini zilde kökledi:

(3677)Dem, dem olmuşam, ay gözel,

(3678)Gözleri xumar olmuşam, ay gözell!..

(3679)Ve hemin günden sonra Dolça Ağabacının arpa
 (3680)unundan düzeltdiyi küte, yala bir de hêç vaxt toxunma-
 (3681)dı, Ofelyanın bir ucdan daşıdığı kotlétleri, tava-
 (3682)kababları, küfteleri, ğızarmış etleri göyde ğapıb yemeye başladı.

(3683)Hemin günden Dolça Ofelyanın kölgesi oldu ve
 (3684)Ofelyanı görende hemişe eline baxdı.

(3685)Hemin günden sonra Ofelya Dolça ile oynadı, sonra
 (3686)Dolça ile dalaşdı, sonra Dolçanı ele saldı, ğovdu,
 (3687)Dolçaya güldü, amma Dolça Ofelyadan el çekmedi,
 (3688)Ofelya acıĝlananda Dolçaya yemek vêrmedi, Dolça ğara
 (3689)gözleri ile yalvardı, yalmandı, her defe Ofelyanın
 (3690)üreyini yumşaltdı ve dadlı tikeleri havada ğapıb tepişdirdi.

(3691)Sonra Dolça daha Kelenter müellime de hürmedi,
 (3692)heyetde kabab bişiren Kelenter müellimin ayaĝlarına
 (3693)dolaşmağa başladı. Kelenter müellime yalmandı ve

(3694)Kelenter müellimin de herden üreyi yumşaldı, şişin
(3695)ucundan bir tike çıxartdı, Dolçaya tulladı ve Dolça
(3696)da Kelenter müellimin atdığı kabab tikesini göyde
(3697)ğapıb ağzı yana-yana yédi.

(3698)Bir defe hem yay axşamının bürküsünden, hem de
(3699)manğalın istisinden puçur-puçur ter töken Kelenter
(3700)müellimin bu zirtazırtda bir terefdən de ayağlarına

431

(3701)dolaşan Dolçaya acığı tutdu ve tepikle Dolçanın bə-
(3702)linden vurub kenara atdı.

(3703)Bu vaxta geder Dolçaya tepik deymemişdi ve Dolça
(3704)Kelenter müellimin tepiyindən zingildeye-zingildeye
(3705)öz damına teref çaçdı, bir müddet orda dayanıb Kelen-
(3706)ter müellime baxdı, Abışın şüşebenddeki gonağlara
(3707)daşdığı yağı axan şişlere baxdı, sonra yəne Kelen-
(3708)ter müellimin yanına geldi ve en nehayetde Kelenter
(3709)müellimin ona atdığı iki tikenı göyde ğapıb yəye bildi.

(3710)Pişikler daha Dolçanın ğorxusundan cür'et éleyib
(3711)bu heyete gele bilmedi, herdenbir gizlince gelende de
(3712)yémeye bir şey tapmadı, çünkü ne olurdusa hamısını
(3713)Dolça özü yéyirdi.

(3714)Dovşanlar Ağababanın bostanında kəf çekdi, çün-
(3715)ki Dolça seherler, günortalar ve axşamlar Emine xa-
(3716)nımın bişirdiklerinden, Kelenter müellimin kabab-
(3717)larından o geder yéyirdi ki, bütün géceni ağırlaşır-
(3718)dı, damdan bayıra çıxmırdı.

(3719)Dolça bir nəçe günün içinde canlandı, ete-ğana dol-
(3720)du, emelli-başlı kökelmeye başladı.

(3721)Ağabacı özünü éle gösterirdi ki, guya bu işden
(3722)xeberi yoxdu, amma daha arpa unundan yal çalmırdı,
(3723)küt düzeltmirdi, çünkü onsuz da Dolça bunları diline vurmurdu.

(3724)Nuhbala da, ğızlar da özünü éle gösterirdi ki, éle

(3725)bil h   ne olmayıb ve bu barede bir-birlerle bir kel-
 (3726)me de kesmirdiler, amma Nuhbala   reyinde bu kiraye-
 (3727)ni  nleri indi lap y  ddi mertebe söyürdü.

(3728)D  zd  , Ağababa günortalar, d  mek olar ki,   vde ol-
 (3729)murdu ve bütün bu i  leri   z g  z   ile g  rm  rd  , amma
 (3730)tefav  t   yox idi, çünki Ağababa g  rmediklerini ba  a
 (3731)düşürdü, hiss   leyirdi ve Ağababa birinci defe
 (3732)Dolçanın kirayeni  nler   yalmanmasını g  rend   kişinin
 (3733)  reyinden   le bil yandıra-yandıra bir od parçası   opup
 (3734)geldi: «— Gidi dünya!..» — d  di, sonra Ağababa
 (3735)fikirle  di ki, axı yaz      Ağabacı zah  d  , onuncu u  a  ı
 (3736)g  zleyir Ağabacı ve bu   der ki, Ağabacı kabab iyi çekir,
 (3737)kabab tüstüsü udur, bunun axırı h    yaxşı olmaz,
 (3738)gerek et tapıb, ma  al tapıb bir kabab bi  irsin, yox-
 (3739)sa, doğrudan, yaxşı olmaz bunun axırı, amma Ağababa
 (3740)bilmirdi ki, Ağabacı fikirleşir ki,   arnındak  
 (3741)uşağın kababdan zehlesi g  decek, çünki bu   der ki,
 (3742)bu u  a   yaz     , ana betninde kabab iyi udur, iyrenecek ka-

432

(3743)babdan, yaxşı da   leyecek   le; her halda Ağabacı b  le
 (3744)teskinlik tap  rd  .

(3745)Dolça g  zg  reti k  kelirdi ve Dolça da Emine xa-
 (3746)n  m kimi, d  mek olar ki, heyetden      e çıxmırdı,
 (3747)geçe-gündüz heyetde olurdu, düzdü, Of  lya daha Dol  a-
 (3748)dan doymu  du ve daha Dolçaya t  z-t  z dadlı y  mekler,
 (3749)kotl  t, tavakabab, k  fte ve saire getirmirdi, herden-
 (3750)birden xetri isteyende ve k  fi gelende   z art     ları-
 (3751)n  , y  mek istemediklerini Dolçanın   aba  ına atırdı,
 (3752)amma Dol  a k  kelirdi, çünki ax  amk   kababların b  -
 (3753)t  n sümüklerini,   ınt  rlar  n  , y  yilmeyib   aba  dan
 (3754)  alanların hamısını Dol  a y  yirdi.

(3755)Beşir müellim her defe içi dolu hesir zenbiller-

(3756)le heyete girende Dolça o saat Beşir müellimin ğaba-
 (3757)ğına yüyürürdü, éle bil Dolça başa düşürdü ki, bütün
 (3758)bu dem-desgah, bu kabablar, bu çığırtmalar, bu ğızart-
 (3759)malar eslinde ne Ofélyanın, ne Emine xanımın, ne de-
 (3760)ki, Kelenter müellimin sebebinedir, bütün bunlar, bax,
 (3761)bu kök kişinin, ğarasaçlı, ğarabığlı bu kişinin se-
 (3762)bebinedir ve axır vaxtlar Beşir müellime xüsusi yalmanırdı.

(3763)Bir defe Beşir müellim içi ağzınacan dolu iki he-
 (3764)sir zenbille heyete kirende ve Dolça da o saat Beşir
 (3765)müellimin ğabağına ğaçanda Ofélya bəş-altı gün bun-
 (3766)dan ğabağ nazını çekdiyi Dolça barede ğeti fikrini söyledi:

(3767)— Çox sırtığ itdi bu it!

(3768)Beşir müellim Dolçanın bəle bir xüsusi diğgetin-
 (3769)den éle bil ki, xoşhallanırdı ve xéyli féyzyab olur-
 (3770)du; bu defe de Beşir müellim meharetle gülümseyib:

(3771)—Allahın héyvanıdı da! — dēdi, sonra hesir zen-
 (3772)billerden birinin içinden bir yēke kolbasa parçası
 (3773)çıxarıb Dolçanın ğabağına atdı.

(3774)Dolça éle bil ğorxurdu ki, birden-bire ikinci bir
 (3775)şeriki pēyda ola biler ve tikeleri az ğala diri-diri
 (3776)udarağ heyetin ğumuna bulaşmış yēke kolbasa parçası-
 (3777)nı yarım değiĝenin içinde yēyib ğurtardı ve şüşeben-
 (3778)din altında oturub soğan bozbaşı üçün baş soğan te-
 (3779)mizleyen Ağabacı bütün bunları gördü, eşitdi ve hiss
 (3780)étđi ki, ğeher onu boğur, bu saat ağlayacağ, niye ağla-
 (3781)yacağ, bunu deĝiğ dēye bilmezdi, amma gördü ki, bu saat
 (3782)ağlayacağ, elindeki soğanı telesik nimçenin içine
 (3783)atıb ayağa ğalxdı, şüşebendin altından çıxdı, sonra
 (3784)da heyetden çıxdı, héç bilmedi ki, niye çıxdı.

433

(3785)Dolça çalışırdı ki, Ağababanın gözüne görünme-
 (3786)sin ve Ağababa heyete giren kimi, Dolça yox olurdu,

(3787)herden de kenarda dayanıb oğrun-oğrun Ağababaya
 (3788)baxırdı ve bu zaman Dolçanın ğara gözlerinin lap di-
 (3789)binden bir keder axıb gelirdi.

VIII

(3790)Avğustun axırına az ğalırdı ve Ağabacı indi gün-
 (3791)leri yox, saatları sayırdı, hem de Ağabacı nese bir
 (3792)nikarançılığ içinde idi, ele bil inana bilmirdi ki,
 (3793)bu adamlar buradan çıxıb ğedecekler, yène bu heyetde
 (3794)özlerinden başğa hêç kim olmayacağ; éle bil Ağabacı
 (3795)inana bilmirdi ki, haçansa bu kabab iyi, cürbeçür
 (3796)xöreklerin etri buralardan yox olub ğedecek, o yoğun ses-
 (3797)li ğız başı batmış, daha Mecnunu çağırmayacağ ve
 (3798)Mecnun da ona cavab vèrmeyecek, Geninin başına daş
 (3799)düşecek ve sesi kesilecek.

(3800)Ve éle bil bütün bunlar azmış kimi, bir gün éle
 (3801)bir ehvalat baş vèrdi ki, Ağabacı bilmedi başına ne
 (3802)çare ğılsın, bilmedi derdini kime dèsin ve özünü néce aparsın.

(3803)Hemin gün seherden bir az kèçmiş Beşir müallim
 (3804)hemişeki kimi, ğétđi ki, klubun yanında taksi tutsun
 (3805)ve Bakıya işe ğétsin, bir azdan Kelenter müellimin
 (3806)ğırmızı «Jığuli»si gelib darvazanın yanında dayan-
 (3807)dı ve Kelenter müellim Adili maşına mindirib he-
 (3808)mişeki kimi Bakıya apardı; Emine xanım şüşebendin
 (3809)penceresinden başını çıxarıb ala gözleri ile ğır-
 (3810)mızı «Jığuli»ni yola saldı, sonra yène de hemişeki
 (3811)kimi, Ofélya ğünorta payını yatmağ üçün şüşebende
 (3812)ğalıxdı, amma Emine xanım özü açma-yığma çarpayını
 (3813)şüşebendden aşıağı düşürüb Ofélyanın yerini tut
 (3814)ağacının altında saldı ve dèdi ki, bundan sonra ğü-
 (3815)nortalar Ofélya burda yatacağ, çünkü hava ğebul élemek
 (3816)lazımdı ve Ofélya bu teze fikirden çox razı ğalıb
 (3817)hevesle tut ağacının altında yatdı. Çox çekmedi ki,

(3818)Kelenter müellimin ğırmızı «Jığuli»si yène gelib
 (3819)darvazanın ğabağında dayandı ve şüşebendin altında
 (3820)leyeni taxta ketilin üstüne ğoyub Nuhbalanın göynek-
 (3821)lerini yuyan Ağabacı (ğızlar öz paltarlarını özleri
 (3822)yuyurdu) evvelce buna fikir vèrmedi. Adil maşında
 (3823)yox idi, Kelenter müellim tek idi ve Kelenter müellim
 (3824)ğırmızı «Jığuli»den düşüb suçlu adamlar kimi o te-

434

(3825)ref-bu terefe baxanda Ağabacı nedense özünü narahat
 (3826)hiss étدی, bir şübhe bürüdü üreyini, sonra Kelenter
 (3827)müellim tut ağacının altında günorta yuxusuna ğét-
 (3828)miş Ofélyanın yanından ötüb kèçende Dolça damın-
 (3829)dan çıxıb bu arığ, uzun kişinin ğabağına yüyürdü,
 (3830)amma Kelenter müellim yavaşcadan acığla «— Redd
 (3831)ol! Redd ol!>> pıçıldadı ve telesik şüşebende ğalxdı,
 (3832)bundan sonra Emine xanım başını şüşebendin pen-
 (3833)ceresinden çıxarıb o teref-bu terefe baxdı ve bundan
 (3834)da sonra şüşebendden Emine xanımın ğülmeyinin sesi
 (3835)geldi, sonra sükut çökdü, özü de bu éle bir sükut idi ki,
 (3836)çox şeyden xeber vèrirdi.

(3837)Ağabacının iki eli de leyenin içinde ğalmışdı,
 (3838)ğolları titreyirdi ve Ağabacı bütün içini, bütün be-
 (3839)denini bürümüş heyecandan bəlini düzelde bilmirdi.

(3840)Dolça damın yanına geldi ve başını ğaldırıb bir
 (3841)müddet şüşebende baxdı, amma bu defe şüşebendden
 (3842)bişmiş iyi gelmirdi, sonra Dolça tut ağacının al-
 (3843)tında yatan Ofélyaya baxdı ve Dolça da damın yanında
 (3844)yere uzanıb mürgü döymeye başladı.

(3845)Şüşebendden pıçılı sesleri geldi sonra bir he-
 (3846)nirti eşidilmeye başladı, sonra da şüşebendin pil-
 (3847)lekene açılan ğapısının ceftesi bağlandı.

(3848)Ağabacı şüşebendin altında üreyi uçuna-uçuna

(3849)öz-özüne: «—Vay, ciyerüvüz yansın sizün! Yansun ciyerüvüz!

(3850)Köpek uşağı! Eclaf uşağı, eclaf! Ğehbeymiş

(3851)ki, bu ğancığ!..» — dèdi ve istedi ki, şüşebende ğal-

(3852)xıb bu dalı yèke arvadı biabır élesin, amma Ağabacı

(3853)bu rüsvayçı ehvalata göre özünü éle itirmişdi ki, yè-

(3854)rinden terpene bilmirdi, tekce buna şükür éleyirdi ki,

(3855)ne yaxşı ki, uşağlardan hêç kim évde yoxdu, ğızlardan

(3856)évde olanı olsaydı bu rüsvayçılığa dözmek olmazdı.

(3857)Ağabacı bu ehvalatı hêç kime dèmedi ve bu ehvalat

(3858)Ağabacının içini yandıra-yandıra özünde ğaldı.

(3859)Sabahkı gün Beşir müellim yène taksi tutub Bakı-

(3860)ya gètdi, bir azdan yène ğırmızı «Jiğuli» gelib dar-

(3861)vazanın yanında dayandı ve Kelenter müellim yène

(3862)Adili maşına mindirib apardı, Emine xanım yène gü-

(3863)norta yatmağ üçün Ofélyanın yérini tut ağacının al-

(3864)tında saldı ve Ağabacı te'cili suretde ğızların ha-

(3865)mısını denizde çimmeye gönderdi (ğızlar başa düş-

(3866)medi ki, ne olub bèle ve Ağabacı niye bèle cidd-cehd

(3867)édir?), çünkü doğrudan da bir azdan ğırmızı «Jiğuli»

(3868)tezeden gelib darvazanın ğabağında dayandı ve Kelenter

435

(3869)müellim yène oğrun-oğrun, o teref-bu terefe baxa- baxa

(3870)şüşebende ğalxdı, yène şüşebendin ğapısının

(3871)ceftesi bağlandı ve yène de şüşebendden o abırsız

(3872)henirtiler eşidilmeye başladı.

(3873)Dolça bu defe Kelenter müellimin ğabağına ğaçmadı,

(3874)éle bil Dolça da başa düşmüşdü ki, ehvalat ne

(3875)yèdedi; bir-iki defe gözaltı şüşebende teref baxdı,

(3876)özü de éle bil ki, bir balaca rişxendle baxdı, sonra dama girdi.

(3877)Kelenter müellimle Emine xanımın ehvalatı bu

(3878)minval ile bir nêçe gün davam ètdi ve Ağabacının

(3879)elinden ancağ o geldi ki, Emine xanıma salam vèrmedi,

(3880)Emine xanımın sözlerine cavab vərmedi, amma Ağabacının
 (3881)bële bir münasibeti Emine xanıma getiyyen te'sir élemedi,
 (3882)vallarını oxuda-oxuda gilasını yédi,
 (3883)günortalar da Ofélyanı tut ağacının altında yatırtdı,
 (3884)ğırmızı «Jíguli» ikinci defe Adilsiz ğayıdandan
 (3885)sonra şüşebendin ğapısının ceftesini bağladı, axşamlar
 (3886)Kelenter müellim tezeden gelende ve özü ile
 (3887)birlikde ğonağlar getirende, ğonağlara süfre açdı.

(3888)Ağabacı her ğün bir behane tapıb ğızları ora-bura
 (3889)ğönderirdi (Nuhbala onsuz da seher çıxıb ğeçe ğayıdırdı).
 (3890)Kelenter müellim oğrun-oğrun şüşebende ğalxanda
 (3891)özünü görmemezliye vururdu, tüz-tüz Emirğulugilin
 (3892)küçe éyvanına teref boylanırdı ki, ğörsün Emirğulunun
 (3893)arvadı Xéyransa pencereden baxır, yoxsa yox;
 (3894)Ağabacı ğorxurdu ki, bu rüsvayçılığın xeberi kende yayılar.

(3895)Ters kimi, néce oldusa, hemin, ğünlerden birinde
 (3896)darvazanın bala ğapısı açıldı ve kendin birinci ğéybetçisi
 (3897)ve xeberçisi dellal Zübéyde heyete girdi, hem
 (3898)de éle bir vaxtda ki, Ofélyı tut ağacının altında künorta
 (3899)yuxusuna ğétmişdi, ğırmızı «Jíguli» darvazanın
 (3900)ğabağında dayanmışdı ve şüşebendin ğapısının
 (3901)da ceftesi bağlanmışdı (éle bil ki, dellal Zübéyde
 (3902)bële şeylerin iyini çegirdi, pişik kimi axtarıb gelib-
 (3903)tapırdı). Dellal Zübéyde şüşebende teref baxdı,
 (3904)sonra şüşebendin altına, Ağabacının yanına geldi ve
 (3905)evvellerde yazdığımız sebebe ğöre Ağabacının onunla
 (3906)danişmamağına baxmayarağ soruşdu:

(3907)—Noldu, ağez, girdi bunların uşağı instuta?

(3908)—Bilmirem, — dédi Ağabacı; ğıpğırmızı ğızarmışdı
 (3909)ve tamam terin içinde idi.

(3910)Dellal Zübéyde Ağabacının bu veziyyetini özü bilen

(3911)kimi yozdu:

(3912) —A-a-a... hamama gétmişdün, ağez? Ağabacı:

(3913)—He, — dedi.

(3914)Dellal Zübéyde:

(3915)—A-a-a... dedi. — Bu ne vaxtın hamama gétmegüdü,ağez?

(3916)Ağabacı daha cavab vèrmedi ve işi ile meşğul olmağa

(3917)başladı (Ağababanın şalvarının düymelerini tikirdi.).

(3918)Kendin arvadları adeten şenbe ve yaxud bazar günleri

(3919)axşamçağı gèderdi hamama ve yaxşı ki, dellal

(3920)Zübéyde ancağ bu teeccübu ile kifayetlendi, daha Ağabacını

(3921)sorğu-suala tutmadı.

— (3922)Xeberün var? Kulturnu it saxlayan Hesenullanın

(3923)iti yène ölüb!

(3924) (Kendin camaatı ğarovulçu Hesenullaya «kulturnu

(3925)it saxlayan Hesenulla» da dèyirdi, çünki ğarovulçu Hesenulla

(3926)évde balaca it saxlayırdı, bu iti çimizdirirdi,

(3927)öz boğazından kesib onu yèdirdirdi; dörd il bundan

(3928)evvel ğarovulçu Hesenullanın saxladığı it xestelenib

(3929)ölmüşdü ve ğarovulçu Hesenulla kendin kişilerinden

(3930)utanmayıb hönkür-hömkür ağlamışdı, sonra gèdib özüne

(3931)teze bir it almışdı: balaca ğıvrım ğara tükülü bir it

(3932)idi ve bu itin adını kendde ğarovulçu Hesenulladan ve

(3933)axır vaxtlar da kitabxanaçı Neçefden başğa, hêç kim

(3934)yadında saxlaya bilmirdi — skoçtèryér ve indi béle

(3935)me'lum olurdu dellal Zübéydenin dèdiyinden ki, yazığ

(3936)ğarovulçu Hesenullanın bu iti de ölüb.)

(3937)Dellal Zübéyde dedi:

(3938)—Kişiler yığışıb gèdib kulturnu it saxlayan

(3939)Hesenullaya başsağlığı véreceyler é, ağez! — Dellal

(3940)Zübéyde berkden güldü, amma Ağabacının ğetiyyen danışmağ

(3941)hevesi olmadığını görüb: — Xudahafız! —

(3942)dedi ve heyetden çıxdı ki, gèdib özüne başğa bir arvad

(3943)tapsın ki, söhbetleri tutsun.

(3944)Ağabacının eli éle esirdi ki, iyne iki-üç defe barmağına batdı.

(3945)Ve béleçe gelib hemin gün çatdı ki, o gün Ağababanın

(3946)iş günü déyildi ve Ağababa bütün günü évde olacağıdı.

(3947)Ağabacı néçe gün idi ki, bu günü gözleyirdi ve bu

(3948)günden görürdü; Ağabacı bu günün xecaletinden görürdü,

437

(3949)çünkü bu rüsvayçılığın xecaletinden Ağabacı

(3950)Ağababanın üzüne baxa bilmezdi.

(3951)Géce Ağabacı yuxuya géde bilmirdi, bilmirdi ki,

(3952)sabah ne élesin, evvelce bu ğerara geldi ki, özü de ğızları

(3953)ile beraber baş götürüb ğetsin bir yere ve özünü

(3954)éle tutsun ki, guya héç bir şeyden xeberi yoxdu, sonra

(3955)fikirleşdi ki, belke Ağababanı bir behane ile bir

(3956)yere göndersin, amma başa düşdü ki, béle de éleye bilmeyecek,

(3957)çünkü béle élese, ya éle élese, nese pis bir iş

(3958)éleyecek, nese ört-basdır éleyecek, gizledecek Ağababadan;

(3959)axırda Ağabacı bu fikre geldi ki, bu dinsiz- imansızlar da

(3960)adamdı axı ve adam da abrı-heyanı bu

(3961)derecede itire bilmez axı, yeğın görecekler ki, Ağababa

(3962)kimi dağdan ağır bir kişi évdedi, nefslerini saxlayacağlar.

(3963)Hemin gün seher Beşir müellim yene hemişeki kimi

(3964)işe ğetdi. Bir azdan ğırmızı «Jıguli» darvazanın

(3965)ğabağında dayandı ve Kelenter müellim Adili götürüb

(3966)şehere apardı, amma hayıf ki, Kelenter müellim Ağababanı

(3967)görmedi, çünkü Ağababa şüşebendin altında

(3968)oturub mürğüleyirdi (kişi daha ikinövbeli işe tab

(3969)getirmirdi) ve buna göre de Ağabacı üç-dörd defe

(3970)berkden heyetde heresi bir iş gören ğızlara dèdi ki,

(3971)ses salmasınlar, Ağababa bu gün évdedi, istirahat éleyir,

(3972)ğızlar da Ağabacının bu sözlerine teeccüb étdiler,

(3973)çünkü bilirdiler ki, Ağababa évdedi ve héç kim de

(3974)ses salmırdı; Ağabacı ona göre bu sözleri berkden dèyirdi ki
 (3975)hèç olmasa Emine xanım èşitsin bu sözleri,
 (3976)amma bir azdan Emine xanım yène heyete düşüb Ofèlyanın
 (3977)yèrini tut ağacının altında salanda Ağabacının
 (3978)üreyi uçun-uçun uçunmağa başladı ve Ağabacı bilmedi
 (3979)ki, ne èlesin.

(3980)Yaxşı ki, gızlar özleri yığışıb denize gètdiler.

(3981)Dolça damın dalına kèçib orda uzanmışdı; Ağababa
 (3982)évde olanda Dolça hemişe damın dalına kèçirdi ve
 (3983)Ağababanın yanında Dolça kirayenişinlerin vèdiklerini
 (3984)o saat yémirdi, tikeleri ağzına alıb celd gözden itirdi.

(3985)Ağababa şüşebendin altından çıxıb gıyının yanına
 (3986)geldi ve gıyudan vèdre-vèdre su çekib balaca çarhovuzu
 (3987)doldurmağa başladı.

(3988)Yène evvelce oğlan cır, nazik sesini zilde kökleyib
 (3989)dad èledi:

(3990) — Lèyli! Lèyli!

438

(3991)Sonra gız kişi sesine oxşayan yoğun sesiyle soruşdu:

(3992)— Nedir, Mecnun?

(3993)Sonra ikisi de bir yèrde oxumağa başladı:

(3994) — Bes biz axı nèyleyek?

(3995)İbn Selam èlçi gelir,

(3996)Derdi kime söyleyek?

(3997)(Bir gün seher-seher Emine xanım bu mahnını oxudanda
 (3998)Nuhbala özünü saxlaya bilmemişdi, Adile dèmişdi ki,
 (3999)ale, ay maygülü, gèt anova dè ki, İbn Sina
 (4000)yox, İbn Selam èlçi gönderir.)

(4001)Ğırmızı «Jiguli» tozanağ ğaldıra-ğaldıra gelib
 (4002)darvazanın ğabağında dayandı ve Ağabacı üreyinde:
 (4003)«— Vallah, dèdi, — adam hèsab èlemirler bizi bunlar!
 (4004)Bizi de it bilirler! Tramvay altda ğalasuz sizi! Özderidi it!

(4005)Ğayalığ itderi kimi hoğğadan çıxırlar

(4006)camaatın gözü ğabağında, köpekuşağı!», sonra Ağabacı

(4007)birinci mertebedeki metbexe girib ğapını da örtdü

(4008)ki, Ağababanın yanında bu rüsvayçılığın şahidi olmasın.

(4009)Kelenter müellim maşından düşüb heyete girende

(4010)ve telesik şüşebende ğalxanda Ağababa evvelce buna

(4011)fikir vërmedi, ye'ni evvelce Ağababanın ağına bir

(4012)şëy gelmedi ve kişi iki elli kendiri darta-darta vèdreni

(4013)ğuyudan çıxartdı, amma o vaxt ki, şüşebendin

(4014)bayır ğapısının ceftesi bağlandı ve bu bağlanan ceftenin

(4015)sesi gelib Ağababaya çatdı, Ağababa elinde vèdre

(4016)ğuyunun ğabağında nêce dayanmışdısa bir müddet élece

(4017)dayandı, vèdrenin içindeki suya baxdı ve hemin avğust

(4018)günü Ağababanın rengi ağappağ ağardı, sonra vèdreni

(4019)ğuyunun yanında ğuma ğoyub baş barmağı ile hele lap

(4020)cavan yaşlarından ağarmış bığını ğaşıdı, sonra

(4021)düz şüşebendin ğabağına geldi:

(4022)— Mellim! Ay mellim!

(4023)Ağababanın sesini eşiden kimi, Ağabacının üreyi

(4024)düşdü: «— Öldürecek! — dèdi öz-özüne. — Ğan salacağ!

(4025)Bu köpekoğlunun bağırşağlarını tökecek yère! Bedbext

(4026)olaciyik! Ay Ağababa, vay!.. Ölüm ayağlaruvun altında,

(4027)Ağababa, batırma elivü bu eclaf oğlunun ğanına, Ağababa!..»,

(4028)sonra Ağabacı istedi heyete ğaçsın, Ağababanın

(4029)el-ayağından yapışsın, haray salsın, heşir ğoparsın

(4030)ğonşuları kömeye çağırsın ki, Arababa Kelenter

(4031)müellimin zibiline düşmesin, amma Ağabacı

439

(4032)metbexden çıxa bilmedi, çünki bèle bir meğamda, rüsvayçılığın

(4033)bu çağında, Ağabacı ölerdi, amma hêç cüre

(4034)Ağababanın gözüne körüne bilmezdi.

(4035)—Ale, mellim!

- (4036)Şüşebend ğapısının ceftesi açıldı, sonra ğapı
 (4037)açıldı, sonra Kelenter müellim başını ğapıdan çöle
 (4038)uzatdı ve bu dem Kelenter müellimin saçları perişan
 (4039)idi, köyneyinin düymeleri açılmışdı, tüklü sinesi
 (4040)görünürdü, şalvarının ğayışı sallanırdı.
- (4041)Kelenter müellim gözlerini bereldib Ağababaya
 (4042)baxdı, ye'ni ki, ne dèyirsən ve senin menimle ne hağg-həsabın?
 (4043)Ağababa:
 (4044) —Bir değiĝe buyur bura... — dèdi.
- (4045)Ağababa bu sözleri sakit dèdi, hay-küysüz dèdi, amma
 (4046)ële dèdi ki, Kelenter müellimin gözlerinin içine ële
 (4047)baxdı ki, bu dèyilişin ve bu baxışın müğabilinde
 (4048)Kelenter müellim özünden asılı olmayaraĝ pillekenleri
 (4049)bir-bir düşüb gelib dayandı Ağababanın yanında
 (4050)ve Ağababa da ële bunu gözleyirdi, elini atıb yapışdı
 (4051)Kelenter müellimin yaxasından ve Kelenter
 (4052)müellimin yaxasını elinin içine yığıb yumruĝunu boĝazına
 (4053)diredi; Kelenter müellimin boĝazının damarları
 (4054)şişdi, gözleri ğızardı, nefesi tıncıxdı, aĝzını
 (4055)açıb nese dèmek istedi, amma adam kimi bir söz dèye
 (4056)bilmedi; Ağababa Kelenter müellimi dal-dala apara- apara
 (4057)Kelenter müellimin küreklerini darvazanın
 (4058)bala ğapısına çırpdı, darvazanın bala ğapısı bu zerbeden
 (4059)çırıldayıb açıldı, amma Ağababa Kelenter
 (4060)müellimin yaxasını elinden buraxmadı, Kelenter
 (4061)müellimi küçeye iteleyib o biri eli ile ğırmızı «Jiĝuli»nin ğapısını
 (4062)açdı ve Kelenter müellimi ğırmızı «Jiĝuli»nin içine
 (4063)dürtdü, sonra maşının ğapısını
 (4064)çırpıb bağlamaĝ istedi, amma bu dem heyetdeki
 (4065)maĝal Ağababanın yadına düşdü, Kelenter müellimi
 (4066)tezeden dartıb maşından çıxartdı, sürükleye-sürükleye
 (4067)maĝalın yanına getirdi, elini Kelenter müellimin

(4068)yaxasından çekib:.

(4069)— Götür! — dedi.

(4070)Yaxası Ağababanın elinden çıxmış Kelenter müellimin

(4071)ıldırım sür'eti ile mangalı ğamarlayıb heyetden

(4072)götürüldü ve Ağababa hêç macal tapmadı ki, Kelenter

(4073)müellimin taxta dalına bir tepik vursun.

(4074)Ġırmızı «Jiġuli» yerinden götürüldü ve tozanaġ

440

(4075)ġaldıra-ġaldıra sür'etle gözden itdi — êle bil bu ġırmızı

(4076)«Jiġuli» de ġorxurdu ki, yaxası Ağababanın eline gêcer.

(4077)Emine xanım xalatının yaxasını eliyle örte-örte

(4078)başını şüşebendden çıkarıb:

(4079)—Bura bax, a kişi!.. — çıġırdı. — Xoruldamaġın bes dèyil...

(4080)Amma Ağababa Emine xanımın çıġırtısını kesdi:

(4081)—Eger bu gün redd olub burdan gêtmesöz baltayla

(4082)doġrayacıyam hamuvuzu!

(4083)Emine xanım yuxarıdan-aşaġı Ağababaya baxıb,

(4084)xırp sesini kesdi, çünki Emine xanım başa düşdü ki,

(4085)Ağababa doğrudan da dèdiyini éleyer, baltanı eline

(4086)alıb Emine xanımın da, Beşir müellimin de, Kelenter

(4087)müellimin de başını keser, sonra otaġın divarındaki

(4088)şirin şekli Emine xanımın gözlerinin ġabaġına

(4089)geldi ve Emine xanım başını şüşebendin penceresinden çekdi.

(4090)Ağabacı:

(4091)—Allah, sene çox şükür! — pıçıldadı. — Şükür sene! Şükür!

(4092)Ağababa özü öz soyugġanlılıġına teeccüb étdi.

(4093)Mahnının sesi kesildi.

(4094)Ve axşamüstü Beşir müellim her elinde içi dolu

(4095)bir hesir zenbil şeherden ġayıdanda Emine xanım Be-

(4096)şir müellime ne dèdi, ne dèmedi, Beşir müellim gèdib

(4097)klubun ġabaġından bir taksi tutub getirdi ve Beşir

(4098)müellim, Emine xanım, Ofèlya (Kelenter müellim

(4099)Adili şəherden getirmemişdi), bir de ki, şey-şüyleri,

(4100)maşına doluşub «sağ ol»suz çıxıb kətdilər.

(4101)Dolça bütün bu ehvalat zamanı damın yanında dayanıb

(4102)sesini çıxartmadı, amma bir defe yavaşca hürdü

(4103)ve esebleri xarab olmuşdu, hirslenmişdi, neydise,

(4104)Ağababaya ələ geldi ki, Dolça ona hürür.

IX

(4105)İki gün idi ki, Ağabacı bütün heyet-bacanı silib-süpürürdü,

(4106)ikinci mertebedeki otağı, şüşebendi, artırmanı

(4107)ğariş-ğariş yuyub temizleyirdi və mesele

(4108)onda dəyildi ki, kirayenişinlər pinti adam idi və her

(4109)teref çirkin-pasın içində idi, bəle dəyildi, amma

(4110)Ağabacı döşemeni, divarları, sürahileri, mizin üstünü,

(4111)dolabın gözünü və saire bütün delme-dəşikləri,

441

(4112)xüsusən də şüşebenddeki qaz piletisini və piletenin

(4113)altındakı balaca mizi ne geder silirdi, yuyurdusa da

(4114)canına yatmırdı, üreyi çimçişirdi, yadına salanda

(4115)ki, Emine xanımla Kelenter müəllim şüşebendin qapısının

(4116)ceftesini nəçə bağlayırdı və bundan sonra bu

(4117)şüşebenddən nəçə at tövşümesinin, it lehlemesinin

(4118)sesi gelirdi və burasını da yadına salanda ki, Naile,

(4119)Firuze, Kemale, Amale, Dilşad, Böyükxanım bu şüşebendde

(4120)yatacağı, Ağabacı onqat artıq bir cidd-cehdle

(4121)silib temizleyirdi.

(4122)Ve bu axşam Ağababagil yəne də gəlmişdi yuxarı,

(4123)öz yerlerine, köhnə telenizoru da galdırmışdılar

(4124)şüşebende və bu gecə yəne here öz yerində yatmışdı,

(4125)illerden beri hemişə nəçə olmuşdusa, indi də əlece

(4126)idi; Ağabacı yorulub elden düşüb artırmada, Ağababanın

(4127)yanında yatmışdı; Ağababanın xorultusu bütün

(4128)bu terefləri lərzəyə salmışdı; qızlar şüşebendde

(4129)yatışmışdı; Nuhbala da axşamdan gelib rahatca
 (4130)uzanmışdı talvarda ve rahatca da yuxuya gétmişdi ve
 (4131)ële bil ki, yuxuda gülürdü (ola da bilerdi ki, Nuhbala
 (4132)yuxuda gülürdü, çünkü bu günorta Nergiz éléktrik gatarına
 (4133)minib Bakıya gétmişdi ki, özümə defter-kitab
 (4134)almalıyam, Nuhbala da avtobusa minib Bakıya gétmişdi
 (4135)ve Nergizle Nuhbala Bakıda bir yérde kinoya
 (4136)gétmişdi, kinoda Nuhbala elini göymüşdu Nergizin
 (4137)çiynine, çünkü bir béle Bakı camaatının içinde hêç
 (4138)kim onları tanımırdı, sonra Nergiz yène éléktrik gatarına
 (4139)minib kende gelmişdi, Nuhbala da avtobusa
 (4140)minib kende gayıtmışdı ve bu unudulmaz Bakı seferinden
 (4141)sonra şirin-şirin yatırdı talvarda, küleyi de vécine almırdı).

(4142)Axşamdan xezri esmeye başlamışdı ve külek gét- gède
 (4143)berkiyirdi ve bu dem denizin uğultusu da küleyin
 (4144)sesine gatişmişdi, ağaclar da xışıldayırdı, külek
 (4145)gözaları bir-bir tarappaturupla salırdı yère, narın
 (4146)çiçeklerini havaya sovururdu.

(4147)Dolça hasarın üstünde oturub bu gəranlıg gəcede,
 (4148)aysız-ulduzsuz, külekli Abşeron gəcesinde gəyalığa teref
 (4149)baxırdı; gəyalıg görünmürdü, amma xezri köpüklenib
 (4150)gəranlıgda ağaran dalğaları gəyalara çırpırdı
 (4151)ve Dolça gəyalara çırpılan dalğanın sesine teref baxırdı,
 (4152)sonra Dolça başını galdırıb bağban Esedullanın
 (4153)əvine teref baxdı; bağban Esedullanın évi kendin
 (4154)yuxarısındaki dikdirin üstünde idi ve indi bu év

442

(4155)de gəranlıg içinde itib-batmışdı, tekce darvazalarının
 (4156)gabağında éléktrik lampasının işığı gelirdi
 (4157)sonra Dolça aşağı tereflere, kendin o hissesine ki,
 (4158)ğuşvuran Fazilin évi orda idi, oralara baxdı ve
 (4159)ële bil ki, hemin aysız-ulduzsuz, külekli Abşeron gəcesinde

(4160)Alabaşı yadına saldı, Sarıbaşı yadına

(4161)saldı, éle bil ki, o sakit, o mülayim, temiz yay gününü

(4162)yadına saldı, onunla ғаç-tut oynayan cüllütü yadına

(4163)saldı, o sakit, o mülayim, temiz yay gününde açılan

(4164)dörd gülleni yadına saldı;

(4165)Dolça bu iki günün içinde yène de arıqlamışdı,

(4166)hêç ne yémirdi, hêç su da içmirdi, heyetden bayıra çıxmırdı,

(4167)evin başına dolanırdı, Kelenter müellimin

(4168)manğal ғoyduğı yere gelib torpağı iyleyirdi, damın yanında

(4169)yere uzanıb gözlerini şüşebende zilleyirdi,

(4170)herden maşın sesi eşidende başını ғaldırıb yola baxırdı

(4171)éle bil ғırmızı «Jıǵuli»nin hesretini çekirdi.

(4172)Ağababa bèle hiss édirdi ki, Dolça kirayenişinlerin

(4173)xiffetini çekir ve Dolçanın bèle yaramaz adamların

(4174)xiffetini çekmesi Ağababanın üreyinde ғubar bağlayırdı

(4175)Ağababa kitabxanaçı Necefin dünya ve heyat

(4176)barede söylediyi müdrik sözleri yadına salırdı:

(4177)«—Gidi dünya!...» — dèyirdi üreyinde ve söyüş söyürdü.

(4178)Bu gün günorta Ağabacı yène arpa unundan yal çaldı

(4179)ve yalı getirib ғoydu Dolçanın ғabaǵına, amma Dolça

(4180)yène de yala dilini vurmadı, demir nimçeye baxdı.

(4181)Ağabacıya baxdı ve Ağabacıya hürdü.

(4182)Ağabacı Dolçanın bu hürmeyinden çox pert oldu:

(4183)—Nedi? Ne isteyirsən? — dèdi.

(4184)Dolça yène Ağabacıya hürdü ve nifretle, açıǵ-aşkar

(4185)bir nifretle demir nimçenin içindeki yala baxdı.

(4186)Ağabacı:

(4187)—A-a-a... Allah haǵǵı, kabab isteyir bu! — dèdi.

(4188)Ve bu vaxt Naile ғuyunun yanında paltar yuya-yuya dèdi:

(4189)—Éle men de kabab isteyirem...

(4190)...Sabahkı gün ise Dolça yoxa çıxdı.

(4191)Bütün günü Dolça heyete gelmedi. Dolça ǵece de

(4192)gelmedi. Ağababagil o biri gün de gözledi, Dolça gelib çıxmadı.

(4193)Dolça bir de bu heyete gelmedi...

443

(4194)«SÜRPRİZ» KABABBI

(4195) (Épilog evezi)

(4196)Gümüş Malike ona göre Gümüş Malik dêmirdiler

(4197)ki, var-dövletine işare edirler, bële olsaydı ğızıl

(4198)Malik dëyardiler, çünkü dellal Zübëydenin dëdiyine

(4199)göre (ve burası da hamıya me'lum idi ki, dellal Zü-

(4200)bëydenin bilmediyi şeye ğurd düşer!) Gümüş Malikde

(4201)olan ğızıl ingilis bankındaki ğızıla beraber bir

(4202)şey idi; Gümüş Malike ona göre Gümüş Malik dëyir-

(4203)diler ki, Gümüş Malik oturub-durub dëyirdi ki, gü-

(4204)müş, adamın bedenine en xeyirli şeydi ve évde bütün

(4205)çenkel-bıçağı, gedehleri, buludu, hetta boşğabları da

(4206)Gümüşden idi, hem de Gümüş Malikgil bunu tekce go-

(4207)nağın ğabağına ğoymurdu, on iki uşağı, .özü, arvadı,

(4208)anası, ğayınanası, dul baldızı ve dul baldızının

(4209)yëddi uşağı seher de, günorta da, axşam da yëyib-

(4210)içen-de ancağ gümüş işledirdiler, elğerez, herenin bir xa-

(4211)siyyeti olar ve adam da ayağını yorğanına göre uzadar,

(4212)gümüş Malikin de şakeri gümüş idi.

(4213)Gümüş Malikin kababxanasının adı «Mixek» idi,

(4214)çünkü bura guya kababxana yox, çayxana idi ve guya

(4215)camaat bura mixekln çay içmeye gelirdi; elbette, çay

(4216)içilmeyine içilirdi burda, amma ac ğarına yox, teze

(4217)osétrina ve sévryuga kababının, emlik ğuzu kababının,

(4218)toyuğ ve hind guşu kababının ve bunların hamısının

(4219)lülëkababının, ğutabın, düşberenin, gürzenin, xenke-

(4220)lin, xülase-kelam dünyanın en lezzetli yëmeklerinin

(4221)üstünden içilirdi. Söhbət hemişe bu kababxanadan dü-

(4222)şende kitabxanaçı Necef yanıb-yaxılırdı, dëyirdi

(4223)ki, buna bax bir, hökumetin çayxanasını éleyib kabab-
 (4224)xana, eti, balığı ve her ne varsa, hamısını öz puluna
 (4225)alvêrçilerden alıb bişirdir ve ongat giymetine satır
 (4226)camaata, éle bil dedesinin kababxanasıdı, éle bil
 (4227)Gümüş Malikin atası hambal İsrafil ölende bu çay-
 (4228)xananı Gümüş Malike vesiiyyet édib ve tapşırıb ki,
 (4229)buranı çönder éle kababxana, soy camaatı, yandır ata-
 (4230)sını, hêç neden de gorxma, ne müfettişden gorx, ne
 (4231)yoxlamadan, ne de bir başğa şeyden; gessab Ağakişi ki-
 (4232)tabxanaçı Necefin bu sözlerine ğulağ asıb dèyirdi ki,
 (4233)balam, camaatın ki, öz canında yoxdu, gétmesin de, gè-
 (4234)dib oturub Gümüşün kababxanasında çörek yemesin de!
 (4235)Kitabxanaçı Necef gessab Ağakişinin bu sözlerine

444

(4236)béle cavab vèirdi ki, Gümüş Malikin kababxanasına
 (4237)gèdenler de éle Gümüş Malikin taylarıdı, heresi bir
 (4238)yèrde daraşıb taxtabiti kimi hökumetin malına, here
 (4239)bir terefdən yèyir ve gelib burda deniz havası uda-uda
 (4240)kèf éleyir, néynek, ğoy élesinler, amma görerler onların
 (4241)başına ne oyun açacağam men; kitabxanaçı Necef
 (4242)bu barede ğezète böyük bir meğale yazıb göndermişdi.

(4243)Gümüş Malikin kabab bişireni hacımemmed kişi
 (4244)ki, camaat ona Meşedi Mağal dèyirdi, kababxananın
 (4245)dal terefinde sıra ile düzülmüş mağallara seherden
 (4246)bir az keçmiş od vururdu, şişleri düzürdü ve temiz,
 (4247)küleksiz yay günlerinde Ağababagilden dığgetle baxanda
 (4248)Gümüş Malikin kababxanasının tüstüsünü görmək olurdu.

(4249)Hemin gün Ağababanın iş günü dèyildi ve ümumiyy-
 (4250)yetle Ağababa yène de evvelki kimi, tekce öz növbesini
 (4251)işleyirdi, işlemediyi günler de heyet-bacaya el kezdi-
 (4252)rirdi, évde istirahet édirdi, bir sözle, evvel néce ya-
 (4253)şayırdısa, indi de élece yaşamağa başlamışdı; her

(4254)şey yène de evvelki ğaydasına düşmüşdü, Kelenter
 (4255)müellimin bişirdiyi kababların iyi, demek olar ki,
 (4256)heyetden çegilib gétmişdi, bu heyet, bu év, bu ağaclar
 (4257)Emine xanımın vallarının sesini yavaş-yavaş yadın-
 (4258)dan çıxarırdı; bütün bunlar bèle idi, amma yène de
 (4259)nese çatışmırdı ve Ağababa bu «ne ise»nin neden
 (4260)ibaret olduğunu yaxşı başa düşe bilmirdi.

(4261)Elbette, bu «ne ise»ye en başlıca Dolçanın yox
 (4262)olması daxil idi. Düz altı gün, altı gèce idi ki, Dolça
 (4263)yox idi ve hetta Ağababa fikirleşdi ki, yegin Dolça
 (4264)Bakiya gédib, orda bu kirayenişinleri tapıb ve indi
 (4265)orda onlarla ğalır; Ağababa bunu fikirleşdi ve
 (4266)narahat oldu, çünkü Dolça gédib onları tapsaydı da, o
 (4267)adamlar Dolçanı saxlamazdılar yanlarında; sonra
 (4268)Ağababa ğayalığa düşüb Dolçanı axtardı ki, belke
 (4269)ğayalığdadı Dolça ve kendin uşağları ğayaların ara-
 (4270)sını gezen Ağababanı körüb ğaçıb dağılışdılar
 (4271)(kendin uşağları herden günortalar gelib ğayalığda
 (4272)gizlin-gizlin gezirdi, Bakıda bir yerleri yoxmuş
 (4273)kimi, gelib bu ğayaların arasında mazağlaşan ve ma-
 (4274)zağlaşmağdan da o terefe gecen şehirli oğlan-ğızlara
 (4275)tamaşa édirdi), amma bütün bu yerlerde Dolçanın izi-
 (4276)sorağı da yox idi ve ümumiyyetle éle bil kimse Ağaba-
 (4277)baya déyirdi ki, Dolça buralarda déyil ve Dolça mese-
 (4278)lesi ğurtardı daha.

445

(4279)Dolçanın yoxa çıxmasından başğa da bir şey o «ne
 (4280)ise»nin içine daxil idi ve çekic-mismar götürüb nerdivana
 (4281)ğalxıb talvarın taxtalarını berkidən Ağaba-
 (4282)ba, hemin gün, avğustun lap axırlarındaki o aydın,
 (4283)küleksiz yay günü uzağda Gümüş Malikin kababxana-
 (4284)sından ğalxan tüstünü görende başa düşdü ki, ne éle-

(4285)melidir ve bunu mütleg élemelidir, éle bu gün élemelidir.

(4286)Ağababa nerdivandan aşağı düşdü, mıxı, çekiçi

(4287)aparıb metbexin yanındaki balaca otağa gıoydu, sonra

(4288)yuxarı gıalxıb şüşebendde here öz işi ile meşğul

(4289)olan Ağabacıya, gızlara dèdi:

(4290)— Hazırlaşın, gèdirik kabab yémeye!

(4291)Ağabacı da, uşağlar da Ağababanı yaxşı tanıyır-

(4292)dı ve bu defe de Ağababanın sesinin tonundan başa

(4293)düşdüler ki, mütleg durub hazırlaşmalıdırlar ve gétmelidirler.

(4294)Naile gónşuya gétmişdi, Amale gıaçıb Naileni ça-

(4295)ğırdı, Dilşad deniz gırağına gıaçıb Nuhbalanı ça-

(4296)rırdı, Ağabacı çoxdan gèymediği krèpdèşnn paltarı-

(4297)nı dolabdan çıxardıb ütöledi, Ağababanın gıolsuz ağ

(4298)köneyini ütöledi, gızlar gıuyudan su çekib el-üzlerini,

(4299)ayağlarını yudu ve düz saat yarımliğ hazırlığdan son-

(4300)ra, Ağababa gıabağda, Ağabacı ile gızlar arxada, Nuh-

(4301)bala da lap arxada darvazanın bala gıapısından çıxıb

(4302)Gümüş Malikin kababxanasına teref üz tutdular.

(4303)Emirğulu hardasa yéne bir az artığliğ élemişdi ve

(4304)yéne de küçedeki tut ağacının dibinde oturub küreyini

(4305)söykemişdi ağacın kövdesine ve gözleri axa-axa oxu-

(4306)yurdu özü üçün:

(4307)Men entiğe çortdayam!

(4308)Çortdayam, firontdayam!

(4309)Atıram plyumotları,

(4310)Vururam samalyotları!

(4311)Xéyransa da évlerinin küçe éyvanında idi ve Ağaba-

(4312)bagili gören kimi, utandığından perdenin dalında

(4313)gizlendi, Emirğulunun xeçaletinden héç soruşa da

(4314)bilmedi ki, körsün bu istide Ağabacıgil gèyinib-géci-

(4315)nib hara gèdirler béle; düzdü, onsuz da sabah kendde-

(4316)bileceydiler ki, Ağabacıgil hara gédib, amma Xéyran-

(4317)sa üreyinde yène Emirğulunun ğarasına dèyindi: «— Ba-

446

(4318)şun batsun éle senün! Batsun başun! Er olan yerde bir
(4319)ğara daş olub düşeydün benim başıma!»; sonra Xèy-
(4320)ransa éve kèçdi, çünki indilerde usta Martiros gele-
(4321)çekdi ve başlayacağdı otağın divarındaki şekli ğa-
(4322)şımağa. (Axır vaxtlar usta Martiros müşterinin çox-
(4323)luğundan kèfe baxırdı, çünki indi de kende deb
(4324)düşmüşdü ve hamı otağlarının divarındaki şekille-
(4325)ri ğaşıtdırırdı; sabah usta Martiros Ağababagile gelecekti).

(4326)Ağababagil kendin küçesi ile aşağı düşdü. İstinin
(4327)elinden hamı çegilmişdi heyet-bacaya ve boş küçede
(4328)Arababagilin ğabağına çıxan birinçi adam ğarovulçu
(4329)Hesenulla oldu. Ğarovulçu Hesenullanın kèfi éle kök
(4330)idi ki, uçmağa ğanadı yox idi ve ğanad evezine her
(4331)elinde bir it balası tutmuşdu: balaca, gıvrım tüklü,
(4332)gehveyi rengli küçükler idi ve ğarovulçu Hesenulla
(4333)Ağababanı gören kimi, sévinçini bölüşdü:

(4334)—Körürsen! Aldım é, aldım! Pudéldi bunların
(4335)adı, pudél! Maya mèçta pudél! Bacı-ğardaşdı! Körür-sen
(4336)nèce krasividi?!

(4337)Béle me'lum olurdu ki, ğarovulçu Hesenulla yène
(4338)varını-yoxunu vèrib bu ğeribe itden almışdı, özü de
(4339)ikisini birden almışdı, bir dene érkek, bir dene de
(4340)dişi ve yegin ki, bundan sonra ğarovulçu Hesenullanın
(4341)hemişe iti olacağdı, bu bacı-ğardaş doğub töreyecekti.

(4342)Ağababanın da kèfi kök idi ve Ağababa:

— (4343)He, çox krasividi! — dèdi ve bir: — Maladès! —
(4344)de elave étdi.

(4345)Sonra kitabxanaçı Necefe rast geldiler; kitabxa-
(4346)naçı Necef çəşmeyini taxıb évlerinin ğabağındaki
(4347)encir ağacının kölgesinde oturub teze gezétleri oxu-

(4348)yurdu ve Ağababagili görende salamlşıb:

(4349)—Xèyir ola, hara bèle, Ağababa müellim? — so-

(4350)ruşdu (Kitabxanaçı Necef kendin bütün kişilerine

(4351)«müellim» dèye müraciet édirdi ve hetta bir defe ges-

(4352)sab Ağa kişi acıglandı ki, balam, men ki, bütün öm-

(4353)rüm boyu gessab olmuşam, bu gede mene niye müellim dè-

(4354)yir? Bağban Esedulla da bèle cavab vèrdi ki, kitabxa-

(4355)naçı Necef ona göre hamıya müellim dèyir ki, onun

(4356)özüne de camaat «müellim» dèsin, day «kitabxanaçı

(4357)Necef» dèmesin; bağban Esedullanın sözü camaatın ağına batdı.).

(4358)—Gezmeye gèdirik.

417

— (4359)Hemişe gezmekde! — dèdi kitabxanaçı Necef ve

(4360)yène de başladı gezétdegilerin hamısını birce-birce

(4361)oxumağa; bütün bu tereflerde kitabxanaçı Necef geder

(4362)gezét oxuyan ikinci bir adam tapmağ mümkün dèyildi ve

(4363)kitabxanaçı Necef hetta rus dilinde Èstoniya gezétine

(4364)de abune olmuşdu ki, körsün oralarda ne var, ne yox.

(4365)(Bir defe kitabxanaçı Necefin anası Elibala ar-

(4366)vad — validèynleri bu arvada kişi adı goymuşdu, çün-

(4367)ki Elibala arvad on dörd bacının axırıncısı imiş

— (4368)he, bir defe kitabxanaçı Necefin anası dèyib ki,

(4369)camaatın uşağının eli pula çatır, benimkinin de eli gezète çatıb).

(4370)Elbette, kitabxanaçı Necef bilseydi ki, Ağababa

(4371)bütün ehli-eyalı ile bir yèrde Gümüş Malikin kabab-

(4372)xanasına gèdir, inanmazdı, çünkü Ağababa kitabxanaçı

(4373)Necefin bu kendde en çox hörmət ètdiyi adamlardan

(4374)biri idi ve bu hörmetin de esas sebebi, tebi, bu idi ki,

(4375)Ağababa halal zehmetine dolanan adam idi, emelisaléh

(4376)adam idi, gözütöx adam idi, eyri işlerle arası olma-

(4377)yan, xèyre-şere yarayan adam idi, bir sözle Ağababa,

(4378)kişi adam idi.

(4379)Ağababagil kendden çıxıb sahile düşdü ve ğumluğ-
(4380)da Gümüş Malikin kababxanasına teref gétmeye başladı.

(4381)Yéne xezri esmeye başlamışdı, deniz göy-mavi idi,
(4382)dalğalar üç-dörd gat köpüklene-köpüklene sahile ge-
(4383)lirdi, bir de ki, lepedöyende düz bir xett boyu ağappağ
(4384)dalğa köpüyü uzanırdı; üfügde deniz bir az mavile-
(4385)şirdi, bir az göy göyerirdi ve denizde göy bir şeymiş
(4386)kimi birleşirdi.

(4387)Hem bu xezriye göre, hem de şenbe ve bazar günü
(4388)olmadığına göre sahil bomboş idi ve Ağababa bu boş
(4389)sahille gède-gède néce oldusa, birden-bire o yağışlı-
(4390)külekli sonuncu yaz gününü yadına saldı, dalınça dü-
(4391)şüb évlerine geden o gülmeli küçüyü yadına saldı, de-
(4392)nize baxdı, ğumluğa baxdı ve fikirleşdi ki, min-min
(4393)o cür yağışlı-külekli günler olub bu denizin ğıra-
(4394)ğında, min-min o cür küçükler görüb bu deniz, min-min
(4395)Ağababalar görüb, min-min derdin-serin şahidi olub
(4396)bu deniz ve adamların bütün derdi-seri, bütün çatış-
(4397)mayan işleri bu denizin büyüklüyünün, bu denizin goça-
(4398)lığının müğabilinde éle o balaca küçük kimi gülmeli bir şeydi.

(4399)Poçtalyon Fetoş mektub-gezét dolu çanta bélinde,

448

(4400)köhne vélосipédini süre-süre ğabağdan gelib Ağababa-
(4401)gilin yanından ötdü (bütün bu tereflerde poçtalyon
(4402)Fetoşdan başğa héç kim bu ğumluğda vélосipéd süre
(4403)bilmirdi, özü de poçtalyon Fetoşun resmi altmış
(4404)sekkiz yaşı var idi, amma gessab Ağa kişi dèyirdi ki,
(4405)poçtalyon Fetoş éle menle yaşdaş olar, ye'ni béle çı-
(4406)xırdı ki, poçtalyon Fetoşun seksen bir yaşı var),
(4407)salamlaşdı ve soruşdu:

(4408)—Hara béle, xéyir ola?

(4409)Ağaba'ba:

(4410)—Gezmeye g dirik! — d di.

(4411)Poçtalyon Feto :

— (4412)Hemişe gezmekde! — d di ve v losip dini s r b uza la dı.

(4413)Baxmayara  ki,   enbe ve bazar günü d yildi, Gümüş

(4414)Malikin kababxanası müşteri ile dolu idi ve tekce

(4415)kababxananın içinde yox, bütün etrafındaki  umlu da

(4416)da en ir kölgesinde, m yne talvarının kölgesinde

(4417)d rdk nc mizler  urulub kürsüler d z lm  d  ve Ba-

(4418)kıdan gelen müşteriler y yib-içib k f  egirdi: kimi

(4419)dostu ile gelmişdi, kimi gelen gona ını getirmişdi

(4420)ve bu ğonağlar kababdan daha çox g y-göyerti y yirdi,

(4421)ara  içirdi ve t z k flenirdi, kimi deste ile gelmişdi ve saire.

(4422)Gümüş Malik Ağababanı gören kimi:

— (4423)Xo  gelmisen, ged  ! — d di, sonra gördü ki,

(4424)Ağababa bütün ehli-eyalı ile gelib ve bunu  z ne  ar-

(4425) ı büyük bir hürmet elameti kimi gebul  tdi, çünki

(4426)eslinde kendin kişileri arvad-uşağı götürüb kabab-

(4427)xanaya getirmezdi: — Anam, bacım olsunlar, eceb  le-

(4428)yib getirmisen bacını da, uşağları da! Buralarda

(4429)oturmayın, s ze layı  d y l, tap  rram d zelderler sözünün bu saat!

(4430)Gümüş Malik hem boydan-buxundan, hem de  arından

(4431) ox y ke bir kişi idi (b le danışırdılar ki, guya bir

(4432)defe Gümüş Malik seher-seher otuz    yumurtanın

(4433) ay ana ını y yib!) ve evveller  z  de atası meşhur

(4434)hambal  srafil kimi yükdaşıyan idi, amma  vlenenden

(4435)sonra  aynı Elekberin dost-tanı ının sayesinde ev-

(4436)velce klub  ayxanasında  ay ı oldu, sonra  z k c ne

(4437)Buzovnanın vağzal r storanında buf t i d zelib i -

(4438)ledi, sonra da bu kababxananın müdiri oldu ve Gümüş

(4439)Malikin i leri  le g zel getirmişdi,  z ne  le bir

(4440)hürmet  azanmı dı ki, indi  aynı Elekber Gümüş Ma-

(4441)likin yanında ürek éleyib papiros çekmirdi ki, kişiden ayıbdı.

(4442)Kababxanada Gümüş Malikin balaça bir müdir

(4443)otağı var idi ki, burada oturub kağız-defterde hağg-

(4444)həsab aparırdı, téləfonla danışırđı, mal gebul

(4445)édirdi ve en hörmətli adamlar gelende bu otağdakı ba-

(4446)laca yazı mizinin üstünü boşaldıb süfre saldırırdı,

(4447)ğonağları burda oturdurdu ki, başğa müştərilərdən

(4448)ayrı olsunlar ve indiki halda Ağababanın külfəti,

(4449)dəmək olar ki, hamısı kişi olan bu müştərilərin ya-

(4450)nında sıxılmasın.

(4451)Bu istide başına «aérodrom» papağ goymuş xörek-

(4452)paylayan Ceferğulu içəri girib Ağababagille salam-

(4453)laşdı, hal-ehval tutdu (xörekpaylayan Ceferğulu

(4454)Xeyransanın xalası oğlu idi ve dünyada en birinci

(4455)zehlesi geden adam Emirğulu idi) ve mənüyünü goydu Ağabab-

(4456)babanın gabağına.

(4457)Abşérondakı bele kababxanalarda menyü olmazdı,

(4458)amma Gümüş Malikin kababxanasının bir fergli ce-

(4459)heti bundan ibarət idi ki, burda mənüyü olurdu ve hamı

(4460)bilirdi ki, bu gözəl menyü bukletini Gümüş Malik

(4461)Çəxoslovakiyada sifariş életdirib getirmişdi, ara-

(4462)sına elle yazılmış kağız goyurdu ve bu kağızda kabab-

(4463)xanadakı cürbecür yémeklərin adı yazılırdı, amma

(4464)giyməti yazılmırdı.

(4465)Ağababa xörekpaylayan Ceferğulunun getirdiyi mən-

(4466)yüye baxdı ve gördü ki, burda en birinci şaşlık

(4467)«Sürpriz» yazılıb, Ağababa da göy-göyerti, pomidor-

(4468)xiyar ve pəndirdən başğa adama bir yémeklik şaşlık

(4469)«Sürpriz» sifariş vərđi.

(4470)Gümüş Malikin bu otağındakı penceredən Meşədi

(4471)Manğalın manğalları görünürdü ve ömrü boyu həmişə

(4472)kabab bişirməklə meşğul olmuş Meşədi Manğal bu

(4473)manğaldan o manğalağa-ğaça-ğaça bir bèle müşterinin

(4474)kababını bütün gün erzinde tekbaşına bişirirdi.

(4475)Xörekpaylayan Cefergulu göy-göyerti getirib mizin

(4476)üstüne düzdu, xiyar, pomidor getirdi, pəndir getirdi,

(4477)Ağababa üçün iki yüz gram arağ getirdi, guyuya sallan-

(4478)mış ve indi buz kimi olan «Badamlı» getirdi ve:

(4479) — Nuş can! — dəyib gətirdi.

(4480)Ağababagil mizin üstündekilerden yemeye başladı,

(4481)sonra Ağababa arağdan yüz gram süzüb Baladadaşın ve

(4482)Ağagülün sağlığına içdi, sonra da hamı «Sürpriz» ka-

(4483)babını gözlemeye başladı.

450

(4484)Ağabacı dedi:

(4485)—Balam, bu ne kababdı bèle? Birden göyün eti ol-

(4486)maz, alayı şey olar a?..

(4487)Ağababa başa düşdü ki, Ağabacı ehtiyat éleyir ki,

(4488)birden donuz eti-zad olar, kişini külmək tutdu ve

(4489)Ağababanın axır vaxtlar bu geder ürekden güldüyü

(4490)olmamışdı; Nuhbala da, gızlar da başladı gülməyə

(4491)ve éle bu vaxt klarnét sesi geldi, zurna sesi, nağara

(4492)sesi geldi, «Gelin» havasının adamın sümüyünü oyna-

(4493)dan sesi aleme yayıldı, sonra gapı açıldı, xörekpay-

(4494)layan Cefergulu ellerinde üstü pomidorla, göy-göyerti

(4495)ile bezedilmiş içi kabab dolu böyük bir bulud oynaya-

(4496)oynaya içeri girdi ve xörekpaylayan Cefergulunun ar-

(4497)dıyca da klarnét çalan Muxtar, zurna çalan Erestun,

(4498)nağara vuran İbrahim çala-çala, klarnéti, zurnanı,

(4499)nağaranı oynada-oynada içeri girdi, xörekpaylayan Ce-

(4500)fergulu buludu mizin ortasına geydu. Muxtar, Erestun

(4501)ve İbrahim de kəcib dayandılar Ağababanın başının

(4502)üstünde ve güc vérdiler

«Gelin» havasına.

(4503) Bu ehvalatın gözlenilmezliyindən evvelce Ağababa-

(4504) gilin gözü çıxdı kellelerine ve handan-hana özünə

(4505) gelen Ağababa:

(4506) —Ale, Cefergulu, bu nedi bèle? — soruşdu.

(4507) Xörekpaylayan Cefergulu:

(4508) —Şaşlık «Sürpriz»di de, gedəş! — dèdi, — son-

(4509) ra: — Nuş can! — dèdi ve otağdan çıxdı.

(4510) Muxtar klarnétin ağzını otağın tavanına galdır-

(4511) dı, Erestun ovurdlarını şişirdib var gücü ilə püf-

(4512) ledi, İbrahim bir eli ilə nağaranın gabağını, o biri

(4513) eli ilə de nağaranın dalını döyectedi və çalğıcılar

(4514) doğrudan ələm çaldılar, ələ ürekden çaldılar ki, Ağ-

(4515) bacı özünü saxlaya bilmeyib üreyində bunlara: «—Eh-

(4516) sen!» — dèdi.

(4517) Ağababa başa düşdü ki, kababdan yəməyince Muxta-

(4518) rın destesi burdan çıxıb gədən dèyil, çünki «Sürpriz»

(4519) kababı bèle kabab idi ki, gerek çalğıcılar müştəri-

(4520) nin başının üstündə «Gelin» havası çalaydı; el atdı

(4521) buluda, kababdan Ağabacının gabağına goydu, gızla-

(4522) rın gabağına goydu, Nuhbala özü götürdü, here özünə

(4523) bir dene de pomidor kababı götürdü. Ağababa gələn yüz

(4524) gramı da töküb başda klarnét çalan Muxtar olmağla

(4525) çalğıcıların sağlığına galdırdı və burası da aydın

(4526) oldu ki, Gümüş Malik Ağababagil üçün, hegiğət, e'la

(4527) kabab təşgil éleyib.

451

(4528) Nəce oldusa, birden-bire Ağabacı fikirleşdi ki,

(4529) göresən kirayenişinlərinin oğlu Adil instituta gir-

(4530) di, yoxsa yox? Ağabacı istədi ki, bu sualı berkdən vər-

(4531) sin, amma bir söz-dəmedi, çünki bèle bir gıyamet günde

(4532) Ağababanın və uşağların kəfine soğan doğramağ istəmedi.

(4533) Ağababa bura gələndə cibinə elli manat pul goy-

(4534)muşdu, amma Ağababagil yéyib-içib gurtarandan sonra,
 (4536)Gümüş Malik içeri girib dèdi ki, gerek benim gona-
 (4537)ğım olasınız. Ağababa teşekkürünü bildirdi, sonra
 (4538)Gümüş Malik gèdib xörekpaylayan Cefergölünü içeri
 (4539)gönderdi ki, hağg-hésabı çeksın ve bu zaman me'lum oldu
 (4540)ki, gerek Nuhbala éve ğaçıb bir xéyli elave pul getirsin.

(4541)Kirayenişinler, ye'ni Beşir müellimgil Ağabacı-
 (4542)ya yüz elli manat pulu evvelceden vèrmişdiler, elli
 (4543)manat da sonradan vèrmeli idiler, amma Ağababa Be-
 (4544)şir müellimgili vaxtından bəş-altı gün ğabağ govdu-
 (4545)ğu üçün ğalan pulu vermediler ve Ağabacı da hemin
 (4546)pulu onlardan istemedi.

(4547)Nuhbala ğaçdı eve ki, o yüz elli manatı götürüb
 (4548)gelsin ve Ağababa bu kababxana ile hağg-hésabı çürüt-
 (4549)sün, ye'ni «Sürpriz» kababının xercini ödesin.

(4550)Ağabacı teze télévizorun mehebbetini üreyinden
 (4551)sildi, amma dogrudan, həc uf da dèmedi.

(4552)Ağababa da hemin pulun ikice saatın içinde bəlece
 (4553)xerclenmesine fikir vèrmedi.

(4554)Éle bil ki, éle bəle de olmalı imiş.

(4555)Ağababagil kababxanadan çıxanda Nuhbala ile
 (4556)ğızlar ğabağça çıxdı. Ağababa ile Ağabacı sonra çıx-
 (4557)dı ve onlar kababxananın dal terefinden kəcib deniz
 (4558)kenarına düşmek isteyende ki, évlerine gətsinler,
 (4559)birden Ağabacı Ağababanın ğolundan yapışdı:

(4560)— Ağababa!

(4561)Ağababa evvelce Ağabacıya baxdı, sonra Ağabacı-
 (4562)nın baxdığı semte teref baxdı.

(4563)Üç dene it Gümüş Malikin kababxanasının dalın-
 (4564)da sür-sümük yéyirdi ve bu itlerden biri Dolça idi.

(4565)Dolça ağzında yəke bir sümük başını ğaldırıb-
 (4566)Ağababagili gördü.

(4567)Dolça bir müddet Ağababagile baxdı. Dolçanın
 (4568)ğara gözleri günün altında parıldayırdı ve Ağababa
 (4569)bu gözlerde açığ-aşkar bir keder oxudu.

452

(4570)Sonra Dolça başını aşağı salıb yavaş-yavaş zin-
 (4571)gildeye-zingildeye kababxananın heyetine girdi.
 (4572)Ağabacı bir de onu gördü ki, betnindeki körpe ğar-
 (4573)nını tepikleyir; birinci defe idi ki, ğarnındaki bu
 (4574)uşağ tepik atırdı, terpenirdi ve hemin avğust günü
 (4575)Ağababa ile birlikde évlerine gède-gède Ağabacı Ba-
 (4576)ladadaşın, Ağagülün, Nuhbalanın, Nailenin, Firuze-
 (4577)nin, Kemalenin, Amalenin, Dilşadın, Böyükxanımın
 (4578)çağalığını yadına saldı, bu çağaları bir-bir gözü-
 (4579)nün ğabağına getirdi ve fikirleşdi ki adamın ne ge-
 (4580)der çox uşağı olsa, bir o ğeder yaxşıdı.

(4581)Zuğulba,
 (4582)iyul, 1978.

SONUÇ

Çalışmamızı tamamladığımızda Elçin Efendiyev'in Azeri halkının tüm kültürel, sosyal hayatını ve psikolojik unsurlarını povestlerine dili ve üslubu yoluyla yansıttığını gördük. Bunu yaparken hem halkın yerel dilini hem de kendisine has edebi dilini kullanmıştır. Kurduğu uzun cümlelerdeki şiirsellik, kullandığı atasözleri, deyimler ve kahramanların iç dünyasını aktardığı farklı cümleleri, onun sıra dışı üslubunu yansıtmaktadır. Elçin'in üslubunun oluşmasında bütün Azerbaycan Edebiyatında olduğu gibi Dede Korkut Hikâyelerinin de etkisi büyüktür.

Elçin'in povestlerindeki anlatım tekniklerini ve bakış açılarını incelerken, yazarın bu teknikleri içi içe kullandığını tespit ettik. Çalışmamızı incelenabilir hale getirmek için başlıklar altında değerlendirecek de verdiğimiz örneklerden de görülebileceği gibi yazarımız bakış açılarını arka arkaya kullanarak farklı, zengin ve okuyucuyu esere çeken bir anlatım oluşturmuştur. "Yazarın Okuyucuyla Diyalogunu Yansıtan Cümleler" başlığı altında incelediğimiz cümleler Elçin'in üslubun ait son derece önemli tespitlerdir.

Elçin'in povestlerinde Eski Türkçeden, Eski Anadolu Türkçesinden ve Kıpçak Türkçesinden dil özelliklerini, ek kullanımlarını tespit etmiş olmak çalışmamız açısından önemli bulgulardır.

Sonuç olarak çalışmamızın bizden sonraki çalışmalara kaynaklık etmesini umut ediyoruz.

KAYNAKLAR

AHUNDOV, Ehliman, Derleyip düzenleyen, Türk Çeviri yazısına aktaran Semih Tezcan, **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri**, 2. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları- 445, 1994

Akademiya Nayk Azerbaydjanskoy CCP, **Azerbaycan Dilinin Grammatikası, Grammatika Azerbaydjanskogo Yazıka, Çastı 1 Morfologiya**, Bakü, İzdatelistvo Akademi Nayk Azerbaydjanskoy CCP, 1960

AKDOĞAN, Yaşar; **Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük**, İstanbul, Beşir Yayınevi, 1999.

AKPINAR, Yavuz; **Azerî Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yayınları, t.y.

AKTAŞ, Şerif; **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, 2003.

ALTAYLI, Seyfettin, **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II**, MEB Yayınları, İstanbul, 1994

Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası; **Azerbaycan Badii Dilinin Uslubiyyatı**, 1970.

BEYDİLİ, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük-Orijinal Adı: Türk Mifoloji Sözlüğü**, Çeviren Eren Ercan, Yurt Kitap Yayınları, 1.baskı, Şubat 2005, Ankara

BİRAY, Himmet, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim**, TDK Yayınları- 771, Ankara, 1999

BOYNUKARA, Hasan; **Roman'da Bakış Açısı ve Anlatılış**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1. Baskı, 1997.

CAFEROĞLU, Ahmet, Türk Dili Araştırmaları Yılığı-Belleten- 1971, 2.baskı, "Türkçemizdeki -ğıl ve -gil Emir Eki", s.1-10,

-----, **Öz Azerî Sözlüğü**, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Yıl:1-3, Sayı:1-36, 2008

CEMİLOĞLU, İsmet, **Azerî Türkçesinin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Ahmet Bican Ercilasun, Gazi Üniversitesi, Ankara,

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 19. Baskı, 2002

DİLÂÇAR, A., **Azerî Türkçesi**, Basım yeri yok, tarihi yok, TDK Kütüphanesi Kayıt No:Fil.A/4056-4616

ELÇİN; **Sevilmiş Eserleri II**, Bakü, 1987.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 6. baskı, 2005.

-----, Komisyon Başkanı, **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları -1371/1372, 1991

-----,Editör, **Türk Lehçeleri Grameri**, 1.Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007

ERGİN, Muharrem, **Azeri Türkçesi**, 19.baskı, İstanbul, Ebru Yayınları,1981

ERHAT, Azra, **Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi**, 10. basım, Kasım 2010 midas s. 205

GÜMÜŞ, Muhittin; **Azerbaycan Atasözleri**, Ankara, Engin Yayınları, 1995.

GÜZEL, Abdurrahman, Torun Ali, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, 2003

HACALOĞLU, Recep Albayrak, **Azeri Türkçesi Dil Klavuzu, Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü**, Ankara 1992, Türk Tarih Kurumu Basımevi

HACIYEVA, Maarife, TARAKÇI, Celâl, GÖKTÜRK, Şahin; **Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 1995.

HACIZADE, Naile, **AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE “GÖZ” KELİMESİ İLE KURULMUŞ DEYİMLERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ**,
<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s13/hacizade.pdf>

HAYYİM, Sulayman. **New Persian-English Dictionary**, Teheran, Librairie-imprimerie Beroukhim, 1934–1936.

İLKER, Ayşe, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, TDK Yayınları 679, Ankara, 1997

KANAR, Mehmet, **Büyük Farsça-Türkçe Sözlük**, Birim Yayıncılık, İstanbul, 1993

KARATAŞ, Turan; **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı Ankara, Akçağ Yayınları, 2007

KARAYEV, Yaşar; **Azerbaycan Edebiyatı**, yayına hazırlayan Yavuz Akpınar, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999.

KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, 3. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları - 575, 2007

KORKMAZ, Zeynep, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, 1. Cilt, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları-629/1, **Eski Anadolu Türkçesindeki –van/-ven, -vuz/-vüz, Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları**, 2005, s.110-127,

MAKAS, Zeynelâbidin; **Azerbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

MEHMET FUAT, Köprülüzade, **Dede Korkut Kitabına Ait Notlar**, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Yıl:1-3, Sayı:1-36, 2008

MUSAOĞLU, Mehman, Gümüş, Muhittin, **Türkçe Açıklamalı Azerbaycan Atasözleri**, Engin Yayınevi, Haziran 1995,

NAĞİYEVA, Nigar, **Çağdaş Azerbaycan Yazarlarından Anar'ın Romancılığı Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Doç.Dr. Mustafa Apaydın, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006

ÖNER, Mustafa, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi-**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları- 703, 1998,

RÉHNEMAYAN, Şéhriyar vé Véhid Gêrusli, Bir yeré yiğan, **Azêrbaycan Médéniyyétindé Ata-Babalar Sözlêri**, Ağustos, 2002,

Mənbə': <http://azeribooks.aznet.org>

Rus Bilim Akademisi, **Bolşoy Tolkovii Slovar Russkogo Yazika** (Rus Dilinin Büyük Açıklamalı Sözlüğü), St. Petersburg, 2000.

SÜREYYA, Talıphanbeyli, **Karabağ-İstanbul Şivelerinin Mukayesesi**, Yıl 2, Sayı 13, Azərbaycan Yurt Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Yıl:1-3, Sayı:1-36, 2008

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük 1-2**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998

Arısoy, Sinem, Elçin'in Povestlerinde Dil ve Üslup, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

ÖZET

Bu çalışma, Azerbaycan Edebiyatının önemli yazarlarından Elçin Efendiyev'in "Toyuğun Diri Galması" ve "Dolça" isimli povestleri üzerine yapılan bir dil ve üslûp incelemesidir.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Elçin'in dili ve üslûbu morfolojik, fonolojik ve leksikolojik açıdan toplam yirmi sekiz alt başlıkta değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede Elçin'in povestlerinde yer alan her türlü dil unsurunun standart gramer kitaplarında ve sözlüklerde bulunmayan farklı kullanımlar olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmamızın bu noktasında Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri ve Azerbaycan Türkçesinin ağız özellikleri povestlere yansıdığı şekliyle tespit edilmiştir. Birinci bölümde üslûp kısmında povestler üzerinde bakış açısı ve anlatım teknikleri açısından da çalışma yapılmıştır. İkinci bölümde bu iki povestin Türkiye Türkçesine aktarıldığı metinlere yer verilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise her iki povestin Kiril alfabesinden Latin alfabesine yapılmış transkripsiyonuna yer verilmiştir..

Anahtar Kelimeler: Elçin Efendiyev, Azerî edebiyatı, povest, dil ve üslûp,

**Arisoy, Sinem, Language and Style in the Povests of Elçin, Gazi Üniversitesi,
Master Thesis, Ankara, 2010**

ABSTRACT

The present study offers a linguistic and stylistic analysis of two *povests* of Elçin Efendiyev, who is one of the prominent authors of Azerbaijani literature. The povests taken as the main samples for the analysis are “Toyuğun Diri Galması” (Survival of a Hen) and “Dolça”.

The study has three chapters. In the first chapter Elçin’s language and style has been assessed in morphological, phonological and lexicological terms under 28 titles. The main concern of this assessment has been to find out different usages found in Elçin’s povests that do not appear in the standard grammatical books and lexicons. At this stage of the study, it has been detected that vernacular aspects of Old Anatolian Turkish and Azerbaijani Turkish are widely reflected in povests. In the first chapter, under the title concerning style, viewpoint and narrative techniques have been analysed as well. In the second chapter standard Turkish (Turkey) versions of the two povests are given. Under the third chapter Latin transcription of the original Cyrillic versions of both povests take place.

Keywords: Elçin Efendiyev, Azerbaijani Literature, povest, language and style.